

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ХАЛЮК СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 342.56

**ДИСЕРТАЦІЯ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИЩОЇ РАДИ
ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ
КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **С.О. Халюк**

Науковий консультант: **Колодій Анатолій Миколайович**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах шляхом їх порівняльного аналізу. У межах предмета дослідження розглянуто та проаналізовано стан наукових досліджень, регламентацію зазначеного правового статусу, методологію власного дослідження, генезу, поняття та елементи, правосуб'єктність, принципи, кадрові, дисциплінарні, контрольно-наглядові, організаційні повноваження, загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах. Обґрунтовано та запропоновано положення, узагальнення, класифікації, визначення, висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на удосконалення предмета дослідження.

Дотримуючись правил логічної побудови структури та послідовності викладення матеріалу в дисертації, найперше було опрацьовано стан наукових досліджень правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах. На цій підставі констатовано, що переважна більшість дисертаційних робіт, монографій, наукових статей, матеріалів конференцій, виступів окремих посадових осіб та вчених присвячена окремим аспектам конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, але не містить його комплексного аналізу. Зауважено, що конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя потребує сформованої наукової доктрини. Адже лише узгоджена та загальновизнана наукова доктрина може стати основним підґрунтям для

розроблення та прийняття реально діючих та ефективних нормативно-правових та індивідуально-владних актів у сфері судочинства.

Визначено доктрину конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як систему наукових поглядів, переконань, концепцій українських та зарубіжних вчених у галузі юридичних наук (теорії та філософії права, конституційного, адміністративного, кримінального права та процесу, судочинства), а також інших гуманітарних наук (державного управління, політології) у сфері пізнання та інтерпретації формальних, сутнісних та змістовних характеристик конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів зарубіжних країн.

Опрацьовано нормативні джерела, що регламентують конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та зарубіжних країнах. Установлено систему нормативно-правових актів національного законодавства України, яке безпосередньо визначає статус Вищої ради правосуддя в Україні. Також проаналізовано міжнародні акти, які врегульовують статус відповідних органів у країнах світу. На цій підставі зроблено поділ міжнародно-правових актів на обов'язкові та консультативні.

Узагальнено, що міжнародні акти, як обов'язкові, так і консультативні, установлюють такі вимоги до регламентації правового статусу органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні як: 1) правове регулювання діяльності судових рад на рівні конституції або спеціального законодавства; 2) запровадження інституційної та функціональної незалежності від виконавчої і законодавчої влади; 3) передбачення порядку формування складу відповідних рад, за якого не менше половини складу мають налічувати судді, обрані представниками суддівського корпусу; 4) наявними мають бути повноваження щодо обов'язковості прийнятих рішень в межах судової гілки влади та для інших державних органів, забезпечується самостійність у визначенні процедури прийняття рішень; 5) питання, пов'язані з притягненням до дисциплінарної відповідальності суддів мають здійснюватися або контролюватись відповідними судовими радами.

Досліджено методологію конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах та запропоновано її авторське визначення. Зазначено, що методологічною основою дослідження є методологічні принципи, філософсько-світоглядні підходи та методи.

Проаналізовано історико-правові акти та історію України з початку XX ст., але органів, які нагадували б за своїм призначенням, функціями та структурою Вищу раду магістратури, яка вже була утворена в таких країнах як Франція, Італія чи Румунія не існувало. Процес фактичного становлення Вищої ради правосуддя розпочався з проголошення незалежності України у 1991 році. З урахуванням цього, виокремлено кілька основних етапів, які є визначальними у формуванні сучасного правового статусу цього органу, а саме: 1-й (1991–1996 рр.) – формування нормативних передумов для утворення Вищої ради правосуддя; 2-й (1996–1998 рр.) – конституційне і законодавче закріплення та фактичне утворення Вищої ради юстиції; 3-й (1998–2016 рр.) – трансформація правового статусу Вищої ради юстиції; 4-й (2016 – по теперішній час) – утворення Вищої ради правосуддя з подальшим реформування її статусу.

Запропоновано класифікувати органи, що відповідні Вищій раді правосуддя залежно від їхнього персонального складу, тобто ті, які: 1) складаються виключно із суддів; 2) мають змішаний склад, в яких судді у меншості; 3) мають змішаний склад, в яких більшість становлять судді. Залежно від структурного критерію, поряд з моносистемною організацією судових рад, існують полісистемні, тобто складно влаштовані, в яких спостерігається вищий рівень спеціалізації органів або наявність декількох вищих органів. Узагальнено, що видове різноманіття органів, які розглядаються, залежить від: а) розподілу управлінських та організаційних повноважень між різними суб'єктами судової влади; б) змісту та обсягу завдань, які на них покладені; в) історико-правового, політико-економічного та соціокультурного контексту країни; г) територіального устрою країни.

Сформульовано визначення Вищої ради правосуддя як конституційного, незалежного, постійнодіючого, колегіального органу державної влади, що здійснює цілеспрямований організуючий координаційний вплив у сфері

правосуддя з метою забезпечення незалежності судової влади, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, а також дотримання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. На цій підставі визначено основні ознаки Вищої ради правосуддя, серед яких: а) є конституційним органом, статус якого закріплений в статті 131 Конституції України; б) є незалежним органом, організація діяльності та структура якого обумовлені функціональними особливостями та системою судоустрою України за умов відсутності вищих чи підпорядкованих органів; в) є постійно діючим органом в якому члени Ради працюють на постійній основі і на них поширюється положення щодо несумісності займаних посад; г) є колегіальним органом, що передбачає змішаний склад Ради в якому більшість становлять судді, які ухвалюють рішення шляхом голосування; д) є одним із елементів судового врядування, що носить зовнішній характер у рамках внутрішньосистемного управління судами; е) належить до судових рад з багатофункціональними повноваженнями, які стосуються статусу суддів, повноважень у сфері управління судами та окремих повноважень щодо прокурорів.

Визначено зміст конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні як закріпленого нормами викладеними у статті 131 Конституції України положення Вищої ради правосуддя, яке викликається соціально-політичними передумовами формування, визначеною сферою діяльності та характеризується системністю й структурованістю його змістовних елементів, які детермінуються через правосуб'єктність, принципи, повноваження та гарантії.

Доведено, що правосуб'єктність розуміється як складовий елемент конституційно-правового статусу та, відповідно, як передумова для включення того чи іншого суб'єкта, який виступає у відповідній правовій якості у конституційно-правові відносини, що, в свою чергу, надає можливість розкрити правові зв'язки суб'єктів. При цьому правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходить свій прояв у юридичній легітимації, тобто зумовлює формулювання поняття, ознак, функцій, порядку формування, складу та структури, а також припинення повноважень її членів.

Установлено, що наявна міжнародна практика формування персонального складу судових рад у зарубіжних країнах із широким представництвом судових ланок різного рівня у зазначених органах позитивна. А тому наголошується, що така тенденція має бути закріплена на законодавчому рівні при формуванні Вищої ради правосуддя в Україні для забезпечення домінуючої кількості суддів у її складі та, одночасно, з метою запобігання корпоративності при прийнятті рішень, а також висвітлення та оперативного вирішення проблем судочинства на різних рівнях судових органів.

Запропоновано доповнити Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року нормою, яка чітко визначила б рівне представництво за ознакою статі у складі Ради, щоб забезпечити принципи рівності та гендерної справедливості. Також доведено необхідність розробити «Етичний кодекс члена Вищої ради правосуддя», обов'язковість дотримання якого доцільно включити у текст присяги члена Вищої ради правосуддя.

Здійснено аналіз таких принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні: а) справедливості; б) відкритості та гласності; в) незалежності; г) демократизму; д) гуманізму; е) законності; є) об'єктивності; ж) колегіальності; з) судового оскарження; и) незалежності суддів і невтручання в судову діяльність. Запропоновано їхню класифікацію на: а) матеріальні – стосуються лише її статусу (справедливість, відкритість та гласність, незалежність, демократизм, гуманізм); б) процесуальні – стосуються процесуальних аспектів реалізації повноважень (законність, об'єктивність, колегіальність, судового оскарження, незалежності суддів і невтручання в судову діяльність).

Визначено поняття повноважень Вищої ради правосуддя в Україні як сукупності прав та обов'язків конституційного органу, які закріплені в нормативно-правових актах і спрямовані на здійснення завдань та функцій з метою забезпечення реалізації потреб та інтересів суспільства, держави, людини й громадянина. Саме законодавчо визначені повноваження встановлюють Вищій раді правосуддя ті сфери та об'єкти впливу, які передбачені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами та утворюють основу її діяльності.

Проаналізовано доктринальні джерела, норми Конституції та законодавство України згідно з яким повноваження Вищої ради правосуддя класифіковано за функціональним критерієм на кадрові, дисциплінарні, контрольно-наглядові та організаційні.

Установлено, що кадрові повноваження Вищої ради правосуддя – це права та обов’язки органу суддівського врядування, які передбачають можливість приймати рішення у процесі формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів щодо призначення на посаду судді та/або звільнення з неї, приймати рішення щодо суддівської кар’єри й формування органів та установ системи правосуддя у визначених межах.

Доведено необхідність додаткової регламентації порядку встановлення, дослідження та оцінювання Вищою радою правосуддя обставин (підстав) для відмови у внесенні подання про призначення на посаду судді з метою конкретизації. Обґрунтовано, що у випадку, якщо протягом установленого законодавством України терміну Президент України не видав указу про призначення судді, то Вища рада правосуддя на найближчому засіданні має прийняти рішення про призначення відповідного судді на посаду, яке набирає чинності з моменту його прийняття з можливістю складення присяги судді. Таке рішення повинно прийматись на засіданні Вищої ради правосуддя у пленарному складі в порядку, визначеному у статті 37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року без можливості бути оскарженим.

Установлено, що держави розробили різні процедури призначення суддів та їх просування по службі, які можна розподілити на дві основні категорії: системи виборів, у яких суддів обирає парламент (Коста-Ріка, Сальвадор, Словенія), і системи прямого призначення. В останній таким органом може бути президент республіки/глава держави (Греція, Ліберія, Норвегія, Словаччина, Чехія та Естонія), уряд (Австралія, Данія та Швеція) або сама судова рада (Болгарія, Марокко, Хорватія). У більшості парламентських систем глава держави зобов’язаний діяти відповідно до того, що запропонувала судова рада, парламент або обидва ці органи.

На основі частини 1 статті 131 Конституції України сформульовано власне поняття дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя – це сукупність нормативно визначених прав та обов’язків у сфері дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів з метою дотримання принципу верховенства права в їхній діяльності шляхом установлення факту правопорушення, визначення міри відповідальності та прийняття належного рішення у дисциплінарній справі. Аргументовано, що: а) національне законодавство надає можливість оскаржувати рішення Вищої ради правосуддя, в тому числі з переліку дисциплінарних повноважень. Такий підхід наближений до південноєвропейської моделі судових рад, що є гарантією незалежності суддів та прокурорів; б) чинне національне законодавство в частині дисциплінарної відповідальності суддів передбачає деякі особливості процесу оскарження прийнятих рішень. Вони мають переважно «процедурний» характер; в) важливою умовою незалежності суддівського корпусу виступає недопущення суміщення функцій попереднього розслідування, перевірки звинувачення судді у скоєнні дисциплінарної провини та накладання дисциплінарних заходів в одному органі.

З урахуванням частини 1 статті 131 Конституції України відпрацьовано дефініцію, згідно з якою контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя – це фактична здатність здійснювати цілеспрямований вплив з метою вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності, надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом та тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв’язку з притягненням до кримінальної відповідальності в межах, визначених конституцією та законами. Узагальнено, що група контрольно-наглядових повноважень Вищої ради правосуддя складається з: 1) вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; 2) ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; 4) відсторонення судді від

здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності.

Презентовано, що враховуючи частину 1 статті 131 Конституції України організаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, реалізація яких передбачає системну координовану діяльність, що функціонально спрямована на забезпечення незалежності судової влади та її підзвітності перед суспільством, добору суддів та додержання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Запропоновано виокремити такі функціональні напрями в системі організаційних повноважень Вищої ради правосуддя: як організаційно-розпорядчий, організаційно-фінансовий та організаційно-комунікаційний.

Установлено, що реалізація організаційно-розпорядчих повноважень Вищої ради правосуддя носить специфічний характер та полягає у можливості затвердження, наприклад: Положення про Службу судової охорони; погодження Типового положення про апарат суду; визначення кількості суддів у суді.

Організаційно-фінансові повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, наявність яких зумовлена міжнародними стандартами та чинним національним законодавством у сфері реалізації функцій головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, участі у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України та узгодження перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду, у визначеному порядку.

Організаційно-комунікаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, реалізація яких спрямована на досягнення транспарентності судової влади загалом та Вищої ради правосуддя зокрема, шляхом надання повної, об'єктивної й належної інформації щодо діяльності та взаємодії з іншими органами та установами системи правосуддя, органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства у визначених законом межах.

Досліджено загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як систему взаємопов'язаних, формалізованих умов, засобів та способів, які забезпечують фактичне втілення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя у суспільстві та державі в межах політичної, економічної, соціальної та ідеологічної сфер суспільного життя. Запропоновано їх класифікувати на: а) політичні, які детермінуються через демократичний устрій, забезпечення народовладдя, розподіл владних повноважень та утвердження пріоритету прав і свобод людини; б) соціальні, зміст яких визначається сукупністю закріплених конституційними нормами умов, засобів та способів, що забезпечують єдність соціального простору, який визначає та забезпечує існування соціальної держави; в) економічні, які становлять матеріальний базис та формують передумови розвитку суспільних відносин шляхом розвитку системи економічних свобод, забезпечення економічного плюралізму та посилення захисту форм власності, що відображають їхній зміст та функціональну спрямованість; г) ідеологічні, які передбачені конституційно-правовими нормами як сукупність умов, засобів та способів, що визначають сукупність загальнолюдських цінностей, формують необхідний рівень правосвідомості її членів щодо виконання вимог законності, дотримання прав та свобод людини й спрямовані на розбудову демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства.

Сформульовано поняття та здійснено класифікацію спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як систему діалектично пов'язаних та взаємообумовлених правових умов, засобів та способів матеріального й процесуального характеру, що передбачені нормами Конституції України, міжнародних та інших національних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення належної реалізації складових елементів статусу згаданого органу.

Обґрунтовано розподіл їх на: а) матеріально-правові гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як сукупність нормативних положень, які закріплюють основні правові умови, засоби та способи забезпечення, реалізації, охорони, захисту статусу та відновлення у разі його порушення; б) процесуально-

правові гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, які спрямовано на забезпечення формування цілісного механізму системи гарантування статусу шляхом фіксації процедурних положень, що визначають процес реалізації матеріальних гарантій.

Зазначено, що важливою складовою системи спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя виступає юридична відповідальність, яка є ефективним елементом механізму відновлення в разі порушення згаданого статусу, оскільки юридична відповідальність передбачає сукупність особливих інструментів у системі спеціально-юридичних засобів гарантування статусу. Висловлено ряд пропозицій щодо їх удосконалення.

Ключові слова: Вища рада правосуддя; конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах; елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя; поняття Вищої ради правосуддя; повноваження Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах; принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя; загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах; спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах; удосконалення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

SUMMARY

Khaliuk S.O. Constitutional and legal status of the High Council of Justice in Ukraine and relevant bodies in foreign countries: a comparative analysis. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences, specialty 12.00.02 «Constitutional law; municipal law» (081 – Law). – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to the study of the constitutional and legal status of the High Council of Justice in Ukraine and relevant authorities in foreign countries through

their comparative analysis. Within the scope of the research, the state of scientific research, the regulation of the specified legal status, the methodology of own research, genesis, concepts and elements, legal personality, principles, personnel, disciplinary, control and supervision, organizational powers, general social and special legal constitutional guarantees were considered and analyzed. Provisions, generalizations, classifications, definitions, conclusions, proposals and recommendations aimed at improving the subject of research are substantiated and proposed.

Adhering to the rules of logical construction of the structure and sequence of presentation of the material in the dissertation, first of all the state of scientific research on the legal status of the High Council of Justice in Ukraine and relevant authorities in foreign countries was worked out. On this basis, it was established that the vast majority of dissertations, monographs, scientific articles, conference materials, speeches of individual officials and scientists are devoted to certain aspects of the constitutional and legal status of the High Council of Justice, but do not contain its comprehensive analysis. It was noted that the constitutional and legal status of the High Council of Justice requires a formed scientific doctrine. After all, only an agreed and universally recognized scientific doctrine can become the main basis for the development and adoption of really effective regulatory and individual-authority acts in the field of justice.

The doctrine of the constitutional and legal status of the High Council of Justice is defined as a system of scientific views, beliefs, concepts of Ukrainian and foreign scientists in the field of legal sciences (theory and philosophy of law, constitutional, administrative, criminal law and process, judiciary), as well as other humanities (state management, political science) in the field of knowledge and interpretation of formal, essential and substantive characteristics of the constitutional and legal status of the of the High Council of Justice and relevant authorities of foreign countries.

Normative sources regulating the constitutional and legal status of the High Council of Justice in Ukraine and foreign countries have been elaborated. A system of normative legal acts of the national legislation of Ukraine has been established, which directly determines the status of the High Council of Justice in Ukraine. International acts regulating the status of relevant authorities in the countries of the world were also

analyzed. On this basis, international legal acts are divided into mandatory and advisory ones.

In general, international acts, both mandatory and advisory, establish such requirements for the regulation of the legal status of authorities corresponding to the High Council of Justice in Ukraine as: 1) legal regulation of the activities of judicial councils at the level of the constitution or special legislation; 2) introduction of institutional and functional independence from executive and legislative power; 3) provision of the procedure for formation of the composition of the relevant councils, in which at least half of the composition must be made up of judges elected by representatives of the judicial corps; 4) there must be powers regarding the abidingness of the decisions made within the judicial branch of government and for other state authorities, independence in determining the decision-making procedure is ensured; 5) issues related to bringing judges to disciplinary responsibility should be carried out or controlled by the relevant judicial councils.

The methodology of the constitutional and legal status of the High Council of Justice and relevant authorities in foreign countries was studied and its author's definition was proposed. It is noted that the methodological basis of the research is methodological principles, philosophical and worldview approaches and methods.

Historical and legal acts and the history of Ukraine since the beginning of the 20th century were analyzed, but there were no authorities that resembled the High Council of Magistracy, which had already been formed in countries such as France, Italy, or Romania, in terms of their purpose, functions, and structure. The process of actual formation of the High Council of Justice began with the declaration of Ukraine's independence in 1991. Taking this into account, several main stages are singled out, which are decisive in the formation of the modern legal status of this authority, namely: 1st (1991–1996) – formation of normative prerequisites for the formation of the High Council of Justice; 2nd (1996–1998) – constitutional and legislative consolidation and actual formation of the High Council of Justice; 3rd (1998–2016) – transformation of the legal status of the High Council of Justice; 4th (2016 – present) - formation of the High Council of Justice with subsequent reform of its status.

It is proposed to classify authorities corresponding to the High Council of Justice depending on their personnel, i.e. those that: 1) consist exclusively of judges; 2) have a mixed composition, in which judges are in the minority; 3) have a mixed composition, in which the majority are judges. Depending on the structural criterion, along with the monosystemic organization of judicial councils, there are polysystemic ones, that is, complex ones, in which a higher level of specialization of authorities or the presence of several higher authorities is observed. It is summarized that the types of diversity of authorities under consideration depend on: a) the distribution of managerial and organizational powers between various subjects of judicial power; b) the content and scope of the tasks assigned to them; c) historical-legal, political-economic and socio-cultural context of the country; d) territorial organization of the country.

The definition of the High Council of Justice was formulated as a constitutional, independent, permanent, collegial authority of state power, which exercises a purposeful, organizing, coordinating influence in the sphere of justice with the aim of ensuring the independence of the judiciary, the formation of an honest and highly professional corps of judges, as well as the observance of professional ethics in the activities of judges and prosecutors. On this basis, the main features of the High Council of Justice are defined, among which: a) it is a constitutional authority, the status of which is enshrined in Article 131 of the Constitution of Ukraine; b) is an independent authority, the organization of activities and structure of which are determined by the functional features and the judicial system of Ukraine, provided there are no higher or subordinate authorities; c) is a permanent authority in which the members of the Council work on a permanent basis and are subject to the provision regarding the incompatibility of the positions held; d) is a collegial authority, which provides for a mixed composition of the Council, in which the majority is made up of judges who make decisions by voting; e) is one of the elements of judicial governance, which has an external nature within the framework of the intra-systemic management of courts; e) belongs to judicial councils with multifunctional powers, which relate to the status of judges, powers in the field of court management and separate powers in relation to prosecutors.

The content of the constitutional and legal status of the High Council of Justice in Ukraine is determined as a position of the High Council of Justice established by the norms of constitutional law, which is caused by the socio-political prerequisites of its formation, the defined sphere of activity and is characterized by the systematicity and structure of its substantive elements, which are determined by legal personality, principles, powers and guarantees.

It is proved that legal personality is understood as a constituent element of the constitutional-legal status and, accordingly, as a prerequisite for the inclusion of one or another subject acting in an appropriate legal capacity in constitutional-legal relations, which, in turn, provides an opportunity to reveal legal relations of subjects. At the same time, legal personality as an element of the constitutional and legal status of the High Council of Justice finds its manifestation in legal legitimation, that is, it determines the formulation of the concept, features, functions, order of formation, composition and structure, as well as the termination of the powers of its members.

It has been established that the existing international practice of forming the personal composition of judicial councils in foreign countries with a wide representation of judicial branches of various levels in these authorities is positive. And that is why it is emphasized that such a trend should be fixed at the legislative level when forming the High Council of Justice in Ukraine to ensure a dominant number of judges in its composition and, at the same time, with the aim of preventing corporatism in decision-making, as well as highlighting and promptly solving the problems of the judiciary at various levels of judicial authorities.

It is proposed to supplement the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» of December 21, 2016 with a rule that would clearly define equal representation by gender in the Council in order to ensure the principles of equality and gender justice. The need to develop a «Code of Ethics for a member of the High Council of Justice in Ukraine» has also been proved, the obligation to comply with which should be included in the text of the oath of a member of the High Council of Justice.

An analysis of the following principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice in Ukraine was carried out: a) justice; b) openness and

transparency; c) independence; d) democracy; e) humanism; f) legality; g) objectivity; g) collegiality; h) judicial appeal; i) independence of judges and non-interference in judicial activity. It is proposed to classify them into: a) material - related only to its status (justice, openness and transparency, independence, democracy, humanism); b) procedural - related to the procedural aspects of the exercise of powers (legality, objectivity, collegiality, judicial appeal, independence of judges and non-interference in judicial activity).

The concept of the powers of the High Council of Justice in Ukraine is defined as a set of rights and responsibilities of the constitutional authority, which are enshrined in normative legal acts and are aimed at the implementation of tasks and functions in order to ensure the realization of the needs and interests of society, the state, man and citizen. It is the legally defined powers that establish the spheres and objects of influence of the High Council of Justice, which are provided for by the Constitution of Ukraine and other normative legal acts and form the basis of its activity.

The doctrinal sources, the norms of the Constitution and the legislation of Ukraine according to which the powers of the High Council of Justice are classified according to the functional criterion into personnel, disciplinary, control and supervision and organizational are analyzed.

It was established that the personnel powers of the High Council of Justice are the rights and responsibilities of the judicial governance authority, which include the ability to make decisions in the process of forming an honest and highly professional authority of judges regarding the appointment to the position of a judge and/or dismissal from it, to make decisions about judicial punishments era and formation of authorities and institutions of the justice system within certain limits.

The need for additional regulation of the procedure for establishing, researching and evaluating the circumstances (grounds) for refusing to submit an application for appointment to the position of a judge by the High Council of Justice for the purpose of specification has been proven. It is substantiated that in the event that the President of Ukraine has not issued a decree on the appointment of a judge within the term established by the legislation of Ukraine, the High Council of Justice at the next meeting must make

a decision on the appointment of the relevant judge to the position, which will take effect from the moment of its adoption with the possibility of taking the oath of the judge. Such a decision must be made at a plenary meeting of the of the High Council of Justice in accordance with the procedure specified in Article 37 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» dated December 21, 2016, without the possibility of being appealed.

It has been established that countries have developed different procedures for the appointment and promotion of judges, which can be divided into two main categories: electoral systems in which judges are elected by parliament (Costa Rica, El Salvador, Slovenia) and direct appointment systems. In the latter, such an authority can be the president of the republic/head of state (Greece, Liberia, Norway, Slovakia, the Czech Republic and Estonia), the government (Australia, Denmark and Sweden) or the judicial council itself (Bulgaria, Morocco, Croatia). In most parliamentary systems, the head of state is obliged to act in accordance with what is proposed by the judicial council, parliament, or both.

On the basis of Part 1 of Article 131 of the Constitution of Ukraine, the proper concept of disciplinary powers of the High Council of Justice is formulated - it is a set of normatively defined rights and obligations in the field of disciplinary responsibility of judges and prosecutors with the aim of observing the principle of the rule of law in their activities by establishing the fact of an offense, determining the degree of responsibility and making a proper decision in a disciplinary case. It is argued that: a) national legislation provides an opportunity to challenge the decision of the High Council of Justice, including from the list of disciplinary powers. This approach is close to the Southern European model of judicial councils, which is a guarantee of the independence of judges and prosecutors; b) current national legislation regarding the disciplinary responsibility of judges provides for some features of the process of appealing decisions. They are mainly «procedural» in nature; c) an important condition for the independence of the judicial corps is the prevention of combining the functions of preliminary investigation, verification of accusations of a judge for committing a disciplinary offense and imposition of disciplinary measures in one authority.

Taking into account part 1 of Article 131 of the Constitution of Ukraine, a definition has been worked out, according to which the control and supervisory powers of the High Council of Justice are the actual ability to exert targeted influence in order to take measures to ensure the authority of justice and the independence of judges, to make a decision regarding the violation of incompatibility requirements by a judge or prosecutor, giving consent to the detention of a judge or his detention or arrest and the temporary removal of a judge from the administration of justice in connection with criminal prosecution within the limits defined by the constitution and laws. In general, the group of control and supervisory powers of the High Council of Justice consists of: 1) taking measures to ensure the authority of justice and the independence of judges; 2) making a decision regarding the violation of the incompatibility requirements by a judge or prosecutor; 3) consent to the detention of a judge or his detention or arrest; 4) removal of a judge from the administration of justice in connection with bringing him to criminal liability.

It is presented that, taking into account part 1 of Article 131 of the Constitution of Ukraine, the organizational powers of the High Council of Justice are a set of rights and responsibilities, the implementation of which involves systematic coordinated activity, which is functionally aimed at ensuring the independence of the judiciary and its accountability to society, the selection of judges and the observance of professional ethics in the activities of judges and prosecutors. It is proposed to single out the following functional directions in the system of organizational powers of the High Council of Justice: organizational-administrative, organizational-financial, and organizational-communication.

It has been established that the implementation of the organizational and administrative powers of the High Council of Justice has a specific nature and consists in the possibility of approval, for example: Regulations on the Judicial Security Service; approval of the Standard Provisions on the Court Apparatus; determination of the number of judges in the court.

The organizational and financial powers of the High Council of Justice are a set of rights and responsibilities, the existence of which is determined by international standards and current national legislation in the field of the implementation of the functions of the main manager of funds of the State Budget of Ukraine regarding the financial support of

its activities, participation in determining the expenditures of the State Budget of Ukraine for maintenance courts, authorities and institutions of the justice system in accordance with the Budget Code of Ukraine and agreement on the redistribution of budget expenditures between courts, except for the Supreme Court, in a specified manner.

The organizational and communication powers of the High Council of Justice in Ukraine are a set of rights and responsibilities, the implementation of which is aimed at achieving transparency of the judiciary in general and the High Council of Justice in particular, by providing complete, objective and appropriate information about the activities and interaction with other authorities and institutions justice system, state authorities, local self-government and institutions of civil society within the limits defined by law.

The general social guarantees of the constitutional and legal status of the High Council of Justice as a system of interconnected, formalized conditions, means and methods that ensure the actual implementation of the constitutional and legal status of the High Council of Justice in society and the state within the political, economic, social and ideological spheres of public life have been studied .It is proposed to classify them into: a) political, which are determined by the democratic system, ensuring the people's power, distribution of power and establishing the priority of human rights and freedoms; b) social, the content of which is determined by the set of conditions, means and methods established by constitutional norms, which ensure the unity of the social space, which determines and ensures the existence of the social state; c) economic, which constitute the material basis and form the prerequisites for the development of social relations through the development of a system of economic freedoms, ensuring economic pluralism and strengthening the protection of forms of ownership that reflect their content and functional orientation; d) ideological, which are provided by constitutional and legal norms as a set of conditions, means and methods that determine the set of universal human values, form the necessary level of legal awareness of its members regarding the fulfillment of the requirements of legality, observance of human rights and freedoms and are aimed at the development of a democratic, legal, social state and civil society.

The concept was formulated and the classification of special legal guarantees of the constitutional-legal status of the High Council of Justice and relevant authorities in

foreign countries was formulated as a system of dialectically related and mutually conditioned legal conditions, means and methods of a material and procedural nature, provided for by the norms of the Constitution of Ukraine, international and other national legal acts aimed at ensuring the proper implementation of the constituent elements of the status of the mentioned authority.

Their division into: a) material and legal guarantees of the constitutional and legal status of the High Council of Justice as a set of normative provisions that establish the basic legal conditions, means and methods of ensuring, implementing, protecting, protecting the status and restoring it in case of its violation; b) procedural and legal guarantees of the constitutional and legal status of the High Council of Justice, which are aimed at ensuring the formation of an integral mechanism of the system of guaranteeing the status by fixing the procedural provisions that determine the process of implementing material guarantees.

It is noted that an important component of the system of special-legal guarantees of the constitutional-legal status of the High Council of Justice is legal responsibility, which is an effective element of the recovery mechanism in case of violation of the mentioned status, since legal responsibility involves a set of special tools in the system of special-legal means of guaranteeing the status. A number of suggestions for their improvement have been made.

Keywords: High Council of Justice; the constitutional and legal status of the High Council of Justice in Ukraine and relevant authorities in foreign countries; elements of the constitutional and legal status of the High Council of Justice; the concept of the High Council of Justice; powers of the High Council of Justice and relevant authorities in foreign countries; principles of the constitutional and legal status of the High Council of Justice; general social guarantees of the constitutional and legal status of the High Council of Justice and relevant authorities in foreign countries; special legal guarantees of the constitutional and legal status of the High Council of Justice and relevant authorities in foreign countries; improvement of the constitutional and legal status of the High Council of Justice.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні: доктрина, поняття та елементи : монографія. Київ : Ліра-К, 2022. 444 с.

Рецензія:

Заяць Н. В. Рецензія на монографію Халюка С.О. «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні: доктрина, поняття та елементи». *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 484–485.

Розділ у зарубіжній колективній монографії:

2. Халюк С. О. Історичні передумови утворення Вищої ради правосуддя в Україні та європейський досвід функціонування відповідних органів. *The latest development of the modern legal sciences and education in Ukraine and EU countries: an experience, challenges, expectations* : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. Р. 514–530.

Статті в наукових фахових виданнях України:

3. Халюк С. О. Конституційно-правові засади фінансування судів: окремі проблеми законодавчого регулювання. *Митна справа*. 2013. №3 (87), ч. 2, кн. 2. С. 341–346.

4. Халюк С. О. Методологічні аспекти дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 47, т. 1. С. 40–43.

5. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічні підходи до його дослідження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. №4. С. 51–56.

6. Халюк С. О. Поняття конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С.47–49.
7. Халюк С. О. Структура конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичний аспект. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 4. С. 15–18.
8. Халюк С. О. Поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 91. С. 217–222.
9. Халюк С. О. Правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2021. №3. С. 35–40.
10. Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя: теоретико-правова характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 19–22.
11. Халюк С. О. Гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичні підходи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2021. № 52. С.10–14.
12. Халюк С. О. Політичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 126–128.
13. Халюк С. О. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні: теоретико-правий аналіз та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 40–44.
14. Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 18–22.
15. Колодій А. М., Халюк С. О. Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 268–289.

16. Халюк С. О. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 84–87.

17. Халюк С. О. Кадрові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 75–79.

18. Халюк С. О. Організаційні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні: поняття та види. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 31–35.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

19. Халюк С. О. Принципи справедливості та гуманізму як складові елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2021. № 2 (47). С. 20–24. (Республіка Молдова).

20. S. Khaliuk. Supreme council of justice and related bodies in foreign countries: typological classification. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa. 2021. № 45. Nr. 2. P. 191–195. (Республіка Польща).

21. S. Khaliuk. The High council of justice and relevant foreign authorities in the process of appointing judges. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa. 2021. № 49. Nr 6. P. 118–122. (Республіка Польща).

22. A. Kolodiy, I. Pyvovar, S. Khaliuk, O. Kolodiy. Constituional Right of Ownership on Land: Some Aspects of Improving of the Public-Legal Mechanism for Implementation This Right in Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. Denmark, 2020. Issue 2. Vol. 23. P. 71–104. **(Web of Science)**.

23. T. Kulyk, S. Khaliuk, K. Sokh, A. Tsiatkovska. Justice as a condition for implementing Ukraine's European integration course. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 72. P. 474–498. **(Scopus)**.

24. T. Kulyk, M. Stefanchuk, O. Snidevych, S. Khaliuk, P. Kolomiitsev. Constitutionalisation of legislation upon the administration of justice as a manifestation of the rule of law (evidence from Ukraine). *ASTRA Salvensis*. 2022. № 1. P. 367–385. **(Scopus)**.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Халюк С. О. Європейська інтеграція України як фактор формування Вищої ради правосуддя. *Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи* : матеріали міжвуз. кругл. столу (Київ, 28 верс. 2017 р.) / НАВС. Київ, 2017. С. 134–136.

26. Халюк С. О. Від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя. *Конституція України в умовах сьогодення* : зб. тез наук.-практ. кругл. столу (Київ, 24 черв. 2019 р.) / НАВС. Київ, 2019. С. 211–213.

27. Халюк С. О. Вища рада правосуддя та відповідні органи зарубіжних країн – основа незалежності судової влади. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 84–87.

28. Халюк С. О. Реалізація європейських стандартів у реформі статусу Вищої ради правосуддя України. *Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (Київ, 17–18 лист. 2020 р.) / НТУ. Київ, 2020. Ч. 2. С. 261–264.

29. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічний аспект. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16-17 січн. 2021 р.). Львів, 2021. Ч. 4. С. 66–68.

30. Халюк С. О. Міжнародні стандарти як фактор незалежності Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. *Научные исследования: парадигма инновационного развития* : зб. тез наук. праць VI міжнар. наук. конф. (Чехія, Прага, 15 лют. 2021 р.). Прага, 2021. С. 60–63.

31. Халюк С. О. Конституційна регламентація статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як основа їх незалежності: *International scientific and practical conference «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»* : матеріали наук.-практ. конф. (Польща, Влоцлавек, 9–10 липн. 2021 р.). Влоцлавек, 2021. С. 32–36.

32. Халюк С. О. Доктринальні підходи та зміст принципу справедливості в діяльності Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конгр. (Запоріжжя, 1-2 жовт. 2021 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць ; Запоріжжя, 2021. С. 241–243.

33. Халюк С. О. Незалежність як основа конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. *Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 15 жовт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 143–146.

34. Халюк С. О. Принцип законності як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2022 р.) / [ред. кол.: Кузьменко О. В. та ін.]. Київ, 2022. С. 121–124.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

35. Конституційне право України : мультимед. навч. посіб. / [А. М. Колодій, Б. В. Калиновський, Н. А. Пелих. Т. О. Кулик, С. О. Халюк та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	28
РОЗДІЛ 1. ДОКТРИНА ТА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	47
1.1. Стан наукового дослідження правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	47
1.2. Регламентація правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	70
Висновки до розділу 1.....	95
РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	101
2.1. Методологія дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	101
2.2. Генеза конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	128
2.3. Поняття та елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	154
Висновки до розділу 2.....	179
РОЗДІЛ 3. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	185
3.1. Правосуб'єктність Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	185
3.2. Принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в	

Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	221
Висновки до розділу 3.....	250
РОЗДІЛ 4. ПОВНОВАЖЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	257
4.1. Кадрові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	257
4.2. Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	298
4.3. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	336
4.4. Організаційні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах	378
Висновки до розділу 4.....	406
РОЗДІЛ 5. ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	420
5.1. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	420
5.2. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.....	441
Висновки до розділу 5.....	458
ВИСНОВКИ.....	465
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	475
ДОДАТКИ.....	532

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Практична актуальність обраної теми зумовлена суттєвими трансформаційними змінами суспільних відносин, які визначають основи функціонування судової влади України в сучасний період. Йдеться про формування інституційних основ судової влади – правового статусу її носіїв, закріплення гарантій їхньої незалежності, самостійності суддів. Адже саме судова влада має стати запорукою сталого демократичного розвитку держави та незалежним безстороннім посередником між громадянським суспільством і державою. Відтак одним із першочергових завдань судової влади в Україні є підвищення та підтримка високого рівня довіри громадськості до судів з огляду на те, що судова система повинна спиратися на повагу, довіру та впевненість усіх громадян в її незалежності, безсторонності та ефективності.

Формування балансу між державою та громадянським суспільством спонукає до утворення таких механізмів організації судової влади, які полягають у постійних узгоджених діях по вдосконаленню правових інструментів, що регулюють діяльність суду та суддів. Серед таких інструментів можна виокремити процес формування суддівського корпусу, притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, утворення органів та установ системи правосуддя тощо.

Саме Вища рада правосуддя, за чинним законодавством України у сфері судової влади, стала центральним органом, уповноваженим ухвалювати рішення щодо призначення та звільнення суддів, переведення їх до інших судів, застосування заходів дисциплінарної відповідальності щодо суддів та прокурорів, здійснення інших повноважень, спрямованих на забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів. З огляду на вищевикладене, дослідження статусу Вищої ради правосуддя як органу суддівського врядування є особливо актуальною темою сьогодення.

Також варто зазначити, що сучасні процеси, пов'язані з регламентацією міжнародно-правових умов функціонування судової системи, позначили нові вектори

розвитку судової влади й акцентували на її ролі як гаранта захисту прав і свобод людини й громадянина. Адже незалежність судової влади має вирішальне значення для дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини. Зокрема, незалежність судової влади є передумовою ширших гарантій стосовно права кожної людини на справедливий судовий розгляд, тобто на справедливий та публічний розгляд справи компетентним, незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону та підзвітними судовими органами. Відтак спрямованість зовнішньої політики України, що ґрунтується на засадах європейської інтеграції, породжує необхідність дослідити міжнародні стандарти, які містять ключові засади забезпечення незалежності судової влади, та підвищити ефективність суддівської діяльності. Розроблені на рівні міжнародних інституцій правові документи визначають базові принципи функціонування органів судової влади та виступають ціннісним орієнтиром з метою подальшого впровадження їх у національному законодавстві.

Крім того, актуальність цього дослідження посилюється тим, що здійснений аналіз міжнародних актів, законодавства та практики діяльності відповідних судових рад в окремих зарубіжних країнах дає можливість констатувати, що для ефективної реалізації визначених повноважень судові ради повинні самі бути достатньо незалежними від інших гілок влади у своїй роботі та прийнятті рішень. Проте у світовій конституційній практиці статус органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні, визначається по-різному. Тому й доцільно науково опрацювати чинне національне законодавство, міжнародні акти та законодавство окремих зарубіжних країн, щоб сформулювати загальні та специфічні особливості конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні.

Доктринальна актуальність теми, що розглядається, посилюється й стає більш очевидною, якщо врахувати той факт, що ця тема не належить до всебічно опрацьованих у вітчизняній конституційно-правовій науці. Водночас треба визнати, що наявні закордонні та вітчизняні наукові праці створюють певну наукову основу для підготовки цієї роботи. Саме тому можна стверджувати, що наукову та

методологічну основу дисертаційного дослідження становлять праці таких вітчизняних науковців, як В.Б. Авер'янов, О.А. Боровицький, О.П. Васильченко, В.Ф. Веніславський, Ю.О. Волошин, В.В. Городовенко, О.В. Гончаренко, С.Д. Гусарєв, М.М. Гультай, Л.М. Дешко, В.В. Долежан, В.О. Євдокимов, Р.В. Ігонін, О.В. Зайчук, Б.В. Калиновський, М.С. Кельман, М.І Козюбра, В.П. Колісник, О.А. Колодій, В.В. Копейчиков, М.В. Костицький, Ю.О. Косткіна, О.В. Крушельницька, В.В. Лемак, М.І. Мельник, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, В.Т. Нор, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко, С.В. Прилуцький, П.М. Рабінович, А.О. Селіванов, В.О. Серьогін, О.В. Скрипнюк, О.В. Совгиря, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, М.І. Хавронюк, О.З. Хотинська-Нор, М.В. Цвік, Є.В. Черняк, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та інших.

Доктринальну основу дисертації склали також наукові праці зарубіжних учених, які в межах досліджень приділяли увагу відповідним судовим радам у зарубіжних країнах, серед яких Р. Albers, М. Arnaud, А. Balaban, М. Bobek, Р. Castillo-Ortiz, N. Garoupa, Т. Ginsburg, D. Kosař, Р. Mikuli, W. Voermans та деяких інших.

При цьому зазначимо, що монографічних, комплексних, узагальнюючих, системних дисертаційних досліджень, які охоплювали б усі аспекти зазначеної теми, не існує, що актуалізує дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах. Немає відомостей і про захист дисертацій з цієї проблеми вітчизняними правознавцями. А тому особливо актуальним стало вивчення конституцій, законодавства та доктринальних джерел таких країн, як Азербайджан, Андорра, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Бразилія, Великобританія, Вірменія, Грузія, Данія, Естонія, Іспанія, Ірландія, Італія, Йорданія, Казахстан, Латвія, Литва, Марокко, Молдова, Монголія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Угорщина, Франція, Хорватія, Швеція та багатьох інших.

Зазначені обставини й зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.
Дисертація виконувалася відповідно та для забезпечення реалізації Законів України

«Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року № 1401-VIII; «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII; Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; «Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів», схваленої Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006; «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року.

Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 травня 2017 року (протокол № 15) та розглянуто й схвалено відділенням державно-правових наук і міжнародного права Національної академії правових наук України та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (реєстр. № 121, 2017 р.).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є формування сучасної теоретико-прикладної теорії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя шляхом порівняння його з відповідними органами в зарубіжних країнах та обґрунтування на цій основі положень, узагальнень, визначень, висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на його удосконалення.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- окреслити стан наукового дослідження правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах і з’ясувати дійсний рівень його осмислення;

- виявити найбільш характерні способи регламентації правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах і встановити зарубіжні й вітчизняні її закономірності;

- відшукати та використати найбільш ефективну методологію дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя й відповідних органів у зарубіжних країнах;

- опрацювати генезу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, оскільки будь-яке соціальне явище існує в минулому, теперішньому та матиме місце в майбутньому;

- запропонувати власне поняття та елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя й відповідних органів у зарубіжних країнах;

- обґрунтувати правосуб'єктність Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, з приводу якої існують полярні точки зору;

- осмислити принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах і запропонувати найбільш оптимальні з них;

- запропонувати власне розуміння кадрових повноважень Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, внести пропозиції стосовно їх удосконалення;

- довести самостійність існування дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, надати рекомендації щодо їх нормативного закріплення;

- угрупувати існуючі та зазначити перспективні контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах;

- з'ясувати сутність організаційних повноважень Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, виявити останні тенденції їхнього розвитку;

- наголосити на значущості загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, внести пропозиції стосовно їх удосконалення;

- осмислити спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, передбачити найбільш ефективні шляхи їхньої правової регламентації.

Об'єктом дослідження є політичні, правові та інші відносини, явища, процеси, інститути, доктрини, теорії, що мали місце в минулому та існують сьогодні, у зв'язку з правовим, конституційно-правовим, конституційним статусом Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, у їх порівняльному аспекті.

Предметом дослідження є порівняльний аналіз конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах.

Методи дослідження. Важливість обраної проблеми і складність її змісту зумовили використання міждисциплінарного методологічного інструментарію. Саме з цієї причини для належного розкриття змісту визначених завдань використано методологічні принципи, філософсько-світоглядні підходи та методи.

Зокрема, методологічні принципи: плюралізму – при встановленні індивідуального набору методологічних принципів, підходів та методів, що корелюється з визначеною метою та поставленими завданнями дослідження (підрозділ 2.1); всебічності – для осмислення порядку реалізації взаємовідносин та взаємодії Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах з іншими органами влади (підрозділи 4.1; 4.2; 4.3; 4.4); системності – при опрацюванні нормативної основи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах з урахуванням міжнародних актів, вітчизняного законодавства та національного законодавства окремих зарубіжних країн (підрозділи 1.2; 2.3); історизму – у процесі аналізу становлення та розвитку наукової думки щодо утворення відповідного органу в Україні, а також

дослідження відповідного історичного досвіду окремих зарубіжних країн (підрозділи 1.1; 1.2; 2.2); об'єктивності – як основи пізнання таких елементів конституційно-правового статусу, як правосуб'єктність, принципи, повноваження, гарантії (підрозділи 3.1; 3.2; 4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 5.1; 5.2); детермінізму – при визначенні впливу судово-правової реформи на зміну конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та зарубіжних країнах (підрозділ 2.2).

Також застосовано філософсько-світоглядні підходи, які дали змогу сформуванню власну наукову позицію, забезпечити ґрунтовну оцінку відповідних явищ та процесів, а також спрямованість дослідження на отримання належного результату, зокрема: системний – орієнтований на обрання необхідних методів, принципів, підходів, які відповідають змісту та структурі дослідження (підрозділ 2.1); аксіологічний – при виокремленні правосуб'єктності та принципів статусу на основі системи соціальних цінностей (підрозділи 3.1; 3.2); антропологічний – для позначення соціальної спрямованості статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах (підрозділи 2.3; 4.1–4.4); компаративний – для обґрунтування висновків та пропозицій щодо статусу Вищої ради правосуддя на основі узагальнень доктринальних джерел, міжнародних актів та зарубіжного законодавства (підрозділи 1.2; 2.2; 5.1; 5.2); функціональний – для дослідження статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах з точки зору системи визначених повноважень та гарантій їхньої реалізації (підрозділи 4.1 – 4.4; 5.1; 5.2).

Крім того, було застосовано також низку методів. Серед них загальнонаукові: діалектичний – для всебічного аналізу статусу (підрозділи 1.2; 2.3; 3.1; 4.1; 5.1); герменевтичний – для інтерпретації та встановлення сутності окремих правових феноменів, що аналізуються у дисертаційному дослідженні в їхній динаміці (підрозділи 1.1; 2.2; 2.3); синергетичний – для зіставлення статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах як складових у системі міжнародних та національних правовідносин (підрозділи 2.1; 2.3; 3.1); узагальнення, угруповання, аналізу – склали методологічне підґрунтя для

опрацювання проблем доктринальних досліджень і правової регламентації статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах (підрозділи 1.1; 1.2); системно-структурний – застосований для опрацювання змісту конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя (підрозділи 2.3; 3.1; 3.2). Спеціальні: статистичний – для дослідження кількісних змін у реалізації визначених повноважень Вищої ради правосуддя (підрозділи 4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 5.2); моделювання – для формування конкретних пропозицій до чинного законодавства України з урахуванням проблемних аспектів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя (підрозділи 3.1; 3.2; 4.2; 4.3; 4.4; 5.2); прогностичний – у процесі формування висновків до розділів, загальних висновків та наукової новизни отриманих результатів (висновки, вступ). Власно-юридичні: порівняльно-правовий – спільно з компаративним підходом був реалізований при аналізі та порівнянні законодавчої бази України та зарубіжних країн (підрозділ 1.2); історико-правовий – спільно з принципом історизму сприяв дослідженню історичних передумов процесу виникнення, формування та зміни конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних зарубіжних органів (підрозділи 1.2; 2.2); формально-юридичний – застосовано для обґрунтування необхідності створення нових або зміни чинних правових норм і приписів, що стосуються, зокрема, гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах (підрозділи 5.1; 5.2), та інші принципи, підходи й методи.

Наукова новизна отриманих результатів вбачається в тому, що дисертація є одним із перших в Україні авторських монографічних досліджень, в якому розроблено комплексне розуміння конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, на підставі чого сформульовано підсумкові положення, висновки, рекомендації та пропозиції, спрямовані на його практичне впровадження в національну правову систему.

Науковими результатами, що є новими або характеризуються певною часткою новизни і виносяться на захист, є такі:

вперше одержано:

– основні тенденції становлення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних їй органів, а саме: 1) метою їх створення є підтримка необхідного балансу між незалежністю судової влади, з одного боку, та можливістю здійснення громадського контролю за її діяльністю – з іншого; 2) фактичним наслідком закріплення принципів поділу влад та незалежності судової влади стало утворення особливих судових органів, які, представляючи судову владу, участі в здійсненні правосуддя не беруть. Процес «конституційності» правового статусу цих органів має тенденцію до поширення, свідченням цього, серед іншого, є наявність ст. 131 Конституції України; 3) виокремлено два основні способи конституційної регламентації правового статусу рад, що досліджуються. До першої групи належать країни з розширеною конституційною регламентацією (Бельгія (ст. 151), Греція (ст. 88), Словацька Республіка (ст. 141a), Туреччина (ст. 159), Франція (ст. 65), Молдова (ст. 122–123), Македонія (ст. 104–105), Кіпр (ст. 157), Італія (ст. 104–105), Україна (ст. 131). До другої – країни, в конституції яких вкрай лаконічно визначено правовий статус судових рад (Румунія (ст. 132), Словенія (ст. 131), Хорватія (ст. 121), Португалія (ст. 218), Польща (ст. 186–187), Іспанія (ст. 122.1) та деякі інші; 4) достатній рівень незалежності досліджуваних судових рад, що досліджуються забезпечується шляхом закріплення на законодавчому рівні: або в конституції, або у відповідному законі;

– пропозицію, що ґрунтується на частині 3 статті 24 Конституції України про доповнення Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року нормою, яка передбачала б обов’язок суб’єктів формування Вищої ради правосуддя дотримуватись рівного представництва за ознакою статі у Вищій раді правосуддя, щоб забезпечити принцип рівності та гендерної справедливості;

– висновок про необхідність розробити «Етичний кодекс члена Вищої ради правосуддя», обов’язковість дотримання якого передбачити у тексті присяги, яку складають члени Вищої ради правосуддя для вступу на відповідну посаду;

– твердження про необхідність внесення доповнень до ст. 80 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року: «3. У разі якщо протягом установленого законодавством України терміну Президент України не видав указу про призначення судді на посаду Вища рада правосуддя на найближчому засіданні приймає рішення про призначення його на посаду. Рішення набирає чинності з моменту його прийняття та складення присяги судді. Рішення приймається на засіданні Вищої ради правосуддя у пленарному складі в порядку, визначеному у статті 37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, без можливості бути оскарженим», що відповідатиме частині 1 статті 128 Конституції України;

– рекомендацію щодо зрівняння можливостей скажника та судді у процесі реалізації дисциплінарного провадження, у зв'язку з чим актуалізовано необхідність утворення Дисциплінарної палати Верховного Суду, що сприятиме оптимізації та спрощенню процесу оскарження рішень Вищої ради правосуддя та її органів;

– висновок про необхідність утворення такої моделі дисциплінарного провадження, яка передбачала б поділ між різними суб'єктами підготовчих процедур і розглядом дисциплінарної справи по суті. А тому статус Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя в Україні слід передбачити окремим законом, який закріпив би можливість самостійності та відокремленості як організаційної, так і функціональної;

– тезу про доцільність оскарження до Дисциплінарної палати Верховного Суду рішень Вищої ради правосуддя щодо затримання судді або утримування його під вартою чи арештом. Утворення такої палати у Верховному Суді є актуальним, оскільки це: а) спростить загальний механізм прийняття рішень щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності; б) підкреслить та посилить місце Вищої ради правосуддя серед інших органів і установ системи правосуддя, рішення якої можна оскаржити виключно у Верховному Суді; в) відповідатиме практиці залучення вищої судової установи країни до вирішення питань відповідальності суддів, що є

поширеною в зарубіжних країнах; г) сприятиме можливості усунення розбіжностей неоднозначного тлумачення й застосування законодавчих норм, які є складовою гарантій конституційно-правового статусу судді в Україні;

– пропозицію щодо повноваження Вищої ради правосуддя, передбаченого пунктом 15 частини 1 статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, яке повинно бути конституційно визначеним. Також підлягає уточненню пункт 15 частини 1 статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року з якого необхідно виключити поняття «консультативні» та викласти у такій редакції: «... надає обов’язкові до розгляду та врахування висновки щодо законопроектів...», що суттєво посилить статус зазначених висновків Вищої ради правосуддя як органу суддівського врядування з найвищим рівнем представництва;

– положення щодо сутності та забезпечення реальності юридичної відповідальності, яка є важливою складовою системи спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, а тому важливо реалізувати такі висновки: 1) є недоречною криміналізація дій, визначених у статті 351² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, з огляду на наявність статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, яка передбачає відповідальність менш сувору за схожі дії; 2) стаття 351² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, яка передбачає відповідальність за перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, конкурує зі статтею 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, а тому, зі статті 344 має бути виключено положення щодо Голови та члена Вищої ради правосуддя; 3) статтю 351² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року доцільно доповнити положенням щодо «дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя»;

удосконалено:

– висновок, що пізнання доктрини конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, формує розуміння

значущості дослідження, яке містить її складові, а саме: регламентацію; методологію; генезу; поняття та елементи; правосуб'єктність; принципи; кадрові, дисциплінарні, контрольно-наглядові, організаційні повноваження; загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії та подальше утвердження їх на основі зарубіжного досвіду;

– обґрунтування, що класифікаційне різноманіття органів, які розглядаються, залежить від: розподілу управлінських та організаційних повноважень між різними суб'єктами судової влади; змісту та обсягу завдань, які на них покладені; в) історико-правового, політико-економічного та соціокультурного контексту країни; територіального устрою країни;

– положення, щодо виокремлення трьох основних типів судових рад: перший – передбачає у складі судових рад виключно суддів (Бахрейн, Ірландія, Оман, Північна Ірландія, Угорщина); другий – змішаний, в якому, крім суддів, є представники інших професій, але судді в таких судових радах у меншості (Андорра, Молдова, Норвегія, Португалія, Філіппіни, Франція); третій – також змішаний, але судді представлені в таких радах у більшості (Болгарія, Вірменія, Іспанія, Італія, Румунія, Польща, Україна). Також за структурним критерієм виділено моносистемну організацію судових рад та полісистемні, тобто складно влаштовані, в яких спостерігається вищий рівень спеціалізації органів або наявність декількох органів;

– аксіому, що правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходить свій прояв у юридичній легітимачії, тобто зумовлює формулювання поняття, ознак, функцій, порядку формування, складу та структури, а також припинення повноважень її членів, що передбачено частинами 2, 3, 4 та 5 статті 131 Конституції України;

– визначення, що принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це закріплені у конституційно-правових актах найбільш загальні, нормативно-регулятивні та свідомо-вольові правила поведінки, які регулюють та охороняють окрему сферу суспільних відносин, є результатом розвитку суспільно-правової думки, характеризуються певним рівнем універсальності та імперативності

й демонструють сутність та соціальне призначення Вищої ради правосуддя. До них належать такі принципи: справедливості, відкритості та гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, законності, об'єктивності, колегіальності, судового оскарження, незалежності суддів і невторчання в судову діяльність. Зазначені принципи можуть бути класифіковані в такі групи: матеріальні – стосуються лише статусу Вищої ради правосуддя в Україні; процесуальні – стосуються процесуальних аспектів реалізації повноважень;

– дефініцію, що гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це юридично визначені, взаємопов'язані, загальносоціальні та спеціально-правові, міжнародні та вітчизняні умови, засоби та способи, які сприяють фактичному втіленню статусу Вищої ради правосуддя, передбаченого статтею 131 Конституції та іншими нормативно-правовими актами України й забезпечують його утвердження, реалізацію, охорону, захист і відновлення у разі порушення. Вони класифікуються на загальносоціальні та спеціально-юридичні, що забезпечує можливість системно охопити весь комплекс умов, засобів та способів, які сприяють фактичному втіленню усіх елементів зазначеного статусу;

дістало подальший розвиток:

– визначення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, під яким пропонується розуміти закріплене нормами викладеними у статті 131 Конституції України положення Вищої ради правосуддя, яке обумовлюється соціально-політичними передумовами формування, визначеною сферою діяльності та характеризується системністю і структурованістю його змістовних елементів, які детермінуються через правосуб'єктність, принципи, повноваження та гарантії;

– дефініція Вищої ради правосуддя як конституційного, незалежного, постійно діючого, колегіального органу державної влади, що здійснює цілеспрямований, організуючий, координаційний вплив у сфері правосуддя з метою забезпечення незалежності судової влади, формування доброчесного та високопрофесійного

корпусу суддів, а також дотримання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів;

– основні ознаки Вищої ради правосуддя, а саме: є конституційним органом, статус якого закріплений в статті 131 Конституції України; є незалежним органом, організація діяльності та структура якого обумовлені функціональними особливостями та системою судоустрою України за умов відсутності вищих чи підпорядкованих органів; є постійно діючим органом в якому члени Ради працюють на постійній основі і на них поширюється положення щодо несумісності займаних посад, відповідно до частини 6 та 7 статті 131 Конституції України; є колегіальним органом, що передбачає змішаний склад Ради в якому більшість становлять судді, які ухвалюють рішення шляхом голосування; є одним із елементів судового врядування, що носить зовнішній характер у рамках внутрішньосистемного управління судами; належить до судових рад з багатофункціональними повноваженнями, які стосуються статусу суддів, повноважень у сфері управління судами та окремих повноважень щодо прокурорів;

– теза, що є не виправданою практика об'єднання в одному органі (Вищій раді правосуддя) здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів: попередньої перевірки звернення (заяви), первинного розгляду дисциплінарної справи дисциплінарними палатами та апеляційного перегляду рішення первинного дисциплінарного органу про притягнення чи відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності пленарним складом Вищої ради правосуддя, оскільки важливим є забезпечення підходу щодо дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, згідно з яким вони не можуть поєднувати повноваження органу дізнання, слідства та суду;

– твердження, що генеза зарубіжних органів, які відповідають Вищій раді правосуддя в Україні, є підставою, щоб сформулювати такі висновки: вони утворені в більшості країн світу і представлені майже на всіх континентах; правовий статус, організаційна будова, сукупність повноважень та склад органів, що здійснюють

судове управління, різняться залежно від багатьох факторів; розглянуті типологічні класифікації вищезазначених органів не дають можливості виокремити кращу з них;

– висновок щодо необхідності передачі повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до Вищої ради правосуддя. Це викликано двома обставинами: в Україні діє два «вищих» органи суддівського врядування, один з яких формує інший; повноваження обох органів у сфері кадрового забезпечення суддівського корпусу носить доповнюючий характер, що є алогічним з огляду на назви органів;

– твердження, що наявна міжнародна практика формування персонального складу судових рад у зарубіжних країнах із широким представництвом судових ланок різного рівня у зазначених органах позитивна, а тому має бути закріплена на законодавчому рівні при формуванні Вищої ради правосуддя в Україні, щоб забезпечити домінуючу кількість суддів у її складі та, одночасно, запобігти корпоративності при прийнятті рішень, а також висвітлювати й оперативно вирішувати проблеми судочинства на різних рівнях судових органів;

– дефініція, що кадрові повноваження Вищої ради правосуддя, що регламентовані, передусім, частиною 1 статті 131 Конституції України – це права та обов’язки органу суддівського врядування, які передбачають можливість приймати рішення у процесі формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів щодо призначення на посаду судді та/або звільняти з неї, приймати рішення щодо суддівської кар’єри та щодо формування органів та установ системи правосуддя у визначених межах;

– визначення поняття «дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя», що визначені, передусім, частиною 1 статті 131 Конституції України як сукупність нормативно визначених прав та обов’язків у сфері дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів з метою дотримання принципу верховенства права у їхній діяльності шляхом установлення факту правопорушення, визначення міри відповідальності та прийняття належного рішення у дисциплінарній справі. До них віднесено: здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо

судді; розгляд скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; розгляд питання про звільнення судді за особливих обставин; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності; розгляд питання щодо переведення судді до суду нижчого рівня; здійснення дисциплінарного провадження стосовно осіб, суб'єктом призначення яких є Вища рада правосуддя;

– визначення, що контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя, які регламентовані, передусім, частиною 1 статті 131 Конституції України – це фактична здатність здійснювати цілеспрямований вплив з метою вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності, надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом та тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності в межах, визначених конституцією та законами. До них віднесено: 1) вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; 2) ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; 4) відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності. Повноваження із забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя є центральним, яке має відображатись у понятті правового статусу за прикладом Польщі;

– висновок, що організаційні повноваження Вищої ради правосуддя, які регламентовані, передусім, частиною 1 статті 131 Конституції України – це сукупність прав та обов'язків, реалізація яких передбачає системну координовану діяльність, що функціонально спрямована на забезпечення незалежності судової влади та її підзвітності перед суспільством, добору суддів та додержання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Виокремлено такі функціональні напрями цих

повноважень: організаційно-розпорядчий, організаційно-фінансовий та організаційно-комунікаційний.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

– *науково-дослідній діяльності* – при подальшому опрацюванні теоретичних і практичних проблем, які стосуються конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні шляхом порівняння зі статусом відповідних органів у зарубіжних країнах, а також накопичення знань про стан дослідження, регламентацію, методологію дослідження, генезу, поняття та елементи, правосуб’єктність, принципи, повноваження, гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах (акт Національної академії внутрішніх справ від 5 липня 2022 року);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін: «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Міжнародне право», «Публічне право: практика тлумачення і застосування», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», а також під час написання підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів (акт ДВНЗ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана від 28 червня 2022 року);

– *правозастосовній та правотлумачній діяльності* – з метою ефективного втілення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя при винесенні юридичних рішень (акт Конституційного Суду України № 004 – 015 – 16/2792 від 9 серпня 2022 року);

– *процесі правоутворення* – для якісної підготовки, внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, а саме: розділу VIII Конституції України «Правосуддя»; Законів України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII,

Кримінального кодексу від 5 квітня 2001 року № 2341-III; «Регламенту Вищої ради правосуддя», затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя 24 січня 2017 року № 52/0/15-17, та інших актів, доцільність яких обґрунтовується в дисертаційному дослідженні;

– *світоглядно-виховній роботі* – сприятимуть правовому вихованню і підвищенню рівня правової свідомості та правової культури громадян, посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем особисто та є його самостійним дослідженням. В опублікованій спільно з А.М. Колодієм науковій статті «Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз» особистий внесок здобувача становить 90 %. В опублікованих наукових статтях у журналах, що належить до науково-метричних баз «Scopus» та «Web of Science»: спільно з Т.О. Кулик, К.Я. Сьох, А.М. Цятковською «Justice as a condition for implementing Ukraine's European integration course»; спільно з М.М. Стефанчук, О.С. Снідевичем, Т.О. Кулик, П.О. Коломійцевим «Constitutionalisation of legislation upon the administration of justice as a manifestation of the rule of law (evidence from Ukraine)»; спільно з А.М. Колодієм, І.В. Пивовар, О.А. Колодієм «Constitutional Right of Ownership on Land: Some Aspects of Improving of the Public-Legal Mechanism for Implementation This Right in Ukraine» особистий внесок здобувача становить не менше 30 %. Наукові ідеї та напрацювання, що належать авторам праць, опублікованих у співавторстві з дисертантом, а також положення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, у дисертації не використовувалися.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження, що викладені в дисертації, оприлюднено на таких міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів: «Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи» (Київ, 28 вересня 2017 року); «Конституція України в умовах сьогодення» (Київ, 24 червня

2019 року); «Актуальні проблеми юридичної науки» (Хмельницький, 23 жовтня 2020 року); «Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці» (Київ, 17–18 листопада 2020 року); «Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти» (Львів, 16–17 січня 2021 року); «Научные исследования: парадигма инновационного развития» (Прага, Чехія, 15 лютого 2021 року); «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches» (Wloclawek, Republic of Poland, 9-10 липня 2021 року); «Актуальні проблеми правової науки» (Запоріжжя, 1–2 жовтня 2021 року); «Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія» (Київ, 15 жовтня 2021 року); «Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки» (Київ, 18 травня 2022 року). Тези опубліковано.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, змісту, вступу, п'яти розділів, що включають тринадцять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (552 найменування, які викладено на 57 сторінках) та чотирьох додатків. Повний обсяг дисертації становить 543 сторінки, із них обсяг основного тексту – 474 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ДОКТРИНА ТА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

1.1. Стан наукового дослідження правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах

Необхідною умовою демократичного розвитку України, її політичної системи є утворення чітко скоординованої системи політико-правових механізмів та процедур щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Їх визнання, гарантування, реалізація та захист становить зміст правової політики держави в галузі прав і свобод людини. Усвідомлюючи складність перехідних процесів і труднощі реалізації вироблених на основі міжнародних власних національних стандартів, Україна приступила до створення національної системи захисту прав людини. Безсумнівно, що в цьому контексті забезпечення права на захист неможливе без чесного та неупередженого суду. Саме тому, на наше глибоке переконання, основним завданням суспільства та держави є утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи. До того ж питання проведення судової реформи в Україні на сьогодні є одним із найбільш актуальних та обговорюваних, особливо в світлі євроінтеграційних процесів, які торкнулися нашої держави.

Розвиток демократичної правової держави передбачає необхідність реалізації засад верховенства права, що передбачає спрямованість діяльності держави на забезпечення умов для ефективної реалізації прав та свобод людини і громадянина, у тому числі й гарантованого доступу до суду, створення сприятливих умов для реалізації права на судовий захист тощо. Ключовим завданням цього напрямку є встановлення високого рівня довіри до судової влади, що передбачає підвищення якості кадрового складу судової гілки влади [390, с. 173].

Ефективна робота Вищої ради правосуддя є нагальним питанням сьогодення. В українському суспільстві довіра до судової влади дуже низька. Правосуддя значною мірою асоціюється з корупцією, безкарністю суддів, їхнім утаємниченим призначенням на адміністративні посади, залежністю від легіслативи та юдикативи. Такий стан речей не викликає захоплення у суддів, що мимохіть стали заручниками системи, в якій доводиться виживати, а не працювати. Відновлення авторитету органів правосуддя, створення ефективних механізмів захисту основоположних прав і свобод людини, забезпечення справедливості, незалежності судів і самостійності суддів у процесі здійснення правосуддя – це ті питання, які постійно стають предметом дискусії в українському суспільстві [259, с. 442].

Таким чином, вищезначене дає можливість стверджувати, що Вища рада правосуддя та її конституційно-правовий статус потребують чітко сформованої наукової доктрини. Адже лише узгоджена та загальновизнана наукова доктрина може стати основним підґрунтям для розроблення та прийняття реально діючих та ефективних законів у сфері ефективного судочинства. Вважаємо, що теоретичні прогалини, розходження теорії з практичною правовою дійсністю, які пов'язані з конституційно-правовим статусом Вищої ради правосуддя, динамічні та гострі вимоги сучасності й визначили актуальність цього дисертаційного дослідження. А тому дослідженню наукових доктринальних джерел, які стосуються правового статусу Вищої ради правосуддя, а саме – його поняття, структури, місця та ролі в системі органів державної влади, присвячено цей підрозділ.

Загалом, вважаємо доцільним систематизувати та проаналізувати окремі види доктринальних джерел з метою формування підходів щодо дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.

Безсумнівно, важливим та базовим блоком доктринальних джерел, які розкривають зміст питань, пов'язаних із зазначеною проблемою, є дисертаційні дослідження ряду науковців на здобуття наукових ступенів доктора наук, доктора

філософії та кандидата юридичних наук, котрі здебільшого фрагментарно розкривають саме проблему статусу Вищої ради правосуддя та його удосконалення, а тим більше, у порівнянні з відповідними органами у зарубіжних країнах. Так, науковці, зокрема фахівці теорії держави та права, конституційного, адміністративного права, досліджують різні аспекти статусу названого органу під різним кутом та через призму, власне, галузі права, представниками якої вони є. Проте цілком зрозумілим є той факт, що провідною галуззю права є саме конституційне право, тому що закони та інші нормативно-правові акти є основою для інших галузей права, оскільки вони приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. При цьому комплексного компаративного монографічного дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах науковці-конституціоналісти не проводили. Частково цій проблемі присвятили свої праці такі науковці як В.Б. Авер'янов, О.А. Боровицький, Р.З. Голобутовський, В.В. Долежан, В.О. Євдокимов, І.В. Єдаменко, С.В. Ківалов, Ю.О. Косткіна, С.Р. Леськів, М.І. Мельник, І.В. Назаров, Н.В. Нестор, Д.А. Опаленко, В.Ф. Погорілко, С.В. Прилуцький, О.Ф. Фрицький, М.І. Хавронюк та деякі інші.

Насамперед є сенс звернути увагу на дисертаційні дослідження О.А. Боровицького та Ю.О. Косткіної, адже тематика їхніх дисертаційних досліджень більш дотична до предмету нашого дослідження, а тому викликає найбільший інтерес. Так, дисертація О.А. Боровицького на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя» є однією з перших у вітчизняній науці конституційного права досліджень конституційно-правових засад діяльності Вищої ради правосуддя. Автор у своїй праці зосередив увагу на конституційних засадах діяльності Вищої ради правосуддя з урахуванням зарубіжного досвіду та міжнародних, зокрема європейських, стандартів незалежності суддів і здійснив спробу проаналізувати теоретико-методологічні та науково-практичні аспекти зазначеної проблеми в контексті забезпечення двох

фундаментальних принципів – принципу верховенства права та принципу незалежності суду і суддів. При цьому автор дає визначення конституційно-правових засад організації діяльності Вищої ради правосуддя як сукупності елементів: основних принципів організації та діяльності, гарантій діяльності, функцій і повноважень Вищої ради правосуддя, особливостей формування та структури Вищої ради правосуддя, процедурних питань [36, с. 78].

Дисертація ж Ю.О. Косткіної «Правовий статус Вищої ради правосуддя» є однією з перших монографічних праць у теорії права, що стосувалася новоутвореного органу – Вищої ради правосуддя. У дисертаційному дослідженні розглядаються теоретичні, правові та праксеологічні засади правового статусу Вищої ради правосуддя. На підставі результатів аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел автор запропонувала етапи становлення й розвитку Вищої ради правосуддя. Автор визначила також такі поняття, як «правовий статус Вищої ради правосуддя», «суддівське врядування», «організаційно-правове забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя», «адміністрування Вищої ради правосуддя», «секретаріат Вищої ради правосуддя». Крім того, автор визначила поняття, класифікувала та диференціювала повноваження Вищої ради правосуддя, а також сформулювала і класифікувала її взаємозв'язки з іншими суб'єктами права, визначила напрями їх подальшої взаємодії. Висвітлила порядок формування складу, структуру Вищої ради правосуддя. Окрему увагу надала дослідженню питання функціонування Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя та їхнього складу. Дослідила особливості адміністрування та організаційно-правового забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя [206].

Подальші дисертаційні дослідження виконали представники різних спеціальностей, в яких автори, переважно частково, торкалися окремих аспектів правового статусу Вищої ради правосуддя. При цьому переважна більшість таких дисертаційних праць стосувалась особливостей статусу Вищої ради юстиції, яку згодом реорганізували у Вищу раду правосуддя. А тому вважаємо за необхідне

зосередити увагу на деяких таких дисертаціях.

Зокрема, Т.В. Лукаш у своєму дисертаційному дослідженні «Справедливий суд як критерій ефективності механізму захисту прав і свобод людини і громадянина» сформулював авторське визначення конституційного права громадянина на зайняття посади в органах судової системи та органах у системі правосуддя як сукупність правомочностей громадянина України, що відповідає визначенням законами України вимогам на виконання адміністративно-розпорядчих та/або консультативно-дорадчих функцій, які він реалізовує в процесі участі у зайнятті посади судді, помічника судді, працівника апарату суду, присяжного, посад у Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України та Державній судовій адміністрації України. Суб'єктом права на зайняття посади в органах судової системи та в органах у системі правосуддя є громадянин України, який володіє здатністю брати участь у визначеній законом процедурі зайняття посади в судових органах та органах у системі правосуддя та відповідає утвердженям вимогам професійної компетентності та віковому цензу. При цьому, оскільки стаття 131 Конституції України визначає, що для забезпечення добору суддів, їхньої професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їхньої дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів у системі правосуддя утворюються органи та установи, то з цього випливає, що Вищу раду правосуддя законодавець теж відніс до органів у системі правосуддя. Це, у свою чергу, зумовлює висновок, що оскільки органи Державної судової адміністрації України та Вища рада правосуддя, хоча і не є органами судової влади, але визнаються органами в системі правосуддя, то й право на справедливий суд має в собі правомочність не тільки щодо захисту прав та законних інтересів особи судами та суддями, а й більш широкий зміст, який охоплює і супровідну діяльність працівників апарату суду та помічників судді та правомочність особи брати участь у доборі кандидатів на ці посади та право на участь у доборі безпосередньо до органів Державної судової адміністрації України та Вищої ради правосуддя.

Автор також доходить висновку, що з об'єктивних причин у вітчизняній правовій доктрині процедура призначення/обрання членів Вищої ради правосуддя недостатньо досліджена, що спричинює певний науковий «вакуум» навколо цього питання [227, с. 118, 199]. З останнім твердженням автора потрібно погодитись і в межах нашого дослідження внести свій вклад у ліквідацію такого «вакууму».

Проблему формування Вищої ради правосуддя частково досліджує у своїй дисертації «Функціональні та організаційні основи адвокатури України» і Н.М. Бакаянова. Автор піддала критиці пропозицію щодо можливості виключення з'їзду адвокатів України з числа суб'єктів формування Вищої ради юстиції. Така пропозиція була внесена у зв'язку з тим, що процес скликання з'їздів супроводжується великою кількістю різних організаційних та часто формальних заходів і що таке виключення усуне протистояння при ухваленні рішень щодо кандидатур у члени Вищої ради юстиції. Натомість, авторка вважає, що «адвокатура є нині та повинна залишитися суб'єктом формування не лише Вищої ради правосуддя, а й інших органів у сфері судоустрою, функціонування прокуратури, оскільки лише саме адвокатура, і ніхто інший, може належно через обраних до цих органів членів виконати ту роль, здійснити те соціальне призначення, які покладаються на неї у кожному випадку» [12, с. 249].

Н.М. Бакаянова зазначає, що участь адвокатури у процесі формування Вищої ради правосуддя є необхідною для збалансування різних інтересів у питаннях, віднесених до відання Вищої ради правосуддя. До того ж авторка зауважує, що обрання адвокатів до складу Вищої ради правосуддя не є включно українським шляхом вирішення питання щодо формування цього органу у сфері судоустрою. Участь у формуванні Вищої ради правосуддя з'їзду адвокатів є гарантією представництва саме адвокатів у Вищій раді правосуддя, гарантією участі адвокатури у процесах формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу. При цьому автор наводить приклад, згідно з яким станом «... на вересень 2016 року адвокати (особи, які мають право на здійснення адвокатської діяльності) були

призначені членами Вищої ради юстиції також по квоті від Верховної Ради України та всеукраїнської конференції працівників прокуратури. Персональний склад Вищої ради правосуддя на сьогодні залишається таким самим та свідчить, що до неї входять адвокати (особи, які мають право на здійснення адвокатської діяльності), обрані не лише від адвокатури. У зв'язку з цим роль адвокатури у діяльності Вищої ради правосуддя значно зросла» [12, с. 254]. Тож можна констатувати, що роль адвокатури у формуванні Вищої ради правосуддя є важливою, проте можливість призначення адвокатів різними суб'єктами призводить до дисбалансу у складі цього органу, що явно не спрятиме його незалежності при здійсненні визначених повноважень.

Проблематика формування Вищої ради правосуддя висвітлюється і в дисертації І.В. Єдаменко «Адміністративно-правові засади функціонування суддівського самоврядування в Україні». Автор зауважує, що конституційна реформа 2016 року не привнесла змін у розуміння поняття «суддівське самоврядування». На думку І.В. Єдаменко, знову пропонується нормативно зафіксувати викривлене розуміння суддівського самоврядування не як можливості його органів змістовно впливати на прийняття важливих рішень щодо функціонування суду (зокрема, добір суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності), а як своєрідної «профспілки», додатка до судових органів, які опікуються здебільшого внутрішніми питаннями життя суду, соціальним забезпеченням суддів, захистом їхніх професійних інтересів. За такого стану речей складно говорити про те, що конституційні зміни сприятимуть підвищенню ролі органів суддівського самоврядування у забезпеченні контролю за судами. Фактично ключові контрольно-наглядові повноваження передані Вищій раді правосуддя та чітко не визначеним «органам та установам у системі правосуддя», які утворюються на підставі конституційних законів, що мають бути прийняті в майбутньому [119, с. 175–176].

На думку І.В. Єдаменко, з одного боку, кроком до європейських стандартів є реалізація принципу, за яким більшість складу Вищої ради правосуддя становлять судді, обрані самими суддями. З іншого – призначення чотирьох членів залишається

політичним (по дві особи призначають президент і парламент), тобто зберігається політичний вплив на Вищу раду правосуддя. Також суперечливим є збереження права Всеукраїнської конференції прокурорів призначати двох членів ради. Так, у п. 114 мотивувальної частини рішення Європейського суду з прав людини «Олександр Волков проти України» висловлено позицію щодо неприйнятності такого права прокурорів, оскільки це може мати залякувальний ефект та сприйматися суддями як потенційна загроза; створюється ризик того, що в таких справах судді не діятимуть безсторонньо або що прокурори будуть заангажовані щодо тих суддів, чиї рішення вони не схвалюють [403]. Тож І.В. Єдаменко пропонує: з метою забезпечення незалежності Вищої ради правосуддя до її складу не повинні входити представники Президента України, Верховної Ради України та прокуратори; логічніше надати членство особам, що репрезентують громадські організації, фахівцям у галузі права [119, с. 177].

Розглядаючи проблеми суддівського самоврядування, С.Р. Леськів у своїй дисертації на тему «Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів» визначає основні проблеми суддівського самоврядування в Україні, серед яких є: визначення правової природи владних повноважень, наданих суддівському самоврядуванню державою; захист судової незалежності; відсутність дослідження контрольних функцій суддівського самоврядування; відсутність понять або недосконалість існуючих теоретичних визначень у сфері суддівського самоврядування; відсутність єдиної концепції суддівського самоврядування, яка ефективно та поступово впроваджувалась б у чинне законодавство; об'єктивна необхідність розширення повноважень суддівського самоврядування; неналежне фінансування судової гілки влади; відсутність у суддівського самоврядування права законодавчої ініціативи тощо. Окремо автор наголошує на невизначеності правового статусу Вищої ради юстиції України [226, с. 166]. Також, на думку автора, правова природа Вищої ради юстиції надає можливість говорити про цей орган як про орган суддівського самоврядування. Це

обумовлюється тим, що десять з двадцяти членів є суддями. Більше того, автор зазначає, що «...якщо брати досвід зарубіжних країн, наприклад судову систему Франції, вищим органом суддівського самоврядування є Вища рада магістратури. ...на підставі тотожності повноважень, які стосуються дисциплінарних і кадрових питань Вищої ради юстиції та Вищої ради магістратури Франції, можна додати ще один аргумент на користь твердження, що Вищу раду юстиції слід законодавчо віднести до органів суддівського самоврядування України» [226, с. 140]. Вважаємо, що такий підхід говорить про дещо поверховий аналіз чинного законодавства і зарубіжного досвіду. Зокрема, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції від 7 липня 2010 року визначав організаційні форми суддівського самоврядування. До них було віднесено збори суддів, Раду суддів України, з'їзд суддів України (ст. 125). Водночас редакція згаданого Закону від 2 червня 2016 року визначає органами суддівського самоврядування збори суддів (ст. 128), з'їзд суддів України (ст. 129), Раду суддів України як вищий орган суддівського самоврядування, що діє як виконавчий орган з'їзду суддів України (ст. 133). Тож жодної згадки про Вищу раду юстиції, так само як і Вищу раду правосуддя як органів суддівського самоврядування, не передбачено, хоча статус відповідних органів у зарубіжних країнах допускає таку можливість, зокрема в Азербайджані, Молдові, Франції.

Ще одне дисертаційне дослідження, яке фрагментарно окреслює питання статусу Вищої ради правосуддя, автором якого є Н.В. Нестор, на тему «Адміністративно-правове забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні». У дисертації автор виокремлює набір елементів, що належать до об'єкта або предмета контролю. На думку автора, результати виділення кола об'єктів контрольно-наглядової діяльності у судовій сфері засвідчили, що ними виступають фізичні особи (професійні судді, кандидати на зайняття посади судді), юридичні особи (Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України) та правові явища (судова система). При цьому кожен із цих об'єктів впливу, як правило, співвідноситься з власним колом суб'єктів впливу, з якими у них є взаємні зв'язки, відбувається взаємодія в процесі

реалізації адміністративно-владних відносин, спектр, межі реалізації яких визначаються іншим суміжним юридичним поняттям – предметом контролю [257, с. 11].

Автор також класифікувала види контролю за діяльністю суддів за такими критеріями поділу: залежно від суб'єкта контролю, належності його до державної влади, самоврядних суддівських інституцій, громадських організацій чи третіх осіб: внутрішній та зовнішній контроль. Внутрішній контроль здійснюють органи суддівського врядування (Вища рада правосуддя та її органи, Вища кваліфікаційна комісія суддів) та органи суддівського самоврядування (з'їзд суддів України, Рада суддів України, збори суддів окремого суду). Зовнішній контроль здійснює значно ширше коло суб'єктів (органи державної влади, громадські організації, фізичні та інші юридичні особи) [257, с. 19–20].

М.М. Кухта у своїй дисертаційній праці «Конституційно-правові засади формування корпусу професійних суддів: порівняльно-правове дослідження» проаналізував поняття та ознаки конституційно-правового статусу професійних суддів. Виокремив елементи конституційно-правового статусу професійних суддів, а також довів те, що конституційно-правовим статус професійних суддів є насамперед тому, що передбачає формування сприйняття та розуміння його сутності крізь призму конституційно-правової науки. Розглянув роль Вищої ради правосуддя у процесі формування корпусу професійних суддів та здійснив порівняльний аналіз з відповідними зарубіжними органами (наприклад, з Грузії, Франції, Польщі) [224].

Наступним важливим окремим блоком доктринальних джерел, які пов'язані зі статусом Вищої ради правосуддя та розкривають окремі проблемні його аспекти, окрім дисертацій та монографій, є наукові статті українських та зарубіжних учених.

Зокрема, у статті «Порядок формування Вищої ради правосуддя» А.В. Сухарко зазначає, що реформування Вищої ради юстиції в Україні на сьогодні реалізувалося в перетворенні останньої у Вищу раду правосуддя та прийнятті Закону України «Про Вищу раду правосуддя» у грудні 2016 року. На думку авторки, таке реформування є

важливим елементом загальної системи реформування судової влади в Україні, яка нині активно реалізується. Йдеться про те, щоб не просто реформувати Вищу раду юстиції, а, що найважливіше, утворити незалежний професійний орган, функцією якого було б здійснення добору суддівського корпусу, притягнення їх до відповідальності, установлення етичних правил суддівської професії тощо. Саме такі основні функції й покладено на Вищу раду правосуддя. Також А.В. Сухарко звертає увагу на те, що питання щодо формування Вищої ради правосуддя в науковій літературі залишаються практично не дослідженими, і пропонує порівняти правовий статус Вищої ради юстиції та Вищої ради правосуддя. По-перше, в контексті статусу Вищої ради правосуддя звертає на себе увагу визначення її як «конституційного органу». А це означає, що діяльність цього органу впливає з положень Конституції України, адже статус Вищої ради правосуддя передбачений ст. 131 Конституції України. По-друге, звертає на себе увагу те, що Вища рада правосуддя (на відміну від Вищої ради юстиції) визначається не лише як орган державної влади, що відповідає за формування суддівського корпусу, а й як орган суддівського врядування. Так, відповідно до ст. 126 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року, суддівське самоврядування – це самостійне колективне вирішення суддями певного кола питань для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів. Суддівське самоврядування визнається однією з гарантій забезпечення незалежності суддів. Вказане важливо підкреслити з тієї точки зору, що незалежність судової влади є однією з функцій Вищої ради правосуддя в Україні.

При цьому, на думку А.В. Сухарко, в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року остання визначена як орган суддівського врядування. На відміну від самоврядування, врядування (від поняття «уряд») передбачає певний спосіб організації влади та діяльності державних органів. Тому врядування в контексті Вищої ради правосуддя вжито з тієї точки зору, що остання певним чином організовує діяльність суддівського корпусу (зокрема, бере участь у

призначенні їх на посаду, звільнення з посади, участь у притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності тощо). По-третє, важливо відзначити особливість правового статусу Вищої ради правосуддя, яка стосується забезпечення етичного підходу в суддівській діяльності. Зокрема, законодавець мав на меті наголосити саме на етичному характері діяльності суддівського корпусу, який в Україні на сьогодні достатньо скомпрометований. Зокрема, вживаються слова «відповідальність судової влади», «підзвітність судової влади перед суспільством», «добročесний корпус суддів», «професійна етика в діяльності суддів та прокурорів». Такого наголосу у визначенні правового статусу Вищої ради юстиції де-юре не спостерігалось [422, с. 134–135].

Проблемні аспекти статусу також піднімає С.Ю. Обрусна у своїй науковій статті «Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України». Авторка констатувала відсутність єдиного підходу до визначення місця Вищої ради юстиції в системі органів державної влади і зазначила, що в теорії Вищу раду юстиції відносять до самоврядних органів або до контрольно-наглядових органів (разом з прокуратурою, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Рахунковою палатою, Центральною виборчою комісією та деякими іншими органами), що підкреслює дискусійність цього питання [260, с. 64].

Водночас Д.В. Мандичев намагається визначити місце Вищої кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради правосуддя в організації роботи судів. Автор зазначає, що Вища кваліфікаційна комісія суддів фактично виступає організатором і виконавцем кадрового добору суддів та ухвалює проміжні рішення в процесі проведення добору кандидатів на посади суддів. У той же час Вища рада правосуддя в системі органів судової влади є тим органом, який уповноважений ухвалювати кінцеві рішення, які в деяких випадках можуть бути оскаржені з підстав та в порядку, визначених законодавством, з питань призначення, звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, тимчасового затримання або арешту до

винесення обвинувального вироку та інших питань, пов'язаних із переміщенням суддів по службі. Підставами для ухвалення таких рішень є подання, висновки або інформація в іншій формі, зібрана, узагальнена та подана Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Тобто Вища рада правосуддя є органом, який наділений реальними державно-владними повноваженнями щодо суддів судів загальної юрисдикції. Джерелом цих повноважень є Конституція України. На думку автора, основна відмінність у повноваженнях цих двох органів полягає в тому, що Вища кваліфікаційна комісія суддів є безпосереднім організатором і виконавцем добору кадрів на суддівські посади, здійснення щодо них спеціальної перевірки, проведення кваліфікаційного оцінювання, і вже на підставі результатів, отриманих у ході здійснення цих заходів, Вища рада правосуддя ухвалює кінцеві рішення щодо призначення, звільнення суддів, переміщення їх по службі, притягнення до дисциплінарної відповідальності [234, с. 46]. При цьому зауважимо, що частину із зазначених повноважень Вища рада правосуддя може реалізовувати без участі Вищої кваліфікаційної комісії суддів, зокрема з питань дисциплінарної відповідальності суддів.

Питання статусу Вищої ради правосуддя як квазісудового органу стали результатом наукових напрацювань таких вчених, як С.В. Прилуцький і Ю.О. Косткіна. Так, С.В. Прилуцький відносить Вищу раду правосуддя до квазісудових органів, обґрунтовуючи свою позицію тим, що Вища рада правосуддя наділена спеціальними судовими повноваженнями у сфері юстиції та здійснює функцію судового контролю. На думку С.В. Прилуцького, судова функція Вищої ради правосуддя передусім пов'язана з питаннями професійної відповідальності суддів та прокурорів. При цьому цей конституційний орган діє як суд першої, апеляційної та ревізійної інстанції, а також забезпечує судовий контроль під час досудового розслідування [309, с. 315–316].

На думку Ю.О. Косткіної, аналіз законодавчої бази дає змогу зробити висновок, що, перш ніж відносити Вищу раду правосуддя до квазісудових органів, необхідно

проаналізувати практику Європейського суду з прав людини та стандарти, закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Зокрема, завдяки проведеному аналізу було визначено такі критерії поняття «суд», вироблені міжнародною практикою: незалежність та безсторонність; наділення учасників процесуальними гарантіями захисту; наявність у вищих інстанцій повноважень виправити недоліки, виявлені на попередніх стадіях процесу. З огляду на ґрунтовний аналіз практики Європейського суду з прав людини, авторка дійшла висновку, що визначати Вищу раду правосуддя квазісудовим органом ще передчасно, адже, незважаючи на те, що законодавством України передбачено чіткий процес розгляду справ Дисциплінарними палатами та Вищою радою правосуддя, а також наявність змагальних прав та процесуальних гарантій захисту своїх прав у сторін процесу, законодавством України не забезпечено належним чином розмежування функцій ініціювання дисциплінарного провадження стосовно судді, власне дисциплінарного провадження і прийняття рішення про звільнення судді, як це вимагається Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Крім того, Вища рада правосуддя все ще не є достатньою мірою незалежним та неупередженим органом, який користується високим рівнем довіри зі сторони громадськості [205, с. 144]. Тож дискусійність цього питання викликає необхідність подальшого опрацювання та вироблення чіткої позиції.

У свою чергу, Л.О. Корчевна та І.М. Короленко в науковій статті «Створення Вищої ради правосуддя України в контексті посилення незалежності судової влади» акцентують увагу на тому, що проблема забезпечення незалежності судів і суддів в Україні має значно більше складових елементів, ніж це здається на перший погляд. Особливе місце в незалежності судової влади відіграють гарантії незалежності кожного окремого судді та унеможливлення впливу на них з боку інших посадових осіб або гілок державної влади. Зарубіжний досвід забезпечення незалежності судової влади свідчить, що найбільш ефективними в інституційному плані виявляються спеціально створені незалежні органи суддівського самоврядування, які володіють

основним обсягом повноважень щодо добору суддівських кадрів, притягнення їх до відповідальності, переведення до інших судів, звільнення, матеріального та фінансового забезпечення і т. д. Першим подібним органом в Україні була Вища рада юстиції, проте через високу «політизованість» та обмеженість повноважень вона втратила можливість реально забезпечувати незалежність суддів. У результаті масштабної судової реформи 2016 року було створено Вищу раду правосуддя, яка, за оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів, відповідає зарубіжним аналогам у контексті як самого статусу та порядку формування подібних органів, так і обсягу повноважень у судовій гілці влади [201, с. 55].

Проблему реформування Вищої ради правосуддя піднімає і С.В. Ревер у статті «Вища рада правосуддя: порядок формування та компетенція». Автор також зауважує, що спроби реформування Вищої ради юстиції неодноразово здійснювалися упродовж усього періоду її діяльності. Пропозиції реформування сфер діяльності Вищої ради юстиції стосувалися розширення її повноважень з питань призначення суддів на посади, збільшення кількості її членів, які представляли б суддівський корпус, включення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та суддівської адміністрації до її структурних органів, утворення судової інспекції для розгляду скарг тощо. Саме тому реорганізація Вищої ради юстиції та створення на її основі нового органу – Вищої ради правосуддя потребує комплексного підходу до питання правового статусу Вищої ради правосуддя, зміни обсягу та змісту її повноважень, нового механізму формування складу. Як наслідок, на думку автора, у процесі реалізації на практиці порядку формування персонального складу Вищої ради правосуддя виникають деякі запитання та зауваження, які потребують правового дослідження. Зокрема, чи не породжуватиме наявність у складі цього органу представників прокурорської системи або інституту адвокатури внутрішнього конфлікту інтересів чи навіть підриву незалежності судової системи? З огляду на зазначені положення, слід реально усунути представників прокуратури та адвокатури від членства у Вищій раді правосуддя.

Автор доходить висновку, що рішення законодавця реорганізувати Вищу раду юстиції шляхом створення на її основі нового органу, покликаного забезпечити реальну незалежність судової влади, сформувати добродісний та високопрофесійний корпус суддів, видається логічним і правильним кроком. Метою запровадження таких змін є запобігання політичним зловживанням інших гілок влади при призначенні суддів на посаду та зменшення їхнього впливу на новостворений орган [361, с. 60].

Доречно проаналізувати і статті та наукові огляди вчених, які у своїх працях звертаються до зарубіжного досвіду функціонування органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні. Більше того, цікавими виглядають спроби класифікації або типологізації згаданих органів. Зокрема, в країнах Західної Європи виділяють дві моделі організації судових рад: північна (Швеція, Данія, Норвегія) та південна (французько-італійська, іспансько-португальська) [537, с. 110, 125]. Особливістю першої моделі є те, що не існує єдиного органу, покликаного забезпечувати незалежність судів і самостійність суддів, повноваження поділені між різними органами та інституціями. Друга характеризується ліберальною позицією у системі органів державної влади. Повноваження судових рад, в основному, зводяться до надання висновків з питань призначення кандидатів на посади суддів та дисциплінарної відповідальності суддів. Держави Центрально-Східної Європи при створенні судових рад за зразок брали, переважно, південну модель устрою [537, с. 125].

Також за територіальною ознакою можна виокремити північноафриканську та латиноамериканську моделі організації судових рад, які характеризуються впливом колоніального законодавства.

Крім того, О.Б. Росоляк у статті «Правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аспект» проаналізувала Конституції та нормативно-правові акти деяких сусідніх держав (Болгарії, Польщі, Молдови, Грузії) та інших країн Європи, представників романо-германської правової сім'ї, до якої належить й Україна. Авторка дослідила законодавство, яке визначає

правовий статус таких органів, як Вища рада правосуддя в Україні, Вища судова рада в Болгарії, Національна рада судівництва в Польщі, Вища рада магістратури в Молдові та Франції, Вища рада юстиції в Грузії. Підсумовуючи, О.Б. Росоляк зазначила, що в кожній країні є низка переваг і недоліків правового статусу вищих органів управління формуванням суддівського корпусу та гарантування незалежності судової гілки влади. При цьому основні відмінності у діяльності згаданих вищих органів, зумовлені особливостями історичного й соціального розвитку як держави, так суспільства і залежать від рівня правосвідомості, правової культури населення тощо [370, с. 66].

В.Т. Нор та С.М. Білостоцький у статті «Захист незалежності судів і самостійності суддів у діяльності Національної ради судівництва Республіки Польща: досвід для України» зауважують на тому, що, з огляду на суттєві відмінності судових систем європейських країн, Україна має використовувати їхній досвід з урахуванням історичних, національних, ментальних особливостей і традицій, модельних подібностей судових систем, практичних результатів проведених реформ. Із країн постсоціалістичного табору Центрально-Східної Європи найактивніше реформування судової влади здійснювала та продовжує здійснювати Республіка Польща [521]. Тому досвід її може бути дуже корисним. Успішність реформ багато в чому залежить від конституційного закріплення статусу вищих органів державної влади [259, с. 444].

Схожого висновку доходить у своїй науковій статті «Реформування судової системи у Республіці Польща: можливість врахування в Україні» О.В. Бринзанська. Вона зазначає, що на теперішній час Національна рада судівництва становить конституційний, колегіальний центральний орган державної влади, діяльність якого пов'язана із забезпеченням незалежності судів та самостійності суддів, що формується представниками від трьох гілок державної влади – законодавчої (6 осіб), виконавчої (2 особи) та судової (17 осіб), які обираються строком на 4 роки.

Таким чином, діяльність Національної ради судівництва як державного органу, завданням якого є забезпечення незалежності судової влади, характеризується

тривалим часом розвитку, що робить актуальним вивчення її досвіду при розробленні нормативно-правового забезпечення реформування судової влади в Україні, зокрема, в частині механізму забезпечення незалежності суддів, а саме в діяльності Вищої ради правосуддя – конституційного органу державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади [40, с. 107].

Продовжуючи аналіз наукових статей, присвячених зарубіжним відповідникам Вищої ради правосуддя в Україні, варто звернути увагу на наукову статтю В.І. Плакси «Участь органів державної влади та суддівського врядування в законодавчому процесі: зарубіжний досвід» в якій здійснено аналіз європейської практики участі органів державної влади та суддівського врядування у законодавчому процесі з урахуванням зарубіжного досвіду з метою оцінки можливості його запровадження в Україні. В статті констатується, що Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року закріпив надання Вищою радою правосуддя обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнення пропозицій судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів. Автор відзначає, що за законодавством більшості країн органи, аналогічні до Вищої ради правосуддя в Україні, переважно виконують функції із забезпечення незалежності правосуддя, управління судовою сферою. При цьому Вища рада правосуддя, на думку автора, сьогодні бере активну участь у законодавчому процесі шляхом надання консультативних висновків до законопроектів, обов'язкових для розгляду парламентом. Однак у парламенті вони зазвичай не знаходять своєї підтримки. З урахуванням зарубіжного досвіду щодо участі аналогічних до Вищої ради правосуддя органів у законодавчому процесі наголошено, що активність Вищої ради правосуддя у законотворчому процесі може бути забезпечена шляхом залучення її як ініціатора законопроектної ініціативи (тобто подання пропозицій до суб'єкта законодавчої

ініціативи з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів), активної участі у проведенні експертизи законопроектів з перерахованих питань [287, с. 237–238]. Автор стверджує, що активність Вищої ради правосуддя у законотворчому процесі може бути забезпечена шляхом залучення її як ініціатора законопроектної ініціативи (тобто подання пропозицій до суб'єкта законодавчої ініціативи з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів), а також участі у проведенні експертизи законопроектів з перерахованих питань при забезпеченні урахування конструктивних пропозицій і зауважень. Для цього необхідно забезпечити закріплення відповідних положень у чинному законодавстві (наприклад, деталізувати положення Регламенту Верховної Ради України) [287, с. 238].

Таким чином, здійснений аналіз деяких наукових статей демонструє з усією очевидністю актуальність обраної проблеми. Науковці у своїх дослідженнях намагаються визначити місце Вищої ради правосуддя (а до того – Вищої ради юстиції) в системі державних органів, звертають увагу на порядок формування та, особливо, склад Вищої ради правосуддя. Також важливим є: по-перше, наявність порівняльно-правових досліджень правового статусу відповідних органів у зарубіжних країнах; по-друге, питання обсягу і змісту повноважень Вищої ради правосуддя; по-третє, процесуальні аспекти реалізації визначених повноважень; по-четверте, підстави і порядок оскарження рішень на виконання повноважень Вищої ради правосуддя; по-п'яте, можливість оптимізації системи гарантій статусу Вищої ради правосуддя.

Крім того, варто згадати про матеріали конференцій та виступів окремих посадових осіб та вчених з актуальних питань судоустрою, які стосуються предмету нашого дослідження. При цьому, варто звернути увагу на те, що наукові конференції та аналогічні заходи регулярно проводились і стосувалися найбільш актуальних проблем правового статусу як Вищої ради юстиції, так і Вищої ради правосуддя.

Зокрема, систематично проводяться конференції, присвячені проблемам судоустрою та судової влади у Чернівцях на базі Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича. Так, 24–25 жовтня 2019 року у Червоній залі цього університету відбулася III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні». На конференції Президент Національної академії правових наук України О.В. Петришин зазначив, що проведення судової реформи в Україні є однією з ключових вимог, на яких наполягає як українське експертне середовище, так і міжнародні партнери України. Позицію щодо необхідності та нагальності перетворень у судовій системі поділяє і українське суспільство. Без сумніву, основним завданням судової реформи є утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи. Проблематика здійснення судової реформи та підвищення ефективності правосуддя завжди була й залишається актуальною серед науковців.

В.К. Гришук у доповіді «Окремі проблеми суддівського самоврядування в Україні» зазначив, що під час реформування Вищої ради правосуддя було враховано рекомендації Консультативної ради європейських суддів, «щоб для забезпечення наступності в роботі ради члени судової ради не змінювалися всі одночасно». Таким чином, Вища рада правосуддя упродовж останніх років поступово оновлюється, чим, зокрема, забезпечується безперервність її діяльності, що гарантується відсутністю політичного впливу. Разом із тим формування складу Вищої ради правосуддя, відповідно до змін до Конституції України в частині правосуддя та чинної редакції Закону України «Про Вищу раду правосуддя», ще не завершено. Варто зазначити, що завдяки змінам до Конституції України зріс рівень довіри громадян до нового органу суддівського врядування, про що свідчить збільшення кількості звернень до Вищої ради правосуддя фізичних та юридичних осіб [91, с. 16–18].

Відповідна конференція була проведена і 29 жовтня 2021 року. Учасники конференції в межах визначеної проблематики також приділили увагу розгляду окремих аспектів правового статусу Вищої ради правосуддя. Зокрема, О.Б. Демидюк запропонувала до розгляду доповідь на тему «Засади взаємодії Вищої ради правосуддя як органу судової влади з іншими органами влади» в якій зауважила, що

системний аналіз положень Конституції України та інших законодавчих актів дозволяє в цьому аспекті умовно виокремити такі напрями взаємодії Вищої ради правосуддя з іншими органами влади: 1) напрям, зумовлений залученням інших органів влади в процес формування Вищої ради правосуддя; 2) напрям, зумовлений реалізацією Вищою радою правосуддя своїх повноважень; 3) напрям, зумовлений реалізацією ключових повноважень, що належать іншим органам влади (наприклад, Президент України, згідно зі ст. 80 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, здійснює призначення на посаду судді на підставі в межах подання Вищої ради правосуддя) [99, с. 29–31].

З певною регулярністю в Харкові проводиться міжнародна конференція під назвою «Актуальні проблеми судового права». Метою проведення цієї конференції є розгляд найбільш актуальних питань судочинства та судоустрою в Україні. Важливе місце в доповідях учасників відводиться Вищій раді правосуддя. Зокрема, запрошені до участі в конференції представники Ради приділяють значну увагу найбільш актуальним питанням функціонування Вищої ради правосуддя. Так, член Вищої ради правосуддя Л.А. Швецова представила доповідь, в якій проаналізовано особливості діяльності Етичної ради для перевірки членів Вищої ради правосуддя. На думку Л.А. Швецової, саме Етична рада надаватиме суб'єктам призначення висновки щодо відповідності кандидатів критеріям професійної етики та доброчесності, а також списки кандидатів, рекомендованих для обрання (призначення) на посаду члена Вищої ради правосуддя, за якими проводитиметься подальший відбір. Тож, на думку Л.А. Швецової, фактично, законопроект надає владні повноваження та функції контролю за суб'єктами формування Вищої ради правосуддя організації, яка не наділена такими функціями і не має статусу органу державної влади. Ці положення не відповідають Конституції України, висновкам Конституційного Суду України та міжнародним стандартам. Отож, участь осіб, визначених міжнародними організаціями, в обранні (призначенні) членів Вищої ради правосуддя порушують основоположні конституційні принципи державотворення, зокрема суверенітет,

право народу України на його реалізацію, неподільність державної влади, оскільки міжнародні організації як суб'єкти делегування трьох представників не є представниками народу України, не належать до народу України, а тому не є носіями державної влади в Україні. Жодна міжнародна організація відповідно до свого статуту не має повноважень формувати органи, які наділені владними повноваженнями щодо держави Україна [494, с. 91–96].

Таким чином, можна констатувати, що наукові дискусії в рамках науково-практичних конференцій національного та міжнародного рівня передбачають обговорення проблематики правового статусу Вищої ради правосуддя або його окремих елементів. Цілком очевидно, що Вища рада правосуддя як новостворений орган суддівського врядування викликає інтерес та зацікавленість у науковців та практиків подискутувати стосовно його місця та ролі в системі органів правосуддя, порядку формування, повноважень, гарантій і внести пропозиції щодо удосконалення вказаних складових статусу цього органу.

Підсумовуючи результати проаналізованих доктринальних джерел, можна констатувати, що переважна більшість дисертаційних досліджень, монографій, статей та інших наукових напрацювань присвячена, в основному, окремим аспектам конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя і не містить комплексного аналізу згаданої категорії. А тому відсутність цілісного, комплексного науково-теоретичного дослідження, яке було б присвячене системному комплексному цілісному аналізу проблем конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, наочно демонструє нагальну актуальність проведення цього дослідження.

Більше того, здійснений аналіз доктринальних джерел надав можливість виокремити такі головні напрями, які й формують доктрину конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, у зв'язку із чим стає зрозумілою значущість дослідження таких її складових:

- 1) регламентація правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах;
- 2) генеза конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах;
- 3) поняття та елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах;
- 4) правосуб'єктність Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах;
- 5) принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах;
- 6) кадрові, дисциплінарні, контрольні-наглядові, організаційні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах;
- 7) загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах [480, с. 33].

Крім того, в межах аналізу національних та міжнародних нормативно-правових актів, а також правової доктрини українських та зарубіжних науковців з напрямів, що були вказані вище, будуть сформульовані та запропоновані пропозиції в разі встановлення невідповідності вітчизняного законодавства реальним правовідносинам, які сприятимуть удосконаленню конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Враховуючи усе вищевикладене, ми пропонуємо під доктриною конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя розуміти систему наукових поглядів, переконань, концепцій українських та зарубіжних вчених у галузі юридичних наук (теорії та філософії права, конституційного, адміністративного права, кримінального права та процесу, судочинства), а також інших гуманітарних наук (державного управління, політології) у сфері пізнання та інтерпретації формальних, сутнісних та

змістовних характеристик конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.

1.2. Регламентація правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах

У сучасних умовах діяльність судової влади, її ефективність є фундаментальним завданням сталого демократичного розвитку держави. Усі процеси державного регулювання певною мірою перебувають у постійній взаємодії із суддівським корпусом. А тому завдання судової гілки влади полягає не тільки у здійсненні правосуддя та конституційному нагляді, а й у постійних узгоджених діях з іншими органами влади по вдосконаленню правових інструментів, що регулюють діяльність суддівського корпусу [413, с. 10].

Якщо говорити безпосередньо про регламентацію, то згідно з «Юридичною енциклопедією», це поняття розуміється (від франц. *reglement* – упорядкування, врегулювання, розпорядження, припис; від *regie*, лат. *regula* – правило), як сукупність правил або нормативний акт, якими визначаються порядок діяльності органу державної влади, органу місцевого самоврядування, організації чи установи [513, с. 256]. Або «правила, що регулюють порядок діяльності державного органу або комерційної організації; акти, які приймають уряди певних країн для здійснення регламентарної влади» [127, с. 297].

А тому, розглядаючи питання регламентації правового статусу Вищої ради правосуддя, ми виходимо з того, що така регламентація здійснюється різними видами нормативно-правових актів: насамперед, актами міжнародного права (деклараціями, конвенціями, хартіями тощо) та правовими актами національного законодавства України (Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативними актами центральних органів виконавчої влади (наказами, розпорядженнями). При цьому базові засади

незалежності суддівського корпусу в частині його формування та функціонування, які безпосередньо стосуються добору кандидатів на посади суддів, їх призначення та звільнення з посад закладені низкою міжнародних актів [460 с. 33]. Тож постає необхідність проаналізувати положення згаданих міжнародних актів на предмет закріплення правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах за критерієм пріоритетності для України.

Найперше, варто згадати базові міжнародні акти, які стосуються загальних засад судочинства і впливають з проблем захисту прав людини. Так, Загальна декларація прав людини, схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 року, в статті 7 визначає, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (ст. 8). Також стаття 10 передбачає, що кожна людина, для визначення її прав та обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [124].

Стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року передбачає, що всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [244].

До таких актів належить і Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року, в якій йдеться про право кожного на

справедливий суд (ст. 6), про неможливість покарання без закону (ст. 7), про основи функціонування Європейського суду з прав людини (розділ II) [171, с. 266–283].

Основні принципи незалежності судових органів схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, в яких серед іншого йдеться про те, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані шанувати незалежність судових органів і дотримуватися її (пункт 1). Судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукання, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин (пункт 2). Не повинно мати місце неправомірне чи несанкціоноване втручання в процес правосуддя, і судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Цей принцип не перешкоджає здійснюваному відповідно до закону судовому перегляду чи пом'якшенню вироків, винесених судовими органами (пункт 4).

Принцип незалежності судових органів дає судовим органам право і вимагає від них забезпечення справедливого ведення судового розгляду і дотримання прав сторін (пункт 6). Кожна держава-член повинна надавати відповідні засоби, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції (пункт 7) [272].

У продовження розгляду питання незалежності судової влади потрібно зазначити про Рекомендацію № R (94) 12 Комітету Міністрів державам-членам «Про незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом міністрів 13 жовтня 1994 року, яка ґрунтується на вже згаданих Основних принципах Організації Об'єднаних Націй щодо незалежності правосуддя, які були ухвалені Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року. Зокрема, серед загальних принципів, що мають відношення до незалежності суддів, передбачено заходи, які необхідно, вжити країнам:

1) незалежність суддів має бути гарантована відповідно до положень Конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 року та

конституційних принципів, наприклад, через запровадження відповідних положень до конституцій чи інших законодавчих актів, або через включення положень цієї рекомендації до системи внутрішнього права;

2) виконавча та законодавча влади повинні забезпечити, щоб судді були незалежними і щоб не вживалися заходи, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів;

3) усі рішення стосовно професійної кар'єри суддів повинні мати в основі об'єктивні критерії: як обрання, так і кар'єра суддів повинні ґрунтуватись на заслугах, з урахуванням їхньої кваліфікації, чеснот, здібностей та результатів їхньої праці. Орган, який уповноважений приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, має бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури [365, с. 10–11].

Також варто згадати і Європейську хартію «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, в якій, посилаючись на Рекомендацію № R (94) 12, закріплено положення про те, що питання набору, призначення, проходження служби та припинення повноважень суддів має вирішувати незалежний орган, половина складу якого представлена суддями. Крім того, цей орган повинен формуватися на паритетній основі з широким колом представництва. Необхідною умовою незалежної процедури формування суддівського корпусу визнано її законодавче закріплення. Цей орган повинен стати гарантом незалежності правосуддя в державі в цілому та гарантом незалежності кожного окремого судді при здійсненні ним правосуддя зокрема. Зазначений орган повинен також брати безпосередню участь, тобто відповідно до його подання, за його рішенням або згідно з його рекомендацією чи за його згодою, у просуванні суддів по службі, а також здійснювати дисциплінарне провадження відносно суддів, що притягаються до відповідальності. Однією з обов'язкових гарантій незалежності суддів Хартія визначила обов'язкову перевірку всіх рішень про

відставку суддів з посади, за винятком двох підстав: досягнення граничного віку перебування на посаді та закінчення строку повноважень судді на посаді [116].

Наступною потрібно відзначити Загальну (Універсальну) хартію судді, ухвалену 17 листопада 1999 року. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів у Тайпеї (Тайвань) 17 листопада 1999 року. Зокрема, стаття 9 містить положення про те, що обрання судді на посаду має відповідати об'єктивним та прозорим критеріям і ґрунтуватись суто на його професійній кваліфікації. Якщо обрання на посаду не відбувається іншим шляхом згідно зі встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке обрання має здійснювати незалежний орган, що включає достатню кількість представників судової влади. Крім того, керівництво суддівським корпусом та процедура винесення дисциплінарних стягнень має бути організована так, щоб не підривати незалежності суддів, увага має звертатися тільки на об'єктивний розгляд справи по суті. Якщо керівництво суддівським корпусом та процедура винесення дисциплінарних стягнень не відбувається іншим шляхом згідно зі встановленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке керівництво має здійснювати незалежний орган, що включає достатню кількість представників судової влади. Дисциплінарне стягнення щодо судді може бути винесено тільки на підставі існуючого закону та згідно з чітко визначеною процедурою (ст. 11) [123].

У Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя (перша світова конференція щодо незалежності правосуддя від 1 січня 1983 року, Монреаль) зазначається, що процес і критерії обрання суддів повинні гарантувати справедливе відображення судовою системою суспільства в усіх його аспектах (п.11. (а)). Участь виконавчих і законодавчих органів у призначенні суддів на посаду узгоджується за принципом незалежності правосуддя за тієї умови, що це призначення здійснюється за консультаціями з членами суддівського корпусу та іншими юристами або організаціями, в яких члени суддівського корпусу та інші юристи беруть участь (п. 11. (с)). Щодо призначення на посаду, підвищення у посаді та переведення на іншу посаду зазначається, що якщо закон передбачає пряме призначення судді на посаду в суді, то

таке призначення є внутрішньою адміністративною функцією, що здійснюється самими суддями або вищою радою суддів, якщо такий орган існує (п. 13). У питанні дисциплінарного покарання та звільнення суддів з посади вказано, що розгляд справ про звільнення з посади або дисциплінарне покарання судді відбувається судом або радою, яка складається переважно з суддів та обирається ними. Проте повноваження щодо звільнення судді з посади можуть надаватися законодавчому органу шляхом імпічменту або через спільне звернення, але бажано, аби це відбувалося за рекомендацією суду або ради, що згадуються вище (п. 26 (b)) [249].

Характерними особливостями Монреальської декларації та Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, є те, що їх положення визначають міжнародно-правові стандарти незалежності суддів як один із елементів забезпечення реалізації права людини і громадянина на незалежний суд у державі. Безсумнівно, встановлення єдиних стандартів правового статусу суддів, які є безпосередніми суб'єктами здійснення судочинства, – обов'язкова умова гарантування загально визнаних прав і свобод. Однак забезпечення суспільного правопорядку та справедливості в державі є результатом діяльності як кожного судді окремо, так і судової влади в цілому. Отже, зосередження міжнародних стандартів виключно на правовому статусі судді як одному із суб'єктів судової влади не охоплює всіх аспектів незалежності суду, в тому числі з питань організації судової влади [143, с. 87].

Питання незалежності суддів було розглянуто провідними діячами в галузі правосуддя в LAWASIA, а також суддями з Азії та тихоокеанського регіону, внаслідок чого в 1995 році у Пекіні було прийнято Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA). Проголошується, що судова влада є однією з найбільших цінностей у суспільстві й задля забезпечення права кожної особи на розгляд її справи компетентним та неупередженим судом, яке проголошене у ст. 10 Загальної декларації з прав людини та ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, незалежне

суддівство є відповідальним за належну реалізацію цього права (п. 2). Зазначається, що підтримка незалежності суддів є дуже важливою для досягнення цілей та належного функціонування суспільства, що базується на верховенстві права. Також йде мова про те, що призначення суддів здійснюється після консультації з Комісією з питань суддівської служби, тобто органу, що покликаний забезпечити обрання належних кандидатів. У країнах, де існує такий чи подібний орган, до складу цього органу мають входити представники вищих судових ланок та незалежні юристи, для того щоб забезпечити обрання незалежних, компетентних та неупереджених суддів (п. 15). У випадку відсутності такого органу, процедура призначення суддів має бути чітко визначена, а інформація про неї відома широкому загалу (п. 16) [280].

Стандарти етичної поведінки суддів установлені у Бангалорських принципах поведінки суддів. Вони були схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року. Бангалорські принципи адресовані суддям для використання як інструкції та судовим органам для використання у якості базових принципів регламентації поведінки суддів. Окрім цього, вони покликані сприяти кращому розумінню та підтримці здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів та суспільства в цілому. Зазначені принципи містять шість показників (принципів): незалежність, об'єктивність, чесність та непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, а також компетентність та старанність. Дотримання вищевказаних принципів дасть змогу підтримувати, а для деяких країн, у тому числі й України, – відновити довіру суспільства до судової влади [14].

Одним із найбільш фундаментальних міжнародних актів у сфері судочинства є Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року. Вона містить основні принципи незалежності функціонування судової системи і спрямована на встановлення і зміцнення незалежності суддів як носіїв судової влади. Рекомендації містять положення про те, що незалежність суддів та судової влади

мають гарантуватися Конституцією або бути закріплені на найвищому правовому рівні держав-членів. На законодавчому рівні мають бути встановлені більш конкретні норми (п. 7). У контексті забезпечення незалежності суддів передбачено утворення судової ради, яка є незалежним органом, створеним відповідно до закону або конституції, що прагне зберегти незалежність суддів та судової влади загалом і, таким чином, сприяти ефективному функціонуванню судової системи (п. 26). До того ж не менше половини членів таких рад мають бути суддями, яких обирають самі ж судді із судів усіх рівнів з повагою до плюралізму в судовій системі (п. 27). Зазначається, що судові ради повинні демонструвати найвищий рівень прозорості щодо суддів та суспільства, вдосконалюючи попередньо встановлені процедури та приймаючи обґрунтовані рішення. Під час виконання своїх функцій ради суддів не повинні втручатись у незалежність окремих суддів [366].

Таким чином, узагальнюючи, можна стверджувати таке. Специфіка міжнародного права накладає свій відбиток на відповідні міжнародно-правові акти, які умовно можна поділити на обов'язкові та консультативні [465, с. 62]. Узагальнюючи щодо класифікації міжнародних стандартів у сфері судоустрою і статусу суддів у контексті вже згаданої пріоритетності, зазначимо, що виокремлені нами обов'язкові на базі універсальних та регіональних міжнародних стандартів формують базис правової держави, в тому числі щодо функціонування, ролі й статусу судової влади, а також гарантій незалежності суддів. Водночас консультативні міжнародні стандарти у сфері судочинства у жодному разі не потрібно применшувати, адже саме вони тлумачать та роз'яснюють стандарти, закріплені в обов'язкових міжнародних документах, а також приймаються на підставі отриманої інформації щодо аналізу практичної складової з конкретних питань у різних країнах, посиляючись на отриманий досвід у тих чи інших сферах. До того ж такі акти можуть містити оцінювальні висновки щодо конкретних процесів і практичні рекомендації до впровадження тих чи інших принципів.

Саме тому у своєму дослідженні ми приділили увагу достатньо широкому спектру міжнародних актів, які стосуються регламентації діяльності органів відповідних до Вищої ради правосуддя. Ці акти носять як обов'язковий характер, адже були ратифіковані Верховною Радою України (наприклад, Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та деякі інші) і є частиною національного українського законодавства, так і консультативний (дорадчий, рекомендаційний) характер (наприклад, Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН №№ 40/32, 40/146 від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя, Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) 17 листопада 1999 року, рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, висновки Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи та деякі ін). Традиційно в консультативних актах міститься посилення на те, що вони пропонуються до виконання і вжиття заходів на національному рівні з урахуванням особливостей правової системи кожної окремої країни.

Вищезначені міжнародні акти як обов'язкові, так і консультативні дають можливість узагальнено сформулювати основні вимоги до регламентації правового статусу органів, відповідних Вищій раді правосуддя України, а саме:

- 1) правове регулювання діяльності судових рад на рівні конституції або спеціального законодавства;
- 2) запровадження інституційної та функціональної незалежності від виконавчої і законодавчої влади;
- 3) передбачення порядку формування складу відповідних рад, за якого не менше половини складу мають налічувати судді, які обрані представниками суддівського корпусу;

4) наявними мають бути повноваження щодо обов'язковості прийнятих рішень у межах судової гілки влади та для інших державних органів, забезпечується самостійність у визначенні процедури прийняття рішень;

5) питання, пов'язані з притягненням до дисциплінарної відповідальності суддів, повинні здійснюватися або контролюватися відповідними судовими радами.

Окремо варто згадати про рішення Європейського Суду з прав людини, адже, відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року [315], рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковим для виконання Україною. Такі Рішення стосувались Вищої ради юстиції і спрямовувались на удосконалення її статусу. Найбільш відомим та фундаментальним не лише в українському, а й загальноєвропейському масштабі є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України», в якому цей суд констатував сукупність порушень вимог Конвенції, які були допущені у зв'язку зі звільненням заявника з посади судді Верховного Суду України [229, с. 151].

Справа «Олександр Волков проти України» (англ. Case of Oleksandr Fedorovych VOLKOV v. Ukraine, Application no. 21722/11), яку розглядав Європейський суд з прав людини у 2013 році за заявою колишнього (на той час) судді Верховного Суду України О.Ф. Волкова проти уряду України. Серед іншого Суд дійшов висновку щодо політичної ангажованості Вищої ради юстиції. Адже більшість членів Вищої ради юстиції працюють на постійній основі та отримують зарплату поза межами Вищої ради юстиції, що неминуче веде до їх залежності від основних працедавців. Суд вказав на особисту упередженість окремих членів Вищої ради юстиції стосовно заявника. Також Суд констатував, що подальше вирішення справи заявника Верховною Радою України не виправило недоліків «незалежності та неупередженості», а натомість ще й додало політизації цьому процесові. Суд установив, що Верховна Рада України ухвалила рішення про звільнення заявника з грубим порушенням Конституції та законів України, а також шляхом маніпуляцій з електронною системою голосування.

Голосування проводилося за відсутності більшості народних депутатів, – присутні в залі засідання парламентарії умисно й незаконно використовували чужі картки для голосування.

Також Суд констатував, що передбачені, на момент ухвалення рішення, українським законодавством підстави звільнення судді за порушення присяги є нечіткими та неоднозначними. Це порушує принцип правової визначеності, зумовлює непередбачуваність і вибірковість застосування заходів дисциплінарної відповідальності суддів, що загрожує їх незалежності. Виходячи з цього, Суд припустив, що практично будь-який проступок судді, що стався в будь-який час його кар'єри, за бажанням дисциплінарного органу, може бути витлумачений як достатня фактична підстава для дисциплінарного звинувачення в «порушенні присяги» і призвести до звільнення судді [403].

Заявники у справі «Куликов та інші проти України» (заяви № 5114/09) просили Європейський суд з прав людини, за аналогією з рішенням щодо Олександра Волкова, вжити заходів індивідуального характеру та винести рішення про поновлення їх на посадах. Однак суд постановив, що найбільш прийнятною формою компенсації буде відновлення провадження у національних судах. Відповідно до статті 10 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, крім виплати відшкодування, додатковими заходами індивідуального характеру є, зокрема, відновлення настільки, наскільки це можливо, попереднього юридичного стану, який особа мала до порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Зокрема, шляхом повторного розгляду справи національним судом, включаючи відновлення провадження у справі [402].

Стосовно справи «Денісов проти України» від 25 вересня 2018 року (заява № 76639/11) варто зауважити, що заявник з порушенням вимог Конвенції був звільнений не з посади судді, а з посади голови апеляційного суду. Відтак особливості оцінювання цього рішення зумовлені стандартами, пов'язаними зі звільненням судді

з адміністративної посади без втрати статусу судді [401]. Отже, принципи дисциплінарної відповідальності поширюють свою дію не лише на випадки притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, а й до звільнення суддів з адміністративних посад.

Ознайомившись із вище перерахованими рішеннями, є усі підстави сформулювати висновок, що в них Міжнародний суд виокремив і детально описав основні недоліки системи притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, детальний розгляд яких подано в розділі 4 дисертації.

Таким чином, міжнародні стандарти у сфері судоустрою мають важливе значення, адже головна їхня роль спрямована на втілення у національному законодавстві незалежно від юридичного характеру. Ще Концепцією судово-правової реформи в Україні, схваленою Верховною Радою України 28 квітня 1992 року, було визначено пріоритетні завдання побудови справедливого та незалежного правосуддя в Україні, які й досі залишаються актуальними для вітчизняної судової правозастосовної практики [199].

Поглиблюючи аналіз регламентації правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, хотілось би наголосити, що згідно з Висновком № 190 від 26 вересня 1995 року Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заяви України на вступ до Ради Європи, Україна брала низку зобов'язань, які потребували чітких строків виконання. Зокрема, протягом одного року з моменту вступу повинні бути прийняті відповідно до принципів Ради Європи у сфері законодавства «...нова Конституція, рамковий документ про правову та судову реформи». Також передбачалася вимога щодо забезпечення незалежності судової влади, відповідно до стандартів Ради Європи стосовно призначення та перебування на посаді суддів та до процедури призначення суддів [58].

Тож на виконання взятих зобов'язань у 1996 році було прийнято Конституцію України, яка встановила демократичні принципи управління державою та каталог прав і свобод людини, що цілком відповідають вказаним стандартам. Крім того, з

урахуванням вищевказаного Висновку Україна вперше на конституційному рівні запровадила цей інститут – Вищу раду юстиції (ст. 131). На той час Вища рада юстиції була новим органом для правової системи України, який не мав аналогів в історичному минулому України.

У Конституції України функції та порядок формування складу Вищої ради юстиції було урегульовано в розділі VIII «Правосуддя». Стаття 131 Конституції України в редакції 1996 року достатньо лаконічно визначила, що в Україні діє Вища рада юстиції, до відання якої належить: 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад; 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів [195].

Визначався і склад Вищої ради юстиції, який налічував двадцять членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначали до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції. До складу Вищої ради юстиції входили за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України [195].

Таким чином, можна стверджувати, що такий конституційний статус Вищої ради юстиції свідчить про те, що законодавець намагався зробити Раду одним із провідних конституційних органів національної системи судової влади. Саме на Вищу раду юстиції покладалося завдання, яке полягало в гарантуванні неупередженого і справедливого судочинства в Україні шляхом забезпечення інституційної незалежності судової гілки влади. Адже незалежні суди – це визначальна ознака демократичності влади та важливий чинник утвердження в суспільстві верховенства права.

Проте події кінця 2013 року – початку 2014 року засвідчили: в Україні серйозні проблеми зі станом судової влади. Вона виявилася не тільки неспроможною протидіяти свавіллям влади політичної, вона їй потурала, сприяла проявам цієї сваволі. Це об'єктивно викликало негативну реакцію суспільства, яке з розумінням сприйняло негайне застосування заходів з відновлення довіри до судової влади і забезпечення права на справедливий суд. Оскільки відчутних позитивних результатів вони не принесли, судова система залишалася дезорієнтованою і деморалізованою. Стала очевидною необхідність реформування конституційних засад функціонування судової влади [350, с. 5].

Очевидно, що питання формування національної правової системи в умовах постійної зміни політичної конфігурації державної влади є завжди актуальним та першочерговим. Так склалося за роки незалежної України, що оголошені реформи у сфері публічної влади, не досягаючи поставлених результатів на конкретному етапі проведення, змінюють свою векторну спрямованість та час від часу конструюються заново як «нове бачення» шляхів вирішення накопичених проблем суспільного й державного розвитку [251, с. 143].

Саме тому проблема здійснення судово-правової реформи та підвищення ефективності правосуддя завжди були й залишаються актуальними серед науковців та державних діячів. Удосконалення суддівського корпусу в контексті сучасного етапу та тенденцій реформування системи судоустрою України за своїм змістом складається з послідовних стадій: очищення суддівського корпусу; оновлення суддівського корпусу; ефективізація нормативно-правового механізму (моделі) формування суддівського корпусу та модернізація статусу суддівського корпусу; забезпечення стабільності суддівського корпусу [218, с. 4]. Спрямованість судово-правової реформи передусім повинна обумовлювати максимальне забезпечення принципу верховенства права, а також досягнення соціального ефекту в суспільстві, відновлення довіри до судової влади, а також створення умов доступного правосуддя [86, с. 209].

Відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, що затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, визначено основні проблеми, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя. Серед таких визначено: нездійснення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України своєї діяльності та неможливість відновлення її роботи без удосконалення законодавства; недоброчесність окремих суддів, працівників органів та установ судової влади, випадки толерування корупційних проявів; функціональна недосконалість системи органів суддівського врядування та самоврядування; надмірно складні процедури проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, а також порядок складення кваліфікаційного іспиту та методологія оцінювання суддів і кандидатів на посаду судді; неефективні механізми притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень та деякі інші [416].

А тому вкрай важливими є питання, пов'язані з регламентацією правового статусу Вищої ради правосуддя. Адже за результатами кожного етапу судово-правової реформи (1996, 2002, 2010, 2016 роки) вирішити у повному обсязі поставлені завдання у сфері судової влади, оголошені у перші роки незалежної України, так і не вдалося [251, с. 144].

Основою конституційних змін у сфері судоустрою став законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), розроблений Конституційною комісією при Президентові України і внесений ним до Верховної Ради 25 листопада 2015 року, реєстр. № 3524. У Пояснювальній записці до цього Законопроекту йдеться про зміни, які є необхідними насамперед для утвердження незалежності судової влади, в т. ч. шляхом її деполітизації, для посилення інструментів і механізмів відповідальності судової влади перед суспільством, а також для запровадження належних і більш ефективних конституційних засад кадрового

оновлення суддівського корпусу. Метою цих заходів є практична реалізація принципу верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом.

Узагальнюючи внесені зміни, можна зауважити, що законодавцем було присвячено достатньо уваги питанням незалежності та незмінюваності суддів, у частині унеможливлення політичного впливу органів законодавчої та виконавчої влади на судову гілку влади, що загалом є загальноприйнятим міжнародним стандартом та має безумовно застосовуватись у демократичній державі [323]. Про усунення політичних органів від процесу призначення, переведення та звільнення суддів неодноразово йшлося у Висновках Венеціанської комісії та інших міжнародних установ, у тому числі з числа тих, що вже були згадані (Висновки Венеціанської комісії CDL-AD(2013)014; CDL-AD(2015)027; CDL-AD(2015)007; Висновки Комітету Міністрів Ради Європи, зокрема, №18 «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії» та ін.).

Саме тому одне із ключових перетворень конституційної реформи 2016 року торкнулося організаційної та функціональної модернізації Вищої ради юстиції. На думку С.В. Прилуцького «... за роки функціонування цього органу він неодноразово ставав знаряддям політичних маніпуляцій, підриву незалежності суддів та узурпації державної влади. Тому після Революції гідності одним із першочергових завдань для України стало суттєве вдосконалення цієї інституції із урахуванням вітчизняних історичних реалій, правової та політичної культури» [307, с. 10–11]. Також, як зазначає С.В. Прилуцький «... попередня діяльність Вищої ради юстиції настільки дискредитувала цей орган, що було прийнято рішення замінити його назву на Вищу раду правосуддя. Змінюючи назву, законодавець зробив спробу реанімувати цей конституційний орган судової влади України. Так, згідно з п. 16-1 перехідних положень Конституції України, було встановлено, що з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»

(2016 р.) і до утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції» [307, с. 11].

Схожої думки дотримуються Л.О. Корчевна та І.М. Короленко, які зазначають, що одним з найбільш яскравих аспектів судової реформи можна вважати створення (замість діючої на той час Вищої ради юстиції, до якої накопичилось чимало претензій щодо неупередженості її діяльності) Вищої ради правосуддя як особливого органу, відповідального за незалежність судової влади, формування високопрофесійного корпусу суддів та інших питань суддівської діяльності [201, с. 50].

З огляду на вищевказане, можна констатувати, що правовий статус Вищої ради правосуддя регламентується Конституцією України, законами України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року [319], «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року [347], «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року [317], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» від 14 липня 2021 року [323], Указом Президента України «Питання добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення членів Вищої ради правосуддя» від 30 жовтня 2019 р. № 785/2019 [285], рішеннями Конституційного Суду України, які врегульовують окремі аспекти діяльності Ради правосуддя, серед яких, зокрема, у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 [407], у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019

року № 193–IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798–VIII від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 [409], а також внутрішньовідомчими нормативними актами, наприклад, Регламентом Вищої ради правосуддя, який затверджений рішенням Ради правосуддя 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 (з наступними змінами та доповненнями).

Саме Конституція України та названі нормативні акти визначають кількісний склад та спосіб формування, сферу відання та компетенцію Вищої ради правосуддя. До того ж у цих нормативних актах визначені основні засади призначення, обрання та звільнення суддів, притягнення до відповідальності і оскарження таких рішень, строки та порядок проведення зазначених процедур [195].

Також стаття 131 Конституції України містить положення про кількісний склад Вищої ради правосуддя, суб'єктів формування, строк її повноважень, обмеження та вимоги, які стосуються членів Ради, яких обирають. Крім того, згадана стаття містить положення про те, що Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді. Ці положення суттєво посилюють конституційну регламентацію правового статусу Вищої ради правосуддя [195].

Отже, така редакція зазначеної статті Конституції України більше деталізує конституційний статус Вищої ради правосуддя порівняно з її попередницею – Вищою радою юстиції. Загалом, якщо порівнювати з регламентацією статусу Ради юстиції, то можна відзначити, що суттєві зміни відбулися не тільки щодо збільшення повноважень, а й щодо місця та ролі цього правового інституту в судовій системі України. І тут можна погодитись із думкою С.В. Прилуцького, який стверджує, що «немаловажну роль у цьому процесі відіграв і зарубіжний досвід, а також послідовний вплив відповідних органів Ради Європи та Європейського Союзу» [307, с. 11].

Зазначене вище вплинуло і на запропоноване законодавцем поняття Вищої ради правосуддя, яке зафіксовано у відповідному законі. Зокрема зазначено, що Вища рада правосуддя – це колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та

суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [455, с. 213].

Діалектичним продовженням ч. 10 ст. 131 Конституції України є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, зокрема стаття 147 згаданого закону, яка визначає систему забезпечення функціонування судової влади. Ця стаття визначає, що в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених законами (ст. 147). Крім того, цей закон врегульовує повноваження Вищої ради правосуддя щодо тимчасового переведення судді до іншого суду того самого рівня та спеціалізації (ст. 55), проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді (ст. 79), порядок призначення на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх звільнення (ст. 95, 96), умови звільнення суддів з посади (ст. 112). Слід сказати, що потреба в прийнятті єдиного спеціального нормативно-правового акту на рівні закону, який закріпив би широкий спектр питань формування та функціонування органів судової системи, була продиктована, в тому числі, наявністю міжнародних стандартів суддівської незалежності, які є джерелами національної (внутрішньодержавної) правотворчості. При цьому зміст таких міжнародних стандартів щодо створення незалежних судових органів переважно сприймається в національній юридичній доктрині [271, с. 70–82].

Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року визначає порядок проведення конкурсу на зайняття посади судді Вищого антикорупційного суду. Під час розгляду Вищою радою правосуддя питання про внесення Президентом України подання про призначення судді Вищого антикорупційного суду та прийняття рішення Вищої ради правосуддя щодо кандидата на посаду судді Вищого антикорупційного суду здійснюється відео- та аудіофіксація і трансляція у режимі реального часу відповідних засідань Вищої ради правосуддя на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя, що забезпечується секретаріатом Вищої ради правосуддя (ст. 8) [317].

Окремо варто звернути увагу на Указ Президента України «Питання конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя» від 23 липня 2022 року № 527/2022, яким затверджено «Положення про проведення конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя» та утворено Комісію з проведення відкритого конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення членів Вищої ради правосуддя та затверджено її персональний склад [286].

Ще одним важливим блоком актів, які регламентують правовий статус Вищої ради правосуддя, є Рішення Конституційного Суду України. Серед таких рішень можна виокремити: Рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII; «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193–IX; «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798–VIII від 11 березня 2020 року № 4-р/2020; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13,

14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020.

Також блоком актів, які регламентують правовий статус Вищої ради правосуддя є внутрішньовідомчі акти. Зокрема, таким актом є відповідний Регламент затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 (зі змінами). Саме цей акт встановлює та регулює процедурні питання здійснення нею повноважень, визначених Конституцією України, законами України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів», іншими законами України, порядок підготовки, розгляду та прийняття Вищою радою правосуддя, її Дисциплінарними палатами та іншими органами рішень, а також інші питання діяльності Ради [362]. Крім того, можна виокремити Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя від 5 вересня 2017 року, Положення про секретаріат Вищої ради правосуддя від 23 березня 2017 року, Положення про автоматизовану систему розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя - доповідача) від 16 листопада 2017 року (зі змінами), Положення про заохочувальні відзнаки Вищої ради правосуддя від 29 вересня 2017 року, Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня та спеціалізації (як тимчасового переведення) від 24 січня 2017 року.

З метою проведення комплексного аналізу регламентації правового статусу Вищої ради правосуддя та в подальшому формулювання належних висновків і узагальнень, вважаємо доцільним звернутись до законодавства зарубіжних країн. Саме міжнародні акти та національне законодавство окремих країн світу дадуть змогу повною мірою виокремити загальні та специфічні риси відповідних органів і запропонувати шляхи вдосконалення роботи як Вищої ради правосуддя, так і судової системи України в цілому [466, с. 145].

Уже у згаданій нами Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки»

міститься норма, яка пропонує в контексті забезпечення незалежності суддів передбачити утворення судової ради відповідно до закону або конституції, що прагне зберегти незалежність суддів та судової влади загалом і, таким чином, сприяти ефективному функціонуванню судової системи (п. 26) [366].

Отож, зазначимо, що відповідні до Вищої ради правосуддя в Україні органи є в багатьох країнах Європи та світу: у Франції, Італії, Молдові, Португалії – це Вища рада магістратури; в Албанії, Андоррі, Бельгії, Грузії – Вища рада юстиції (правосуддя); у Польщі – Національна рада судівництва; у Словенії, Словаччині – Судова рада; в Іспанії – Генеральна рада судової влади; у Болгарії, Вірменії, Сербії та Казахстані – Вища судова рада; у Колумбії – Вища рада судової влади; в Угорщині – Національна судова рада; у Турецькій Республіці – Вища рада суддів і прокурорів; у Хорватії – Національна судова рада тощо.

При цьому варто констатувати, що суспільні відносини, які покликані врегулювати порядок утворення та функціонування судової влади в останні десятиліття, все більше потребує конституційного закріплення. Значною мірою це стосується і органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні. Франція є однією з перших країн світу, де з'явився орган суддівського управління – Вища рада магістратури, яка фактично здійснює адміністративне управління судами. Конституція Франції визначила базові підвалини утворення та функціонування Вищої ради магістратури (статті 64, 65) [193]. В той же час деталізація правового статусу Вищої ради магістратури передбачена Органічним законом від 5 лютого 1994 року № 94-100 «Про Вищу раду магістратури» (з наступними змінами і доповненнями) [535]. У Конституції Італії також містяться норми, які позиціонують Вищу Раду магістратури як конституційний орган судової влади, який відіграє визначальну роль в організації діяльності та функціонуванні системи судів звичайної юрисдикції (ст. 104–106) [131]. Додатково правове регулювання статусу Вищої ради магістратури в Італії здійснюється Органічним законом «Про утворення і діяльність Вищої ради магістратури». Зазначені нормативні акти визначають Вищу раду магістратури як

орган судової влади, що бере участь в організації її діяльності та функціонування, а також відповідальний за формування складу магістратури й дисципліну магістратів [531]. Схожий підхід застосований і в Конституції Іспанії, яка визначає, що «Генеральна рада судової влади є вищим керівним органом» (стаття 122) [130, с. 69], яка здійснює управління діяльністю судової гілки влади. Генеральна рада судової влади вперше була передбачена у Конституції 1978 року як орган, що здійснює управління в межах судової системи. Крім того, діяльність Генеральної ради судової влади врегульована Органічним законом «Про судову владу» від 1 липня 1985 року № 6/1985 [533]. При цьому можна зауважити, що зазначена Рада значною мірою унаслідувала відповідні органи в Італії та Франції, і її головною метою було задовольнити умову самоврядування судової влади, яка повинна була стати справжньою гілкою влади [502, с. 219].

Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року передбачила утворення Національної ради судівництва та включена до розділу VIII «Суди і Трибунали» (ст. 186, ст. 187) [529]. Зазначається, що Національна рада судівництва покликана забезпечити захист незалежності судів та суддів. Закріплення на конституційному рівні обов'язку забезпечувати незалежність судів у розділі, пов'язаному із судовою владою, засвідчує, що вона незалежна від законодавчої і виконавчої влади, покликана збалансовувати судову з іншими гілками влади, захищати її від сторонніх впливів та втілювати в життя демократичні принципи функціонування судової системи. У свою чергу повноваження Національної ради судівництва закріплені у Законі Республіки Польща «Про Національну раду судівництва», а не в Конституції, що дає змогу оперативніше реагувати на виклики, які ставить суспільство перед державою в питаннях забезпечення незалежного та справедливого правосуддя. До того ж Закон «Про Національну раду судівництва» 2001 року ці повноваження розширив [530].

Конституція Республіки Болгарія також містить положення про Вищу судову раду (ст. 129–133), вона закріплює порядок утворення, кількісний і персональний склад, а також компетенцію Вищої судової ради. Крім того, конкретизація основних

положень Конституції про Вищу судову раду міститься в Законі «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року [177].

Загалом, в результаті системного аналізу конституцій та профільного законодавства країн світу можна сформулювати висновки, які відображають такі тенденції їх конституційно-правового статусу:

– по-перше, метою створення цих органів є підтримка необхідного балансу між незалежністю судової влади, з одного боку, і можливістю здійснення громадського контролю за її діяльністю – з іншого. А тому основним завданням утворення та функціонування органів суддівського співтовариства стала необхідність дотримання принципу незалежності судової влади. Цей принцип є ключовим елементом правопорядку всіх демократичних держав, що визначає місце суду в системі державної влади, будується на основі принципу поділу влад. Саме за таких умов Вища рада правосуддя та відповідні органи у зарубіжних країнах покликані стати необхідними інструментами для забезпечення незалежності судової влади в цілому;

– по-друге, фактичним наслідком закріплення принципів поділу влад та незалежності судової влади стало утворення особливих органів судової влади (органів суддівського самоуправління), які, представляючи судову владу, участі в здійсненні правосуддя не беруть. Показово, що більшість новітніх конституцій демократичних держав Центральної і Східної Європи містить норми, якими регламентується правовий статус вказаних органів. А тому «конституційність» правового статусу цих органів має чітко виражену схильність до поширення, що зумовлюється тенденційним характером згаданого процесу;

– по-третє, аналіз конституцій зарубіжних країн дає можливість виокремити два основні способи регламентації правового статусу судових рад, які нами розглядаються. До першої групи можна віднести країни з розширеною конституційною регламентацією правового статусу відповідних Рад. Йдеться про такі країни, як Бельгія (ст. 151), Греція (ст. 88), Словачка Республіка (ст. 141а), Туреччина (ст. 159), Франція (ст. 65), Молдова (ст. 122, 123), Македонія (ст. 104, 105),

Кіпр (ст. 157), Італія (ст. 104, 105). У конституціях цих країн достатньо ґрунтовно визначається статус відповідних органів, який може включати місце та роль у судовій системі, сукупність повноважень, склад, строки повноважень, відповідальність членів Рад та інші складові їхнього статусу. До другої групи можна віднести конституції країн, де вкрай лаконічно визначено правовий статус Рад, що досліджуються. Це конституції Румунії (ст. 132), Словенії (ст. 131), Хорватії (ст. 124), Португалії (ст. 218), Іспанії (ст. 122.1) та деякі інші. Наприклад, Конституція Словенії передбачає, що Судова рада складається з 11 членів. П'ять членів Судової ради обираються за пропозицією Президента Республіки Державними зборами з числа професорів права університетів, адвокатів та інших юристів, шість членів обираються зі своїх лав суддями, які здійснюють суддівську функцію безстроково. Голова Судової ради обирається членами Ради зі свого складу (ст. 131) [194]. Конституція Португалії передбачає, що у Вищій раді магістратури головує Голова Верховного Суду, а до його складу входять: а) двоє осіб, призначених Президентом Республіки; б) семеро осіб, обраних Асамблеєю Республіки; в) семеро суддів, обраних їхніми колегами відповідно до принципу пропорційного представництва. Норми про гарантії суддів застосовуються до всіх членів Вищої ради магістратури. Закон може передбачити, що до складу Вищої ради магістратури можуть входити державні службовці, які працюють у сфері юстиції, з правом участі в обговоренні і голосуванні виключно з питань оцінювання професійних заслуг і застосування дисциплінарних заходів стосовно державних службовців, які працюють у сфері юстиції (ст. 218) [188].

Отже, з огляду на вищевикладене, а також враховуючи сучасні політико-правові процеси, що мають місце у судовій сфері, достатня незалежність зазначених судових рад повинна бути закріплена на законодавчому рівні: або в конституції, або у відповідному законі [478, с. 86]. Відсутність згадки в конституції країни про ті чи інші елементи статусу рад, що розглядаються, має неоднозначне сприйняття. Адже регламентація статусу на рівні закону призводить до більшої гнучкості та

оперативності внесення законодавчих змін за потреби. В той же час деталізація статусу на рівні конституції посилює гарантії згаданого вище статусу.

Проведений аналіз регламентації органів відповідних Вищій раді правосуддя України в зарубіжних країнах, дає змогу стверджувати те, що в національних правових системах по-різному вирішується питання державно-правового устрою згаданих органів. Проте здебільшого такі органи є частиною системи судоустрою з переважними функціями судової організації. Наведені приклади свідчать про те, що переважно норми про судові ради як вищі органи магістратури поміщені в конституціях в розділах щодо судової влади (судової організації, магістратури), а деталізація правового статусу згаданих органів здійснюється в текстах відповідних профільних (органічних) законах.

Висновки до розділу 1

Узагальнивши стан наукових досліджень та регламентацію правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, маємо всі підстави запропонувати такі підсумкові положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції:

1. Переважну більшість дисертаційних робіт, монографій, наукових статей, матеріалів конференцій, виступів окремих посадових осіб та вчених присвячено окремим аспектам конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, проте вони не містять його комплексного аналізу. А тому відсутність цілісного, комплексного науково-теоретичного дослідження, яке було б присвячене системному, безпосередньому та цілеспрямованому аналізу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів зарубіжних країн, демонструє актуальність нашого дисертаційного дослідження.

2. Вища рада правосуддя та її конституційно-правовий статус потребують чітко сформованої наукової доктрини. Адже лише узгоджена та загальновизнана наукова

доктрина може стати основним підґрунтям для розроблення та прийняття реально діючих та ефективних законів у сфері судочинства. Науковці у своїх дослідженнях намагаються визначити місце Вищої ради правосуддя (а до того – Вищої ради юстиції) в системі державних органів, звертають увагу на порядок формування та, особливо, склад Вищої ради правосуддя. Також важливим є: по-перше, наявність порівняльно-правових досліджень правового статусу відповідних органів у зарубіжних країнах; по-друге, обсяг і зміст повноважень Вищої ради правосуддя; по-третє, процесуальні аспекти реалізації визначених повноважень; по-четверте, підстави й порядок оскарження рішень на виконання повноважень Вищої ради правосуддя; по-п'яте, можливість оптимізувати систему гарантій статусу Вищої ради правосуддя.

3. Досліджено підходи щодо класифікації органів, аналогічних Вищій раді правосуддя в Україні. Зокрема, в країнах Західної Європи виділяють дві моделі організації судових рад: північну (Швеція, Данія, Норвегія) та південну (французько-італійська, іспансько-португальська). Особливістю першої моделі є те, що немає єдиного органу, покликаного забезпечувати незалежність судів і самостійність суддів, повноваження поділені між різними органами та інституціями. Друга характеризується ліберальною позицією в системі органів державної влади. Повноваження рад зводяться в основному до надання висновків з питань призначення кандидатів на посади суддів та дисциплінарної відповідальності суддів. Держави Центрально-Східної Європи у створенні судових рад за зразок брали південну модель устрою. Також виділяють північноафриканську та латиноамериканську моделі організації органів суддівського співтовариства.

4. Можна виокремити наступні головні проблеми, які формують доктрину конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, у зв'язку із чим стає зрозумілою значущість дослідження таких її складових: 1) регламентації; 2) методології; 3) генези; 4) поняття та елементів; 5) правосуб'єктності; 6) принципів; 7) кадрових, дисциплінарних, контрольно-наглядових, організаційних повноважень; 8) загальносоціальних та спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового

статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, їх подальше утвердження на основі зарубіжного досвіду.

5. Під доктриною конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя необхідно розуміти систему наукових поглядів, переконань, концепцій українських та зарубіжних вчених у галузі юридичних наук (теорії та філософії права, конституційного, адміністративного права, кримінального права та процесу, судочинства), а також інших гуманітарних наук (державного управління, політології) у сфері пізнання та інтерпретації формальних, сутнісних та змістовних характеристик конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.

6. Специфіка міжнародного права накладає свій відбиток на відповідні міжнародно-правові акти, які умовно поділяють на обов'язкові та консультативні. При цьому значення консультативних у жодному разі не потрібно применшувати, оскільки саме вони тлумачать та роз'яснюють стандарти, закріплені в обов'язкових міжнародних документах, а також приймаються на підставі отриманої інформації щодо аналізу практичної складової з конкретних питань у різних країнах, посиляючись на отриманий досвід у тих чи інших сферах. До того ж такі акти можуть містити оцінювальні висновки щодо конкретних процесів і практичні рекомендації до впровадження тих чи інших принципів. Обов'язковими є ті акти, які ратифікувала Верховна Рада України (наприклад, Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 року, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та деякі інші). Консультативними є Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН №№ 40/32, 40/146 від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя, Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань) 17 листопада 1999 року, та деякі інші.

7. Міжнародні акти як обов'язкові, так і консультативні дають підстави узагальнено сформулювати основні вимоги до регламентації правового статусу органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні, а саме: 1) правове регулювання діяльності судових рад на рівні конституції або спеціального законодавства; 2) запровадження інституційної та функціональної незалежності від виконавчої і законодавчої влади; 3) передбачення порядку формування складу відповідних рад, за якого не менше половини складу мають налічувати судді, які обрані представниками суддівського корпусу; 4) наявними мають бути повноваження щодо обов'язковості прийнятих рішень у межах судової гілки влади та для інших державних органів, забезпечується самостійність у визначенні процедури прийняття рішень; 5) питання, пов'язані з притягненням до дисциплінарної відповідальності суддів, мають здійснювати або контролювати відповідні судові ради.

8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України», «Куликов та інші проти України» (заява № 5114/09), «Денісов проти України» від 25 вересня 2018 року (заява № 76639/11) дають підстави стверджувати, що в них міжнародний суд вказав і детально описав основні недоліки системи притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів.

9. Чинна редакція статті 131 Конституції України суттєво деталізує конституційний статус Вищої ради правосуддя порівняно з її попередницею – Вищою радою юстиції. Загалом, якщо порівнювати з регламентацією статусу Ради юстиції, то можна помітити, що суттєві зміни відбулися не тільки щодо збільшення повноважень, а й щодо місця та ролі цього правового інституту в судовій системі України.

10. Відповідні до Вищої ради правосуддя України органи є в багатьох країнах Європи та світу: в Алжирі, Румунії, Франції, Італії, Молдові, Португалії – це Вища рада магістратури; в Албанії, Андоррі, Бельгії, Грузії – Вища рада юстиції (правосуддя); у Польщі – Національна рада судівництва; у Словенії, Словаччині – Судова рада; в Іспанії – Генеральна рада судової влади; у Болгарії, Вірменії, Сербії та Казахстані – Вища судова рада; у Колумбії – Вища рада суддівського корпусу; у

Хорватії, Угорщині – Національна судова рада; у Турецькій Республіці – Вища рада суддів і прокурорів; у Македонії – Судова рада Республіки.

11. Суспільні відносини, які покликані врегулювати порядок утворення та функціонування судової влади в останні десятиріччя, все більше потребують конституційного закріплення. Конституція Франції визначила базові підвалини утворення та функціонування Вищої ради магістратури (статті 64, 65). У той же час деталізація правового статусу Вищої ради магістратури передбачена Органічним законом від 5 лютого 1994 року № 94-100 «Про Вищу раду магістратури» (з наступними змінами і доповненнями). Конституція Італії містить норми, які позиціонують Вищу Раду магістратури як конституційний орган судової влади (ст. 104–106). Додатково правове регулювання статусу Вищої ради магістратури в Італії здійснює Органічний закон «Про утворення і діяльність Вищої ради магістратури». Конституція Іспанії визначає, що «Генеральна рада судової влади є вищим керівним органом» (стаття 122). Крім того, діяльність Генеральної ради судової влади врегульована Органічним законом «Про судову владу» від 1 липня 1985 року № 6/1985. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року передбачила утворення Національної ради судівництва. У свою чергу, повноваження Національної ради судівництва деталізовані в Законі Республіки Польща «Про Національну раду судівництва» (2001 р.). Конституція Республіки Болгарія також містить положення про Вищу судову раду (стаття 129–133). Конкретизація основних положень Конституції про Вищу судову раду міститься в Законі «Про судову систему» (2007 р.).

12. Аналіз конституцій та профільного законодавства країн світу дає змогу сформулювати висновки, які відображають такі тенденції конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та аналогічних їм органів: 1) метою створення цих органів є підтримка необхідного балансу між незалежністю судової влади, з одного боку, і можливістю здійснення громадського контролю за її діяльністю – з іншого. А тому основним завданням утворення та функціонування органів суддівського співтовариства стала необхідність дотримуватися принципу незалежності судової

влади; 2) фактичним наслідком закріплення принципів поділу влад та незалежності судової влади стало утворення особливих судових органів (органів суддівського самоуправління), які, представляючи судову владу, участі в здійсненні правосуддя не беруть. Процес «конституційності» правового статусу цих органів має тенденцію до поширення, і така тенденція поступово стає глобальною; 3) можна виокремити два основні способи регламентації правового статусу Рад, які ми розглядаємо. До першої групи слід віднести країни з розширеною конституційною регламентацією правового статусу відповідних Рад (Бельгію (ст. 151), Грецію (ст. 88), Словацьку Республіку (ст. 141a), Туреччину (ст. 159), Францію (ст. 65), Молдову (ст. 122–123), Македонію (ст. 104–105), Кіпр (ст. 157), Італію (ст. 104–105)). До другої групи можна віднести конституції країн, де вкрай лаконічно визначено правовий статус судових рад, що досліджуються (Румунії (ст. 132), Словенії (ст. 131), Хорватії (ст. 121), Португалії (ст. 218), Польщі (ст. 186–187), Іспанії (ст. 122.1) та деяких інших. З огляду на вищевикладене, а також враховуючи сучасні політико-правові процеси, що мають місце у судовій сфері, достатня незалежність зазначених судових рад повинна бути закріплена на законодавчому рівні: або в конституції, або у відповідному законі.

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

2.1. Методологія дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Проблема відсутності чіткого розуміння конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є наочною, про що переконливо свідчать опрацьовані нормативні акти та доктринальні джерела у вітчизняній правовій науці. А тому методологічний аспект у дослідженні конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є важливим засобом для отримання максимально об'єктивної характеристики предмету дисертації. Безсумнівно, що від правильного вибору методології залежить достовірність та повнота отримання наукових результатів, а тому розгляду методології дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах і буде присвячено цей підрозділ. Окремо зауважимо, що на основі аналізу наявних підходів з приводу загального розуміння методології, у процесі розроблення предмету цього дисертаційного дослідження постає можливість визначити його власну методологію.

Зазначимо, що досліджували методологію багато вчених, зокрема С.В. Бобровник, В.О. Боняк, О.П. Васильченко, С.Д. Гусарєв, Л.М. Дешко, Т.О. Дідич, В.М. Кампо, М.С. Кельман, М.І. Козюбра, М.В. Костицький, О.В. Крушельницька, А.Ю. Олійник, П.М. Рабінович, О.Д. Тихомиров, В.Л. Федоренко, Ю.В. Цуркан-Сайфуліна, Д.В. Чернілевський, Є.В. Черняк та інші.

Значна кількість складових елементів, які утворюють таке поняття, як конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя, очікувано передбачає наявність різноманітних підходів до їх вивчення. Як наслідок – з'явилася значна

кількість методів, прийомів, підходів, які необхідні для проведення дослідження [461, с. 66]. Зрозуміло, що вибір цих інструментів дослідження зумовлюється поставленою метою, визначеним предметом, сформульованими завданнями, а також характером наявного матеріалу. Таким чином, сукупність обраних методів, підходів, прийомів утворює відповідно упорядковану систему, що визначає у заданій послідовності їх використання з теоретичними та емпіричними матеріалами [482, с. 41]. Більше того, методологія нашого наукового дослідження ґрунтується на використанні принципу плюралізму у виборі методологічних підходів, методів і прийомів. Адже саме методологічний плюралізм і конкуренція наукових ідей є ознакою того, що представники різних доктрин виявляють свободу наукової творчості, а це – найперша запорука успішності та конкурентоспроможності. Тільки сама суспільно-правова практика або життя може дати відповідь на запитання, який метод дослідження є найоптимальнішим [144, с. 163].

На цій підставі можна стверджувати, що належне розроблення методологічного інструментарію, необхідного для здійснення наукового пізнання, є надзвичайно важливим для адекватного та повного визначення об'єкта пізнання [222, с. 118; 102], що має вирішуватися шляхом підбору методологічних інструментів, заснованих на методології права загалом і методології конкретної юридичної науки, в межах якої здійснюється наукове дослідження [447; 527; 24, с. 18–21]. Саме тому методологічна основа наукового пізнання конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя повинна забезпечити його дослідження з огляду на критичне переосмислення наявних у науці конституційного права знань та появу і формулювання нових.

За своєю сутністю і функціональним призначенням методологія акумулює в собі та дає можливість у майбутньому застосувати способи здобуття наукових знань, які, по-перше, відображають динамічні процеси та явища; по-друге, передбачають особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; по-третє, забезпечують всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, яке вивчається; по-четверте, допомагають отримати нову інформацію та включити її до

фонду теорії науки; по-п'яте, забезпечують уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; по-шосте, створюють систему наукової інформації, яка ґрунтується на об'єктивних фактах, та логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [104, с. 117; 23, с. 14–16; 96].

Загалом методологія – складне, багатозначне поняття і в різних наукових та енциклопедичних джерелах тлумачиться по-різному. Найперше варто звернути увагу на етимологію цього поняття. Згідно з «Академічним тлумачним словником української мови», методологія (в широкому значенні) – це сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [4]. Також методологія розглядається як філософське вчення про методи пізнання та практику або перетворення дійсності [50, с. 691–692]. О.В. Крушельницька під методологією розуміє філософське вчення про методи пізнання і перетворення дійсності, використання принципів світогляду в процесі пізнання й практики [220, с. 64].

При цьому деякі дослідники відзначають подвійний характер методології. Адже, з одного боку, методологія є сукупністю різних способів пізнання держави і права на загальнотеоретичному рівні, а з іншого – методологія сама є предметом пізнання [421, с. 9–10]. У той же час М.І. Козюбра зазначає про багаторівневий характер методології, аналізуючи філософську методологію як методологію вищого рівня узагальнення, яка є світоглядною основою всієї наукової діяльності, та конкретні (спеціальні, приватні) рівні методологічного осмислення даних науки та практики, що становить систему дослідницьких принципів і методів спеціальних наук, а також вчення про цю систему [161, с. 7]. До того ж методологію визначають як вчення про методи пізнання й перетворення світу і як сукупність прийомів дослідження, які застосовує наука відповідно до об'єкта її пізнання [394, с. 692].

Окремі науковці наголошують на тому, що термін «методологія» можна визначити в онтологічному та гносеологічному напрямках. В онтологічному розумінні методологія – це система методологічних принципів, прийомів, способів, засобів,

методів та методик наукового пізнання, яку використовують для отримання даних у процесі дослідження державно-правової дійсності у контексті завдань юридичної практики. У гносеологічному розумінні методологія – це наука про методологічні принципи, прийоми, способи, засоби, методи та методики наукового пізнання, що використовуються в юриспруденції. Таке визначення повністю збігається з домінантним поглядом юридичної науки на методологію [276, с. 22–23].

Власну позицію щодо розглядуваного поняття має О.П. Васильченко, яка зазначає, що методологія – це вчення про методи пізнання конституційно-правових реалій, теоретичне обґрунтування методів і способів пізнання цих реалій; вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності; вчення про принципи побудови, форми та способи наукового пізнання. Методологія об'єднує в собі значний обсяг знань щодо форм та методів наукового дослідження певного явища; це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [47, с. 19].

У свою чергу, П.М. Рабінович, характеризуючи методологію юридичної науки, вдало зазначає, що «... це система філософсько-світоглядних підходів (матеріалістичного, ідеалістичного, діалектичного, метафізичного), методів (загальнонаукових, групових і спеціальних) та засобів науково-юридичного дослідження (емпіричних і теоретичних), а також вчення про їх використання в пізнанні державно-правових закономірностей» [354, с. 215].

Методологія, на думку О.В. Сурілова, як процес є не тільки пізнавальним відображенням методів, а й їхньою конструктивною модернізацією, наповненням новим змістом. Вона є й реєстратором суцього, і його творцем [420]. Враховуючи вищезначене, очевидно, що центральним елементом методології є метод пізнання. Загалом метод (від грец. *metodos*) визначається як «шлях до чогось», шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних завдань. Визначення

цього поняття подано і в «Словнику української мови». Так, метод визначається, як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [394, с. 692].

А.Ю. Олійник підтримує таку думку і розглядає методологію як вчення про методи пізнання, а систему методів дослідження поділяє на загальнонаукові та спеціальні методи. До системи загальнонаукових методів пізнання він відносить: а) діалектичний; б) історичний; в) формально-логічний; г) системно-структурний; д) соціологічний; е) статистичний; є) порівняльний; ж) моделювання та інші. Серед спеціальних методів дослідження вчений виділяє: а) формально-юридичний (догматичний, юридико-технічний); б) герменевтичний; в) правової семіотики та інші [266, с. 76–77].

Дещо ширше ці поняття розглядають В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко. На їхню думку, методологія сучасної науки конституційного права розкривається як комплексне світоглядне, філософсько-правове вчення про принципи й методи, які використовуються в цій юридичній науці для пізнання юридичних якостей і властивостей об'єкта відповідних наукових досліджень [290, с. 184].

У свою чергу, В.О. Боняк зазначає, що методологією пізнання організації і функціонування органів охорони правопорядку є система принципів, підходів та методів пізнання, об'єктивно необхідних та ефективних для розв'язання визначених дослідницьких завдань [33, с. 64].

Слід згадати позицію С.Д. Гусарева й О.Д. Тихомирова, які у структурі методології юриспруденції виділяють такі взаємозалежні між собою головні складові: сукупність теоретичних принципів, підходів, наукових методів пізнання державно-правових явищ; теоретичні положення юридичної науки (апарат категорій і понять, положення про особливості, структуру й типологію юридичного знання тощо); процедури, методика і техніка пізнавальної діяльності [94, с. 66].

Аналізуючи представлені точки зору, зауважимо, що зведення розуміння

поняття методології виключно до методів наукового пізнання є занадто спрощеним. Розділяючи наукові позиції таких учених, як В.О. Боняк, С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров, щодо методології, зазначимо, що вона має розглядатись як система методів, підходів та принципів пізнавального процесу. Наш підхід ґрунтується на тому, що основне завдання полягає не в пошуку єдиного правильного та універсального методу пізнання, а в тому, щоб у середовищі методологічного плюралізму знайти необхідні шляхи для забезпечення якісної пізнавальної діяльності, яка відповідає досліджуваному об'єкту, фундаментальним методологічним принципам і своїм ціннісним установкам. Виходячи з цього, варто констатувати, що наявність методу – це, безумовно, важлива складова пізнання, але ні в якому разі не достатня.

А тому вважаємо, що проведений аналіз стану методології конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах створює підстави для формулювання такого висновку: методологічну основу цього дослідження становлять методологічні принципи, філософсько-світоглядні підходи та методи, які будуть використані для дослідження предмету конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах. Як наслідок, потрібно констатувати те, що вибір вищезначеного інструментарію стосовно наукового пізнання конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах зумовлено дослідженням явищ, які стосуються безпосередньо теми дисертації та її актуальності в умовах сьогодення, формулюванням понять, ознак, характеристик, визначенням структурних елементів та класифікацій, аналізом та систематизацією юридичних знань про сферу, що досліджується, застосуванням допустимих прийомів пізнавальної діяльності для створення комплексного наукового дослідження.

Виходячи із зазначеного вище, під методологією дослідження конституційно-правових статусу Вищої ради правосуддя слід розуміти систему предметно обумовлених методологічних принципів, підходів, загальнонаукових, спеціальних та

власно-юридичних методів, які зумовлюють комплексний характер осмислення предмету дослідження та опису його результатів.

Переходячи до розгляду методологічних принципів, насамперед звернемося до енциклопедичної літератури, яка трактує «принцип» (у перекладі з латинської мови означає «начало», «основа») як, по-перше, основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації; по-друге, вони є внутрішнім переконанням людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [70, с. 110–111]. На думку Є.В. Черняк, первинним рівнем методології дослідження сучасного українського конституціоналізму та явищ конституційного буття є світоглядні принципи. Науковиця зазначає, що основними принципами, які відображають сутність, зміст та особливості постпозитивістської методології дослідження проблем системи сучасного конституційного права в Україні в цілому та правової охорони Конституції зокрема, є принципи деідеологізації та свободи наукових досліджень, всебічності, системності, діалектичності, історизму, детермінізму, герменевтики, феноменології, формальної логіки, об'єктивності, універсальності тощо [490, с. 93]. Крім того, Г.В. Гребеньков і Є.С. Назимко також наголошують на виключній важливості для наукового дослідження використання загальних принципів методології наукового дослідження [88, с. 12]. Тож застосування методологічних принципів як базису для наукового пізнання не викликає сумнівів. А тому виникає таке запитання: які ж із принципів потрібно застосувати для досягнення поставленої наукової мети? При цьому варто сказати, що система методологічних принципів доволі розмаїта. Крім вищезазначених принципів, можна назвати й інші. До них відносять принципи детермінізму, відповідності, субсидіарності; єдності теорії і практики; об'єктивності; всебічності дослідження; єдності історичного та логічного; системності; детермінізму; діалектичного розвитку; достовірності [489]. М.В. Костицький до основних методологічних принципів відносить: розвиток чи

історизм, причинність чи детермінізм, системність, єдність свідомості, особи і діяльності, об'єктивність [203, с. 15].

Враховуючи ту обставину, що у своєму науковому дослідженні ми намагаємося дотримуватися принципу плюралізму у виборі методологічного інструментарію, що сприяє конкуренції наукових ідей та свободі виявлення наукової творчості, до основних принципів пізнання, що входять до методології дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, слід віднести принципи плюралізму, системності, всебічності, об'єктивності, історизму, детермінізму, відповідності. Розглянемо їх докладніше.

Найперше варто згадати про принцип плюралізму. Як відзначає Б.В. Починок, принцип плюралізму «виконує системотворчу і специфікуючу функцію гуманітарної методології, зумовлюючи її доконечно-поліпарадигмальний характер» [304, с. 27]. Розкриваючи змістовну суть цього принципу, зазначимо, що мова йде про багатоаспектність у дослідженні явищ держави і права. Якщо наука концентрує увагу тільки на одних сторонах або властивостях явища і нехтує іншими як несуттєвими, побічними, то вона неминуче заходить у глухий кут. Для підтвердження попередньої тези, доцільно врахувати думку Л.Н. Столовича, згідно з якою «... одна з важливих відмінностей плюралізму від монізму полягає в тому, що плюралізм здатний гідно оцінити не тільки себе, а й різні моністичні концепції, тоді як імперія монізму не терпить ніяких провінцій, які прагнуть самостійного існування» [414, с. 316].

У формальному відношенні принцип плюралізму виявляє розмаїття постпозитивістських теорій і концепцій науки, а змістовно – є квінтесенцією тих дослідницьких засобів, гетерогенність яких виявляється за умов постпозитивістської інтерпретації науки в історичних і соціокультурних контекстах [304, с. 30]. Тож саме завдяки плюралістичному підходу до пізнання загальних закономірностей держави і права теорія науки створить найбільш оптимальну систему знань, в якій відбиваються об'єктивні дані про реальну дійсність.

Плюралізація пізнавального процесу звільняє науковий простір від фундаменталізму та методологічного редукціонізму для множинного тлумачення культурних смислів, що гарантує можливість критичного осмислення результатів і пошуку альтернативних рішень. У зв'язку з цим необхідно сказати, що плюралізм, не заперечуючи об'єктивності та актуалізуючи гуманістичні можливості пізнання, спроможний виконувати імунну функцію, тобто він здатний убезпечити науку від свідомих чи несвідомих помилок і очищає її від псевдонаукових суджень, оскільки реалізується в кропіткій, ґрунтовній, критично осмисленій роботі вчених і наукових співтовариств [269, с. 104].

Утверджуючи можливість використання різних підходів, методів і засобів, плюралізм не гарантує встановлення істини, а тільки встановлює свободу її пошуку. На думку В.М. Селіванова, недоцільно абсолютизувати новітню плюралістичну методологію замість попередньої «моністичної» [377, с. 12–14]. Адже у такий спосіб має бути збережена теоретико-методологічна пам'ять юридичної науки [446, с. 19].

А тому саме завдяки принципу плюралізму видається можливим дослідити різноманітну сукупність підходів до визначення місця та ролі Вищої ради правосуддя в системі органів державної влади, узагальнити різноманітні підходи до класифікації сукупності повноважень та гарантій цього органу. Крім того, в основі дослідження конституційно-правового статусу лежать напрацювання вчених-теоретиків та конституціоналістів, які сформували різнопланові підходи до таких категорій, як «статус», «правосуб'єктність», «повноваження», «гарантії» та багатьох інших. Тож саме згаданий принцип є основою дослідження, що сприяє формуванню власного категоріального апарату на основі наявних доктринальних підходів.

Важливе значення для здійснення конституційно-правового дослідження має принцип системності, завдяки якому більшість явищ конституційного буття розкриваються як взаємопов'язані системи. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» це: «...4) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; ... 6) будова, структура, що

становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин» [52, с. 1126].

Поняття «система» багатогранне, воно відіграє важливу роль у сучасній філософії, науці, техніці й практичній діяльності. Саме тому, принцип системності є основою вивчення суті та загальних рис системного знання, його гносеологічних підстав і категоріально-понятійного апарату, історії системних ідей та системоцентричних прийомів мислення, аналізу системних закономірностей різних областей об'єктивної дійсності. Сучасна філософія науки, спираючись на ідеї Л. фон Берталанфі, розглядає системність як особливий тип методології, що використовує в своїй концептуально-теоретичній конструкції такі фундаментальні поняття, як цілісність, ставлення, елемент, структура, ієрархія та інші. Система визначається як цілісне утворення, що являє собою організований, упорядкований комплекс елементів, змістовно і структурно пов'язаних між собою. На відміну від безсистемних утворень з їхніми випадковими зв'язками та відносинами, системи вплетені в ланцюг істотних, закономірних зв'язків і відносин, що характеризуються досить жорсткою, чітко вираженою ієрархічністю, підпорядкуванням систем нижчого порядку системам вищого порядку. Для систем характерна не тільки впорядкованість внутрішніх організацій, а й інтегративність взаємопов'язаних властивостей [550, с. 30–54]. А тому наше конституційно-правове дослідження передбачає виділення та аналіз складових елементів системи органів державної влади, а також особливостей правових зв'язків між ними. Цю систему становлять правові та організаційні основи функціонування системи розподілу державної влади та системи струмувань і протипаг, які передбачені в Конституції України. У свою чергу, органи державної влади та системи струмувань і протипаг є складовою системи державного будівництва в Україні, яка є елементом системи конституціоналізму, а остання, в свою чергу, входить до більш комплексної системи – системи конституційного права як галузі права. Застосування принципу системності дає змогу дослідити не лише якісні характеристики складових систем, а й правові зв'язки між ними, які зрештою і формуються із сукупності певних елементів у систему. Тобто фактично йдеться про те, що методологічний принцип системності,

який ми використовуємо, надає можливість розглядати Вищу раду правосуддя як базовий рівень щодо інших елементів системи вищого порядку та водночас розглядати власне статус цього органу як певну систему взаємопов'язаних елементів, які виокремлюють Вищу раду правосуддя серед інших органів державного механізму.

Одним із визначальних світоглядних методологічних принципів постпозитивізму виступає принцип всебічності у дослідженні конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країн у його порівняльно-правовому аспекті. Принцип всебічності – філософський принцип пізнання, що виражає загальний зв'язок усіх явищ дійсності. У загальному розумінні цей принцип передбачає дослідження різних аспектів правових явищ, їхніх взаємозв'язків та взаємодії як між собою, так і з іншими, близькими до них соціальними явищами. Він включає в себе такі вимоги: вичленення предмету дослідження і визначення його меж; його цілісне багатоаспектне дослідження; вивчення в чистому вигляді кожної зі сторін предмету; здійснення пізнання як процесу, що розгортається вглибину і вширину; застосування в єдності інтенсивного й екстенсивного дослідження сторін; вичленення суті стосовно предмету дослідження.

Тож у процесі наукового пізнання ми не повинні акцентувати увагу лише на окремих властивостях явища, ігноруючи інші, вважаючи їх несуттєвими. Уникнення одновимірності пізнання об'єкта, що досліджується, упереджує хибні концептуальні висновки щодо її сутності та змісту [375, с. 787].

А тому, на думку О.В. Ременяк, яка досліджувала питання децентралізації, принцип всебічності надає підстави для дослідження причинно-наслідкових зв'язків між децентралізацією публічної влади та іншими правовими явищами, такими як централізація, федералізація, деконцентрація, делегування та інші. Лише на основі принципу всебічності видається можливим досліджувати основні моделі децентралізації влади [367, с. 198]. Таким чином, принцип всебічності має вагоме значення з огляду на те, що він передбачає комплексність у процесі дослідження як

місця та ролі Вищої ради правосуддя у системі органів державної влади та взаємовідносин з іншими органами влади, а також дає можливість охарактеризувати цей процес у взаємозв'язку з іншими категоріями, процесами та явищами. Чим більше критеріїв аналізу застосовується у дослідженні, тим точнішими і вірогіднішими будуть висновки.

Важливим принципом у дослідженні конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є принцип об'єктивності. Хоча цей принцип наближений до попередніх (всебічності, системності), він передбачає власне змістовне навантаження, оскільки означає істинне відображення державно-правової дійсності у науковому пізнанні, відтворення її такою, якою вона існує реально [429, с. 48]. Змістовне навантаження цього принципу втілено у всебічному врахуванні факторів, які породжують те чи інше явище, умов, за яких воно розвивається, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати істинні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі та оцінюванні фактів. Принцип об'єктивності диктує вимогу доказовості, обґрунтованості вихідних засновків, логіки дослідження та його висновків. Вимога доказовості передбачає також альтернативний характер наукового пошуку [109, с. 33].

За своєю сутністю принцип об'єктивності виражає необхідність неупередженого наукового осягнення дійсності, відображення об'єкта таким, яким він є сам по собі, в його різноманітних відношеннях і розвитку [367, с. 198]. Таким чином, основним завданням принципу об'єктивності при дослідженні конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є необхідність установити реальну та дійсну реалізацію відповідного статусу Вищої ради правосуддя в Україні, що повною мірою відображає об'єктивну дійсність та надає відповідні науково-обґрунтовані пропозиції щодо його удосконалення на підставі наявних даних.

Як уже децю попередньо зазначалося, особливістю сучасної «післяпозитивістської» методології є домінування історичного підходу до розгляду предмету дослідження. Саме історизм є важливим теоретико-методологічним

підходом, який дає змогу відтворити генезис, виникнення та зміни (розвитку та удосконалення) тих чи інших явищ не лише в Україні, а й у державах, які становлять науковий інтерес [375, с. 788]. Принцип історизму потребує розгляду державних і правових явищ у розвитку та їх історичному взаємозв'язку. А відтак за його допомогою можна проаналізувати будь-яке правове явище на підставі розуміння історичних передумов. Принцип історизму надає можливість досягнути генезу правового явища, внутрішній взаємозв'язок в історичній парадигмі та встановити на цій підставі можливості впливу явищ та подій з урахуванням їхнього еволюційного розвитку з метою екстраполяції отриманої інформації на майбутнє. Більше того, історизм як методологічний принцип надає можливість розглядати будь-яке явище минулого і сучасності в динаміці: від моменту виникнення до сьогодення. Тож неухильне й точне застосування принципу історизму надає можливість уникнути суб'єктивності та довільного трактування історичних подій та явищ. Отже, з урахуванням вищесказаного, вважаємо, що принцип історизму при дослідженні конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя передбачає можливість аналізувати становлення та розвиток наукової думки щодо утворення відповідного органу в Україні, а також враховувати відповідний історичний досвід окремих зарубіжних країн. Крім того, за цим принципом можна отримати відповіді на питання щодо удосконалення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя з урахуванням національного історичного досвіду та зарубіжного досвіду існування відповідних органів опираючись на сучасну правову дійсність.

Наступний важливий методологічний принцип – це принцип детермінізму, зміст якого полягає в організації побудови знань у конкретних науках. Сам термін «детермінація» походить від латинського *determine* (визначаю) і означає «встановлення причин виникнення чого-небудь» [391]. У «Словнику української мови» цей термін позначено як матеріалістичне вчення про загальну причинну зумовленість явищ природи, суспільства й мислення [393, с. 258].

Детермінізм виступає насамперед у формі причинності як сукупності обставин,

які передують у часі якій-небудь події і викликають її. Тобто має місце зв'язок явищ і процесів, коли одне явище, процес (причина) за певних умов породжує, виробляє інше явище, процес (наслідок). Сучасне розуміння принципу детермінізму передбачає наявність різноманітних об'єктивно існуючих форм взаємозв'язку явищ, багато з яких виражаються у вигляді співвідношень, що не мають безпосередньо причинного характеру, тобто прямо не містять моменту породження одного іншим. Сюди входять просторові й тимчасові кореляції, функціональні залежності і т.д. [43, с. 37].

Серед різноманітних форм детермінації, що відбивають універсальний взаємозв'язок і взаємодію явищ у навколишньому світі, особливо цінною для конституційно-правових досліджень є причинно-наслідкова, чи каузальна (від лат. *causa* – причина). Причина виступає найважливішим елементом системи факторів, що детермінують. Крім причинно-наслідкових зв'язків, під час дослідження можуть бути виявлені й інші види детермінації (функціональні зв'язки, зв'язок станів, цільова детермінація і т. д.) [490, с. 95].

Зокрема, в контексті дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя варто говорити про судово-правову реформу, яка стала наслідком зміни реально існуючих політичних, соціальних, економічних та духовних умов життя суспільства. Крім того, принцип детермінізму відображається у процесі подальшої зміни статусу Вищої ради правосуддя під впливом зазначених вище умов.

Принцип відповідності означає наступність наукових теорій, що відображається в рамках еволюційного розвитку науки. Нові теоретичні знання бувають корисні для розвитку науки, але якщо вони не співвідноситимуться з колишніми, то наука перестане бути цілісною. При цьому не виключені ситуації «наукових революцій», коли нова теорія спростовує попередню й заміщає її [43, с. 37]. У межах дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя надзвичайно важливо застосувати такий методологічний принцип з огляду на трансформаційні зміни, які стосуються статусу цього органу. Безумовно, зміна правового статусу, яка мала місце від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя, потребує використання наукових

підходів та практичних рекомендацій з урахуванням цих обставин. Проте важливо, з нашого погляду одномоментно не відсікати напрацювання вчених та практиків. Та навіть більше, вважаємо правильним залучити окремі з таких наукових напрацювань у межах дослідження статусу Вищої ради правосуддя. Наприклад, неодноразово висловлювалася пропозиція окремих науковців щодо підпорядкування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Вищій раді юстиції. Вважаємо, що такий підхід має право на існування навіть за умов зміни правового статусу Вищої ради правосуддя.

Таким чином, виключно важливо дотримуватися наведених принципів за умов перманентного процесу судово-правової реформи в Україні, трансформаційних змін, які цей процес супроводжують та актуалізують необхідність переосмислення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах з метою розбудови національного громадянського суспільства та правової держави.

Поряд із принципами наукового пізнання важливе місце в методології наукового дослідження відводиться методологічним підходам. Як зазначає у своїй науковій праці Т.І. Тарахонич, філософсько-світоглядні підходи формують наукову позицію дослідника, забезпечують ґрунтовне оцінювання відповідних явищ та процесів, спрямованість дослідження на отримання певного результату. Як вважає автор, який досліджував проблему правового регулювання та правового впливу, основні пізнавальні категорії філософії права, такі як конкретне й абстрактне, явище та сутність, зміст і форма, структура та елементи, окреме й загальне тощо, є всі підстави всебічно охарактеризувати правове регулювання та правовий вплив і дійти науково обґрунтованих висновків щодо розуміння їхнього змісту та сутності [426, с. 17].

У найбільш загальному вигляді поняття підходу тлумачиться як «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-небудь чи що-небудь, ставлення до кого-небудь або чого-небудь» [53, с. 785]. Науковці-правники

висловлюють власне бачення щодо цієї категорії. Зокрема, С.В. Бобровник зазначає, що методологічний підхід – це сукупність знань про процес наукового дослідження [29, с. 111]. У свою чергу, П.М. Рабінович вказує не те, що концептуальним підходом можна вважати побудовану на гранично загальних (філософських) категоріях світоглядну аксіоматичну ідею (засаду), яка постулює загальну стратегію дослідження, відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів дослідження [357, с. 24].

М.С. Кельман надав своє розгорнуте бачення щодо проблеми розуміння методологічних підходів. З його точки зору, зважаючи на гомогенність структури підходу та основ науки, які мають три взаємозалежні рівні (світоглядний, теоретичний, інструментальний або методичний), слід визначати підхід як комплексний алгоритм осмислення дійсності, що виникає внаслідок поєднання «фундаментальних ідей» і певних методів, тобто як специфічну єдність світоглядного, теоретичного й методичного знання, в якій головним є визначений суб'єктом пізнання порядок поєднання теорії та методу. Пізнавальна цінність «підходу» пояснюється тим, що в межах його змісту: а) «віддзеркалюється» емпіричний базис науки; б) поліморфізм теоретичного знання зводиться до «фундаментальних ідей» та базисних онтологічних постулатів, за допомогою системного поєднання яких формуються цілісні уявлення про «наукову картину правової реальності»; в) розмаїтість існуючих методів, методик дослідження зводиться до сукупності найбільш істотних та іманентних предмету пізнання з виключенням суто технічних засобів і процедур оброблення наукової інформації; г) визначаються вихідні філософські та світоглядні принципи, що забезпечують цілісність підходу та його функціональність як специфічного способу пізнання права [147, с. 37].

Методологічний підхід, у широкому розумінні цього слова, є системою принципів та методів пізнання як філософських, так і конкретно наукових, що ґрунтуються на певних теоретичних положеннях, концепціях, парадигмах. Важливою особливістю методологічного підходу є спрямованість на отримання результату, що

може мати практичне застосування. Для дослідження будь-якого об'єкта можна використати декілька методологічних підходів залежно від мети і завдань, доступності методів і методик [268, с. 20].

При цьому деякі автори наголошують на пошуку міждисциплінарних підходів та інтеграції різних напрямів. Як зазначає Ю.В. Цуркан-Сайфуліна: «Одна з особливостей сучасної юридичної науки – її спрямованість на пошук міждисциплінарних підходів до розкриття різних аспектів правового життя. Міждисциплінарність сьогодні стає головною формою становлення нового знання, оскільки вважається, що повноцінна нова наукова гіпотеза не може виникнути «всередині» наявного знання, а тому наукову новизну забезпечує метафоричне перенесення знань з однієї сфери в іншу» [487, с. 262]. Також автор робить висновок про те, що міждисциплінарна методологія сприяє виявленню тих глибинних зв'язків між правом і владою, які виражаються в процесах інституціоналізації держави, легітимації політичної та правової системи, наділенні права владними атрибутами, а влади – властивостями легальності. Соціологічні, політологічні й економічні аспекти владарювання, особливо обмеження владарювання правом, є ключовими центрами застосування міждисциплінарної методології, яка все більше орієнтується на ситуативний, а не концептуальний аналіз. Це дає змогу розглядати владні підвалини права не лише як вияв глибинних концептуальних проблем сучасної юриспруденції, а й як важливий складник повсякденного функціонування правової та політичної систем [487, с. 266].

Водночас таку тезу уточнюють Ю.М. Бисага та Л.М. Дешко, які зазначають, що методологія дослідження має бути побудована не на трансдисциплінарному, а саме на міждисциплінарному підході, «...оскільки: 1) ці дисципліни мають бути сумірними системами знання; 2) він дає змогу поєднати в одну систему дослідницькі завдання окремих дисциплін, які є сумірними системами знання» [24, с. 21].

У той же час Р.Г. Ботвінов зауважує, що саме в інтеграції (раціональному об'єднанні, синергії) різних напрямів у вивченні державно-правових явищ,

різноманітності методологічних підходів і прийомів, їх взаємодоповненні слід здійснювати методологічні побудови при дослідженні проблем держави [39, с. 46].

Звернувшись до методологічних підходів, можемо зауважити на різноманітності їх видів та класифікацій. Зокрема, П.М. Рабінович відносить до таких підходів діалектичний, метафізичний, матеріалістичний, ідеалістичний, гностичний, агностичний, антропологічний, потребовий, персоналістичний (людиномірний), комунітарний (колективістський), комунікативний, герменевтичний, синергетичний [357, с. 24]. Також можна відзначити точку зору Г.Я. Пришляк, яка виокремлює такі методологічні підходи, як детермінаційний, історизм, діалектичний, екзистенціалізм, персоналізм, біхевіоризм, нормативізм, синергетизм, соціологічна школа, психологічна школа, які істотно збагачують загальнолюдські уявлення про зміст теорії держави і права [313, с. 37].

Достатньо переконливо виглядає точка зору М.В. Костицького, який запропонував поєднати історичний і конкретно-соціологічний підходи. На думку науковця, це проявляється у тому, що дослідження особливостей державно-правових явищ на сучасному етапі можна здійснювати шляхом зіставлення з аналогічними державно-правовими явищами, які мали місце в минулому. Також, з позиції вченого, варто поєднати історичний та аксіологічний підходи, оскільки це дасть можливість детальніше проаналізувати історично усталені в українському державотворенні і правотворенні основні цінності та принципи, які мали б бути обов'язково враховані у реформуванні сучасної системи державних органів та системи права [203, с. 16].

Узагальнюючи, можна констатувати, що в сучасних правових дослідженнях найбільше використовуються аксіологічний, антропологічний, історичний, компаративний, структурно-функціональний, комунікативний і цивілізаційний підходи. Саме вони найчастіше визначають парадигму інтелектуального осягнення права та є базовими для сучасної юриспруденції.

На наше переконання, зважаючи на предмет дослідження, характеризуючи підходи до вивчення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, варто

виокремити такі філософсько-світоглядні підходи: антропологічний, системний, аксіологічний, історичний, функціональний, порівняльний. Розглянемо детальніше згадані підходи, які застосовані до наукового пізнання конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя [481, с. 54].

Характеризуючи філософсько-світоглядні підходи з метою дослідження правового статусу Вищої ради правосуддя, насамперед важливо розглянути антропологічний підхід. Розкриваючи зміст поняття філософсько-антропологічного підходу, Д.А. Гудима зазначає, що його можна охарактеризувати як «заснованою на висновках філософської антропології ідеєю щодо природи та сутності людини як родової істоти (автономного, одиничного індивіду, наділеного особливими властивостями, спільними для всіх представників людського роду)» [92, с. 6]. Для будь-якої сучасної цивілізованої демократичної держави основною соціальною цінністю є людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, права й свободи, а також можливість їх реалізації та забезпечення. Нині в демократичних державах підвищується значущість гарантування прав громадян, зокрема інституційних. На думку В.В. Сімутіна, принцип «пріоритетності та реальності прав і свобод людини та громадянина» має функціональний характер, адже лише в сучасній державі (з точки зору ціннісного підходу до її розуміння) механізм держави функціонує за умовами не тільки декларування пріоритету прав і свобод людини та громадянина, а й створення реальних процедур захисту і втілення їх у життя [385, с. 123]. А тому, узагальнюючи позиції науковців, наголосимо на виключній важливості використання антропологічного підходу у власних дослідженнях. Адже саме держава повинна створити належні умови, які забезпечать реалізацію прав і свобод особи та сприяти відновленню порушених прав. Це може відбуватись, у тому числі й шляхом формування системи органів судової влади із залученням Вищої ради правосуддя.

Наступним методологічним підходом є системний. Під системним підходом у широкому сенсі розуміють спосіб дослідження, при якому об'єкти дослідження розглядаються як частини та елементи певного цілісного утворення. Ці частини та

елементи, взаємодіючи між собою, формують нові якості цілісного утворення (системи), яких немає у кожного з них окремо. Поняття «елемент» розуміється як мінімальний, вже неподільний компонент у рамках цієї системи. Зв'язок між елементами системи більш стійкий, упорядкований та внутрішньо необхідний, ніж зв'язок кожного з елементів з навколишнім середовищем [268, с. 21]. Системний підхід пов'язаний із системним ставленням до предмета і методу правознавства, що й потребує розгляду проблем методології юридичної науки у співвіднесенні з відповідною проблематикою інших наук, з метою наукових розробок гносеологічних конструкцій [147, с. 36]. Використання такого методологічного підходу надає можливість дослідити місце та роль Вищої ради правосуддя в системі державного апарату та встановити її функціональне призначення в національній системі правосуддя.

Характеризуючи конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні, важливо спиратись також на аксіологічний підхід. Адже взаємовідносини держави й особи залежать насамперед від ціннісної складової, на якій ці відносини формуються. Аксіологія загалом може розглядатися як філософська дисципліна, яка досліджує цінності як смислоутворюючу основу буття людини, що спрямовує й мотивує її життя, діяльність, конкретні вчинки. При цьому ціннісний підхід не може абстрагуватися від людини, оскільки він ґрунтується на її потребах та інтересах, що покладено в основу його оцінок. Аксіологічний підхід загалом уособлює ставлення людини до об'єктивного предмета оцінювання, до певного явища, вказуючи, як слід поставитися до цього явища, як його використати, якщо воно корисне, та уникнути – якщо шкідливе. Ціннісними критеріями у сфері права виступають його ідеали, в основі яких лежать визначені суспільні потреби й інтереси [256, с. 13].

Аксіологія права – це специфічна сфера соціально-філософського знання, яка покликана пояснювати сутність права, його ціннісний зміст і призначення для суспільства загалом та окремої особистості, інтерпретувати право з позицій вищих цінностей і змісту людського життя, а також досліджувати певні ідеальні сутності

(цінності) з позицій оптимальних вимог соціальної реальності, які є першоосновою права та його метою. Завдяки освоєнню цінностей права людина набуває рис суб'єкта права, усвідомлює свої права, свободи та обов'язки. Дуалізм аксіосфери права сучасного суспільства визначається тим, що державно-правові цінності забезпечують цілісність і стабільність суспільства, а правові цінності громадян спрямовані насамперед на реалізацію індивідуальних прав і свобод. На думку А.М. Кучука, «...використання у чинному національному законодавстві таких термінів, як «найвища соціальна цінність» (ст. 3 Конституції України), «об'єкти, що становлять культурну цінність» (ст. 54 Конституції України), «національні інтереси» (ст. 18 Конституції України), «інтереси національної безпеки» (ст. 32, 34, 36, 39 Конституції України), «інтереси суспільства» (ст. 41 Конституції України) тощо, ... посилює актуальність аксіології права та аксіології у праві, спричиняючи при цьому необхідність використання у дослідженні правових явищ аксіологічного підходу» [225, с. 117]. Тож саме Вища рада правосуддя, як орган суддівського врядування, покликана забезпечити незалежність судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Безперечно, що базовими передумовами такої діяльності є система соціальних цінностей, які притаманні демократичним державам: народовладдя, верховенство права, законність, рівність усіх громадян перед законом і судом, компетентність, відповідальність тощо.

Історичний підхід полягає в необхідності вирішення проблеми пізнавального оволодіння тим чи іншим явищем у певній ретроспективі. Для дослідження кожного правового явища важливо з'ясувати два моменти функціонування явища: 1) інтелектуальної історії, пов'язаної з ним; 2) його інституційної історії [200, с. 56]. Насправді на сьогодні чимало актуальних проблем юриспруденції стали розроблятися внаслідок інтересу до історії. Завдяки історичному підходу можливо оцінити, як саме те чи інше явище виникло, які етапи у своєму розвитку пройшло, в тому числі з огляду

на його зміст нині. Проте необхідно й оцінювати минуле з позиції сучасності, адже дійсну оцінку тих чи інших явищ можна дати лише за такої умови. Тому під час дослідження статусу Вищої ради правосуддя слід проаналізувати передумови та фактори, які визначили в кінцевому рахунку сучасний статус цього органу.

Ще одним важливим методологічним підходом є функціональний, адже держава як певна система та органи, що її утворюють, має функціональний характер. Структурні елементи будь-якої системи визначаються її функціями. У той же час, коли ми говоримо про дослідження статусу Вищої ради правосуддя, то використання цього підходу дає можливість поглибити уявлення щодо соціального призначення сучасної держави загалом і Ради правосуддя зокрема. Також завдяки функціональному підходу можемо говорити про удосконалення статусу цього органу в парадигмі «компетенція–структура–результат».

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції особливого значення набуває порівняльний підхід. Порівняння має сенс лише в тому випадку, якщо порівнювані об'єкти схожі або тотожні. Ця процедура передуює стадії формування правових понять, категорій, законів. Перш ніж пізнати найважливіше, сутнісне, необхідне, зміст поняття, закономірності, необхідно попередньо виявити, що в досліджуваному явищі є загальним і стійким [112, с. 27]. А тому, з нашої точки зору, за умов розвитку європейської інтеграції України з країнами Європейського Союзу порівняльний підхід може сприяти гармонізації міжнародного, європейського та національного права в частині адекватного запозичення розроблених міжнародних стандартів та правових норм, які ефективно діють в окремих зарубіжних країнах і визначають статус органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні [458, с. 134–135].

Основоположним методологічним положенням будь-якого дослідження є використання саме тих методів дослідження, за допомогою яких можна якнайповніше охарактеризувати суть явища. А тому методологічною основою дослідження є сучасний методологічний інструментарій щодо дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, які вироблені сучасною юридичною

наукою. Вважаємо, що оптимальним є використання загальноприйнятої класифікації методів, а саме: загальнонаукових, спеціальних та власно-юридичних методів. При цьому наш вибір зумовлений необхідністю реалізації визначених мети і завдань дисертаційного дослідження. Крім того, обрані методи у своїй сукупності взаємопов'язані та взаємодоповнювальні, тому сприятимуть отриманню повних і достовірних результатів. До того ж можна констатувати, що предмет нашого дисертаційного дослідження виходить за межі доктрини конституційного права й характеризується міждисциплінарним підходом до його вивчення.

Для комплексного та об'єктивного дослідження державного органу, який здійснює свої повноваження щодо судових органів та органів прокуратури, ми обрали загальнонауковий діалектичний метод, що надало можливість проаналізувати конституційно-правовий статус у динаміці його становлення та розвитку. Також було використано такі категорії діалектики, як можливість і дійсність, при дослідженні, наприклад, співвідношення нормативно-правової основи діяльності Вищої ради правосуддя та пропонованих змін до неї; форму і зміст – при зіставленні поняття, ознак, принципів і форм та методів діяльності органу суддівського врядування – Вищої ради правосуддя. При цьому, аналізуючи статус та діяльність відповідних органів у зарубіжних країнах та зіставляючи його з Вищою радою правосуддя, ми використали таку категорію діалектики, як ціле і частина та закон діалектики єдності та боротьби протилежностей.

Також було використано такий метод, як герменевтика. Герменевтика – це мистецтво і теорія тлумачення текстів. Застосування правової герменевтики також зумовлене специфікою об'єкта дослідження – юридичних текстів, в яких зафіксовано не тільки правові норми, а й правові догми. Правова герменевтика охоплює як раціоналістичні, так і нераціоналістичні прийоми тлумачення юридичних текстів [283]. На думку А.А. Мережко, герменевтика посідає особливе місце в методології права, оскільки ставить перед собою важливе онтологічне завдання – пояснити співвідношення між текстом та інтерпретатором, минулим і теперішнім, теперішнім і

майбутнім, тобто тими герменевтичними відносинами, які лежать в основі розуміння [241, с. 159]. До того ж за допомогою герменевтики можна досягти ясності у з'ясуванні текстів правових документів і роз'ясненні їхнього внутрішнього змісту, уживанні термінів та узгодженості сфер їх використання, тлумаченні вчинків учасників правовідносин [126, с. 17]. У свою чергу, А.М. Бернюков робить висновок, що центральним питанням сучасної юридичної герменевтики постає проблема інтерпретаційної діяльності, об'єктом чого є вся правова дійсність. При чому право тут розуміється не як конкретність ідеалів юснатуралізму чи сукупність законів, а розглядається в широкому аспекті як одна з форм людської реальності в її динамічному русі [21, с. 36]. Саме тому метод герменевтики надав можливість з'ясувати сутність окремих правових феноменів, що аналізуються в дисертаційному дослідженні в їхній динаміці, сприяв вирішенню теоретичних і практичних проблем у сфері судоустрою шляхом науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

До загальнонаукових методів, використаних у нашому дисертаційному дослідженні, належить синергетичний метод, який, на думку І.В. Бичко, розглядається як «один із провідних напрямів сучасної науки міждисциплінарного спрямування. Основою синергетики є концепція нерівноважної термодинаміки, або теорії нелінійних динамічних середовищ», а саме поняття «синергетика» означає «спільний», «узгоджено діючий» [141, с. 902].

Основною метою синергетичного підходу в юриспруденції є пошук тенденцій еволюції та самоорганізації правової системи та системи права, що раніше не розглядалися. Методологія синергетичного підходу в сучасній юриспруденції дуже актуальна у зв'язку з необхідністю системологізації об'єму нормативних правових актів, що множаться і покликаних оптимізувати суспільні відносини, які поступово ускладнюються. Синергетика як підхід до дослідження права спрямовується передусім своїми методологічними можливостями на відкриття внутрішніх механізмів самоорганізації права як системи і ствердження конструктивних напрямів

її подальшого розвитку [13, с. 10–11]. У нашому дослідженні синергетичний метод, по-перше, надав змогу розглядати власне конституційно-правовий статус як цілісну, взаємопов'язану, відкриту, складну систему; по-друге, дав можливість розглянути зарубіжні органи, що відповідні Вищій раді правосуддя в Україні як складові цієї системи; по-третє, надав розуміння еволюційного розвитку Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах у системі міжнародних та національних правовідносин. Тож використання сучасних методів дослідження, зокрема синергетики, стимулює перспективні дослідження в різних галузях науки, в тому числі юридичних.

Загальнонаукові, формально-логічні методи узагальнення, угруповання, аналізу, синтезу, дедукції, індукції стали методологічною основою для дослідження всієї сукупності доктринальних та нормативних джерел конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, знадобилися для дослідження його генези та поняття, структури конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, для дослідження повноважень Вищої ради правосуддя та відповідних органів зарубіжних країн, для загальносоціальних та спеціально-юридичних гарантій статусу.

Системно-структурний метод було застосовано для опрацювання змісту конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, а логіко-семантичний метод використано для вдосконалення понятійного апарату теми, що досліджується, зокрема, понять «конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя» та «гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя».

Із середовища спеціальних використано статистичний метод, який застосовується при дослідженні кількісних аспектів змін у державно-правовому житті. Цей метод допоміг прослідкувати динаміку й тенденції подальшого розвитку нормативного тлумачення та обробити його результати для наукових і практичних цілей. У контексті нашого дослідження з його допомогою вдалося визначити кількісні та якісні показники щодо повноважень Вищої ради правосуддя, зокрема з питань призначення суддів на посади, звільнення суддів з посад, притягнення суддів до

відповідальності, оскарження рішень про притягнення до відповідальності прокурорів; з питань звернень до Вищої ради правосуддя.

Метод моделювання та прогностичний у цьому дисертаційному дослідженні використано з метою внесення конкретних пропозицій до чинного законодавства України з урахування проблемних аспектів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя з урахуванням зарубіжного досвіду визначення статусу відповідних органів в умовах євроінтеграції України.

Із власно-юридичних методів, з яких слід назвати насамперед порівняльно-правовий, було реалізовано при аналізі та порівнянні законодавчої бази України, яку становлять Конституція України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти України, міжнародно-правові акти, ратифіковані в Україні, та аналогічні акти, що визначають конституційно-правовий статус органів відповідних Вищій раді правосуддя в Україні у зарубіжних країнах.

За допомогою історико-правового методу досліджено історичні передумови та процес виникнення, формування й конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних зарубіжних органів.

Метод тлумачення права використано при з'ясуванні змісту норми ст. 131 Конституції України та інших норм, котрі забезпечують її реалізацію та становлять нормативну базу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах. До того ж метод інтерпретації використовувався при роз'ясненні конституційно-правових норм із застосуванням відповідних видів тлумачення.

Формально-юридичний метод застосовано для обґрунтування необхідності створення нових або зміни чинних правових норм і приписів, що стосуються, зокрема, гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.

Додатково в процесі дослідження використано теоретичні положення, розроблені в галузях конституційного права, теорії держави і права, міжнародного,

кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного, цивільного права. Отже, під час роботи над дисертаційним дослідженням використано цілу систему методів наукового пізнання, які надали можливість якнайповніше виконати поставлені завдання. Кожен із методів дав можливість дослідити проблему з певних методологічних позицій.

Завершуючи аналіз методологічних основ конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, зазначимо, що всі методи пов'язані між собою і кожен з них використовується у взаємозв'язку з іншими. Більше того, варто констатувати, що методологія – це інтегральне явище, що поєднало в собі такі компоненти, як світогляд, фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони і категорії, загальнонаукові і приватно-наукові методи. Методологія – це не просте підсумовування теоретико-світоглядних концепцій, принципів, методів і засобів пізнання, вироблених окремими галузями науки. Адже неможливо лише із сукупності емпіричних даних вивести теорію предмета науки, так і сума компонентів методології не утворить її системи.

Враховуючи викладене, із повною впевненістю можна стверджувати, що методологією нашого дисертаційного дослідження є: 1) методологічні принципи: плюралізму, системності, всебічності, об'єктивності, історизму, детермінізму, відповідності; 2) філософсько-світоглядні підходи: антропологічний, системний, аксіологічний, історичний, функціональний, порівняльний; 3) загальнонаукові: діалектичний, герменевтичний, синергетичний, формально-логічні (узагальнення, угруповання, аналізу, синтезу, дедукції, індукції), системно-структурний, логіко-семантичний; 4) спеціальні: статистичний, модельний, прогностичний; 5) власно-юридичні: порівняльно-правовий, історико-правовий, інтерпретаційний, формально-юридичний та інші методи.

2.2. Генеза конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Справедлива, підзвітна та доступна система правосуддя є основним елементом верховенства права. При цьому одним із ключових елементів верховенства права є незалежність та неупередженість суддів.

Забезпечення незалежності та неупередженості суду є водночас питанням принципів і питанням управління. У цьому сенсі управління судовою системою виступає як особлива гарантія захисту незалежності та неупередженості. Водночас ключова мета судових рад чи відповідних незалежних органів полягає у захисті незалежності судової влади та окремих суддів. Для досягнення цієї мети судові ради повинні самі мати необхідний рівень незалежності від інших гілок влади. Разом з тим у спеціальній юридичній літературі з конституційного права та державного будівництва майже немає дослідження статусу, повноважень і діяльності органів, які здійснюють державне управління у сфері формування суддівського корпусу в Україні та зарубіжних країнах.

Необхідність дослідження доктринальних поглядів та нормативно-правових актів щодо генези конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя зумовлюється рядом обставин, серед яких і відсутність однозначного розуміння науковцями поняття конституційно-правового статусу. Загалом питання формування Вищої ради правосуддя, її статусу, місця та ролі в системі державної влади досліджувалося фактично з моменту проголошення незалежності України. При цьому дискусії з вищевказаних питань продовжуються й нині. Науковці та юристи-практики пропонують для обговорення різні аспекти стосовно статусу Вищої ради правосуддя, що обумовлюється насамперед різними теоретичними, політико-правовими та навіть філософськими підходами до інституту конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

До проблеми конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя зверталися такі вчені, як О.В. Гончаренко, В.В. Долежан, Р.В. Ігонін, В.М. Колесниченко, Ю.О. Косткіна, В.В. Кривенко, О.Л. Марчук, І.В. Назаров, В.Т. Нор, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький та деякі ін. Наукові здобутки згаданих вчених заслуговують на увагу, адже предмет їхніх досліджень пов'язаний з аналізом окремих аспектів згаданого статусу (а саме – місця і ролі у механізмі державної влади, порядку формування Вищої ради правосуддя, повноважень, гарантій діяльності тощо).

Принагідно зазначимо, що поняття «генеза» в енциклопедичних джерелах означає «виникнення, походження, формування та розвиток предметів і явищ» [452, с. 161] або «генезис» - походження, виникнення, становлення [393, с. 49]. Відтак, виходячи з такого тлумачення «генези» ми здійснимо аналіз конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах виходячи з історико-правового та міжнародно-правового аспектів. Тобто йдеться про те, що в даному підрозділі ми зупинимося на історичних передумовах утворення Вищої ради правосуддя та зарубіжному досвіді запровадження відповідних інституцій в національному законодавстві окремих країн. Дослідження генези утворення Вищої ради правосуддя в Україні, безумовно, повинно здійснюватися в контексті досвіду функціонування відповідних органів у зарубіжних країнах. Це пов'язано з тим, що вітчизняний досвід існування Вищої ради правосуддя має незначний у часовому вимірі строк існування, а також те, що цей орган має спільні риси з відповідними зарубіжними аналогами. Усе це сприятиме системному та консолідованому аналізу наявної інформації з метою визначення соціальних та правових умов появи Вищої ради правосуддя в Україні [479, с. 515].

А тому, звертаючись у нещодавнє минуле України, можна відзначити, що органів, які здійснювали б аналогічні або схожі функції не існувало. Цей факт стосується як сучасного періоду – незалежної України (після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року до прийняття Конституції України 28

червня 1996 року), так і відповідних державних утворень, які існували на території сучасної України.

Натомість, початок XX сторіччя у деяких країнах Західної Європи ознаменувався оновленням конституційно-правової доктрини щодо розуміння незалежності суду. Пануючий підхід до розуміння незалежності як визначеного привілею суддів поступово трансформувався у соціально-правову цінність, що слугує підґрунтям функціонування правової держави та розбудови громадянського суспільства. До того ж такий підхід потребував формування системи гарантій незалежності суддів, які були пов'язані зі сферою призначення та звільнення суддів з посади, кар'єрного зростання, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності – тобто всього комплексу організаційно-управлінських відносин. Адже незалежність судді в судовому процесі могла охоронятися сукупністю процесуальних норм, що не розповсюджувалось на згадані організаційно-управлінські відносини.

Тож, зазначимо, що органи, відповідні Вищій раді правосуддя, які наділяються повноваженнями щодо забезпечення незалежності судової влади, здійснення організаційно-управлінських відносин щодо суддів, були найперше утворені саме в країнах Європи, зокрема в Англії, Іспанії, Італії, Румунії, Уельсі, Франції та деяких інших.

Так, Рада суддів Англії та Уельсу стала першою в світі, яку було створено згідно із Законом про судочинство 1873 року. Її очолював лорд-канцлер, а всі інші члени були суддями Верховного Суду. Рада продовжувала функціонувати до 1981 року. Згодом Раду суддів було реформовано і створено нову під головуванням лорда-головного судді з меншим складом суддів вищої ланки [359].

Франція стала також однією з перших країн світу, де з'явився орган суддівського управління подібний до Вищої ради правосуддя в Україні – Вища Рада магістратури (утворена відповідно до закону від 31 серпня 1883 року), функції якої поширювалися виключно на дисциплінарну відповідальність магістратів [520, с. 741–781].

Також можна згадати Вищу раду магістратури Румунії, історія діяльності якої сягає початку XX сторіччя, яку в 1909 році було створено як складову частину судової влади разом із судами та Міністерством державних справ і яка функціонувала при Міністерстві юстиції. До її складу на той час входило 8 членів, обраних на 2 роки, основним завданням яких було «висловлювати свою думку» з питань, що стосувалися роботи суддів, а також дисциплінарних справ відносно суддів. Міністр юстиції відігравав ключову роль у Вищій раді магістратури, маючи змогу скликати та головувати на засіданнях Ради. У період комуністичного режиму в Румунії з 1945 по грудень 1989 року Вищої ради магістратури не існувало, і її діяльність було відновлено у 1991 році з прийняттям Конституції Румунії [424].

Однією з перших було утворено відповідну Вищу раду магістратури в Італії у 1907 році (закон Орландо). Її статус, склад, порядок формування і призначення членів були суттєво змінені після реформи 1975 року [131].

Таким чином, у першій половині XX сторіччя в країнах Західної Європи подекуди почали утворюватися розглядувані судові ради, тож вважаємо доцільним звернути увагу на аналогічний історичний період на території сучасної України. При цьому надзвичайно важливо, з нашої точки зору, дослідити історико-правові акти, які сформулюють уявлення про особливості функціонування судової влади: судоустрій, вимоги до кандидатів на посади суддів, призначення суддів, притягнення їх до відповідальності та звільнення. Так, перші спроби щодо формування вітчизняної судової системи на основі положень I Універсалу від 10 червня 1917 року здійснила Центральна Рада Української Народної Республіки. Українські очільники (М. Грушевський, В. Винниченко), розбудовуючи виконавчу гілку влади (Генеральний Секретаріат), задекларували створення секретаріату із судових справ – «Декларація Генерального Секретаріату» від 27 червня 1917 року, в якій було вперше окреслено сферу діяльності секретаріату судових справ. У подальшому, на засіданні Української Центральної Ради 30 жовтня 1917 року було прийнято рішення про

доповнення складу Генерального Секретаріату «комісарами по справах військових, продовольчих, залізничних, пошти і телеграфу, судових» [442].

Реформування судової влади Українська Центральна Рада вирішує розпочати зі створення найвищого судового органу – Генерального Суду, який сформовано з трьох департаментів: цивільного, кримінального, адміністративного з межами реалізації своїх функцій на теренах усієї України. Наступним кроком Української Центральної Ради було прийняття закону «Про заведення апеляційних судів» від 17 грудня 1917 року, яким затверджено створення трьох апеляційних судів – Київського, Харківського та Одеського [486, с. 169–170].

При цьому Конституція Української Народної Республіки також передбачила положення щодо порядку формування суддівського корпусу. Зокрема, в розділі VI (Суд УНР) Конституції УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) від 29 квітня 1918 року зазначено у статті 68, що «... В усіх інших організаціях і компетенція судів та особи і речової приналежності судової установається законом» [197]. У свою чергу, порядок формування персонального складу апеляційних судів та Генерального суду було визначено Законом «Про умови обсядження і порядок обрання суддів Генерального і апеляційних судів» від 23 грудня 1917 року. Згідно з цим законом, передбачалося, що право на зайняття посади суддів і прокурора судів мали особи з вищою освітою. За умови отримання 3/5 голосів присутніх членів Української Центральної Ради, суддями могли бути обрані й особи без вищої освіти. Особи, які бажали бути обраними суддями Генерального і апеляційних судів, мали подавати заяву в Генеральний Секретаріат судових справ. Генеральний та апеляційні суди після формування персонального складу мали право пропонувати своїх кандидатів на вакантні посади. Вибори суддів відбувались таємним голосуванням. Обраним вважався той кандидат, що набрав більшість голосів, за винятком випадку, коли необхідно обрати 3/5 голосів присутніх членів Української Центральної Ради [89, с. 14–15].

Отже, упродовж 1917 – початку 1918 років Українська Центральна Рада здійснила спробу розбудови вітчизняної судової системи. Хоча варто констатувати, що до жовтня 1917 року система судочинства на українських землях була тотожною загальноімперській, і лише після Жовтневої революції розпочався процес розбудови української судової системи шляхом створення Генерального Суду та Апеляційного суду. Інші судові органи не були оновлені у зв'язку зі зміною влади [89, с. 16].

У період Гетьманату трансформацій зазнала і судова гілка влади. Замість Генерального суду УНР 8 липня 1918 року утворили Державний сенат – вищий судовий орган. Вимоги до кандидатів у судді цієї вищої судової інстанції висувалися надзвичайно високі. Серед них можна назвати: мати вищу юридичну освіту, перебувати не менше як 15 років на посадах судового слідчого, товариша прокурора окружного суду або адвоката чи мати відповідний науковий ступінь з юридичних наук (магістра або доктора). Отож, зіставляючи основні вимоги до кандидатів на посади Генерального Суду УНР та Державного сенату, можна зауважити на значно суворіших вимогах до кандидатів на посади сенаторів. До того ж закон містив і цілком сучасну заборону займатися будь-якою іншою діяльністю, крім наукової й викладацької. В Українській державі вся влада належала Гетьману, а тому було встановлено відповідний порядок добору й призначення кандидатів на посади суддів. Міністр юстиції вносив подання щодо кандидата до Ради Міністрів, яка попередньо його розглядала. Після схвалення кандидатури Радою Міністрів Гетьман Павло Скоропадський призначав своїм наказом цю особу суддею.

Натомість, період Директорії характеризувався тим, що фактично був обраний шлях відновлення структури тієї судової системи, що існувала за Центральної Ради. Керівництво Директорії на чолі з В. Винниченком та С. Петлюрою намагалися зробити свій оригінальний внесок у розбудову Української держави, а в кінцевому результаті опинилась на роздоріжжі. Зусилля в галузі державного будівництва, зокрема судоустрою, були хаотичними й неефективними, а вакуум у судовій системі заповнило надзвичайне військове судочинство [488, с. 99].

Наприкінці грудня 1918 року Директорія повідомила про свій намір скасувати Державний Сенат, заснований Гетьманом. 2 січня 1919 року Директорія затвердила закон про відновлення діяльності Генерального Суду, але з назвою «Найвищий суд УНР». 24 січня того самого року було відновлено апеляційні суди, засновані Центральною радою [103].

Директорія формально поновила судові установи, що існували в Російській імперії. 19 лютого 1919 року вона затвердила закон «Про вибори та призначення мирових суддів», яким установлювалося, що органи місцевого самоврядування повинні найближчим часом обрати потрібну кількість мирових суддів на підставі закону Тимчасового уряду від 4 травня 1917 року [68].

Таким чином, період Української революції 1917–1921 років характеризувався хаотичним формуванням державних інституцій, що обумовлювалось революційним періодом того часу. Відтак, окремих інституцій, повноваження яких за своїм функціональним змістом нагадували зарубіжні відповідники того часу (у Франції, Італії чи Румунії), не існувало.

За радянського часу (окрім періодів, коли вироки виносили не суди і судді, а надзвичайні комісії та особливі наради при Міністерстві внутрішніх справ тощо) запроваджувався принцип виборності суддів «трудящими із трудящих», який постійно пристосовувався до змін в організації радянської судової системи. Професійна підготовка кандидатів у судді тривалий час залишалася поза увагою. Насамперед бралися до уваги моральні та ідеологічні якості. При призначенні на посаду судді вирішальну роль відігравала належність до Комуністичної партії [114, с. 53].

Таким чином, досліджені історико-правові акти та окремі події з історії України дали можливість відзначити той факт, що органів, які нагадували б за своїм призначенням, функціями та структурою Вищу раду магістратури на зразок згаданих у Франції, Італії чи Румунії не існувало. А це говорить, що Вища рада правосуддя – це

державний орган у системі органів державної влади, процес фактичного становлення якого обумовлений проголошенням незалежності України у 1991 році.

Варто зазначити, що питання етапізації становлення та розвитку Вищої ради правосуддя в Україні піднімались у науковій літературі. Зокрема, З.А. Добош виокремила такі етапи: 1) період діяльності Вищої ради юстиції (1996 – 2016 рр.), для якого характерні: а) фаза конституційного закріплення (травень 1996 р. – 28 червня 1996 р.); б) перехідний етап (28 червня 1996 р. – 31 березня 1998 р.); в) етап прямої (практичної) діяльності Вищої ради юстиції (31 березня 1998 р. – 30 вересня 2016 р.); 2) період діяльності Вищої ради правосуддя (2016 р. – до сьогодні): а) фаза конституційного закріплення (3 березня 2015 р. – 2 червня 2016 р.); б) перехідний етап (2 червня 2016 р. – 15 березня 2017 р.); в) етап прямої (практичної) діяльності Вищої ради правосуддя (15 березня 2017 р. – дотепер) [107, с. 285].

Натомість Ю.О. Косткіна у своїй дисертаційній роботі виокремила і періоди, і етапи становлення та розвитку Вищої ради правосуддя. Авторка до них віднесла: 1) період діяльності Вищої ради юстиції (1996 – 2016 роки), який включає три етапи: а) травень 1996 року – 28 червня 1996 року; б) 28 червня 1996 року – 31 березня 1998 року; в) 31 березня 1998 року – 30 вересня 2016 року; 2) період діяльності Вищої ради правосуддя (2016 рік – до тепер), який включає три етапи: а) 3 березня 2015 року – 2 червня 2016 року; б) 2 червня 2016 року – 15 березня 2017 року; в) 15 березня 2017 року – до сьогодні [206, с. 3].

Справедливо зауважити, що прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року та Акту проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, а також вимога утвердження верховенства закону, реального забезпечення прав і свобод громадян, зумовили необхідність проведення судово-правової реформи, що стало фундаментом до впровадження нового для правової системи та державного будівництва України органу – Вищої ради правосуддя.

Потреба у відповідному органі зумовлювалась тими кардинальними соціально-економічними та політичними змінами, які мали місце у зв'язку з проголошенням

незалежності. Судова система, яка існувала до проголошення незалежності України, була сформована партійними органами та була їм підзвітна. Як наслідок, система судових органів, сформована за радянських часів партійною системою переживала глибоку кризу, а відтак не відповідала новим реаліям. Адже була утворена в період радянської доби й не могла бути незалежною, а значить – неупередженою. До того ж на підставі дослідження історії України було з'ясовано, що окремих органів, які здійснювали б кадрові та дисциплінарні функції, у судовій системі не існувало. Цей факт стосується як сучасного періоду, тобто на момент проголошення незалежності України, так і відповідних державних утворень, які існували на території сучасної України (УНР, Гетьманат, Директорія, УРСР). А тому цілком логічними кроками стали розроблення наукових підходів та законодавчих ініціатив щодо подальшого утворення такого органу з урахуванням зарубіжного досвіду.

Враховуючи вищесказане, вважаємо, що процес становлення Вищої ради правосуддя в Україні потребує виокремлення кількох основних етапів, які, з нашої точки зору, стали визначальними у формуванні сучасного правового статусу цього органу: 1-й – 1991-1996 рр. – формування нормативних передумов для утворення Вищої ради правосуддя; 2-й – 1996-1998 рр. – конституційне і законодавче закріплення та фактичне утворення Вищої ради юстиції; 3-й – 1998-2016 рр. – трансформація правового статусу Вищої ради юстиції; 4-й – 2016 – по теперішній час – утворення Вищої ради правосуддя з подальшим реформування її статусу. Запропонована періодизація зумовлена складними державотворчими процесами, які пов'язані зі здобуттям незалежності Україною та подальшим становленням її інституцій. Крім того, така періодизація дотична до прийняття тих чи інших нормативно-правових актів, які утверджували фактичний статус Вищої ради правосуддя.

Переходячи до розгляду першого етапу, зазначимо, що відповіддю на виклики, які стояли перед новоутвореною державою, стало затвердження Верховною Радою України «Концепції судово-правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 року. Ця

Концепція окреслила основні принципи побудови судової системи шляхом формування нового високопрофесійного судового корпусу, здатного здійснювати правосуддя на європейському рівні. Серед основних завдань, окреслених цією Концепцією, було визначено: гарантувати самостійність і незалежність судових органів від впливу законодавчої та виконавчої влади; реалізувати демократичні ідеї правосуддя, вироблені світовою практикою й наукою; створити систему законодавства про судоустрій, що забезпечило б незалежність судової влади [199].

Одним із кроків у реалізації Концепції в частині створення механізму забезпечення незалежності суддів стало прийняття Закону України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію та дисциплінарну відповідальність суддів судів України» від 2 лютого 1994 року. Статтею 1 цього Закону передбачалося, що завданням кваліфікаційних комісій суддів є забезпечення формування суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також визначення рівня професійної підготовленості суддів та розгляд питань їхньої дисциплінарної відповідальності. Враховуючи вищезначені завдання, кваліфікаційні комісії суддів повинні зосередити свою діяльність на таких напрямках, як формування високопрофесійного суддівського корпусу, тобто перевірка дотримання кандидатами на посади суддів вимог, передбачених Законом України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року [343], ухвалення висновків про можливість обрання кандидатів на посади, а також про звільнення суддів з посад, проведення атестації суддів, порушення та проведення дисциплінарного провадження [329].

Ще одним важливим кроком на шляху до утворення Вищої ради правосуддя в межах першого етапу стало підписання Конституційного договору між Президентом і Верховною Радою України від 8 червня 1995 року. Цим документом було змінено порядок призначення суддів на посади. Голови Верховного Суду України і Вищого арбітражного суду України та судді цих судів призначались Верховною Радою за поданням Президента, а всі інші судді – Президентом за поданням Міністерства

юстиції, погодженим, відповідно, з Верховним Судом або Вищим арбітражним судом [175]. Таким чином, процес призначення суддів на посади було розподілено між законодавчим органом і главою держави, який за Конституційним договором був і главою виконавчої влади України.

При цьому кваліфікаційні комісії зберегли свої повноваження і після підписання Президентом і Верховною Радою України Конституційного договору від 8 червня 1995 року. Таким чином, лише після здобуття Україною незалежності питання добору суддівського корпусу, їх атестації та дисциплінарної відповідальності вдалося закріпити на законодавчому рівні. А це, в свою чергу призвело до появи нового органу, який у подальшому «конкуруватиме» з Вищою радою правосуддя в питаннях забезпечення формування суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також у визначенні рівня професійної підготовленості суддів та вирішенні окремих питань їх дисциплінарної відповідальності [281]. Водночас, у продовження зазначеного, варто зауважити на важливій ролі, яку відіграла Концепція судово-правової реформи в Україні від 28 квітня 1992 року у становленні судової влади в Україні, адже логічним застосуванням цього акту стало прийняття Конституції України.

У подальшому питання, що стосувалися утворення Ради юстиції, були пов'язані з прийняттям Конституції. Зокрема, 15 листопада 1995 року проект Конституції України, підготовлений Робочою групою, було передано до Конституційної комісії, яка, після додаткового його доопрацювання, 11 березня 1996 року схвалила цей проект і 18 березня передала його Верховній Раді України із зауваженнями членів комісії. Проте у цьому проекті конституції не передбачалося створення такого спеціального органу по добору кандидатів на посади суддів, як Вища рада юстиції (правосуддя) [196].

Для доопрацювання проекту Конституції 5 травня 1996 року Верховна Рада створила Тимчасову спеціальну комісію. В результаті було підготовлено проект

Конституції, схвалений Верховною Радою України 4 червня 1996 року, в якому з'явилася додаткова стаття, яка передбачала створення в Україні Ради магістратури.

Відповідно до пропозицій запропонованих Комісією, передбачалося, що Рада магістратури складається з 21 члена. Передбачалось, що до Ради магістратури буде входити 21 член. Народна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, Всеукраїнська конференція працівників прокуратури, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначатимуть по три члена до Ради магістратури. За посадою до Ради Магістратури входитимуть Голова Верховного Суду України та Міністр юстиції, а очолюватиме її Президент України.

Обговорення та опрацювання редакції статті щодо Ради магістратури на засіданнях Тимчасової комісії дає уявлення про рівень розуміння народними депутатами необхідності і важливості такого органу в комплексному механізмі забезпечення незалежності суддів і судової влади в цілому і водночас недопущення створення в державі корпоративної судової системи.

Окремі фракції Верховної Ради України 16 травня 1996 року на черговому засіданні Тимчасової комісії при обговоренні розділу «Правосуддя» категорично виступили проти запровадження Ради магістратури. Також дискусійним виявилось питання щодо включення Генерального прокурора за посадою до складу Ради магістратури. Це було викликано тим, що члени комісії не могли визначитися, до якої ж гілки влади віднести прокуратуру. З огляду на те, що Рада магістратури мала розглядати і скарги прокурорів про притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, перемогла точка зору про необхідність включення до складу Ради магістратури за посадою Генерального прокурора [281].

При подальшій роботі над редакцією проекту статті щодо Ради магістратури надійшла пропозиція стосовно зміни назви Ради магістратури на Вищу раду юстиції. Зміна назви мотивувалася тим, що в Україні ніколи не існувало магістратур і слово «магістратура» для нас не є історичним, крім того, в проекті Конституції України не

вживалась загальна назва «магістратура» ні до посад в органах прокуратури, ні в судах.

Таким чином, можна говорити про те, що дискусія, яка точилася з приводу входження Генерального прокурора за посадою до Ради юстиції, а також дискусія щодо назви цього органу свідчить про те, що законодавець використав зарубіжний досвід окремих країн не пов'язавши з реаліями того часу. Адже, як було справедливо зазначено, ні поняття «магістратура», ні поняття «магістранти» не було характерно для української правової системи і державного будівництва. Аналогічний висновок стосується окремих повноважень Вищої ради юстиції щодо прокуратури. Було залучено досвід зарубіжних країн, в яких існує поняття «магістранти», що охоплює і суддів, і прокурорів. Натомість в Україні прокуратура не належить до судової влади і являє собою окрему систему. В цьому контексті реформування системи прокуратури не реалізовано з часу прийняття Конституції 1996 року і, на жаль, поки що не передбачається.

При обговоренні на засіданні Верховної Ради України 27 червня 1996 року у другому читанні статті 131 проекту Конституції України розгорнулася дискусія щодо необхідності виключити положення про те, що Вищу раду юстиції очолює Президент України. Адже за аналогією таких європейських країн, як Франція та Італія, у проектах Конституції України, поданих на розгляд Верховної Ради України, як у першому, так і другому читаннях передбачалося, що Раду магістратури (згодом Вищу раду юстиції) повинен очолювати Президент України.

Проте в кінцевому рахунку питання про Голову Вищої ради юстиції стало предметом законодавчого врегулювання. У Законі України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року зазначене дискусійне питання набуло остаточного вирішення. Як передбачено статтею 20 закону, Голова Вищої ради юстиції обирається з членів Ради.

Питання компетенції Вищої ради юстиції не було настільки дискусійним. Адже згадка про цей інститут з'явилась у вигляді додаткової статті проекту Конституції за

декілька місяців до її прийняття. А тому зарубіжний досвід діяльності відповідних органів ні парламентарі, ні вітчизняні науковці не вивчали. Наукової бази щодо його статусу, призначення та ролі в забезпеченні незалежності судової влади бракувало. Відтак оптимальним рішенням того часу стало закріплення на законодавчому рівні повноважень Вищої ради юстиції, з метою подальшого їх коригування.

Другий етап процесу становлення правового статусу Вищої ради юстиції (правосуддя) пов'язаний з прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України, яка в статті 131 закріпила положення про те, що в Україні діє новий конституційний орган – Вища рада юстиції, у зв'язку з чим визначено її повноваження, склад та порядок утворення. Проте Вища рада юстиції розпочала свою діяльність майже через два роки після прийняття Конституції України із прийняттям Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року. Перше своє засідання, а отже, і свою діяльність Вища рада юстиції розпочала 31 березня 1998 року [115, с. 2]. На цьому етапі також було прийнято Регламент Вищої ради юстиції, який затверджений рішенням Ради юстиції 8 лютого 2006 року, що завершило процес юридичної формалізації конституційно-правового статусу цього органу в межах визначеного нами етапу.

Проте з прийняттям Конституції України 1996 року та Закону України «Про Вищу раду юстиції» 15 січня 1998 року правовий статус Вищої ради юстиції почав суттєво трансформуватись. Тому, з нашої точки зору, можна виділити, окремий, третій етап становлення правового статусу Вищої ради юстиції. Конституційний Суд України неодноразово приймав рішення, які безпосередньо стосувалися Вищої ради юстиції. Так, 16 жовтня 2001 року Конституційний Суд України Рішенням № 14-рп/2001 (справа про призначення суддів) дав офіційне тлумачення положенню пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України, вказавши, що його треба розуміти як повноваження Вищої ради юстиції вносити подання Президентові України про перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років. Натомість, право внесення подань Верховній Раді України про обрання суддів безстроково та

призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції на Вищу раду юстиції не поширюється [410].

Також Конституційний Суд України у Рішенні від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002 (справа про Закон України «Про Вищу раду юстиції») підтвердив конституційність положення частини другої статті 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року, за яким Рада юстиції є органом, відповідальним за прийняття «у межах своєї компетенції» рішень про дисциплінарну відповідальність прокурорів; положення пункту 4 частини першої статті 30, за яким до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади може звернутися член Вищої ради юстиції; положення частини першої статті 31, згідно з яким Вища рада юстиції «за власною ініціативою вносить подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав»; положення частини першої статті 32, згідно з яким «питання про звільнення судді з підстав, передбачених пунктами 4–6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, Вища рада юстиції розглядає після надання кваліфікаційною комісією відповідного висновку або за власною ініціативою»; положення пункту 2 частини другої статті 33, за яким Вища рада юстиції у разі прийняття рішення про визнання порушення суддею або прокурором вимог щодо несумісності їх посади із заняттям іншою діяльністю може «направити подання відповідним органам про звільнення їх з посади»; положення пункту 2 частини другої статті 37, за яким Вища рада юстиції може накласти на суддів стягнення у вигляді «пониження кваліфікаційного класу»; положення частини третьої статті 37, згідно з яким «Вища рада юстиції може прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді». Водночас, згідно з цим Рішенням визнано такими, що не відповідають Конституції України такі положення Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року як положення частини третьої статті 37, згідно з яким Вища рада юстиції прийняте нею рішення про невідповідність судді займаній посаді може направити до органу, який обрав суддю, без подання про звільнення судді з посади [408].

Відповідно до статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року встановлено перелік підстав для припинення повноважень членів Вищої ради юстиції, які варто розглядати як гарантії їхньої діяльності. Зокрема, згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 17 квітня 2008 року № 7-рп/2008 (справа щодо припинення повноважень члена Вищої ради юстиції), не допускається можливість припинення повноважень члена Вищої ради юстиції суб'єктом формування її складу поза встановленими Законом підставами [405].

В іншому Рішенні Конституційного Суду України від 18 вересня 2008 року № 18-рп/2008 розглянуто питання щодо положення частини першої статті 6, частини третьої статті 19, частини другої статті 20 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року в їхньому системному зв'язку. В Рішенні зазначено, що особа, призначена в установленому Законом України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року порядку членом Вищої ради юстиції у віці не старше шістдесяти п'яти років, може бути обрана Головою, заступником Голови чи секретарем секції Вищої ради юстиції і виконувати на цій посаді повноваження протягом строку, визначеного частиною другою статті 20 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року [404].

У подальшому суттєві зміни правового статусу Вищої ради юстиції стосувались її персонального складу та порядку його формування. Згідно з розділом XII Прикінцевих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року та розділом II Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року, передбачалися розширення кола представництва суддів у Вищій раді юстиції. Адже, згідно з оновленими вимогами до суб'єктів формування Вищої ради юстиції, вони повинні делегувати суддів до складу Вищої ради юстиції. Тож Закон визначав, що двоє з трьох членів Вищої ради юстиції, які призначаються Верховною Радою України та Президентом України; один із трьох членів, які призначаються з'їздом адвокатів; один із трьох членів, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, повинні бути суддями.

Всеукраїнська конференція працівників прокуратури призначає двох членів Вищої ради юстиції, один із яких призначається з числа суддів. Таким чином, законодавець здійснив спробу вирішити проблему збільшення кількості суддів у Вищій раді юстиції в міру ротації.

З цього приводу можна звернутись до окремих міжнародних актів, прийнятих з метою врегулювання питань, пов'язаних з персональним складом відповідних рад. Загалом, положення міжнародно-правових документів у сфері гарантування незалежного і неупередженого правосуддя узагальнено викладені у Висновку № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів «Судова рада на службі суспільства» (Страсбург, 21–23 листопада 2007 р.). Так, відповідно до цього Висновку (розділ II), загальною місією судової ради має бути гарантування незалежності судової влади та верховенства права.

Існування незалежних і безсторонніх судів встановлюється структурною вимогою для держави, яка керується верховенством права (п. 8 Висновку). У п. 10 Висновку визначається, що судова рада повинна сприяти ефективності та якості правосуддя, тим самим допомагаючи повному виконанню ст. 6 Європейської конвенції про права людини та основоположні свободи і зміцненню суспільної довіри до судової системи. До того ж, на думку Консультативної ради європейських суддів (п. 12 Висновку), крім її ролі стосовно управління судовою системою, судова рада повинна бути автономним органом судової влади, що уможливорює здійснення індивідуальними суддями своїх функцій незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влад та без неправомірного тиску зсередини судової системи. Судова рада також зобов'язана уникати будь-якого зовнішнього тиску політичного, ідеологічного та культурного характеру, гарантувати необмежену свободу суддів вирішувати справи безсторонньо, відповідно до їхнього сумління та тлумачення фактів відповідно до чинних правових норм.

У випадку змішаного складу судової ради (судді та несудді), тобто як у Вищій раді юстиції в Україні, Консультативна рада європейських суддів вважає, що «для

запобігання будь-якому маніпулюванню чи неправомірному тиску, значна частина членів Ради мають бути суддями, обраними самими суддями» (п. 18). Члени судових рад, які не належать до суддів, можуть обиратися зі складу визначних юристів, професорів університетів з певною тривалістю професійного стажу або видатних громадян. Кандидати в члени судової ради (судді чи несудді) не повинні бути діючими політиками, членами парламенту, представниками виконавчої влади. Це означає, що ні глава держави, якщо він очолює уряд, ані будь-який міністр не можуть бути членами судової ради. Кожна держава повинна прийняти відповідні юридичні правила з цього питання [56].

Отже, саме на виконання вищевказаних міжнародних актів та інших відповідних актів і були спрямовані зміни до профільного законодавства. Крім того, важливі зміни того часу стосувалися повноважень Вищої ради юстиції щодо призначення суддів на адміністративні посади. Так, ст. 29-1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року передбачала призначення суддів на посади голови суду, заступника голови суду. Вища рада юстиції призначала суддів на посади голови суду, заступника голови суду в порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року. Кандидатури на посади голови суду, заступника голови суду вносились до Вищої ради юстиції за поданням відповідної ради суддів та розглядалися на засіданні Вищої ради юстиції персонально. Під час такого засідання Вищої ради юстиції з кандидатом проводили співбесіду.

У той же час стаття 32-1 згаданого вище закону визначала, що Вища рада юстиції звільняла з посад голову суду, заступника голови суду в порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року. Питання про звільнення з посад голови суду, заступника голови суду розглядалося за поданням ради відповідних спеціалізованих судів на засіданні Вищої ради юстиції. Рішення про звільнення з посади голови суду, заступника голови суду вважалося прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини членів Вищої ради юстиції від її конституційного складу [348].

Таким чином, зазначене вище вказує на певний дисонанс між рішеннями Конституційного Суду України та змінами до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року, які прийняті Верховною Радою України. Адже питання призначення суддів на адміністративні посади в судах вкрай важливе. І певна правова проблема виникла через невирішеність цього питання у Конституції України. Натомість є нормативні акти, які прямо суперечать один одному. З одного боку, є Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2001 року № 14-рп/2001, від 16 травня 2007 року № 1-рп/2007 та від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011, в яких йшлося про неможливість розширення компетенції Вищої ради юстиції в частині призначення та звільнення суддів на адміністративні посади в судах. З іншого боку, значно пізніші зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року та Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року, в яких йшла мова про можливість Вищої ради юстиції призначати та звільняти суддів з адміністративних посад у судах. Тож дослідження генези конституційно-правового статусу Вищої ради юстиції яскраво засвідчило наявні прогалини як у доктринальному опрацюванні статусу Вищої ради юстиції (правосуддя), так і практичному нормотворенні.

У подальшому, в процесі реалізації судової реформи 2016 року, важливі зміни внесено до Конституції України щодо порядку призначення на посаду судді. Згідно із впровадженими змінами, порядок призначення на посаду судді істотно спрощено і наближено до європейських стандартів. Відповідно до ст. 128 Конституції, призначення на посаду судді здійснює Президент України за поданням Вищої ради правосуддя у встановленому законом порядку. Таке призначення здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом [323]. А на адміністративні посади в суді судді обираються зборами суддів відповідного суду з числа суддів цього суду (ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

Переходячи до четвертого етапу процесу становлення правового статусу Вищої ради правосуддя, зазначимо, що він безпосередньо пов'язаний з реалізацією згаданої

судової реформи 2016 року щодо формування суддівського корпусу. Наслідком реалізації судової реформи стали кардинальні зміни, які стосувались Вищої ради юстиції. Згідно з прийнятим законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, було утворено Вищу раду правосуддя як колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів (ст. 1). Також було прийнято деякі інші нормативні акти, які в тому числі врегулювали правовий статус Вищої ради правосуддя: Закони України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 року; «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» від 14 липня 2021 року; Укази Президента України «Питання добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення членів Вищої ради правосуддя» від 30 жовтня 2019 року № 785/2019 та «Питання конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя» від 23 липня 2022 року № 527/2022; Регламент Вищої ради правосуддя затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17; Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 та від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 та деякі інші.

А тому реформа судової влади в Україні на нинішньому етапі розвитку української держави є надзвичайно актуальною, оскільки кінцевим результатом її реалізації мають стати якісне, стабільне законодавство та ефективне правосуддя, які здатні реально забезпечувати надійний захист прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави. Як наслідок, вкрай важливим, з нашої точки зору, є необхідність теоретично осмислити новітній етап реформування судової системи в Україні загалом та Вищої ради правосуддя зокрема. Акцентування уваги на

наближенні правового статусу Вищої ради правосуддя до міжнародних стандартів та відповідних органів у зарубіжних країнах для ефективного вдосконалення та реалізації на практиці визначених законодавством повноважень.

З огляду на суттєві відмінності судових систем європейських країн Україна має використовувати їхній досвід з урахуванням історичних, національних, ментальних особливостей і традицій, модельних подібностей судових систем, практичних результатів проведених реформ [259, с. 443]. Адже Вища рада правосуддя є новим органом для правової системи та державного будівництва України, а тому врахування досвіду існування відповідних зарубіжних інституцій та глибоке теоретичне осмислення їхніх функцій і принципів діяльності, порядку формування та припинення повноважень, компетенції, гарантій статусу та відповідальності, організаційно-функціональної будови, форм і методів діяльності, можливих шляхів удосконалення статусу та діяльності дасть змогу суттєво удосконалити Вищу раду правосуддя в Україні.

Розглянувши основні етапи генези конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, звернемось до відповідного зарубіжного досвіду, який окреслить тенденції та напрями становлення цих органів в окремих країнах світу. Конституційне закріплення органів, які покликані забезпечити незалежність судової влади та самостійність суддів при виконанні ними функціональних обов'язків та здійснюють управління в судовій сфері, стало характерним для конституцій після Другої світової війни, а також у період після розпаду країн «соціалістичного табору». Переважна більшість країн, які приймали конституції в ці історичні періоди, передбачили утворення вищих органів магістратури (юстиції, правосуддя, судових рад тощо). Саме з метою вирішення питань управління суддівською кар'єрою, адміністрування судами створювались незалежні судові органи (Албанія, Вірменія, Бельгія, Бразилія, Болгарія, Данія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Киргизія, Литва, Молдова, Польща, Португалія, Румунія, Сербія, США, Туреччина, Франція, Хорватія, Швеція та ін.).

У межах одного дисертаційного дослідження видається неможливим дослідити особливості статусу відповідних судових рад, адже їх кількість у країнах світу достатньо велика. Відтак постає необхідність класифікувати ці органи на підставі виокремлення типологічних ознак, що певним чином полегшить їхнє дослідження та дасть змогу в подальшому виокремити загальні характерні складові їхнього правового статусу. При цьому очевидно, що в кожній окремій державі судова рада виникла внаслідок розвитку власної правової системи, яка має глибоке коріння в історичному, культурному та соціальному контексті, але тим не менше всі вони мають спільні виклики і керуються тими самими загальними принципами.

За однією з найпоширеніших класифікацій здійснено умовний поділ органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні, які були утворені у країнах Європи, на дві організаційні моделі: північну (Швеція, Данія, Норвегія) та південну (французько-італійська, іспансько-португальська) [537, с. 110, 125]. Основні характеристики моделей судових рад, що розглядаються і які утворені та діють у сучасній Європі, вбачаються у такому: північноєвропейська модель, у рамках якої до компетенції судових рад належить вирішення організаційних завдань щодо фінансування та матеріально-технічного забезпечення судової системи; південноєвропейська модель, що припускає участь судових рад також у відборі, навчанні, переміщенні суддів і притягненні їх до дисциплінарної відповідальності [549].

Загалом південноєвропейська модель передбачає конституційний статус судових рад та наявність визначальної функції – забезпечення незалежності судової влади (наприклад, надання рекомендацій щодо призначення суддів (магістратів), здійснення дисциплінарних повноважень щодо суддів (магістратів). А північноєвропейська модель полягає в тому, що судові ради мають значні повноваження у сфері адміністрування (нагляд за органами реєстрації судових справ, контроль за обсягом справ та їх переліком, сприяння збалансованості законодавства у судовій сфері тощо) та управління судами (наприклад, житло, автоматизація, набір,

навчання тощо) і, крім цього, відіграють важливу роль у бюджетуванні судів (участь у формуванні бюджету, розподілі, нагляді та контролі витрат тощо).

Що стосується основних відмінностей між названими моделями судових рад, то вони полягають в історичних передумовах утворення в різних регіонах Європи. Причиною утворення судових рад у країнах Південної Європи стала необхідність забезпечення незалежності судової влади в період після Другої світової війни і повалення недемократичних форм правління. Одним із засобів забезпечення незалежності судових рад стало закріплення їх конституційного статусу (Франція, Італія, Португалія).

Натомість, судові ради в північній Європі, особливо в Данії та Швеції, були створені виключно для досягнення цілей вдосконаленого адміністративного управління та контролю за судовим бюджетом та персоналом. Швеція була першою країною, яка утворила Раду для судової влади за північноєвропейською моделлю у 1975 році. Слід зазначити, що Швеція має унікальну систему громадської адміністрації, яка характеризується конституційною традицією функціональної децентралізаційної передачі повноважень від урядових міністерств до незалежних адміністративних агентств [523, с. 4–5]. При цьому окремі європейські та американські дослідники наголошують, що основні повноваження судових рад, які ми розглядаємо, полягають у їхній апріорній функції захисту судової влади від політичних впливів. Серед іншого зазначається, що судові ради «призначені для ізоляції функцій призначення, просування та дисципліни суддів від процесу партійної політики, забезпечуючи при цьому певний рівень підзвітності. Судові ради лежать десь посередині між полярними крайнощами, з одного боку – дозволу суддям управляти своїми справами, а з іншого – повний політичний контроль за призначеннями, просуванням по службі та дисципліною» [538, с. 105; 540].

Схожої точки зору щодо типологізації органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні у зарубіжних країнах, дотримується український науковець С.В. Прилуцький, який також виділяє південноєвропейську модель та

північноєвропейську модель. На його думку, у багатьох європейських країнах простежується тенденція до запозичення обох моделей при створенні/реформуванні своїх судових рад (рад юстиції) для того, щоб досягти подвійної мети: захистити суддів від будь-якого втручання в їхню незалежність шляхом призначення, службового просування або звільнення й задовольнити зростаючі потреби сучасного судового управління. Зазначені моделі можна назвати змішаними [307, с. 11].

Цікавим дослідженням видається праця європейських вчених М. Бобека та Д. Косаржа (Bobek M., Kosař D.), які розглянули питання становлення судових рад у країнах Центральної та Східної Європи й виокремили власну їхню класифікацію. На її основі автори запропонували та сформулювали т.з. «євромодель» судових рад і визначили декілька ключових вимог до них. Зокрема:

- судова рада повинна мати конституційний статус;
- принаймні 50% членів судової ради повинні бути суддями й обирати їх мають колеги, тобто інші судді;
- судова рада повинна приймати остаточні рішення з визначених повноважень, а не лише виконувати дорадчі повноваження;
- судова рада повинна мати значні повноваження з усіх питань, що стосуються кар'єри судді, включаючи відбір, призначення, підвищення, переміщення, звільнення та дисциплінарну відповідальність;
- судову раду повинен очолювати президент або голова Вищого (Верховного) суду, або виборна особа зі складу ради;
- головам судів та їх заступникам не заборонено стати членами судової ради.

Щодо способів судового адміністрування в Європі, то, на думку М. Бобека та Д. Косаржа, широко використовується п'ять таких моделей:

- модель Міністерства юстиції (the Ministry of Justice model) – Німеччина, Австрія, Чехія, Фінляндія;
- модель Судових Рад (the judicial council model) – Бельгія, Болгарія, Франція, Італія, Литва, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія;

– модель судових служб (the courts service model) – Данія, Ірландія, Норвегія та Швеція;

– гібридні моделі (hybrid models) – Англія, Ісландія, Естонія, Кіпр, Ліхтенштейн, Люксембург, Угорщина (з 2011 р.), Уельс, Швейцарія;

– соціалістична модель (the socialist model) [522].

Звернувши свою увагу на загальносвітовий рівень з метою знайти альтернативу «євромоделі», можна помітити ще більшу їхню різноманітність. Зокрема, в країнах Латинської Америка європейська модель побудови органів судових органів управління знайшла своє значне поширення завдяки впливу з боку міжнародних інституцій і впливу країн Латинської Європи, що здійснюється в цих країнах. У Канаді та Японії можна знайти модель, пов'язану з Міністерством юстиції. Соціалістичні моделі управління судом представлені в Китаї, Кубі, Північній Кореї, В'єтнамі і в деяких країнах колишнього СРСР. На додаток до п'яти моделей судового управління, які можна знайти в Європі, своєрідні моделі існують у багатьох країнах Близького Сходу, де релігійні установи відіграють вирішальну роль у судовому управлінні. В Африці моделі судового управління мають ще більшу різноманітність, оскільки вони часто поєднують колоніальну спадщину з місцевою специфікою. У цьому контексті навіть модель Сполучених Штатів Америки щодо судового адміністрування, де пропагується демократичність процесу обрання суддів, представляє окрему модель, яка не має свого аналога в Європі [522].

Щодо класифікацій органів на зразок Вищої ради правосуддя в Україні, то залежно від персонального складу їх можна розподілити на ті, які: 1) складаються виключно із суддів; 2) мають змішаний склад, в яких судді у меншості; 3) мають змішаний склад, в яких більшість становлять судді. Залежно від структурного критерію, поряд з моносистемною організацією судових рад виділяються полісистемні, тобто складно влаштовані, в яких спостерігається вищий рівень спеціалізації органів або наявність декількох вищих органів. Необхідність

структурування виникає у федеративних державах як залежність від державно-правового та територіального устрою.

Підсумовуючи вищевикладене, є всі підстави сформулювати такі висновки. По-перше, зарубіжні органи, що відповідні Вищій раді правосуддя, утворені в більшості країн світу і представлені майже на всіх континентах, а тому дослідити їх у межах одного дисертаційного дослідження не видається можливим. По-друге, правовий статус, організаційна будова, сукупність повноважень та склад органів, що здійснюють судове управління, різняться залежно від багатьох факторів, таких як форма правління, державний режим, культура і навіть релігія. По-третє, розглянуті типологічні класифікації вищезазначених органів не дають можливості виокремити кращу з них.

Можна констатувати й пряму залежність видового різноманіття органів, що розглядаються від таких умов, як розподіл управлінських та організаційних повноважень між різними суб'єктами судової влади, змісту та обсягу завдань, які на них покладені, а також від історико-правового, політико-економічного та соціокультурного контексту країни, її територіального устрою. До того ж такі органи можуть мати ознаки державних, а в окремих випадках їх не мати, хоча при цьому вони розглядаються в якості елемента організаційно-управлінської діяльності у сфері судової влади. І останнє, досліджуючи генезу правового статусу органів, які здійснюють судове управління в зарубіжних країнах, можна відзначити, що система організації Вищої ради правосуддя в Україні цілком відповідає європейському підходу щодо побудови таких органів у країнах з усталеною демократією – зокрема, до них належать Франція, Італія та Іспанія.

З огляду на суттєві відмінності судових систем європейських країн, Україна має використовувати їхній досвід з урахуванням історичних, національних, ментальних особливостей і традицій, модельних подібностей судових систем, практичних результатів проведених реформ [259, с. 443–444].

Тож враховуючи вищезначені характеристики, можна відзначити, що Вища рада правосуддя являє собою самостійний тип, який характеризується наявними міжвидовими ознаками. Основними з таких ознак, які відрізняють Вищу раду правосуддя, є такі: а) Вища рада правосуддя є одним із елементів судового врядування, що носить зовнішній характер у рамках внутрішньосистемного управління судами; б) організація діяльності та структура Вищої ради правосуддя є складноструктурованими з огляду на функціональні особливості та систему судоустрою України за умов відсутності вищих чи підпорядкованих органів; в) склад Вищої ради правосуддя, де більшість становлять судді, носить змішаний характер; г) приналежність Вищої ради правосуддя в Україні до судових рад з багатофункціональними повноваженнями, які стосуються статусу суддів, повноваження у сфері управління судами та окремих повноважень щодо прокурорів.

Таким чином, цілком очевидним є той факт, що вищевказані історичні передумови та події стали базисом для розроблення діючих на час проведення цього дослідження нормативно-правових актів, які регламентують правовідносини, пов'язані зі статусом Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах [544, с. 195]. А тому наступний підрозділ дисертації присвячено дослідженню саме поняття та елементів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, його нормативному закріпленню.

2.3. Поняття та елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

У сучасному світі перед кожною державою постає питання забезпечення незалежності судової влади з метою реалізації нею основної функції – здійснювати правосуддя. У багатьох країнах світу, для вирішення цього завдання, утворюються спеціальні органи, які безпосередньо займаються питаннями забезпечення незалежності судової влади. Українська держава, здобувши незалежність, не стала

винятком з цього правила і також почала розбудовувати власну систему незалежного судочинства, про що йшлося в попередніх підрозділах нашого дослідження. Питання статусу, повноважень, формування складу Вищої ради правосуддя, а перед тим – і Вищої ради юстиції, протягом усього періоду їхньої діяльності залишається предметом дискусії й потребує постійного удосконалення відповідно до вимог міжнародних стандартів діяльності відповідних органів у контексті судово-правової та конституційної реформ в Україні. Саме тому Вищій раді правосуддя (юстиції) як конституційному органу приділяли увагу в межах своїх досліджень багато науковців, зокрема О.В. Гончаренко, В.В. Долежан, В.М. Колесниченко, Ю.О. Косткіна, В.В. Кривенко, О.Л. Марчук, І.В. Назаров, В.Т. Нор, Ю.Є. Полянський, С.В. Прилуцький та ін.

При цьому суттєвий вклад у розробку на науковому та науково-практичному рівнях проблем визначення теоретико-методологічних підходів щодо таких категорій, як «статус», «правовий статус» та «конституційно-правовий статус» здійснили такі конституціоналісти та фахівці у галузі загальної теорії держави і права, як М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, А.М. Колодій, В.М. Кравчук, О.В. Марцеляк, Н.Р. Нижник, М.П. Орзіх, О.В. Петришин, В.Ф. Погорілко, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький та ін. А тому в межах визначених завдань у цьому підрозділі маємо сформулювати дефініцію поняття «конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя», виокремити ознаки, які характеризують цю інституцію, та запропонувати елементний склад згаданого статусу. У підсумку, все вищезначене, зумовить можливість визначити правову природу цього органу і сформулювати власне концептуальне бачення перспективного розвитку відповідного статусу Вищої ради правосуддя.

Отож, методологічно правильним буде розглянути насамперед окремі складові поняття, яке ми досліджуємо. Загалом, «поняття» – це одна із форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності [391]. Враховуючи таке розуміння, для розкриття формулювання поняття «конституційно-правовий статус

Вищої ради правосуддя» необхідно дослідити такі поняття, як «статус», «правовий статус», «конституційний статус» і, відповідно, запропонувати власний понятійно-категоріальний апарат.

Отже, одним із ключових понять є поняття «статус». Загалом поняття «статус» входить до числа фундаментальних у юридичній науці, оскільки дає можливість визначити місце суб'єкта права в системі суспільних відносин, його права і обов'язки стосовно інших суб'єктів. Саме тому, з урахуванням його комплексного значення, поняття «статус» набуло широкого використання в законодавстві та правовій літературі.

У загальнофілософському розумінні «статус» (від лат. status – «стан, положення») – це соціальне, співвідносне положення (позиція) індивіда або групи в соціальній системі, яке визначається за низкою ознак, специфічних для такої системи (економічних, професійних, етнічних та інших) [451, с. 488]. Автори «Політичного енциклопедичного словника» визначають категорію «статус» як певну сукупність прав та обов'язків, що визначають юридичне положення особи, державного органу або міжнародної організації; комплексний показник положення певної спільності, групи або індивідів у соціальній системі, один із найважливіших параметрів соціальної стратифікації [294, с. 400]. У «Юридичному словнику» це поняття визначається як правове становище громадян, виборних осіб, державних і громадських органів, установ, організацій, міжнародних організацій [514, с. 770].

Також варто наголосити на тому, що поняття «статус» охоплює не тільки формальне право, а й найрізноманітніші конституційно-правові відносини, які складаються у зв'язку та з приводу конкретного предмету регулювання. Статус у конституційному праві залежить передусім від ролі, яку він відіграє у визначенні та фіксуванні стану учасників конституційно-правових відносин, та підходів до його характеристик. Але за будь-якого прояву конституційно-правовий статус володіє стійкістю, відносною постійністю, внутрішньою узгодженістю та системоутворюючою значущістю, а перераховані основні характеристики стосуються

вищих державних органів і мають свої особливості, на які необхідно звернути увагу [79, с. 30]. Так, В.Ф. Погорілко акцентує на пріоритетності характеру конституційного статусу над правовим. При цьому, на думку вченого, якщо розглядати співвідношення понять «конституційний статус» та «правовий статус», однозначно останнє буде ширшим, адже міститиме не лише конституційний, а й інші статуси (адміністративний, цивільний тощо) [511, с. 281].

При цьому можна зробити послідовне узагальнення, що поняття конституційно-правового статусу є ширшим, ніж конституційний статус. Перший містить норми не лише конституції, а й інших джерел конституційного права.

Таким чином, поняття «статус» надає можливість говорити про місце суб'єкта у певній соціальній спільноті, що носить правовий характер. При цьому ми свідомо не диференціюємо такі наближені поняття, як «правовий статус», «правове положення», «правове становище» та «правовий стан», оскільки окреме дослідження цих категорій не є предметом нашої роботи. До того ж варто погодитися з О.В. Совгирею в тому, що наділення різним змістом цих понять є штучним, що пояснюється «...різними перекладами слова «статус» (з лат. status – становище, положення, статус), і, що найголовніше, не має практичного застосування у вигляді правового закріплення розмежування таких понять або доцільності, зумовленої практичними потребами» [399, с. 106].

На підставі наукових підходів надамо перевагу першорядному значенню саме конституційного та конституційно-правового статусів, оскільки саме вони визначають напрями і межі нормативного закріплення статусу того чи іншого суб'єкта права в конституційному та інших галузях права. На цій підставі у своєму дослідженні розглянемо саме конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя як такий, що дає можливість належним чином охарактеризувати предмет нашого дослідження.

Беззаперечно цінними в межах нашого дослідження є теоретичні напрацювання вчених, які в межах своїх наукових розробок торкалися питань статусу і/або його елементів Вищої ради правосуддя. При цьому варто нагадати, що все ж більшість із

них стосувалася періоду існування Вищої ради юстиції. Оскільки Вища рада юстиції і Вища рада правосуддя ототожнюються з дотичними сферами повноважень та дотримуючись наукової послідовності і системності, видається необхідним розпочати аналіз конституційно-правового статусу саме з доктринальних джерел, які стосувалися саме Вищої ради юстиції. А тому, аналіз доктрини юридичної науки щодо статусу Вищої ради юстиції дає змогу виокремити декілька основних підходів. Один з домінуючих підходів стосується місця Вищої ради юстиції серед контрольно-наглядових органів. Таку позицію висловлювала переважна більшість науковців. Зокрема, О.С. Захарова та В.В. Молдован вважають, що Вища рада юстиції була певною мірою контрольно-наглядовим органом (на зразок прокуратури), про що свідчить її статус, специфіка її прав та обов'язків. На їхню думку, цей конституційний орган не можна віднести до якоїсь однієї з гілок влади, зокрема до законодавчої чи виконавчої. Вища рада юстиції належить до кола державних органів, місце яких визначається їх контрольно-наглядовими повноваженнями та конституційним статусом серед інших органів держави, зокрема міністерств, державних комітетів, контролюючих та правоохоронних органів [418, с. 138].

Також можна виокремити доволі розповсюджений підхід, який передбачав неможливість віднесення Вищої ради юстиції до жодної з гілок влади. Відтак пропонувалося визнати її органом управління у судовій системі. Зокрема, П.П. Шляхтун визначив Вищу раду юстиції як орган управління судової влади України [504, с. 64]. У контексті розгляду питання організації державного управління у сфері забезпечення діяльності органів правосуддя А.А. Стрижак визначає Вищу раду юстиції одним із органів, які здійснюють державне управління у сфері організації діяльності судових органів [417, с. 73].

В окремих випадках пропонувалося віднести Вищу раду юстиції разом із Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України до «органів (їх посадовців), що перебувають поза судовою системою» [250, с. 341] або ж не відносити до жодної із гілок влади [67]. Натомість І.Л. Самсін зазначив, що Вища

рада юстиції – це конституційний орган зі спеціальними повноваженнями, який де-факто має виконувати дорадчу роль при вирішенні питання про обрання та звільнення суддів [374, с. 7].

Ще один акцент на який указували окремі науковці, стосувався повноважень Вищої ради юстиції. Саме через повноваження пропонувалося визначити статус цього органу в системі державної влади. Наприклад, В.І. Шишкін зазначав, що Вища рада юстиції покликана не допустити проявів корпоративності у формуванні суддівського корпусу та забезпечувати гарантію незалежності суддів у здійсненні правосуддя від можливого тиску представників державної влади шляхом призначення суддів [503, с. 86]. Також такі науковці-юристи, як М.І. Мельник та М.І. Хавронюк, зробили наголос на тих повноваженнях, які покладалися на Вищу раду юстиції, і зазначили, що її роль і статус у суспільстві визначаються тими завданнями, які покладено на неї, і належне виконання яких покликане забезпечити формування в Україні високопрофесійного суддівського корпусу, створення незалежного і неупередженого правосуддя, ефективний судовий захист конституційних прав і свобод людини та громадянина [240, с. 28].

Особливий підхід запропонував Р.В. Ігонін, який у своїй дисертаційній праці проаналізував місце Вищої ради юстиції серед органів державної влади та запропонував визнати Вищу раду юстиції органом виконавчої влади зі спеціальною компетенцією. На його думку, специфіка правового статусу Вищої ради юстиції зумовлена конституційним положенням, яке визначає основи функціонування і правову природу діяльності цього органу [133, с. 225]. Крім того, на думку О.Т. Волощук, Вища рада юстиції повинна була належати до органів суддівського самоврядування як «...органи, подібні Вищій раді юстиції України (наприклад, у Франції, Італії, Португалії – це Вища рада магістратури)» [72, с. 48].

Тобто, якщо говорити про період функціонування Вищої ради юстиції, то переважна більшість правників пропонували віднести цей орган до органів управління в судовій системі або до контрольно-наглядових органів, які є поза класичною

системою розподілу влад. Доречно звернути увагу на досить цікавому підході, запропонованому В.В. Костицьким, який у своїй науковій праці досліджував проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади і виділив так звану «атестаційну владу». На його думку, у світі значний розвиток отримав інститут атестації кадрів суддів, адвокатів, лікарів (Канада, США, Франція, Іспанія). Органами, що складають атестаційну гілку влади як в Україні, так і в інших державах, є Вища рада юстиції (Вища рада магістратури у Франції, Генеральна рада судової влади в Іспанії), Вища кваліфікаційна комісія адвокатури в Україні [202].

Таким чином, плюралізм наукових підходів щодо конституційно-правового статусу Вищої ради юстиції досягав максимально полярних значень. З одного боку, це підкріплювалося відсутністю чіткого нормативно-визначеного поняття статусу Вищої ради юстиції, що, як наслідок, породило широку палітру теоретико-правових напрацювань. З іншого боку, невизначеність статусу Вищої ради юстиції яскраво продемонструвала загальносвітові тенденції, які стосуються відповідних органів у зарубіжних країнах. Адже попередній аналіз окремих нормативно-правових актів, зокрема конституцій, це відповідним чином засвідчив.

Вважаємо цілком очевидним той факт, що науковці та практики намагалися сформулювати розуміння конституційно-правового статусу Вищої ради юстиції через визначення місця та ролі в системі органів державної влади, а в окремих випадках через повноваження. Такий підхід, з нашої точки зору правильний. Більше того, для формування поняття конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя вважаємо за необхідне дослідити, а за потреби – залучити зарубіжний досвід, який стосується статусу відповідних органів в окремих країнах світу.

Ми вже зазначали, що переважна більшість країн світу мають органи, наділені функціями, які в загальних рисах стосуються забезпечення незалежності суду та суддів, кадрові та дисциплінарні повноваження щодо суддів тощо. А тому, цілком зрозуміло, що в зарубіжних правових системах по-різному вирішено питання щодо статусу відповідних судових рад, а відтак і їхнього місця та ролі в системі державних

органів. В окремих країнах досліджувані нами судові ради законодавцем визначаються як органи, які покликані забезпечувати незалежність судів і суддів. Згідно зі ст. 186 Конституції Польської Республіки від 2 квітня 1997 року, «Національна рада судівництва стоїть на сторожі незалежності судів і суддів». У Франції Вища рада магістратури також розглядається як гарант незалежності судової влади (ст. 64 Конституції Французької Республіки). Згідно із законом Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року, «Вища судова рада є постійно діючим органом, що представляє судову систему і забезпечує її незалежність. Вона визначає склад і організацію судової системи, управління діяльністю судів без шкоди для незалежності органів судової влади» [314]. А в результаті конституційних реформ у Республіці Вірменія 2015 року в Конституції зафіксовано, що Вища судова рада є незалежним державним органом, який гарантує незалежність судів та суддів (ст. 173) [419].

У Грузії для забезпечення незалежності й ефективності роботи загальних судів, призначення суддів на посаду, звільнення суддів з посади та виконання інших завдань у системі загальних судів існує Вища рада юстиції Грузії (ст. 64 Конституції Грузії) [181].

Варто згадати і про Вищу раду магістратури Республіки Молдова. Відповідно до Закону Республіки Молдова «Про Вищу раду магістратури» 19 липня 1997 року, Вища рада магістратури є незалежним органом, створеним для організації та функціонування судової системи і служить гарантом незалежності судової влади. Вища рада магістратури здійснює своє судове самоврядування [318].

Прикладом незалежного органу, який реалізує функцію самоврядування судової влади є також Судово-правова рада Азербайджанської Республіки. Згідно із Законом Азербайджанської Республіки «Про Судово-правову раду» від 28 грудня 2004 року, в статтях 1 та 4 зазначено: «Судово-правова рада є органом, який у межах своєї компетенції здійснює функції самоврядування судової влади, вирішує в межах своїх повноважень питання забезпечення організації судової системи в Азербайджанській

Республіці, організацію обрання на вакантні посади суддів кандидатів, оцінку діяльності суддів, зміни їх місця роботи, просування на посаді, притягнення до дисциплінарної відповідальності, а також інші питання, пов'язані із судами і суддями» (ст. 1). При цьому особливо підкреслюється, що «Судово-правова рада є постійно діючим незалежним органом і не залежить від законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування або юридичних і фізичних осіб в організаційних, фінансових та інших питаннях» (ст. 4) [536].

Метою цих органів є підтримання необхідного балансу між незалежністю судової влади, з одного боку, і можливістю здійснення громадського контролю за її діяльністю – з іншого. Першою і найважливішою причиною створення в різних країнах світу органів суддівського співтовариства стала необхідність дотримання принципу незалежності судової влади. Такий принцип є ключовим елементом правопорядку всіх демократичних держав, що визначає місце суду в системі державної влади, який будується на основі принципу поділу влади.

У деяких країнах судові ради, які аналізуються в законодавстві визначаються як органи, які покликані здійснювати підтримку і контроль адміністративної та фінансової автономії судової влади. Згідно з Конституцією Федеративної Республіки Бразилії, на Національну раду юстиції покладається контроль за адміністративними та фінансовими актами судової влади; виконання функцій суддями, що визначені законом (параграф 4 ст. 103-B) [178].

Окремо можна виділити органи, які здійснюють керівництво та управління судовою системою. Наприклад, у статті 89 Конституції Князівства Андорра йдеться, що Вища рада правосуддя, будучи органом представництва, керівництва та управління судовою системою, здійснює контроль за незалежністю і нормальним функціонуванням правосуддя. Згідно з Конституцією Угорської Республіки від 18 серпня 1949 року, адміністративне управління судами здійснює Державна рада правосуддя у співпраці з органами суддівського самоврядування (§ 50 Конституції). За Конституцією Королівства Іспанія від 27 грудня 1978 року «Генеральна рада

судової влади є органом управління судової влади» (частина 2 статті 122). За Конституцією Венесуели (ст. 267) вищий орган суддівського співтовариства здійснює керівництво та адміністративне управління судовою владою. Загалом, аналіз національного та зарубіжного законодавства продемонстрував, що судові ради можуть створюватися як державні органи або можуть не мати їх ознак, проте вони є елементами організаційно-управлінського механізму забезпечення судової влади. Як правило, згадані ради розглядаються як частина національної системи судоустрою, при цьому підкреслюється, що вони не здійснюють правосуддя і незалежні від органів судової влади.

Таким чином, зарубіжний досвід переконливо свідчить, що визначальною передумовою конституційно-правового статусу є факт його закріплення в нормативних актах, перш за все в конституції. Конституція України, у цьому випадку, є одним з певних винятків, адже вона не містить чітких положень, які визначали б відповідний статус Вищої ради правосуддя. Натомість Консультативна рада європейських суддів вважає, що статус судових рад повинен визначатися на конституційному рівні у країнах з писаною конституцією або в еквівалентному основному законі чи конституційному акті інших країн. Щодо статусу, то судові ради повинні бути автономними органами судової влади, що забезпечує реалізацію повноважень її членів незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої та законодавчої влад та без неправомірного тиску зсередини судової системи [56].

Що стосується Вищої ради правосуддя, то, незважаючи на достатню різноманітність поглядів на проблему правової природи Вищої ради юстиції, питання конституційно-правових основ статусу Ради правосуддя в науковій літературі на сьогодні майже не досліджене. Цей факт можна пояснити тим, що даний орган функціонує на нових засадах в Україні всього декілька років. Отож, процеси конституційної модернізації та реформування в сучасній Україні, метою яких є формування та розвиток українського конституціоналізму, зумовили оновлення підходів щодо проблеми конституційно-правових засад організації та діяльності

Вищої ради правосуддя. Тож, цілком очевидно, що конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя безпосередньо пов'язаний з правовою природою цього органу. Нормативною основою конституційно-правового статусу є Конституція України, яка фактично й детермінує його появу (стаття 131). В розвиток конституційних норм безпосередньо про статус Вищої ради правосуддя йдеться у відповідному Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, де зазначається, що Вища рада правосуддя це колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів (ст. 1). Також вважаємо важливим згадати про Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, в якому передбачено, що в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених цим та іншими законами (ст. 147).

Найперше, варто звернути увагу на ті категорії, якими оперує законодавець. Зокрема, йдеться про те, що норми, якими визначається статус Вищої ради правосуддя, включено до Конституції України в розділі VIII «Правосуддя», який безпосередньо присвячений загальним засадам діяльності та функціонування судової влади в Україні. В той же час, потрібно нагадати, що в розділі XV «Перехідні положення» зазначено, що до утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції. Вища рада правосуддя утворюється шляхом реорганізації Вищої ради юстиції (ст. 16-1) [195]. Відповідно перше, що привертає

увагу, так це зміна назви. Передумовою цього стали «...конституційні зміни 2016 року, які мали не лише «косметичний» характер і торкнулись багатьох елементів судової системи. Одним з найбільш яскравих аспектів судової реформи можна вважати створення (замість діючої на той час Вищої ради юстиції, до якої накопичилось чимало претензій щодо неупередженості її діяльності) Вищої ради правосуддя як особливого органу, відповідального за незалежність судової влади, формування високопрофесійного корпусу суддів та інших питань суддівської діяльності» [201, с. 50]. У своїй статті В.В. Долежан, Ю.Є. Полянський, висловлюють власну позицію, щодо пропонованого перейменування цього органу. Автори зазначають, що навряд чи є потреба у використанні в Конституції України назви «Вища рада правосуддя» замість назви «Вища рада юстиції», оскільки термін «юстиція» має латинське походження та, з одного боку, є синонімом терміна «правосуддя», а з іншого – розглядається як система судових і пов'язаних із їх діяльністю органів. Очевидно, термін «Вища рада юстиції» краще сприйматиметься європейською юридичною громадськістю [110, с. 171].

Звернувшись до енциклопедичних джерел можна знайти тлумачення термінів, які нас цікавлять, а саме «юстиція» та «правосуддя». Загалом, «юстиція» з лат. «*justitia*» – справедливість, правосуддя має декілька значень: 1) правосуддя; 2) система або сукупність судових та пов'язаних з їхньою діяльністю установ. Крім судів, до цієї системи включають прокуратуру, органи слідства, адвокатуру, нотаріат тощо. Об'єднуючими засадами для них є їх покликання служити торжеству правосуддя, законності й справедливості, забезпеченню прав громадян [500, с. 499]. Виходячи з цього тлумачення, можна сказати, що Вища рада юстиції – це колегіальний орган, що стоїть на чолі судової системи. У той же час «правосуддя» – це вид державної діяльності, яку здійснюють органи судової влади – суди – шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, установленій законом, процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ [296, с. 391]. З іншої точки зору, «правосуддя» – це «правозастосувальна діяльність суду з розгляду і вирішення у

встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних справ з метою охорони прав та свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб і інтересів держави» [233, с. 50]. Отже, юридичне тлумачення категорій «юстиція» та «правосуддя» свідчать про багатозначність у підходах щодо їх сприйняття і розуміння. При цьому «правосуддя» здебільшого позначає один з напрямів роботи суду, тобто розгляд і вирішення у судових засіданнях різних категорій справ. Разом з тим здійснюється ще низка повноважень, таких як судовий контроль, дозвільна функція тощо. Щодо таких суб'єктів судової влади як Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, органи суддівського самоврядування, Національна школа суддів, то всі ці суб'єкти можуть здійснювати відповідні функції судової влади, крім правосуддя. А тому варто погодитися з В.В. Долежаном та Ю.Є. Полянським і деякими іншими науковцями й зауважити, що запропоноване законодавцем перейменування Вищої ради правосуддя не відображає змісту її правового статусу та предмету здійснюваних нею повноважень тією мірою, як до зміни назви. Цікавим прикладом у цьому зв'язку є Республіка Вірменія. У цій країні внаслідок конституційних змін 2015 року утворено Вищу судову раду (стаття 173 Конституції Республіки Вірменія), яка прийшла на зміну Раді правосуддя і стала незалежним державним органом, який гарантує незалежність судів і суддів.

У контексті розглядуваного питання можна звернутись до законодавства зарубіжних країн. Зокрема, у Франції, Італії, Португалії, Румунії, Молдові, Єгипті, Алжирі та ряді інших країн існує Вища рада магістратури; у Болгарії, Вірменії, Сербії, Сирії, Саудівській Аравії, Казахстані – Вища судова рада; в Албанії, Андоррі, Бельгії, Грузії – Вища рада юстиції (правосуддя); в Республіці Словенія та Словаччині – Судова рада; у Колумбії – Вища рада суддівського корпусу; у Польщі – Національна рада судівництва; у Турецькій Республіці – Вища рада суддів і прокурорів; в Угорщині, Хорватії – Національна судова рада; в Іспанії – Генеральна рада судової влади; в Республіці Македонія – Судова рада Республіки тощо.

З огляду на зарубіжний досвід, можна сказати таке. У переважній більшості відповідні органи зарубіжних країн мають назву, яка співзвучна із Судовою радою або Вищою судовою радою. Таке формулювання точніше відображає ту роль, яку відіграє Вища рада правосуддя в Україні. Це особливо актуально з точки зору сукупності повноважень, якими наділяється Вища рада правосуддя в Україні в умовах сьогодення. Єдиним винятком є Ради магістратури, які функціонують у багатьох країнах світу. Але, як ми вже дещо зазначали, в таких країнах (Франція, Італія, Португалія) існує поняття «магістрат», що включає в себе посади суддів і прокурорів. А тому запозичення такої назви для українських правових реалій видається не логічним, хоча спроби, виходячи із дослідженої генези, були.

Ще один аспект, який стосується назви Вищої ради правосуддя, розглянув С.В. Ревер. Він зауважив, що законодавче формулювання назви «Вища рада правосуддя» не зовсім досконале, оскільки виникає запитання: над ким цей орган є вищим? На думку науковця, якщо вважати Вищу раду правосуддя єдиним автономним управлінським органом, який забезпечує формування високопрофесійного й відповідального суддівського корпусу, то «... можливо, доцільніше було б перейменувати цей орган на Раду Правосуддя або Раду Правосуддя України, тому що її юрисдикція поширюється на всю територію держави» [361, с. 56]. Погоджуючись із означеним питанням, хочемо наголосити, що схожі точки зору озвучувались і щодо Вищої ради юстиції. Проте чинне законодавство лише посилює неоднозначність такої назви в контексті функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка також є «вищим» органом суддівського врядування. Відтак, маємо два «вищих» органи суддівського врядування, які мають суміжні повноваження і певним чином залежні один від одного. Саме тому, враховуючи висловлені точки зору окремих науковців та зарубіжний досвід функціонування відповідних органів у зарубіжних країнах вважаємо найбільш оптимальним використовувати таку назву, яка зумовлена етимологічним змістом та функціональною спрямованістю органу – Вища рада юстиції або Вища судова рада.

Наступна категорія, яка стала фактичною новелою оновленого законодавства, щодо статусу Вищої ради правосуддя і згадується в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, це категорія «суддівського врядування» (ст. 1). Це поняття згадується і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року наприклад у статті 147. Норми зазначеного закону фактично визначають органами суддівського врядування Вищу раду правосуддя та Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. Зауважимо, що поняття «суддівське врядування» не є характерним для правової системи України. Відтак постає необхідність визначити суть цього поняття й виокремити його зміст у контексті конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Сам термін «врядування» є досить багатограним і не знайшов свого остаточного загальновизнаного значення. Як політичне поняття, його використовують і трактують політологи та науковці у сфері державного управління (публічного врядування) з початку 70-х років XX сторіччя. Аналіз наукового доробку свідчить, що термін «врядування» («governance») – ширше поняття, ніж «administration» (адміністрування, що історично виникло з політичного адміністрування і політології) і «management» (управління, що сформувалося на основі бізнес-управління). Також варто розрізняти «врядування» від уряду («governance from government», з англ.) та від «публічного менеджменту», або публічного управління («public management» – англ.) [168].

Тлумачні словники по-різному визначають зміст та значення цього термін. У «Словнику української мови» термін «врядування» прирівнюється до терміна «урядування» і зазначається як застарілий, а термін «самоврядування» визначається як і форма управління, за якого суспільство, певна організація, господарська чи адміністративна одиниця має право самостійно вирішувати питання внутрішнього керівництва, так і як виборна установа, яка здійснює таке управління [392, с. 32]. В «Юридичній енциклопедії» можна знайти поняття «самоврядування» як «тип соціального управління, за якого суб'єкт і об'єкт управління збігаються, тобто самі

люди управляють своїми справами, спільно приймають рішення й діють з метою їх реалізації». Самоврядування передбачає єдність самостійності й відповідальності під час вирішення всіх питань самоврядного значення [513]. Суддівське врядування також визначають як «управління», «розпорядження», «керівництво» [51, с. 76].

В «Енциклопедії державного управління» цей термін тлумачиться як застарілий аналог до «орган правління» або дій з розпорядження чи виконання службових обов'язків [113, с. 484]. Найбільш дискусійний цей термін у теорії управління. Розбіжність полягає при перекладі та тлумаченні згаданих понять в англomовних країнах, де одночасно існують два терміни, *government* – «урядове управління» та *governance* – «публічне (суспільного) управління», в якому задіяні усі зацікавлені сторони. Більше того, А.Ф. Колодій виокремлює три значення поняття «врядування»: 1) політичне врядування (урядування як правління, здійснення влади, *government*); 2) системне (суспільне) врядування (*governance*) в сукупності його трьох основних моделей: ринків, владних ієрархій і мереж; 3) нове (публічне) врядування (*public governance, new governance*) – модель, що утверджується в управлінні суспільними процесами в епоху глобалізації та зміни функцій національної держави. Підвидом останнього є також «добре врядування» як концепт, що закладає нормативний стандарт урядування при його застосуванні до країн, в яких відбувається процес модернізації суспільних і управлінських систем [168].

Щодо поняття «суддівського врядування», то науковці стали більше приділяти йому уваги після появи в законодавчих дефініціях таких органів, як Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів України. На думку Ю.О. Косткіної, суддівське врядування являє собою процес упорядкування судової влади, який здійснюється незалежним державним органом у межах визначених функцій шляхом прийняття колегіальних рішень та ґрунтується на принципах верховенства права, прозорості, рівності, результативності, взаємодії з іншими державними інституціями, громадянським суспільством і відповідальності перед громадянами [207, с. 46–47].

Натомість О.А. Боровицький запропонував розуміння «суддівського врядування» як форми самоорганізації суддів з метою формування суддівського корпусу, який повинен відповідати високим вимогам професійної підготовки, етики й доброчесності, та управління ним ізсередини, створення й забезпечення для нього таких умов функціонування, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, та для забезпечення його незалежності ззовні [36, с. 53].

Аналізуючи «суддівське врядування», А.В. Сухарко виокремлює характерні ознаки органу суддівського врядування, а саме: а) це державний орган, статус якого визначається Конституцією України або законом; б) має статус юридичної особи і фінансується з державного бюджету; в) працює на постійній основі; г) є колегіальним, незалежним органом у системі правосуддя; ґ) до складу входять не лише професійні судді, а й представники інших правничих професій; д) відповідальний за забезпечення незалежності суддів, високопрофесійного складу суддівського корпусу [423, с. 129]. Ю.О. Косткіна також виокремила ознаки поняття «врядування»: 1) являє собою процес, спрямований на регулювання суспільних відносин; 2) характерне для відносин між рівними учасниками, коли немає безпосереднього підпорядкування (відносини «по горизонталі»); 3) ґрунтується на принципах взаємодії та прийнятті колективних (колегіальних) рішень; 4) залучає всі заінтересовані сторони [207, с. 45].

Таким чином, учені визначили змістовні ознаки категорії «суддівського врядування» та запропонували авторські поняття. З нашої точки зору, утворилися два підходи щодо розглядуваного поняття – інституційний та процесуальний. Перший передбачає наявність державного органу з відповідним правовим статусом, другий – ґрунтується на сукупності повноважень, які дають можливість здійснювати вплив на визначені об'єкти в межах, передбачених законом. З нашої точки зору, неоднозначність у розумінні та тлумаченні категорії «суддівське врядування» викликано наявними науковими плюралістичними підходами щодо дотичних понять

«врядування», «управління», «самоврядування» та «орган правління», які ми розглянули вище.

А тому для повного розуміння цього поняття слід звернутися до аналізу доктринальних підходів щодо інших близьких понять, таких як «судове управління» або «організаційне керівництво судами».

На думку А.А. Стрижака, категорія «судове управління» застосовується в юридичній науці для характеристики діяльності державного управління в галузі правосуддя, є комплексним і включає на сучасному етапі розвитку судової системи України як діяльність з організаційного керівництва судами, так і організаційне забезпечення судів, а також здійснення відповідних установчих (кадрових) щодо судової влади функцій, наприклад Президентом України [417, с. 29].

До того ж С.Ю. Обрусна визначає «судове управління» як діяльність, що безпосередньо не поширюється на сферу правосуддя, хоча покликана сприяти його здійсненню, забезпечує вирішення питань організаційно-правового, кадрового, матеріально-технічного, фінансового забезпечення функціонування судової системи [262, с. 341].

На думку Д.В. Приймаченко та Р.В. Ігоніна, поняття «судове управління» та «організаційне керівництво в судах» є тотожними й виражають «внутрішній» управлінський процес, який реалізується органами чи посадовими особами судової влади в рамках системи органів судової влади. Поняття «організаційне забезпечення органів судової влади» є зовнішнім управлінським процесом, який спрямований у сферу створення та підтримання необхідних умов для функціонування суду, а не на сам суд [306, с. 65].

Натомість О.І. Безпалова та Д.В. Мандичев зазначили, що поняттям «судове управління» охоплюються всі (як зовнішні, так і внутрішні) управлінські процеси, які відбуваються в державі в цілому та в судовій системі зокрема, що спрямовані на упорядкування діяльності судів та судової влади. Таким чином, організаційне забезпечення діяльності судів є одним із елементів судового управління. Крім того,

вчені визначили суб'єктів управління судами – Президента України, Верховну Раду України, Верховний Суд, Касаційний господарський суд, голови господарських судів, Вищу кваліфікаційну комісію суддів, Вищу раду правосуддя, органи суддівського самоврядування. А суб'єктами організаційного забезпечення діяльності судів – Державну судову адміністрацію та її територіальні управління, апарати судів. При цьому автори зазначили, що з набуттям чинності Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року найбільшим обсягом повноважень у сфері судового управління в цілому та організаційного забезпечення зокрема наділена Вища рада правосуддя.

Науковці визначили також види організаційного забезпечення судів відповідно до законодавства України: 1) нормативно-правове забезпечення; 2) кадрове забезпечення; 3) організація робочого простору та часу суддів; 4) інформаційно-аналітичне забезпечення; 5) матеріально-технічне забезпечення; 6) фінансове забезпечення; 7) організаційне забезпечення функціонування органів суддівського самоврядування та інших органів у судовій системі [19, с. 42].

На думку Д.В. Мандичева, Вища рада правосуддя в системі органів судової влади є тим органом, який уповноважений ухвалювати кінцеві рішення, що в деяких випадках можуть бути оскаржені з підстав та в порядку, визначених законодавством, з питань призначення, звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, тимчасового затримання або арешту до винесення обвинувального вироку та інших питань, пов'язаних із переміщенням суддів по службі. Підставами для ухвалення таких рішень є подання, висновки або інформація в іншій формі, зібрана, узагальнена та подана Вищою кваліфікаційною комісією суддів. Тобто Вища рада правосуддя є органом, який наділений реальними державно-владними повноваженнями щодо суддів судів загальної юрисдикції. Джерелом цих повноважень є Конституція України [234, с. 46].

Ще один аспект, який обговорюють науковці, – це співвідношення понять «суддівське врядування» та «суддівське самоврядування». Позиція В.Д. Бринцева

передбачає, що потребує визнання на доктринальному рівні (і закріплення на законодавчому) положення про те, що «суддівське самоврядування» є додатковим елементом внутрішньосистемного управління структурами судової влади і виконує функцію корпоративного контролю за суддівським адмініструванням [41, с. 307].

О.А. Боровицький наголошує на відмінності понять «суддівське врядування» та «суддівське самоврядування». На його думку, при загальному призначенні – забезпечення незалежності судової влади та суддів, цільовим призначенням «суддівського врядування» є створення та забезпечення для органів судової влади таких організаційних умов, за яких діяльність суду буде прозорою, правосуддя – справедливим, неупередженим, а судді відповідатимуть високим вимогам професійної підготовки, етики та доброчесності. «Суддівське самоврядування» ж орієнтоване на захист професійних прав суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів [37, с. 375].

Схожої точки зору дотримується і С.В. Прилуцький. Він зазначає, що суддівське самоврядування є первинною, прямою та безпосередньою формою участі всіх суддів у сфері організації та діяльності судової влади. Водночас суддівське самоврядування та судове управління мають дуже тісний зв'язок та є суміжними взаємодоповнюючими інститутами в організації судової влади, проте це два самостійні правові явища із самостійним правовим змістом [311, с. 77].

Хоча за будь-яких обставин, чи то при розумінні врядування як управління в чистому вигляді, чи при застосуванні другого підходу, коли «врядування» стає близьким до терміна «самоврядування», існує проблема забезпечення незалежності судів та суду при здійсненні правосуддя. За обох розумінь терміна виникає питання: чи зможе суд бути незалежним при відправленні правосуддя, бути безстороннім, здійснювати правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права? [223, с. 153]. Таким чином, системний аналіз законодавчих норм та доктринальних джерел дають підстави стверджувати, що поняття «судове

управління» та «суддівське врядування» семантично близькі і в доктринальних джерелах вживаються з мінімальною відмінністю.

Звернемося до статті 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, в якій визначено, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним колегіальним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє в системі правосуддя України. При цьому норми статті 131 Конституції України та статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року визначають Вищу раду правосуддя органом державної влади та суддівського врядування, проте в контексті проблеми, що аналізується, варто звернути увагу на те, що законодавець не закріпив положення щодо конституційного статусу та незалежності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Водночас визначив, крім іншого, Вищу раду правосуддя як «орган державної влади».

При цьому В.Д. Бринцев запропонував доктринальне розуміння сутності судової влади як однієї з головних, самостійних функцій державної влади, яка реалізується через діяльність створеної на основі конституції системи судів і органів організаційного (кадрового та допоміжного) забезпечення, покликаних шляхом виконання функцій, покладених на кожний із цих органів, забезпечити дотримання (захист) прав і законних інтересів людини та громадянина, юридичних осіб, суспільства та держави; усунення наслідків правопорушень (злочинів), покарання винних, захист потерпілих; вирішення соціальних конфліктів і правових спорів на підставі загальнообов'язкового характеру судових постанов [41, с. 50].

Таким чином, на підставі вищезначених підходів можна стверджувати, що Вища рада правосуддя як орган суддівського врядування здійснює специфічну цілеспрямовану організуючу координаційну діяльність у сфері правосуддя у визначених межах. А межі визначаються переліком сфер повноважень: у сфері кадрового забезпечення суддівського корпусу, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, дотримання вимог щодо несумісності суддів та прокурорів,

забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, організаційної діяльності у сфері правосуддя.

Зазначимо, що науковці, особливо коли йдеться про суддівське врядування, мають на увазі відповідні повноваження Вищої ради правосуддя щодо суду чи суддів. Проте Вища рада правосуддя наділяється окремими повноваженнями щодо прокурорів, які вказані в статті 131 Конституції України та статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (наприклад, ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності). У цьому разі говорити про приналежність прокуратури до органів судової влади не доводиться, хоча конституційні норми щодо статусу прокуратури в Україні перенесено в розділ VIII «Правосуддя» Конституції України. Відповідну позицію висловили А.С. Шапошник та Т.В. Шлапко, які зазначають, що прокуратура на сучасному етапі розвитку не належить повною мірою ні до законодавчої, ні до виконавчої, ні до судової гілки влади. З огляду на природу її функцій та завдання, можна говорити, що прокуратура посідає окреме місце в системі поділу гілок влади та зберігає своє особливе призначення й нині. При цьому автори зауважують, що через призму функцій прокуратури звичайно можна говорити про те, що вона бере участь у реалізації основної функції судової влади – здійсненні правосуддя [493, с. 74].

Більше того, порівняно з правопопередницею Вища рада правосуддя має розширене коло сфер повноважень, що зумовило наявність виключної компетенції [546, с. 480]. Проте вважаємо, що процес нормативного визначення органів суддівського врядування не завершений. Аналіз законодавчих норм дає можливість стверджувати про необхідність передачі повноважень Вищій кваліфікаційній комісії суддів України до Вищої ради правосуддя. Це викликано двома обставинами. Перша полягає в тому, що в Україні діє два «вищих» органи суддівського врядування, один з яких формує інший. Друга полягає в тому, що повноваження обох органів у сфері кадрового забезпечення суддівського корпусу доповнювальне, що є алогічним з огляду на назви органів.

На підставі опрацьованих підходів наукових підходів, вітчизняного законодавства та з урахуванням міжнародних стандартів щодо органів відповідних Вищій раді правосуддя України зазначимо, що Вища рада правосуддя – це конституційний, незалежний, постійнодіючий, колегіальний орган державної влади, який здійснює цілеспрямований організуючий координаційний вплив у сфері правосуддя з метою забезпечення незалежності судової влади, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, а також дотримання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Крім того, з урахуванням викладеного, на нашу думку, конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя – це закріплене нормами викладеними у статті 131 Конституції України положення Вищої ради правосуддя, яке обумовлюється соціально-політичними передумовами формування, визначеною сферою діяльності та характеризується системністю й структурованістю його змістовних елементів, які детермінуються через правосуб'єктність, принципи, повноваження та гарантії [471, с. 49].

Також зауважимо, що поняття «Вища рада правосуддя» доцільно передбачити в ст. 131 Конституції України, що додатково посилить її конституційно-правовий статус і зафіксує місце серед інших органів системи правосуддя.

Для чіткого визначення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя необхідно визначити основні елементи цього статусу, адже саме вони утворюють його зміст та дають підстави охарактеризувати будь-який державний орган. У цьому контексті видається вкрай слушною аналогія, яку можна провести у зв'язку із висловленою думкою В.Л. Федоренка. Він зазначив, що елементи конституційно-правового статусу суддів дають уявлення про їхнє функціонування в межах механізму реалізації системи функцій судів, «ці елементи є своєрідним юридичним інструментарієм, що визначає ефективність роботи механізму функціонування судової влади в Україні» [446, с. 66].

Доцільно також зазначити, що структура та зміст конституційно-правового статусу розглядаються у юридичній науці стосовно різних суб'єктів конституційного права. В юридичних наукових джерелах відносно структури конституційно-правового статусу висловлюються різні думки, що спонукає до їх дослідження в межах предмету нашої роботи.

Загалом можна констатувати, що узагальнений аналіз доктринальних джерел, присвячених дослідженню елементів конституційно-правового статусу, дають змогу умовно виділити два підходи: вузький та широкий. Прихильники вузького підходу відносять до нього лише права та обов'язки (стосовно особи) або компетенцію (стосовно органів та деяких інших суб'єктів). Інші елементи лише доповнюють характеристику статусу, однак не включаються в нього як структурні елементи, хоча вони й тісно пов'язані зі статусом, але лише «обслуговують» його. Як зазначає В.М. Кравчук, дослідження категорії «конституційно-правовий статус» часто фрагментарне й застосовується стосовно окремих суб'єктів конституційно-правових відносин. Тому науковець пропонує конституційно-правовий статус як категорію сучасного конституційного права інтерпретувати як систему закріплених Конституцією та законами України фундаментальних і невідчужуваних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також сукупність повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб у різних сферах суспільних відносин [215, с. 140].

Також поняття статусу може бути зведено до загальних прав, що визначають правосуб'єктність, та основних прав і обов'язків, невід'ємних від органів і організацій або до мети, завдання, функцій та відповідальності [97].

За іншого підходу, ускладнення та змістовне розширення статусу здійснюється за рахунок включення в нього інших елементів, які розрізняються залежно від виду суб'єкта, статус якого досліджується. Так, на думку О.М. Ващука основними елементами конституційно-правового статусу громадських організацій є їхні права та обов'язки, правоздатність, дієздатність, гарантії їхньої діяльності та юридична

відповідальність [49, с. 322–323]. Натомість В.М. Висоцький до структури конституційно-правового статусу політичних партій включив такі елементи: конституційна правосуб'єктність; принципи діяльності; права та обов'язки; гарантії їхньої діяльності; конституційно-правова відповідальність [63, с. 6].

О.В. Кульчицька в своєму дослідженні конституційно-правового статусу депутатських фракцій Верховної Ради України обґрунтовує такі його елементи: правосуб'єктність (легітимація в нормативно-правових актах, соціальне призначення, поняття, ознаки, порядок формування, склад і структура, припинення повноважень), конституційно-правові принципи, повноваження, діяльність та відповідальність [221, с. 13–14].

О.В. Марцеляк у своєму дослідженні, яке стосується конституційно-правового статусу омбудсмана, виділяє основні та неосновні елементи конституційно-правового статусу. До основних науковець зараховує загальну правоздатність, права, обов'язки та гарантії діяльності; до неосновних – форми та принципи діяльності та відповідальність [238, с. 14–15].

Досліджуючи конституційно-правовий статус Ради національної безпеки та оборони України, К.В. Тарасенко виділяє такі елементи цього статусу: генезу, поняття, ознаки, принципи, порядок формування, склад і структуру, повноваження, форми й методи діяльності та відповідальність відповідного органу державної влади [425, с. 12].

Найширше статус посадової особи, на прикладі Генерального прокурора України, трактує О.Р. Михайленко. Він включає до його структури, окрім повноважень та відповідальності, такі елементи: громадянство, правосуб'єктність, компетенцію, законні інтереси, функції, принципи діяльності, правові норми, що регламентують статус [242, с. 21].

У своїй науковій статті В.М. Кравчук приділив увагу проблемним аспектам конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Серед іншого автор

запропонував розглянути такі елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: склад, порядок формування та повноваження [213, с. 20].

Таким чином, враховуючи доктринальні підходи та авторську позицію щодо поняття «конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя», а також досліджені джерела стосовно його змістовного наповнення, є сенс виокремити такі елементи: 1) правосуб'єктність (легітимацію в нормативно-правових актах, соціальне призначення, поняття, ознаки, порядок формування та припинення діяльності або повноважень); 2) конституційно-правові принципи; 3) повноваження; 4) гарантії [477, с. 17]. Саме відповідно до такого розуміння елементного складу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах структурується дисертаційне дослідження.

Отже, Вища рада правосуддя та відповідні органи в зарубіжних країнах відіграють важливу роль у забезпеченні незалежності та самостійності судових органів. Фактичною метою їх створення є необхідність захистити судові органи та суддів у процесі просування по службі від зовнішнього політичного тиску. Більше того, крім їх основної функції щодо забезпечення незалежності суддів, усе більшій кількості органів, що розглядаються, надаються широкі повноваження у сфері підвищення ефективності та якості правосуддя та раціоналізації системи відправлення правосуддя, управління судовою системою та вирішення бюджетних питань. Тож і Вища рада правосуддя не є винятком.

Висновки до розділу 2

Узагальнивши дослідження методології, генези, поняття та елементів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, маємо всі підстави запропонувати такі підсумкові положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції:

1. Методологічну основу нашого дослідження становлять методологічні

принципи, філософсько-світоглядні підходи та методи, які використані для дослідження предмету конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах. Вибір вищезначеного інструментарію зумовлено дослідженням явищ, які стосуються теми дисертації та її актуальності в умовах сьогодення, формулюванням понять, ознак, характеристик, визначенням структурних елементів та класифікацій, аналізом та систематизацією юридичних знань про сферу, що досліджується, застосуванням допустимих прийомів пізнавальної діяльності для створення комплексного наукового дослідження.

2. Під методологією дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя слід розуміти систему предметно обумовлених методологічних принципів, підходів, загальнонаукових, спеціальних та власно-юридичних методів, які зумовлюють комплексний характер осмислення предмета дослідження та опису його результатів. Методологією нашого дисертаційного дослідження є: 1) методологічні принципи: плюралізму, системності, всебічності, об'єктивності, історизму, детермінізму, відповідності; 2) філософсько-світоглядні підходи: антропологічний, системний, аксіологічний, історичний, функціональний, порівняльний; 3) загальнонаукові: діалектичний, герменевтичний, синергетичний, формально-логічні (узагальнення, угруповання, аналізу, синтезу, дедукції, індукції), системно-структурний, логіко-семантичний; 4) спеціальні: статистичний, модельний, прогностичний; 5) власно-юридичні: порівняльно-правовий, історико-правовий, інтерпретаційний, формально-юридичний та інші методи.

3. Досліджені історико-правові акти та історія України загалом свідчать, що органів, які нагадували б за своїм призначенням, функціями та структурою Вищу раду магістратури, наприклад, у Франції, Італії чи Румунії не існувало. Отже, Вища рада правосуддя – це державний орган у системі органів державної влади, процес фактичного становлення якого зумовлений проголошенням незалежності України у 1991 році.

4. Процес становлення Вищої ради правосуддя в Україні потребує

виокремлення кількох основних етапів, які, з нашої точки, зору стали визначальними у формуванні сучасного правового статусу цього органу, а саме: 1-й (1991–1996 рр.) – формування нормативних передумов для утворення Вищої ради правосуддя; 2-й (1996–1998 рр.) – конституційне і законодавче закріплення та фактичне утворення Вищої ради юстиції; 3-й (1998–2016 рр.) – трансформація правового статусу Вищої ради юстиції; 4-й (2016 – по теперішній час) – утворення Вищої ради правосуддя з подальшим реформування її статусу. Запропонована періодизація зумовлена складними державотворчими процесами, які пов’язані зі здобуттям незалежності Україною та подальшим становленням її інституцій, вона дотична до прийняття тих чи інших нормативно-правових актів, які утверджували фактичний статус Вищої ради правосуддя.

5. Класифікувати органи на зразок Вищої ради правосуддя можна залежно від їхнього персонального складу на ті, які: 1) складаються виключно із суддів; 2) мають змішаний склад, в яких судді у меншості; 3) мають змішаний склад, в яких більшість становлять судді. Залежно від структурного критерію, поряд з моносистемною організацією судових рад, виділяються полісистемні, тобто складно влаштовані, в яких спостерігається вищий рівень спеціалізації органів або наявність декількох вищих органів.

6. Генеза зарубіжних органів, що відповідають Вищій раді правосуддя, є підставою для формулювання таких висновків: а) вони утворені в більшості країн світу і представлені майже на всіх континентах, а тому дослідити їх у межах одного дисертаційного дослідження не видається можливим; б) правовий статус, організаційна будова, сукупність повноважень та склад органів, що здійснюють судові управління, різняться залежно від багатьох факторів, таких як форма правління, державний режим, культура і навіть релігія; в) розглянуті типологічні класифікації вищезазначених органів не дають можливості виокремити кращу з них.

7. Видове різноманіття органів, що розглядаються, залежить від: а) розподілу управлінських та організаційних повноважень між різними суб’єктами судової влади;

б) змісту та обсягу завдань, які на них покладені; в) історико-правового, політико-економічного та соціокультурного контексту країни; г) територіального устрою країни.

8. Система організації Вищої ради правосуддя в Україні цілком відповідає європейському підходу щодо побудови таких органів у країнах з усталеною демократією, зокрема у Франції, Італії та Іспанії. З огляду на суттєві відмінності судових систем європейських країн, Україна має використовувати їхній досвід з урахуванням історичних, національних, ментальних особливостей і традицій, модельних подібностей судових систем, практичних результатів проведених реформ.

9. Основні ознаки Вищої ради правосуддя: а) є конституційним органом, статус якого закріплений в статті 131 Конституції України; б) є незалежним органом, організація діяльності та структура якого обумовлені функціональними особливостями та системою судоустрою України за умов відсутності вищих чи підпорядкованих органів; в) є постійно діючим органом в якому члени Ради працюють на постійній основі і на них поширюється положення щодо несумісності займаних посад; г) є колегіальним органом, що передбачає змішаний склад Ради в якому більшість становлять судді, які ухвалюють рішення шляхом голосування; д) є одним із елементів судового врядування, що носить зовнішній характер у рамках внутрішньосистемного управління судами; е) належить до судових рад з багатофункціональними повноваженнями, які стосуються статусу суддів, повноважень у сфері управління судами та окремих повноважень щодо прокурорів.

10. Першорядне значення мають конституційний та конституційно-правовий статуси, оскільки саме вони визначають напрями й межі нормативного закріплення статусу того чи іншого суб'єкта права в конституційному та інших галузях права. На цій підставі у своєму дослідженні ми розглянули саме конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя та відповідних органів зарубіжних країн, як такий, що дає можливість належним чином охарактеризувати предмет нашого дослідження. Визначальною передумовою конституційно-правового статусу є факт його

закріплення в нормативних актах, насамперед у конституції. Конституція України, у цьому випадку, є одним з певних винятків, оскільки вона не містить чітких положень, які б визначали відповідний статус Вищої ради правосуддя.

11. Вища рада правосуддя здійснює специфічну цілеспрямовану організуючу координаційну діяльність у сфері правосуддя у визначених межах. А межі визначаються переліком сфер повноважень: у сфері кадрового забезпечення суддівського корпусу, дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, дотримання вимог щодо несумісності суддів та прокурорів, забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, організаційної діяльності у сфері правосуддя. Порівняно з правопопередницею, Вища рада правосуддя має розширене коло сфер повноважень, що зумовило наявність виключної компетенції. Проте аналіз законодавчих норм дає можливість стверджувати про необхідність передачі повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до Вищої ради правосуддя. Це викликано двома обставинами: а) в Україні діє два «вищих» органи суддівського врядування, один з яких формує інший; б) повноваження обох органів у сфері кадрового забезпечення суддівського корпусу носить доповнюючий характер, що є алогічним з огляду на назви органів.

12. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя – це закріплене нормами викладеними у статті 131 Конституції України положення Вищої ради правосуддя, яке обумовлюється соціально-політичними передумовами формування, визначеною сферою діяльності та характеризується системністю і структурованістю його змістовних елементів, які детермінуються через правосуб'єктність, принципи, повноваження та гарантії.

13. Вища рада правосуддя – це конституційний, незалежний, постійнодіючий, колегіальний орган державної влади, що здійснює цілеспрямований організуючий координаційний вплив у сфері правосуддя з метою забезпечення незалежності судової влади, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, а також дотримання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

14. Є сенс виокремити такі елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: 1) правосуб'єктність (легітимацію в нормативно-правових актах, соціальне призначення, поняття, ознаки, порядок формування та припинення діяльності або повноважень); 2) конституційно-правові принципи; 3) повноваження; 4) гарантії. Саме відповідно до такого розуміння елементного складу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах структурується дисертаційне дослідження.

15. Вища рада правосуддя та відповідні органи зарубіжних країн відіграють важливу роль у забезпеченні незалежності та самостійності судових органів. Метою їх створення є необхідність захисту судових органів та суддів у процесі просування по службі від зовнішнього політичного тиску. Крім їхньої основної функції, щодо забезпечення незалежності суддів усе більшій кількості органів, що розглядаються, надаються широкі повноваження у сфері підвищення ефективності та якості правосуддя й раціоналізації системи відправлення правосуддя, управління судовою системою та вирішення бюджетних питань. Вища рада правосуддя в Україні не є винятком.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

3.1. Правосуб'єктність Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Сутність конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах можна дослідити через характеристику змісту його основних елементів. І першим таким елементом є правосуб'єктність Вищої ради правосуддя. Категорія «правосуб'єктність» широко застосовується в усіх галузях юридичної науки. У сучасних наукових дослідженнях постійно наголошується на тому, що поняття правосуб'єктності не отримало однозначного визначення, а тому в науковій літературі існують різні думки щодо підходів у розумінні цього поняття. Зокрема, ще до цього часу немає однозначного розуміння змісту правосуб'єктності та співвідношення з іншими категоріями права, підстав її виникнення та припинення, структури тощо.

Але для юридичної науки важливе методологічне значення мають положення про правосуб'єктність як категорію, що розкриває правовий статус суб'єктів права; передумови участі в правовідносинах; стадії правового регулювання тощо. Відповідно, категорія правосуб'єктності міцно затвердилася в науковій термінології й широко застосовується в усіх галузевих юридичних науках. Категорія правосуб'єктності активно використовується в чинному законодавстві та судовій практиці. Водночас проблему правосуб'єктності не можна вважати розв'язаною, оскільки до цього часу вчені-юристи не дійшли однозначного розуміння

правосуб'єктності, її співвідношення з такими категоріями, як правовий статус, суб'єктивні права та юридичні обов'язки [211, с. 71].

У теорії держави і права для позначення можливості брати участь у правовідносинах вироблено універсальну міжгалузеву правову категорію «правосуб'єктність», тобто суб'єктом права розглядаються лише ті суб'єкти, за якими визнано особливу юридичну властивість – правосуб'єктність. Як зазначає Р.О. Халфіна, правосуб'єктність – це елемент правового статусу особи та можливість виступати як суб'єкт прав і обов'язків у різних галузях суспільних відносин [454, с. 119–120]. У дисертаційному дослідженні «Правовий статус держави: теоретико-правовий аспект» А.В. Панчишин стверджує, що до структури правового статусу держави необхідно ставитися, як до «... сукупності предстатусного (правосуб'єктність), статусного (права, обов'язки, законні інтереси держави, принципи її діяльності, гарантії) та післястатусного (юридична відповідальність) елементів» [279, с. 4].

Аналіз доктринальних джерел надає можливість виокремити кілька точок зору щодо поняття правосуб'єктності. На думку І.С. Окунєва правосуб'єктність полягає в тому, що юридична конструкція правового статусу суб'єкта права включає правосуб'єктність, яка характеризується єдністю певних складових (правоздатність, дієздатність) [265, с. 3–4, 9].

Крім того, правосуб'єктність детермінують не тільки як визначені законом юридичні права та обов'язки суб'єктів державного регулювання, а вона передбачає можливість їх мати й реалізовувати належним чином [98, с. 153].

У той же час, повертаючись до правосуб'єктності державних органів, потрібно констатувати, що вони беруть участь у різних правовідносинах – конституційних, адміністративних, цивільно-процесуальних, фінансових тощо. Конституційно-правові норми, що регулюють відповідні відносини, встановлюють характеристики суб'єктів, які формують їх конституційно-правовий статус. При цьому конституційно-

правовий статус передусім набувають органи державної влади, порядок організації та діяльності яких регламентовано переважно нормами конституційного права.

На думку О.В. Совгирі, правосуб'єктність Уряду України слід розглядати з двох точок зору: 1) правосуб'єктність Уряду як органу державної влади (загальна правосуб'єктність). Вона обумовлена прийняттям нормативно-правових актів, які регулюють діяльність зазначеного органу в Україні; 2) правосуб'єктність конкретного складу Уряду України, що виникає з моменту його призначення. Правосуб'єктність Уряду України виникає за наявності двох чинних Указів Президента України: про призначення Прем'єр-міністра України та про призначення членів Кабінету Міністрів України в кількості, необхідній для виконання ним своїх повноважень [399, с. 107].

Отож, у питанні співвідношення понять «конституційно-правовий статус» і «конституційна правосуб'єктність» потрібно погодитись із В.М. Кравчуком щодо неможливості їх ототожнення, адже фактично конституційна правосуб'єктність виступає невід'ємним складником конституційно-правового статусу [211, с. 73].

Як зазначає І.І. Дахова, правосуб'єктність органу державної влади проявляється насамперед у його юридичній легітиматії. Це означає, що заснування того чи іншого державного органу, визначення його статусу в нормативному акті, формування, а за певних умов зміна складу (наприклад, перевибори, призначення нового персонального складу) або ліквідація здійснюються у встановленому правом порядку. Усі ці питання урегульовуються як конституцією, так і спеціальними законодавчими актами [97, с. 41].

Таким чином, можна зупинитися на декількох позиціях. По-перше, в переважній більшості науковці виокремлюють правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу. По-друге, правосуб'єктність виступає певною передумовою для включення того чи іншого суб'єкта, який виступає у відповідній правовій якості у конституційно-правові відносини, що, в свою чергу, надає можливість розкрити правові зв'язки суб'єктів. По-третє, правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходить свій прояв у його юридичній

легітимації, що зумовлює формулювання його поняття, ознак, функцій, порядку формування, складу та структури, а також припинення повноважень її членів, що передбачено частинами 2, 3, 4 та 5 статті 131 Конституції України. Таким чином, враховуючи вищевикладене, можемо зазначити, що правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя детермінується через легітимацію в нормативно-правових актах, а саме: через визначений порядок формування, склад, структуру та припинення повноважень її членів [473, с. 38].

Тож ключовим поняттям правосуб'єктності статусу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є «легітимація». Загалом, легітимація державної влади є багатоаспектним поняттям, а його дослідженням займаються науковці філософської, соціологічної, політологічної та юридичної науки. Звертаючись насамперед до юридичних джерел, можна констатувати, що науковці в своїх працях уже досліджували окремі аспекти легітимації державної влади. Водночас, аналіз доктринальних джерел дає змогу стверджувати, що вказана категорія малодосліджена й неоднозначна в сучасному конституційному праві.

Саме тому спробуємо дослідити поняття «легітимації» та запропонувати власне авторське бачення цієї категорії в контексті аналізу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Досліджуючи поняття «легітимації» державної влади, вважаємо необхідним звернутись до енциклопедичних джерел та наукової літератури стосовно цієї дефініції. У «Словнику української мови» «легітимація» визначається як «визнання чи підтвердження законності якого-небудь права або повноваження; документ, який підтверджує це право або повноваження» [394, с. 461]. В «Популярній юридичній енциклопедії» «легітимація» (від лат. *legitimus* – законний, правомірний) – визнання або підтвердження законності певного права або повноважень особи [296, с. 224].

Щодо доктринальних підходів стосовно цього поняття, то В.Б. Ковальчук зазначає, що «легітимація державної влади – це процес, за допомогою якого державна влада, її дії, норми, інститути, посадові особи набувають ознак легітимності, тобто

стають такими, що дають громадянам підстави вважати їх справедливими, законними та доцільними» [153, с. 139]. Також поняття «легітимація» державної влади трактується як процес узаконення влади, за допомогою якого вона набуває ознак легітимності. Під легітимацією розуміють визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження [518, с. 196]. С.І. Максимов зазначає, що «легітимація державної влади дає їй необхідний авторитет у суспільстві, внаслідок чого більшість населення добровільно і свідомо підкоряється цій владі, законним вимогам її органів і представників, що додає їй стійкість і стабільність» [349, с. 89].

Тож, легітимація утверджує правовий характер влади, обґрунтовує та виправдовує її рішення, створення владних структур, їх зміну та оновлення [153, с. 139]. За результатами здійснення процедури легітимації влади, ознаками легітимності державної влади є: 1) законність; 2) довіра громадян та визнання міжнародною спільнотою; 3) встановлення демократичним шляхом; 4) раціональність та ефективність її діяльності [163].

Результатом здійснення легітимації виступає такий якісний стан влади, як її легітимність. Макс Вебер у своїй праці «Політика як покликання і професія» визначив її як внутрішні підстави для виправдання панування. Втім і за сучасного розвитку політичної науки визначення майже не змінилися, і легітимність визначають як «спроможність системи створювати і підтримувати віру в те, що наявні політичні інститути є найадекватнішими даному суспільству» [534, с. 77].

При цьому, легітимність є похідною від легітимації, тому що після процесу легітимації державної влади вона набуває статусу легітимності на всій території держави [100, с. 10–11]. У вузькому розумінні легітимність означає підтримку, позитивне ставлення, довіру, визнання авторитету влади або державно-правових інститутів суспільною думкою, населенням країни чи великими групами населення [252, с. 31]. У ширшому значенні під легітимністю розуміється досягнення бажаного результату процесу легітимації. На думку І.М. Жаровської, інституційна державна влада зацікавлена у найвищому рівні легітимності і для цього необхідно заохочувати

усесторонній механізм легітимації владних процесів та органів. Останній включає в себе: 1) соціально-політичне обґрунтування державної влади; 2) легальні й демократичні процедури формування державної влади; 3) юридичне обґрунтування, легалізацію державної влади; 5) інформаційно-ідеологічну дію державної влади на підвладних суб'єктів; 6) підтримку авторитету державної влади; 7) громадський контроль органів державної влади; 8) формування та легальну можливість існування сильної опозиційної влади, що триматиме владну еліту у правовому тонусі; 9) підвищення рівня правової культури суб'єктів і об'єктів влади з метою формування право-поважних властивостей владних інституцій; 10) формування системи механізмів реального захисту інтересів народу та реалізацію владних інтересів саме цієї групи суб'єктів [121, с. 23].

Таким чином, легітимація як складова правосуб'єктності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це процес, який врегульований нормами конституційного права, що визначає її правовий статус та положення серед інших суб'єктів права, який зумовлюється політико-правовими чинниками та ґрунтується на засадах верховенства права, народному волевиявленні, народному суверенітеті, системі стримування та противаг з метою здійснення визначених владних повноважень у законний спосіб [473, с. 38].

До того ж, враховуючи вищезначене, можна констатувати, що порядок формування того чи іншого органу державної влади є одним із найважливіших складових процесу легітимації. Як уже зазначалося, органи, відповідні Вищій раді правосуддя в Україні у зарубіжних країнах (у тому чи іншому вигляді), існують у багатьох країнах світу. Основною метою утворення цих органів є підтримання визначеного балансу між незалежністю судової влади, з одного боку, і можливістю здійснення громадського контролю за її діяльністю – з іншого. Крім того, зміст однієї з умов політичної свободи громадян полягає в тому, що судді повинні здійснювати свої функції незалежно від інших гілок влади, а відтак Ради, що розглядаються (судові ради, ради юстиції тощо) стали необхідними інструментами для забезпечення

незалежності судової влади в цілому. А тому процес їхнього формування, в тому числі Вищої ради правосуддя, набуває виключної важливості. Для системного та повного дослідження питання щодо порядку формування Вищої ради правосуддя в Україні доцільно здійснити порівняльно-правовий аналіз із відповідними зарубіжними органами.

Досліджуючи проблему порядку утворення Вищої ради правосуддя, необхідно сказати про міжнародні стандарти у цій сфері, які визначають основні вимоги до відповідних органів в частині їх формування. Попередньо про них уже побіжно йшлося. Найперше, варто врахувати базовий міжнародний акт, який став підґрунтям для внесення відповідних змін до Конституції України – Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифіковану Верховною Радою України та Європейським Союзом 16 вересня 2014 року [438]. Саме цей документ став тим міжнародно-правовим актом, який докорінно змінив вектор політичних та економічних відносин між Україною та Європейським Союзом щодо політичної асоціації та економічної інтеграції. У Розділі III, присвяченому співробітництву між Україною та Європейським Союзом у сфері юстиції, свободи та безпеки, регламентовано утвердження верховенства права та укріплення інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та судових органів зокрема. Саме у статті 14 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено, що співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості і боротьбу з корупцією [438]. Таким чином, фактично підтверджено, що одним з основних пріоритетних напрямів, в якому в Україні залишалось багато невирішених проблем, стало питання кадрового добору в судовій системі. Як наслідок, діалектично пов'язаним питанням є питання реформування Вищої ради правосуддя як відповідального органу за формування суддівського корпусу відповідно до визначених міжнародних стандартів, що має сприяти усуненню підконтрольності цього органу політичним інститутам.

До того ж згадана нами Європейська хартія «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року передбачає, що під час ухвалення рішення щодо відбору та призначення судді на посаду, підвищення по службі або припинення його повноважень законом має бути передбачено участь органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого щонайменше половина членів – судді, обрані їхніми колегами, і в якому було б гарантовано якнайширше представництво суддівського корпусу [116]. Відповідно до Пояснювальної записки до Європейської хартії про статус суддів (Модельного кодексу) конкретизована необхідність отримання думки органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, коли потрібно прийняти рішення щодо добору, розстановки чи призначення суддів, їх просування по службі чи припинення їх просування на посаді (п. 1.3) [305].

Крім того, відповідно до Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року, яка прийнята для оновлення положень Рекомендації № R (94) 12 Комітету Міністрів державам-членам «Про незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року, передбачено, що орган влади, який ухвалює рішення щодо добору та підвищення суддів по службі, повинен бути незалежним від виконавчої та законодавчої влади. Гарантією такої незалежності є те, що у складі такого органу щонайменше половину членів повинні становити судді, обрані самими ж суддями. Стосовно суб'єктів, які ухвалюють рішення про призначення суддів на посади, крім уряду, зазначено ще главу держави та орган законодавчої влади (п. 46). Також передбачено, що обов'язковими гарантіями в разі такого призначення повинні бути: наявність незалежного та компетентного органу, більшість членів якого сформована із суддів; такий орган повинен мати повноваження надавати рекомендації або викладати свій погляд органу, який виконує призначення; обґрунтування ухваленого рішення потрібно обов'язково надавати на вимогу заявників (кандидатів на посади суддів); кандидат, який не пройшов етап добору, повинен мати право оскаржити рішення або принаймні процедуру, згідно з якою було ухвалене це рішення (п. 47) [366].

Повертаючись до Вищої ради правосуддя, зазначимо, що, згідно з Конституцією України (ст. 131) та Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 5), вона складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою [173]. Тобто прості математичні підрахунки показують, що більше половини складу Вищої ради правосуддя належить до судової системи. Таким чином, можна констатувати, що законодавець врахував міжнародні стандарти, рекомендації та висновки експертних організацій, а також досвід функціонування Вищої ради юстиції і передбачив у складі Вищої ради правосуддя просту більшість представників судової влади, що позитивно характеризує останню в контексті згаданих вище міжнародних актів [483, с. 263].

Цілком логічно, що чинне законодавство України містить і оновлений порядок формування Вищої ради правосуддя. Відтак, вважаємо доцільним зупинитись на його основних етапах. Найперше зазначимо, що законодавець установив основні принципи обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя, до яких віднесено: принципи верховенства права, професійності, публічності, політичної нейтральності (ст. 7 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Відбір кандидатів на посади члена Вищої ради правосуддя проводиться за критеріями професійної компетентності, професійної етики та доброчесності. Для обрання члена Вищої ради правосуддя з'їздом суддів України, з'їздом адвокатів України, з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ або всеукраїнською конференцією прокурорів орган, що скликає відповідно з'їзд або конференцію, не пізніше ніж за сорок п'ять календарних днів повідомляє секретаріат Вищої ради правосуддя про дату та місце їх проведення (ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Кандидат на посаду члена Вищої ради правосуддя особисто подає визначений перелік документів до Вищої ради правосуддя або надсилає їх засобами електронного зв'язку не пізніше ніж за тридцять календарних днів до дати проведення відповідно з'їзду або конференції. В свою чергу, Секретаріат Вищої ради правосуддя приймає та реєструє документи кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя у хронологічному порядку надходження заяв та не пізніше наступного робочого дня оприлюднює на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя інформацію про кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя разом із копіями поданих документів. Важливо, що Секретаріат Вищої ради правосуддя не має права відмовити у прийнятті документів з інших підстав, ніж закінчення зазначеного строку.

Крім іншого, Секретаріат Вищої ради правосуддя забезпечує проведення спеціальної перевірки стосовно кандидатів на посади членів Вищої ради правосуддя відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року та передає органу, який скликає відповідний з'їзд або конференцію, та Етичній раді висновок про результати спеціальної перевірки кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя, а також висновок про відповідність кандидата та його документів визначеним вимогам (ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Таким чином, можна стверджувати про новелу національного законодавства, адже Етична рада – це новий орган, утворений для здійснення перевірки кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності. Етична рада надає органу, який скликає відповідний з'їзд або конференцію, висновок щодо відповідності кожного кандидата критеріям професійної етики та доброчесності, а також список кандидатів, рекомендованих для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя. Такий список має містити кількість кандидатур, яка щонайменше вдвічі перевищує кількість вакантних посад членів Вищої ради правосуддя. У разі якщо кількість рекомендованих Етичною радою кандидатів, які відповідають критеріям професійної етики та доброчесності, є меншою за кількість

кандидатів, щонайменше вдвічі, оголошується новий конкурс. При чому вирішальне значення має рішення Етичної ради, адже в разі встановлення за результатами спеціальної перевірки відомостей про кандидата, які не відповідають установленим законодавством вимогам для зайняття посади, та/або в разі невключення кандидата до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя, такий кандидат припиняє участь у конкурсі на посаду члена Вищої ради правосуддя (ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Як уже зазначалося десять членів Вищої ради правосуддя обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці. Згідно зі ст. 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року визначено порядок обрання членів Вищої ради правосуддя з'їздом суддів України. З'їзд суддів України обирає членів Вищої ради правосуддя з числа суддів або суддів у відставці таємним голосуванням. Голосування проводиться виключно за кандидатів у члени Вищої ради правосуддя, які подали документи у визначеному порядку, відповідають вимогам, які висуваються до членів Вищої ради правосуддя та включені до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання на посаду. Обраним на посаду члена Вищої ради правосуддя вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів з'їзду суддів України. За результатами голосування головуючий і секретар з'їзду суддів України підписують рішення про обрання членами Вищої ради правосуддя. У разі, якщо з'їзд суддів України не обрав члена Вищої ради правосуддя, невідкладно оголошується новий конкурс, який проводиться відповідно до визначеного порядку (ст. 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). При цьому загальний порядок скликання та порядок проведення з'їзду суддів України визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року (ст. 130–132) [319].

Щодо порядку обрання членів Вищої ради правосуддя з'їздом суддів України, то законодавець не визначив вимог щодо категорій суддів, які можуть бути обрані.

Законодавство окремих країн визначає так званий «квотний принцип» формування відповідних рад з метою запобігання корпоративності при формуванні органів, що розглядаються. Наприклад, у Польщі до складу Національної ради судівництва входять: Перший Голова Верховного Суду, Міністр Юстиції (*Sprawiedliwosci*), Голова Вищого Адміністративного Суду і особа, призначена Президентом Республіки, 15 членів, обраних із суддів Верховного Суду, загальних судів, адміністративних судів і військових судів, 4 члени, обрані Сеймом із депутатів, а також 2 члени, обрані Сенатом із сенаторів (ст. 187 Конституції Польщі) [529]. Інший приклад стосується Високої судової ради в Сербії, в якій шестеро виборних членів, які представляють судову владу, обираються від таких судів: один від Верховного касаційного суду, Господарського апеляційного суду та Адміністративного суду; один від апеляційних судів; один від вищих та господарських судів; два від основних судів, деліктних судів та Вищого деліктного суду; один від судів із території автономних провінцій (ст. 22 Закону про Високу судову раду) [552, с. 18; 316].

Вважаємо, що такий досвід доцільно запозичити задля формування персонального складу Вищої ради правосуддя в Україні. Важливість такого підходу, з нашої точки зору, зумовлена потребою широкого представництва судових ланок різного рівня у Вищій раді правосуддя з огляду на кількість суддів у її складі, щоб запобігти корпоративності при прийнятті рішень, а також це сприятиме висвітленню та оперативному вирішенню проблем судочинства на різних рівнях судових органів.

Процедура обрання членів Вищої ради правосуддя з'їздом адвокатів України здійснюється таємним голосуванням. Голосування проводиться виключно за кандидатів у члени Вищої ради правосуддя, які подали документи у визначеному порядку та відповідають вимогам, що висуваються до членів Вищої ради правосуддя, включені до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Обраним на посаду члена Вищої ради правосуддя вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів

з'їзду адвокатів України. За результатами голосування головуєчий і секретар з'їзду адвокатів України підписують рішення про обрання членами Вищої ради правосуддя. Якщо з'їзд адвокатів України не обрав члена Вищої ради правосуддя, невідкладно оголошується новий конкурс. Порядок скликання та проведення з'їзду адвокатів України визначається Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 11 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Всеукраїнська конференція прокурорів також виступає суб'єктом формування Вищої ради правосуддя і обирає її членів таємним голосуванням. Голосування проводиться виключно за кандидатів у члени Вищої ради правосуддя, які подали документи у визначеному порядку та відповідають вимогам, які висуваються до членів Вищої ради правосуддя, включені до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Обраним на посаду члена Вищої ради правосуддя вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів всеукраїнської конференції прокурорів. За результатами голосування головуєчий і секретар всеукраїнської конференції прокурорів підписують рішення про обрання членами Вищої ради правосуддя. Якщо всеукраїнська конференція прокурорів не обрала члена Вищої ради правосуддя, невідкладно оголошується новий конкурс. Порядок скликання та порядок проведення всеукраїнської конференції прокурорів визначаються Законом України «Про прокуратуру» (ст. 12 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [335].

До участі у формуванні Вищої ради правосуддя долучені і представники наукових та науково-педагогічних кіл юридичної спільноти. Зокрема, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ обирає членів Вищої ради правосуддя таємним голосуванням. Голосування проводиться виключно за кандидатів у члени Вищої ради правосуддя, які подали документи у визначеному порядку та відповідають вимогам, які висуваються до членів Вищої ради правосуддя, включені до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для

обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя. Обраним на посаду члена Вищої ради правосуддя вважається кандидат, який за результатами таємного голосування отримав більшість голосів обраних делегатів з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

За результатами голосування головуєчий і секретар з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ підписує рішення про обрання членами Вищої ради правосуддя. У з'їзді представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ беруть участь по два представники від кожного навчального закладу та наукової установи. Якщо з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ не обрав члена Вищої ради правосуддя, невідкладно оголошується новий конкурс (ст. 13 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Особливістю нормативного регулювання процедури обрання членів Вищої ради правосуддя з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ є визначеність «квотного представництва», яке передбачено безпосередньо в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 13). З метою формування персонального складу Вищої ради правосуддя до участі у з'їзді представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ для обрання членів Вищої ради правосуддя допускаються представники:

1) вищих навчальних закладів (університетів, академій чи інститутів, крім вищих військових навчальних закладів), які мають у своєму складі навчальні підрозділи, що на день проведення з'їзду здійснюють підготовку фахівців зі ступенем вищої освіти «магістр» протягом щонайменше десяти років та мають ліцензований обсяг на підготовку фахівців зі ступенем вищої освіти «магістр» за спеціальністю «Право», «Міжнародне право» щонайменше сімдесят п'ять осіб;

2) науково-дослідних установ, які на день проведення з'їзду перебувають у віданні Національної академії наук України, національних галузевих академій наук,

пройшли державну атестацію та здійснюють наукову діяльність у сфері права як основну щонайменше десять років.

Час і місце проведення з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ визначає Вища рада правосуддя, а в разі неможливості ухвалення рішення Вищою радою правосуддя через відсутність достатньої кількості обраних (призначених) її членів – центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Повідомлення про час і місце проведення з'їзду публікується не пізніше, ніж за сорок п'ять календарних днів до його проведення в газеті «Голос України» та оприлюднюється на веб-сайті Вищої ради правосуддя або центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки, якщо ним визначені час і місце проведення з'їзду, а також невідкладно надсилається навчальним закладам та науковим установам, які делегують своїх представників на з'їзд. З'їзд проводиться у приміщенні навчального закладу або наукової установи.

Порядок проведення з'їзду визначається рішенням з'їзду. Для вирішення організаційно-технічних питань щодо підготовки з'їзду представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ може створюватися організаційний комітет з їх представників у кількості до десяти осіб.

Запрошення до участі в роботі організаційного комітету надсилає орган, який скликає з'їзд. До складу організаційного комітету не можуть входити посадові особи центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки (ст. 13 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Наступним суб'єктом формування Вищої ради правосуддя є Президент України. Для призначення Президентом України члена Вищої ради правосуддя на веб-сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України розміщується оголошення про проведення відкритого конкурсу та затверджується Положення про проведення відкритого конкурсу для призначення Президентом України членів Вищої ради правосуддя і утворюється конкурсна комісія. Конкурсна комісія розглядає подані

документи осіб, які претендують на участь у конкурсі з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя, і приймає рішення щодо відповідності документів кандидатів встановленим вимогам. У разі, якщо конкурсна комісія на основі поданих документів прийме рішення щодо невідповідності їх установленим вимогам, то особи, які претендують на посаду члена Вищої ради правосуддя, припиняють участь у конкурсі.

Також конкурсна комісія забезпечує організацію проведення спеціальної перевірки стосовно кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [328]. За результатами перевірки конкурсна комісія невідкладно надсилає копії документів кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя, а також висновок щодо спеціальної перевірки кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя до Етичної ради для встановлення відповідності кандидата критеріям професійної етики та доброчесності на зайняття посади члена Вищої ради правосуддя.

У свою чергу, Етична рада надає конкурсній комісії висновок щодо відповідності кожного кандидата критеріям професійної етики та доброчесності на зайняття посади члена Вищої ради правосуддя, а також список кандидатів, рекомендованих для призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя. Такий список має містити кількість кандидатур, яка щонайменше вдвічі перевищує кількість вакантних посад членів Вищої ради правосуддя. У разі встановлення Етичною радою за результатами спеціальної перевірки відомостей про кандидата, які не відповідають визначеним законодавством вимогам для зайняття посади, такий кандидат припиняє участь у конкурсі на посаду члена Вищої ради правосуддя.

З кандидатом, який пройшов спеціальну перевірку та включений до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя, конкурсна комісія проводить співбесіду для визначення рівня його професійної компетентності, за результатами якої складають список кандидатів,

рекомендованих для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Конкурсна комісія подає на розгляд Президентіві України список кандидатів, рекомендованих для призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя, разом із довідками про результати спеціальної перевірки кандидатів, висновками Етичної ради, а також документами, поданими кандидатами (п. 17 ст. 9 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Згідно зі ст. 16 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, Президент України за результатами проведеного конкурсу видає указ про призначення членів Вищої ради правосуддя [319].

Що стосується порядку призначення членів Вищої ради правосуддя, то зупинимося на окремій пропозиції. Вважаємо доцільним доповнити ст. 16 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року положенням щодо формування конкурсною комісією рейтингового списку кандидатів. Формування такого списку надасть можливість, з одного боку, стимулювати кандидатів до виявлення найкращих якостей, з другого – є якісною характеристикою роботи самої конкурсної комісії, а з третього – є фактором зменшення суб'єктивізму при формуванні Вищої ради правосуддя. З нашої точки зору, така пропозиція сприятиме посиленню професійних якостей членів Вищої ради правосуддя і позитивним чином позначиться на ефективності реалізації визначених повноважень.

Верховна Рада України як орган законодавчої влади також виступає суб'єктом формування Вищої ради правосуддя. З цією метою не пізніш як за шість місяців до закінчення строку повноважень члена Вищої ради правосуддя або протягом 14 днів з дня дострокового припинення ним повноважень Апарат Верховної Ради за поданням комітету, до предмету відання якого належать питання судоустрою, оприлюднює на офіційному веб-сайті Верховної Ради оголошення про проведення конкурсу на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Апарат Верховної Ради протягом 25 днів з дня оприлюднення оголошення про проведення конкурсу приймає від осіб, які претендують на участь у конкурсі на посаду члена Вищої ради правосуддя, визначений перелік документів та реєструє їх у хронологічному порядку надходження. Апарат Верховної Ради не має права відмовити у прийнятті документів з інших підстав, ніж закінчення зазначеного строку.

У подальшому комітет, до предмету відання якого належать питання судоустрою, розглядає подані особами, які претендують на участь у конкурсі на посаду члена Вищої ради правосуддя, документи і приймає рішення щодо відповідності документів установленим вимогам. У разі виявлення невідповідності встановленим вимогам, або не повністю поданих необхідних документів особи припиняють участь у конкурсі.

Документи щодо кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя передаються до Апарату Верховної Ради для організації проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, а копії таких документів – до Етичної ради для встановлення відповідності кандидата критеріям професійної етики та доброчесності і надання списку кандидатів, рекомендованих для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Етична рада надає Верховній Раді висновок щодо відповідності кожного кандидата критеріям професійної етики та доброчесності, а також список кандидатів, рекомендованих для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя. Такий список має містити кількість кандидатур, яка щонайменше вдвічі перевищує кількість вакантних посад членів Вищої ради правосуддя. Якщо кількість рекомендованих Етичною радою кандидатів, які відповідають критеріям професійної етики та доброчесності, менша за вказану вище кількість кандидатів, то оголошується новий конкурс.

Після отримання довідки про результати спеціальної перевірки стосовно кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя та списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання на посаду члена Вищої ради

правосуддя, комітет, до предмету відання якого належать питання судоустрою, проводить попереднє обговорення кандидатів, які пройшли спеціальну перевірку та включені до списку кандидатів, рекомендованих Етичною радою для обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя. За результатами такого попереднього обговорення комітет ухвалює рішення стосовно кожного кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя.

Кожен із кандидатів має право до початку голосування виступити на пленарному засіданні Верховної Ради. Народні депутати можуть ставити запитання до кандидата на пленарному засіданні щодо будь-якої інформації стосовно кандидата, крім інформації, яка стосується його приватного життя і щодо якої відсутні розумні підстави вважати, що вона може бути важливою для визначення здатності кандидата належним чином виконувати повноваження члена Вищої ради правосуддя, а також інформації, що становить державну таємницю.

Добір на посаду члена Вищої ради правосуддя Верховна Рада здійснює відкритим рейтинговим голосуванням по кожному кандидату окремо. Рішення про обрання на посаду члена Вищої ради правосуддя оформлюється відповідною постановою Верховної Ради (ст. 208¹ Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України від 10 лютого 2010 року) [336].

Таким чином, можна констатувати окремі особливості національного законодавства з питань формування Вищої ради правосуддя. Найперше – це запровадження нового органу – Етичної ради, яка утворюється з метою сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності. По-друге, законодавчо не визначені квоти, згідно з якими з'їзд суддів України обирає членами Вищої ради правосуддя представників різних суддівських ланок для забезпечення рівномірного представництва суддів. По-третє, також національне законодавство не передбачає імперативної фіксації щодо представництва окремих категорій юристів суб'єктами формування Вищої ради

правосуддя, крім з'їзду суддів України, який обирає членів Вищої ради правосуддя з числа суддів або суддів у відставці (п. 1 ст. 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Такий порядок може призвести, по-перше, до посилення корпоративності в діяльності Вищої ради правосуддя, а по-друге, до нівелювання принципу широкого представництва у цьому органі. Тому вважаємо, що суб'єкти формування Вищої ради правосуддя, крім Президента України та Верховної Ради України, мають обирати виключно представників тих сфер діяльності, які вони представляють. За таких умов зберігається логіка широкого представництва у Вищій раді правосуддя представників громадянського суспільства.

Звернувшись до відповідних органів у зарубіжних країнах можна провести певне зіставлення у питанні кількісного співвідношення у відповідних судових радах суддів та осіб, які не є суддями. Аналіз зарубіжного законодавства дав змогу виокремити три основних типи судових рад, що досліджуються. Перший тип передбачає у складі судових рад виключно суддів, а другий передбачає змішаний склад, в якому, крім суддів, є представники інших професій, але судді представлені в таких судових радах у меншості. І третій тип – також змішаний склад, але судді представлені у таких радах у більшості. До першого типу судових рад належать Бахрейн, Ірландія, Оман, Північна Ірландія, Пакистан, Угорщина, до другого типу відносяться небагато країн – Андорра, Молдова, Норвегія, Португалія, Філіппіни, Франція. Переважна більшість інших країн належать до третього типу, тобто тих, в яких переважають судді у складі відповідних рад (Болгарія, Вірменія, Іспанія, Італія, Румунія, Польща тощо).

Напевно, єдиним винятком є Бельгія, де передбачено паритет між суддями та не суддями [77].

Однак більш прийнятним, на думку міжнародних організацій (зокрема, Консультативної ради європейських суддів), вбачається змішаний склад рад, де більшість становлять судді. Тобто участь членів, які не є суддями, посилює зовнішній контроль за судовою владою. У країнах західної Європи судові ради створюються в

якості конституційних органів і мають змішаний склад, що включає представників усіх гілок влади за умови, що судді становлять не менше половини членів рад. Ідея судових рад заснована на розумінні того, що незалежність судів і суддів не є їх самоціллю, яка передбачає створення конституційного органу, що складається з представників усіх трьох гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової. В основі створення судових рад більшості країн Західної Європи лежить ідея політичної угоди про незалежність як засобу для досягнення важливих цілей суспільства. Зазначене розуміння ролі судових рад, сформоване в країнах Західної Європи, було сприйнято в подальшому багатьма країнами Східної Європи, окремими країнами колишнього СРСР, а також державами Латинської Америки. Змішаний склад судових рад заснований на розумінні незалежності судової влади, яка неможлива без її відповідальності перед суспільством, що передбачає участь у діяльності рад представників громадськості.

Порівнюючи порядок обрання до складу відповідних рад у зарубіжних країнах, варто звернути увагу на той факт, що в деяких з них використовуються поняття «магістрати», що в цілому відповідає поняттю «судді». А тому в подальшому ми будемо використовувати ці поняття як синоніми. Що стосується членів судових рад з числа суддів (магістратів), то в окремих країнах, які ми досліджуємо, їх обирають парламенти (у Бельгії, Болгарії, Італії, Португалії, Румунії, Франції). При цьому порядок такого обрання суттєво різниться і передбачає вибори як за пропорційною, так і за мажоритарною системою голосування. До формування цього корпусу також можуть залучатися одразу кілька органів. Так, в Іспанії в процесі призначення членів Генеральної ради судової влади з числа магістратів беруть участь професійні асоціації суддів, які подають список з 36 кандидатів, парламент, який на основі цього списку обирає 12 магістратів до складу Ради, і король, який їх призначає. Натомість, Данія, Нідерланди і Швеція – єдині країни, де магістратів до складу судових рад призначає урядовий орган. У Туреччині судді до Ради суддів і прокурорів призначаються

парламентом (7 членів з числа судів касаційного суду та юристів) і президентом (4 з числа цивільних та адміністративних суддів та прокурорів) [360].

Стосовно членів судових рад, які не є магістратами, варто зазначити, що правило про їх обрання парламентом також діє в більшості країн (Вірменії, Бельгії, Болгарії, Італії, Португалії, Румунії, Сербії, Словаччині, Туреччині, Хорватії). В Іспанії члени Ради – немагістрати, які обираються палатами, формально призначаються королем. Щоб обмежити упередженість такого призначення, потрібна кваліфікована більшість (наприклад, 2/3 у Бельгії і Португалії, 3/5 в Італії).

В інших країнах членів судових рад, які не є магістратами може призначати глава держави (Алжир, Грузія (один член), Португалія (два члени), Словаччина (три члени), або ж органи виконавчої влади (Данія, Словаччина (три члени), Естонія). У Перу членів Національної юридичної ради, які не є суддями, обирають неополітичні органи, такі як колегія адвокатів, професійні асоціації, ректори державних та недержавних університетів.

У Франції члени Вищої ради магістратури – немагістрати призначаються президентом Республіки, головами Національних зборів і Сенату, а також Державною радою. Схожа система застосовується в Данії, Нідерландах і Швеції для членів судових рад з числа немагістратів: як і магістратів, їх призначає урядовий орган. Винятком є Угорщина (дві особи), Швеція (також дві особи) та Польща (шість осіб), де члени судових рад, які входять до складу судових рад, немагістрати є депутатами парламенту, в інших країнах, переважно, встановлена законодавча заборона щодо обрання депутатів з числа немагістратів і передбачається вимога щодо обрання з числа фахівців у сфері права (професорів університетів, адвокатів і т. п.) з досвідом роботи, як правило, близько 15 років. Відповідно до Конституції Португальської Республіки у Вищій раді магістратури головує за правом Голова Верховного Суду. До складу Ради входять 2 члени, яких призначає Президент Республіки; 7 членів обираються Асамблеєю Республіки; 7 суддів обираються магістратами згідно з принципом пропорційного представництва. Тож у формуванні Вищої ради магістратури

Португалії беруть участь Президент Республіки, парламент і самі судді, причому із 17 членів (з урахуванням Голови) 8 є суддями.

У країнах Європи, де судові ради мають змішаний склад, члени цих рад, обрані не з числа суддів, як правило, є представниками інших юридичних професій: адвокати (Бельгія, Болгарія, Данія, Франція, Мальта, Ірландія, Словенія, Іспанія, Швеція), прокурори (Болгарія, Франція, Румунія, Іспанія, Італія, Латвія, Мальта, Естонія), керівники юридичного бюро палати лордів (Англія, Уельс, Ірландія), а також професори університетів з юридичних дисциплін (Бельгія, Болгарія, Хорватія, Словенія, Іспанія) або інші фахівці і/або громадяни певного визначеного статусу [77].

На міжнародному рівні немає єдиної думки про те, яким має бути рівень представленості судових органів у судовій раді. У правових нормах минулих років рекомендувалося, щоб відбір членів з числа суддів проводився серед суддів, які займають вищі посади в судових органах (п. 15) [280]. У більш пізніх актах йдеться про необхідність обрання суддів до судових рад, що розглядаються з усіх рівнів судової системи з урахуванням принципу плюралізму (Комітет міністрів Ради Європи, Рекомендація CM/Rec (2010) 12; Рекомендації Київської конференції з питань незалежності судової влади в країнах Східної Європи, Південного Кавказу і Центральної Азії 23–25 червня 2010 року) [117].

Судові ради зобов'язані уникати будь-якого зовнішнього тиску політичного, ідеологічного чи культурного характеру, гарантувати необмежену свободу суддів вирішувати справи безсторонньо, відповідно до їхнього сумління та тлумачення фактів згідно з чинними правовими нормами. Забезпечення незалежності такого органу повинно гарантуватись на конституційному рівні кожної держави. Для забезпечення незалежності судової ради та ефективного виконання нею своїх функцій до цього органу мають належати або повністю судді, або змішаний склад суддів та несуддів. Проте в обох випадках потрібно уникати відчуття корпоративного інтересу, протекціонізму та надання преференцій. Цієї позиції дотримується і Рада Європи, і Венеціанська комісія у своїх висновках. Саме це надасть судовій владі додаткове

джерело легітимації. Проте потрібно враховувати, що навіть у разі змішаного складу діяльність судової ради не повинна перетворюватися на місце представництва інтересів парламентських коаліцій та тиску з боку виконавчої влади, а навпаки, вона має бути вільною від підпорядкування інтересам політичних партій з тим, щоб гарантувати цінності та засади системи правосуддя [56].

Згідно з Рекомендацією Київської конференції з питань незалежності судової влади в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії, до складу судових рад судді повинні обиратися своїми колегами і представляти весь суддівський корпус, включно з представниками судів нижчих інстанцій. Судді з судів апеляційної та вищої інстанцій не повинні домінувати в судових радах. У випадках, коли голова суду призначається у судову раду, йому слід піти з посади голови суду. Крім значного числа представників суддівського співтовариства, що обираються самими суддями, до складу рад можуть входити викладачі права та, бажано, представники адвокатури, для просування принципів прозорості та широкого представництва. Прокурори не повинні входити до складу таких рад, якщо вони не належать до того самого юридичного стану, що й судді. Інші представники правоохоронної системи також не повинні входити до складу таких рад. Ні представник президента, ні представник міністерства юстиції не повинні головувати в раді. Главу ради слід обирати більшістю голосів з числа його членів. У роботі судової ради не повинні переважати представники виконавчої та законодавчої влади (п. 7) [364].

Такі Рекомендації не втратили своєї актуальності й нині. Адже питання представництва у Вищій раді правосуддя гостро дискутується і в наукових колах, і серед юристів-практиків. Значна кількість суб'єктів формування Вищої ради правосуддя не додає стабільності в роботі цього органу. Крім того, виникають питання щодо представництва прокуратури у Вищій раді правосуддя. З нашої точки зору, прокурори не повинні входити до складу судових рад, якщо вони не належать до судової системи. Це стосується членства й інших представників правоохоронної системи. Доречним прикладом відмови від такого представництва стала Грузія, яка

внаслідок законодавчих змін відмовилась від представництва прокуратури у Вищій раді юстиції Грузії. Вважаємо, що членами судових рад, які не є суддями, можуть бути юристи-практики, вчені-юристи, включаючи науково-педагогічний склад, представники адвокатської спільноти з числа тих, які мають визнану репутацію і досвід. Важливо, з нашої точки зору, також підтримати позицію, що для захисту судових органів від зовнішнього втручання члени судових рад, які не є суддями, не повинні бути активними політичними діячами або членами парламенту, уряду або органів управління.

Участь у складі Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах членів, які не є представниками судової влади, загалом несе позитивний посил щодо організації роботи таких органів та зумовлюється необхідністю уникнути ризиків, пов'язаних із корпоративною «келійністю», і сприяти здійсненню демократичного контролю якості та неупередженості правосуддя. З урахуванням тенденції до розгляду в судах питань, що належать до все ширшого кола соціальних відносин, також було б доцільно включати до складу рад фахівців в інших сферах, крім права (наприклад, експертів у галузі управління, фінансів або суспільних наук).

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена (ст. 5 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). У зарубіжних країнах у переважній більшості до складу відповідних судових рад може входити близько 20 членів. У Бельгії ж – 44 члени, що пов'язано з обов'язковою вимогою наявності по 22 франко- та нідерландомовних представників. У Нідерландах всього п'ять членів, що є винятком [528].

Актуальним питанням сьогодення, яке безпосередньо пов'язане зі складом Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, є гендерне представництво. В окремих судових радах є диференціація за ознакою статі. Наприклад, члени Вищої ради юстиції Бельгії, які не є магістратами, повинні бути представлені принаймні чотирма особами кожної статі. Стосовно Вищої ради магістратури Франції передбачено, що при призначенні до її складу компетентних

фахівців, які не є магістратами, у будь-якому випадку повинно бути збалансоване представництво чоловіків і жінок.

У Вірменії у ст. 76 Конституційного Закону «Судовий кодекс Республіки Вірменія» від 7 лютого 2018 року передбачено, що у Вищій судовій раді повинні бути представлені судді усіх спеціалізацій. З метою гендерної представленості суддів-членів Вищої судової ради чисельний склад представників однієї й тієї самої статі повинен бути по можливості обмежений максимум трьома членами [419].

Нова редакція Закону Киргизької Республіки «Про Національну раду у справах правосуддя Киргизької Республіки» від 15 листопада 2021 року передбачає, що Національна рада у справах правосуддя Киргизької Республіки формується з урахуванням представництва не більше як 70 відсотків осіб однієї статі з 12-ти членів (ст. 8) [331].

А тому видається важливим передбачити в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року норму, яка б передбачала обов'язок суб'єктів формування Вищої ради правосуддя дотримуватись рівного представництва за ознакою статі у Вищій раді правосуддя, щоб забезпечити принцип рівності та гендерної справедливості.

Наступною складовою правосуб'єктності є строк повноважень. Згідно із Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та сама особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль (ст. 5).

Термін повноважень членів судових рад у зарубіжних країнах варіюється. Так, в Англії, Ірландії, Північній Ірландії він становить три роки, у Бельгії, Данії, Італії, Мальті, Польщі, Франції, Хорватії – чотири, в Болгарії, Іспанії, Сербії, Словаччині – п'ять, в Угорщині, Нідерландах, Румунії, Швеції та Македонії – шість років [528]. У Португалії законом передбачена диференціація в строках повноважень між членами Ради магістратури залежно від органу призначення: 5 років для осіб, призначених

Президентом Республіки; 4 роки для тих, кого призначає парламент; 3 роки для обраних суддів [64].

Варто констатувати, що міжнародні акти з питань функціонування судових рад не передбачають загальних принципів щодо чисельності членів згаданих рад та терміну їх повноважень. Фактично ці питання вирішуються законодавцем з урахуванням особливостей території держави, державного устрою, судоустрою та завдань, які поставлені перед вказаними судовими радами.

В Україні закріпилася практика сталого застосування норми закону щодо обмеження у кількості строків перебування на посаді членів Вищої ради правосуддя (юстиції). У Законі України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року зазначалося, що члени Вищої ради юстиції, крім тих, які входять до її складу за посадою, призначаються строком на чотири роки і можуть бути призначені лише на один строк (ст. 1 в редакції закону від 12 лютого 2015 року). Аналогічна заборона на повторне переобрання міститься і в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року. Хоча така практика є неоднозначною. Незважаючи на те, що неможливість повторного призначення до складу судової ради розглядається як гарантія незалежності її членів, таке обмеження передбачено усього в двох країнах – Іспанії та Румунії. Що стосується інших країн, то повторне призначення можливе або відразу (Бельгія, Ірландія та Нідерланди), або після закінчення певного терміну (Болгарія, Франція, Італія й Португалія).

Щодо питання головування у відповідних органах, то тут також зарубіжна практика різна. Згідно зі ст. 22 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, Голова Вищої ради правосуддя обирається з членів Вищої ради правосуддя строком на два роки. Голова Вищої ради правосуддя обирається на засіданні Вищої ради правосуддя таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів з будь-якою кількістю кандидатур, запропонованих членами Вищої ради правосуддя. Рішення про обрання Голови Вищої ради правосуддя вважається ухваленим, якщо за нього проголосувало більше половини від конституційного складу Вищої ради

правосуддя (ст. 22 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). При цьому жодних додаткових вимог законодавець не визначив. Хоча аналіз зарубіжної практики свідчить про зворотне. В окремих країнах глава держави або президент є членом судової ради (Алжир, Італія, Мальта). Також членами судових рад можуть бути члени уряду, як правило, міністр юстиції (Кот-д'Івуар, Мавританія, Непал, Сербія, Туреччина та Чорногорія). Вибори голови Ради безпосередньо самим його складом проводяться в таких країнах, як Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Польща, Румунія, Словенія, Чорногорія. У деяких країнах голова верховного суду (Англія, Данія, Непал, Оман, Португалія, Північна Ірландія, Того, Уельс, Філіппіни, Шотландія) або ж голова спеціалізованого суду є також головою ради, займаючи обидві ці посади одночасно. Наприклад, головою Вищої ради магістратури Франції є перший голова касаційного суду щодо суддів і Генеральний прокурор при Касаційному суді щодо прокурорів; головою Високої судової ради Сербії за посадою є Голова Верховного касаційного суду. В окремих випадках законодавством визначається категорія членів ради, з яких передбачено можливість обирати голову ради, зокрема в Хорватії допускається обирати голову Національної судової ради виключно з членів-суддів [111].

Що стосується виборів голови судової ради, то і Консультативна рада європейських суддів, і Венеціанська Комісія рекомендують, щоб така особа була неупередженою та непричетною до політичних партій. У парламентських системах, де на президента або главу держави покладено лише офіційні повноваження, вважається допустимим призначити головою ради главу держави. Існують, однак, різні підходи до питання щодо способу обрання голови судової ради за умов президентсько-парламентської форми правління. У цілому Консультативна рада європейських суддів рекомендує, щоб голову обирала сама рада і щоб це був суддя, в той час як Венеціанська комісія вважає: щоб уникнути можливої «групівщини» всередині ради, було б краще обирати голову з числа членів ради, які не є суддями. Хоча існують і зворотні пропозиції: щоб функції голови ради виконував один із його

членів з числа суддів (наприклад, A/HRC/23/43/Add.1, пп а) п. 113). Проте, головою судової ради не слід призначати головного суддю або голову верховного суду (див., наприклад, A/HRC/17/30/Add.3, п. 94 і).

Важливою складовою легітимації, а відтак і правосуб'єктності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є також вимоги та обмеження до членів Вищої ради правосуддя. Їх перелік передбачений Конституцією України (ст. 131) та Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 6). Зокрема, в Конституції зазначається, що член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої. При цьому член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності. Додатково в Законі передбачено, що на посаду члена Вищої ради правосуддя може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту й стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності [319].

Член Вищої ради правосуддя має відповідати критерію політичної нейтральності. Зокрема, не може бути обрана (призначена) членом Вищої ради правосуддя особа, яка на день обрання (призначення):

- 1) є членом або обіймає посаду в політичній партії, іншій організації, яка має політичні цілі або бере участь у політичній діяльності;
- 2) є обраною на виборну посаду в органі державної влади (крім судової) чи органі місцевого самоврядування, має представницький мандат;
- 3) бере участь в організації або фінансуванні політичної агітації чи іншої політичної діяльності.

Члени Вищої ради правосуддя, крім Голови Верховного Суду, здійснюють свої повноваження на постійній основі. На членів Вищої ради правосуддя поширюються вимоги та обмеження, встановлені законодавством у сфері запобігання корупції. Члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів.

Член Вищої ради правосуддя не має права суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, органі суддівського, адвокатського чи прокурорського самоврядування, зі статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-яку іншу оплачувану посаду (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу винагороду, крім винагороди члена Вищої ради правосуддя (за винятком здійснення викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку. Член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, професійних спілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності [319].

Особа, яка є власником акцій або володіє іншими корпоративними правами чи має інші майнові права або інший майновий інтерес у діяльності будь-якої юридичної особи, що має на меті отримання прибутку, зобов'язана передати такі акції (корпоративні права) або інші відповідні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження такими акціями, корпоративними або іншими правами, або щодо реалізації прав, які з них виникають) на час перебування на посаді члена Вищої ради правосуддя. Член Вищої ради правосуддя може отримувати відсотки, дивіденди та інші пасивні доходи від майна, власником якого він є.

Член Вищої ради правосуддя, який є суддею, не може здійснювати правосуддя (крім Голови Верховного Суду). Член Вищої ради правосуддя, який є адвокатом, повинен на час здійснення повноважень члена Вищої ради правосуддя зупинити в установленому порядку адвокатську діяльність. На час здійснення суддею, прокурором, адвокатом повноважень члена Вищої ради правосуддя він не може брати участі в органах суддівського, адвокатського чи прокурорського самоврядування.

Не можуть бути членами Вищої ради правосуддя:

- 1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;
- 2) особи, які мають судимість, не погашену або не зняту в установленому законом порядку;
- 3) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- 4) особи, які були членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або Вищої ради юстиції до набрання чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року;
- 5) особи, які перебувають на адміністративних посадах у судах (крім посади Голови Верховного Суду);
- 6) особи, які не відповідають вимогам цього Закону щодо несумісності з іншими видами діяльності та не усунули таку невідповідність протягом розумного строку, але не більш ніж протягом тридцяти календарних днів із дня виникнення обставин, що призводять до порушення вимог щодо несумісності, чи іншого строку, встановленого Вищою радою правосуддя відповідно до закону [319].

У зарубіжних країнах також встановлюються вимоги до кандидатів на посаду члену судової ради, а також обмеження пов'язані з перебуванням на цій посаді. В Органічному законі Грузії «Про загальні суди» від 4 грудня 2009 року № 447 зазначено, що член Вищої ради юстиції Грузії, призначений Президентом Грузії/вибраним Парламентом Грузії, не може займати будь-яку посаду в державній службі, займатись підприємницькою діяльністю, безпосередньо виконувати обов'язки

члена постійно діючого керівного, наглядового, контрольного, ревізійного або консультативного органу суб'єкта підприємницької діяльності або виконувати іншу оплачувану діяльність, крім наукової, педагогічної та творчої. Він не може бути членом політичного об'єднання або (і) брати участь у політичній діяльності [327].

Таким чином, можна констатувати, що чинне національне законодавство передбачає окремі новели, стосовно вимог щодо кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя. Йдеться про політичну нейтральність та належність до правничої професії кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя. Якщо політична нейтральність як категорія знаходить свою певну деталізацію в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, то вимога щодо належності кандидатів у члени Вищої ради правосуддя до правничої професії чинним законодавством не визначена. Це стосується як поняття «правничої професії», так і переліку цих «правничих професій». Тобто йдеться про фактичну відсутність правового регулювання у цій сфері. Тож цілком закономірною виглядає пропозиція щодо скасування цієї вимоги до кандидатів у члени Вищої ради правосуддя. Адже, з одного боку, в цей час відсутні правові підстави виконати цю вимогу, а з іншого – наявність такої вимоги, можливо, призведе до звуження кола представництва юридичних професій у Вищій раді правосуддя. Стосовно підстав припинення повноважень члена Вищої ради правосуддя та звільнення його з посади, то Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року встановлює відповідні випадки. Зокрема, підставами для звільнення члена Вищої ради правосуддя з посади є:

- 1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я за наявності медичного висновку;
- 2) подання заяви про звільнення з посади члена Вищої ради правосуддя за власним бажанням;
- 3) грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом члена Вищої ради правосуддя або виявило його невідповідність займаній посаді,

допущення іншої поведінки, що підриває авторитет та суспільну довіру до правосуддя та судової влади, у тому числі недотримання етичних стандартів судді як складової професійної етики члена Вищої ради правосуддя;

4) виявлення обґрунтованості наявних обставин щодо його невідповідності вимогам та обмеженням визначеним у законі (ст. 6 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року);

5) істотне порушення вимог, установлених законодавством у сфері запобігання корупції, порушення вимог Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» від 23 вересня 2021 року у частині подання, дотримання строків подання декларації про контакти;

6) систематична неучасть у роботі Вищої ради правосуддя чи органу Вищої ради правосуддя, до складу якого він входить.

Рішення про звільнення члена Вищої ради правосуддя з посади з підстав, визначених пунктами 1 і 2, Вища рада правосуддя ухвалює на найближчому засіданні після отримання медичного висновку або заяви відповідно. Процедура ухвалення Вищою радою правосуддя рішення про звільнення її члена із зазначених підстав ініціює Голова Вищої ради правосуддя або його заступник. Рішення про звільнення члена Вищої ради правосуддя з посади з підстав, визначених пунктами 3–6, приймає орган, що обрав (призначив) члена Вищої ради правосуддя, за поданням Вищої ради правосуддя. Рішення про внесення подання про звільнення члена Вищої ради правосуддя ухвалюється більшістю від складу Вищої ради правосуддя. З дня внесення зазначеного подання такий член Вищої ради правосуддя відсторонюється від посади, а його повноваження зупиняються до ухвалення рішення органом, що обрав (призначив) цього члена Вищої ради правосуддя.

Член Вищої ради правосуддя, стосовно якого Вища рада правосуддя розглядає питання про звільнення з посади або внесення подання про звільнення з посади, не

бере участі в голосуванні щодо такого рішення (ст. 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Також повноваження члена Вищої ради правосуддя припиняються в разі:

1) закінчення строку, на який його обрано (призначено), крім випадку, визначеного частиною третьою статті 5 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року;

2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

3) припинення громадянства України або набуття громадянства іншої держави;

4) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

5) припинення повноважень судді або звільнення з посади судді (крім виходу судді у відставку) з підстав, визначених Конституцією України;

6) його смерті;

7) набрання законної сили рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами, необґрунтованими і їх стягнення в дохід держави.

Закінчення строку, на який суддю обрано Головою Верховного Суду, а також його звільнення з адміністративної посади, у тому числі висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду, припиняє повноваження Голови Верховного Суду як члена Вищої ради правосуддя (ст. 25 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Потрібно сказати, що встановлені вимоги та обмеження щодо членства у Вищій раді правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах це розповсюджена практика. Відмінність – переважно в обсягах та межах відповідних вимог та обмежень. При цьому окремо варто звернути увагу на положення п. 4 ст. 6 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, де зазначено, що «Члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів» та п. 7 ч. 5 ст. 20 Закону

України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, де передбачається, що «Члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів як складової професійної етики члена Вищої ради правосуддя» [319]. Відповідно до такого підходу всі члени Вищої ради правосуддя незалежно від суб'єкта формування прирівнюються законодавцем до статусу судді. Вважаємо, що це породжує ситуацію правової невизначеності щодо статусу членів Вищої ради правосуддя, які делеговані органами державної влади та громадянським суспільством. Адже в такому разі нівелюється призначення зовнішнього контролю за діяльністю Вищої ради правосуддя, який необхідний в умовах діяльності демократичного незалежного органу. Тому видається справедливим виключити таку норму зі згаданого закону або ж розробити «Етичний кодекс члена Вищої ради правосуддя», обов'язковість дотримання якого передбачити у присязі, яку складають члени Вищої ради правосуддя для вступу на відповідну посаду.

Підсумовуючи зазначимо, що міжнародні акти визнають достатньо важливим те, щоб відбір членів судових рад, як суддів, так і не суддів, відбувався з урахуванням їх компетентності, досвіду, розуміння того, як діє судова система, та забезпеченням високого рівня незаангажованості на основі об'єктивного, справедливого та прозорого процесу, в межах якого «суди та інші сторони, безпосередньо пов'язані із судовою системою, повинні відігравати суттєву роль у підборі і призначенні членів такого органу» (див. A/HRC/11/41, п. 29). Застосування цих критеріїв направлено на те, щоб, по можливості, уникнути політизації судових рад, оскільки здійснення політичного контролю цих установ у кінцевому підсумку призвело б до результатів, зворотних очікуваним, а саме – ослаблення незалежності судових органів. Методи відбору та призначення повинні перешкоджати реально існуючим силам у їхніх намірах щодо здійснення контролю або наданні впливу на процес прийняття рішень, забезпечуючи повну транспарентність та інформованість про цю небезпеку і стосовно членів Вищої ради правосуддя.

Реалізація значної кількості повноважень на високому рівні компетентності, об'єктивності та незалежності потребує наявності відповідних кадрових та організаційних ресурсів. Відтак питання організаційної структури є одним з найважливіших. Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів Вища рада правосуддя утворює Дисциплінарні палати з числа членів Вищої ради правосуддя. Кількість Дисциплінарних палат та кількісний склад кожної палати визначаються рішенням Вищої ради правосуддя з урахуванням вимог чинного закону. До складу кожної Дисциплінарної палати входить щонайменше чотири члени Вищої ради правосуддя. При формуванні Дисциплінарних палат Вища рада правосуддя має забезпечити, щоб щонайменше половина, а якщо це неможливо, то принаймні значна частина членів кожної Дисциплінарної палати були суддями або суддями у відставці (ст. 26) [319].

Також новелою сучасного законодавства стало запровадження Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. Згадана Служба формується з числа осіб, які мають вищу юридичну освіту, стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, з яких не менше восьми років сукупного стажу роботи на посадах судді, прокурора, адвоката.

Дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя призначаються на посади за результатами конкурсу в порядку, встановленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених у законі. Рішення про призначення на посаду дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя приймається після проходження переможцем конкурсу спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, а також перевірки на доброчесність та відповідність установленим для судді етичним стандартам. У разі призначення судді у відставці дисциплінарним інспектором Вищої ради правосуддя за ним зберігаються пенсія або довічне грошове утримання, а також інші гарантії (ст. 28 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Узагальнений зарубіжний досвід формування відповідних судових рад дає можливість стверджувати, що переваги моносистемного типу побудови судових рад полягають у наявній можливості функціонування єдиного вищого органу для вироблення однотипних або споріднених підходів до вирішення внутрішніх питань управління суддівським персоналом, дисциплінарної практики чи адміністрування судами. Інший підхід до побудови судових органів передбачає полісистемний підхід в їх організації, що характеризується наявним різноманіттям структурно-функціональних органів. Такий підхід пов'язаний з широким спектром повноважень органів, що розглядаються, і необхідністю дотримання стандартів незалежності в їхній діяльності. А тому цілком виправданим виглядає утворення кількох вищих предметно-спеціалізованих органів, пов'язаних функціональною спорідненістю. Так, у Національній раді судочинства Республіки Польща діють такі постійні комісії: із загальних питань та підготовки суддів, з дисциплінарної відповідальності суддів, бюджетна, з проведення інспекцій та перевірок, з професійної етики суддів [519].

Таким чином, організаційна будова Вищої ради правосуддя, з нашої точки зору, комбінована. Такий висновок ґрунтується, в тому числі, на визначеній сукупності повноважень Вищої ради правосуддя. Загалом зазначимо, що частину повноважень Вища рада правосуддя може реалізувати як єдиний орган суддівського врядування, що характерно для моносистемного типу організаційної будови названих органів, а частину – виключно у взаємодії з іншими органами, такими як Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Президент України та деякі інші.

3.2. Принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Основоположним елементом, який разом із правосуб'єктністю становить фундамент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є принципи його

статусу. Важливість принципів обумовлена тим, що вони є вінцем багатовікового розвитку людства, результатом осмислення закономірностей розвитку суспільства в цілому та втіленням їхніх основоположних демократичних та гуманістичних традицій. У контексті вищезначеного варто зазначити, що принципи формують каркас, який слугує основою для всіх правових актів, що регулюють організацію і діяльність тих чи інших органів держави загалом. А тому, якщо правосуб'єктність визначає «загальні межі» правового положення органу як владного суб'єкта, то принципи визначають характер та спрямованість дій цього органу [97, с. 41]. Водночас, на думку В.О. Міхальова, який досліджував правовий статус особи, «...існує цілий ряд обставин, які відіграють велику роль у формуванні цього статусу; їх можна назвати предстатусними елементами, оскільки саме вони зумовлюють правовий статус конкретної особи. Це насамперед громадянські стани особистості (громадянство, іноземство, безгромадянство), правосуб'єктність особистості та принципи правового статусу особистості» [174, с. 126]. Тож важливість цього елемента конституційно-правового статусу видається безсумнівною, незалежно від суб'єкта та місця в структурі самого статусу (достатусні, статусні чи післястатусні).

Загалом термін «принцип» (від латинського «*princīpium*») визначають як начало, основу; основне вихідне положення; засаду; переконання тощо. Суттєвим для будь-якого поняття є його визначення, що й розкриває його зміст, а тому більш чітке розуміння цього терміна можна знайти в наукових джерелах. Зокрема, у «Словнику української мови» та «Юридичній енциклопедії» містяться такі основні значення, в яких вживається цей термін: «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку»; «особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось»; «переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці» [513, с. 110–111].

У «Багатомовному юридичному словнику-довіднику» можна зустріти визначення «принципу» як основних засад, вихідних ідей, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю й відображають

суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [9, с. 342]. Окрім цього, можна зупинитися на окремих наукових позиціях, які стосуються поняття принципів. Зокрема, поняття «принцип» означає основні найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості. Також під принципами в теорії права розуміють певні вихідні начала, основи, ключові положення, визначальне правило щодо існування певного правового явища [106, с. 109].

При цьому, на думку М.І. Козюбри, принципи права, як і саме право, є явищем багатограним, а тому не може бути повністю охоплене якимось одним, універсальним визначенням [162, с. 11].

А тому, фактично, принципи права складають остов права, пронизують його єдиними вихідними установленнями, цементують усі його компоненти, об'єднують їх у загальну тенденцію відповідно до об'єктивних потреб регульованих відносин [162, с. 189]. Така закономірність існування та дієвості принципів права загалом властива і конституційному праву. Принципи в конституційному праві України мають ряд юридичних ознак, за якими можна зрозуміти їхні юридичні властивості, а саме: принципи конституційного права України є узагальненим і концентрованим вираженням конституційних ідеалів, тобто найвищих духовних (ідеологічних) цінностей, досягнення яких є основним стратегічним завданням конституційно-правового регулювання; принципи конституційного права України втілюють найважливіші ідеї конституційно-правової думки, виражені в теоріях, доктринах і вченнях видатних мислителів давнини та сучасності (Т. Джеферсона, С. Дністрянського, Дж. Лока, Ш.Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Б. Франкліна та ін.). Принципи конституційного права України визначають сутність і зміст, спрямованість і форми конституційно-правового регулювання, тобто ці принципи є основними соціальними орієнтирами конституційно-правового регулювання [291, с. 21–22].

Таким чином, зважаючи на представлені підходи, вважаємо, що принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це закріплені у конституційно-правових актах найбільш загальні, нормативно-регулятивні та свідомо-вольові правила поведінки, які регулюють та охороняють окрему сферу суспільних відносин, є результатом розвитку суспільно-правової думки, характеризуються певним рівнем універсальності та імперативності й демонструють сутність та соціальне призначення Вищої ради правосуддя [472, с. 219].

Досліджуючи питання принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя варто, також зважати на доктринальні підходи, які стосуються принципів судової влади. Адже принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя не можуть суперечити загальним принципам судоустрою з огляду на те, що Рада, яка розглядається, є його частиною. До того ж, як вважають Л.В. Баєва та П.Г. Назаренко, місце принципів судової влади у загальній системі принципів права зумовлюється тим, що їх дія поширюється на організацію судової системи й на регламентацію процедури судового розгляду справ. Більшість із них є міжгалузевими, оскільки обов'язок їх забезпечення з боку держави випливає з конституційного положення про судовий захист прав і свобод людини (ст. 55 Конституції), а значить, поширюється він на весь процес реалізації судової влади [10, с. 20]. Як зазначає А.Л. Борко, принципами організації судоустрою України є специфічний різновид загальноправових принципів, який спирається на всезагальне розуміння, з одного боку, та набуває власної своєрідності, закладаючи вихідні основи до концептуальних положень судової влади, побудови державного апарату й становлення правопорядку – з іншого [35, с. 50].

Отож, на думку І.В. Назарова, принципи побудови судової системи можна визначити як історично сформовані теорією й практикою діяльності судів, обумовлені економічним та ідейно-політичним рівнем розвитку суспільства нормативно закріплені положення, які фіксують найважливіші вимоги й відображають

закономірності побудови судової системи країни, виражають її зміст і специфіку, визначають тенденції розвитку [254, с. 128–129].

Диференційованість підходів щодо поняття принципів судової влади передбачила наявність різноманітних точок зору щодо їхньої класифікації. Одні автори зазначають, що, будучи єдиною, система принципів судової влади поділяється на три підсистеми: інституціональну (загальні принципи судової влади), функціональну (принципи відправлення судочинства) й організаційну (принципи організації системи судових органів, або судоустрійні принципи). Усі вони хоча й пов'язані між собою, утворюють самостійні галузеві підсистеми, кожна з яких відрізняється сферою поширення і призначенням [10, с. 20].

Загалом, конституційні принципи, які регулюють судову систему, можна поділити на три групи: принципи й норми, що визначають взаємовідносини особи й судової влади; принципи організації судової системи (здійснення правосуддя тільки судом відповідно до закону; єдність судової системи; поєднання професійних і непрофесійних начал у здійсненні правосуддя), принципи функціонування судової системи (незалежність, незмінюваність і недоторканність суддів; гласність судочинства, змагальність і рівноправність сторін у процесі). Згадані принципи, на думку А.Л. Борко, слід доповнити ще й такими загальноправовими засадами, як принципи верховенства права і законності, втілення яких в організації та діяльності судової системи України набуває ключового значення у зв'язку зі специфічним призначенням судової влади із здійснення державою правового захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина [34, с. 455].

У контексті сказаного доповнимо, що загальноправові принципи в теорії права окремі дослідники визначають як основоположні. Так, С.П. Погребняк під основоположними принципами права розуміє систему найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні цій системі права, і визначають її характер і напрями подальшого розвитку. До основоположних

принципів права автор відносить принципи справедливості, рівності, свободи та гуманізму [293, с. 37]. Крім того, науковець формулює такі ознаки основоположних принципів права:

- 1) концентрований вираз найважливіших сутнісних рис та цінностей, що властиві певній системі права;
- 2) у разі конкуренції між принципами при вирішенні конкретної правової ситуації вибір здійснюється не за традиційними правилами подолання колізій між нормами права;
- 3) найбільш загальний характер принципів права означає найвищий ступінь їх абстрагування;
- 4) основоположні принципи визначають змістовний характер системи права і напрямки її подальшого розвитку;
- 5) порівняно з правовими нормами принципи права відрізняються більшою стійкістю, залишаються незмінними протягом тривалого часу;
- 6) як і правові норми, основоположні принципи зазвичай фіксуються в зовнішніх формах (джерелах) права [293, с. 27–34].

Питання принципів організації та діяльності Вищої ради правосуддя, а перед тим Вищої ради юстиції, також стало частиною наукових пошуків окремих вчених. Зокрема, Д.А. Опаленко до принципів діяльності Вищої ради юстиції відносить незалежність, самостійність, рівновіддаленість від усіх гілок влади, гласність та деякі інші [270, с. 112]. На думку А.Р. Крусян, діяльність Вищої ради юстиції опосередковується такими принципами, як законність, об'єктивність, гласність, незалежність, демократизм, гуманізм, колегіальність, а також принципами її функціональної та організаційної незалежності [219, с. 130]. Натомість, О.А. Боровицький зазначив, що основними аксіологічними принципами організації діяльності Вищої ради правосуддя є принцип верховенства права, незалежності суду і суддів як у відносинах зі владою і суспільством, так і у відносинах зі сторонами по будь-якій судовій справі, як складова гарантії належного та законного здійснення прав

та свобод людини, поваги до прав людини і неупередженого застосування права [36, с. 194]. Відповідно до іншого підходу Вища рада юстиції покликана виконувати свої обов'язки на основі дотримання принципів законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, нормативності, службової самостійності і відповідальності за дії чи бездіяльність [462, с. 35–36].

Загалом, варто погодитись із думкою А.М. Колодія, який наголошує на тому, що усі принципи тісно взаємопов'язані і в своїй сукупності становлять єдину систему. Кожний із них відіграє самостійну роль, але між ними існує взаємозв'язок і взаємодія, які визначаються єдністю мети і завдань. Дія одного принципу зумовлює дію інших. Кожний із принципів не може існувати відокремлено від принципів системи в цілому. Зміст окремих принципів визначається з урахуванням змісту інших принципів галузі права [164, с. 39]. Таким чином, з нашої точки зору, принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можуть носити більш загальний характер, торкаючись начебто зовнішньої сторони організації і діяльності цього конституційного органу, і водночас бути конкретизованими принципами, на яких ґрунтується власне робота Вищої ради правосуддя по виконанню покладених на неї завдань. Без визначення системи зазначених принципів будь-яка діяльність, у тому числі й діяльність Вищої ради правосуддя, може виявитися малоефективною, нецілеспрямованою.

При цьому наголосимо, що в своєму дослідженні ми акцентуємо увагу саме на принципах конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, які в загальних рисах наближені до принципів організації та принципів діяльності. Такий підхід обумовлений відсутністю в юридичній науці чіткої науково-теоретичної градації чи класифікації організаційних принципів чи принципів діяльності та призводить до певного ототожнення розглядуваних понять як у доктринальних джерелах, такі в нормативних актах. Наприклад, В.М. Висоцький, визначаючи структуру конституційно-правового статусу політичних партій зауважує на принципах організації та діяльності політичних партій та узагальнює їх під поняттям «принципи

конституційно-правового статусу» [63, с. 5]. Відтак будь-яка класифікація за згаданими критеріями передбачає теоретичну умовність та суто наукову цінність. Саме тому поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя більше підкреслює системність, нерозривність та взаємопов'язаність усієї сукупності принципів, які й окреслюють статус цього органу.

Більше того, принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя зумовлені власне природою держави та рівнем її соціального, політичного та правового розвитку [472, с. 220]. Як наслідок, згадані принципи є віддзеркалюючою проекцією на підходи суспільства щодо того, якими мають бути організація та система органів судової влади держави; яке місце та роль окремих органів цієї системи; а також сукупність їхніх повноважень для реалізації визначених завдань. Відсутність чи недотримання зазначених принципів тягне за собою порушення вимог законності, прав і свобод людини та громадянина, а як наслідок – до втрати демократичних засад розвитку суспільства і держави. На думку А.М. Колодія, виражені в праві принципи нібито підносяться, віддаляються від свого матеріального носія (норм права) і стають принципами правосвідомості, внутрішнім регулятором поведінки людини. Правові принципи – це наче «згустки» законодавчих норм [164, с. 18].

Науковці зазначають, що існує реальна потреба в нормативному закріпленні принципів, особливо з урахуванням того, що правові норми за своєю природою здатні віддзеркалити і закріпити загальні ідеї, найважливіші принципи, властиві всій юридичній формі [516, с. 149].

А тому, констатуючи глибокі перетворення у судовій сфері, варто окреслити вектори розвитку судової влади України з урахуванням сучасних міжнародно-правові реалій, які охоплює предмет нашого дослідження. Одним із таких векторів є створення дієвих гарантій суддівської незалежності, посилення ролі окремих суддів і судової влади. Результатом розроблення правового забезпечення зазначеного напрямку стало створення в ряді країн незалежних органів, що складаються із суддів або з переважаючої більшості суддів, які мають різні найменування, структуру і

повноваження та охоплюються загальною назвою «council for the judiciary», що в буквальному перекладі означає «рада судової влади» або «судова рада». Прийнята значна кількість документів неурядових організацій, які є рекомендаційними, проте мають на меті зміцнення незалежності судової влади, її авторитету та підтримку органів судової влади. До таких документів можна віднести акти, прийняті Генеральною асамблеєю Європейської Асоціації судових рад (ENCJ): Дублінська декларація про стандарти відбору і призначення суддів (Дублін, 9–11 травня 2012 року), Лондонська декларація про судову етику (Лондон, 2–4 червня 2010 р), Бухарестська резолюція про транспарентність та доступ до правосуддя (Бухарест, 29 травня 2009 року), Будапештська резолюція про самоврядування судової влади: баланс незалежності та відповідальності (Будапешт, 21–23 травня 2008 року) тощо. Ці міжнародно-правові акти та інші акти, прийняті на їхній основі, фактично сформували сукупність базових ідей та принципів, що визначають основу правового статусу органів, відповідних Вищій раді правосуддя в Україні незалежно від їхньої національної приналежності і специфіки національної моделі. Такі принципи слід розглядати в якості універсальних стандартів, використання яких дає країнам змогу досягти високих параметрів у забезпеченні незалежності суддів і судової влади. Безумовно, ми це вже зазначали, що принципи організації і діяльності судових рад не можуть бути досліджені у відриві від інститутів судової влади, а відтак вони є похідними від її базисних характеристик, являють собою правила, що забезпечують параметри незалежності суддів і самостійності судів [475, с. 21].

Звернувшись до національного законодавства України, можемо констатувати зворотну тенденцію. На жаль, ні в Конституції України, ні в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року не визначено принципів статусу Вищої ради правосуддя. Лише в статті 7 згаданого закону містяться положення щодо принципів обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя. До таких принципів віднесено: принципи верховенства права, професійності, публічності, політичної нейтральності. Доречно зауважити, що, наприклад, у Законі України «Про

Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року в статті 2, присвяченій засадам діяльності Конституційного Суду України, передбачено, що Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків [330]. При цьому лише Регламент Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року в главі I містить положення щодо основних засад діяльності Ради та її органів, до яких віднесено: верховенство права, відкритість, гласність, колегіальність, незалежність та безсторонність, розумність строків [362].

Вважаємо, що позитивним прикладом у цій частині є законодавче закріплення принципів в окремих країнах. Зокрема, в Законі Республіки Казахстан «Про Вищу Судову Раду Республіки Казахстан (зі змінами на 3 липня 2020 року) у статті 2 передбачено, що Вища Судова Рада Республіки Казахстан здійснює свою діяльність на основі принципів незалежності, законності, колегіальності, гласності та неупередженості [320]. У Законі Республіки Узбекистан «Про Вищу судову раду Республіки Узбекистан» від 28 березня 2017 року визначено основними принципами діяльності Ради законність, незалежність, колегіальність, об'єктивність, рівноправність його членів і відкритість. Рішення Ради приймаються колегіально на його засіданні [321]. У Законі Киргизької Республіки «Про Національну раду у справах правосуддя Киргизької Республіки» в редакції Закону Киргизької Республіки від 15 листопада 2021 року у статті 3 передбачено, що Національна рада здійснює свою діяльність на принципах незалежності, гласності, колегіальності, об'єктивності [331].

У своїй дисертаційній праці О.А. Боровицький приділив певну увагу принципам організації та здійснення діяльності Вищої ради правосуддя. На його думку, враховуючи те, що Вища рада правосуддя є органом державної влади, то організація її діяльності ґрунтується на принципах, які, з теоретичної точки, зору можна розподілити на дві групи. По-перше, це універсальні принципи, що притаманні

державному апарату України в цілому, всім видам органів державної влади, і закріплені в Конституції України та в законах. До них, зокрема, відносять принцип суверенності та єдності системи органів державної влади, принцип поділу влади, принцип законності, що випливає з більш загального конституційного принципу верховенства права, принцип участі громадян у формуванні й діяльності органів державної влади, принцип позапартійності. У науковій літературі виділяють й інші універсальні принципи: гуманізму, соціальної справедливості, відкритості і врахування громадської думки, виборності тощо. По-друге, це спеціальні принципи, такі, що пов'язані зі специфікою здійснення відповідних видів державної діяльності та визначають побудову й функціонування окремих видів органів державної влади [36, с. 78–79]. Крім того, О.А. Боровицький у своїй праці аргументує власну позицію щодо принципів організації та діяльності Вищої ради правосуддя Висновком Венеціанської комісії № 588/2010, CDL-AD (2010) 029 від 18 жовтня 2010 року щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження», який стосувався і оцінки роботи Вищої ради юстиції в Україні. У ньому, серед іншого, йшлося про те, що діяльність такого органу, який «захищає цінності та основоположні принципи правосуддя» має відбуватися на принципах законності, об'єктивності, гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, колегіальності, а також принципах його функціональної та організаційної незалежності [60].

Тож маємо констатувати наявність низки міжнародних нормативно-правових актів, які визначають засади, тобто насамперед принципи, на яких має ґрунтуватися та функціонувати судова влада демократичної правової держави. Це принципи як власне судової діяльності, так і побудови судоустрою. Незважаючи на всю наукову дискусійність поняття «міжнародні стандарти», їх важливість у частині додержання та застосування в національному законодавстві є очевидною. До того ж такий підхід сприяє посиленню євроінтеграційних прагнень сучасної України, що на нашу думку, надає можливість виокремити новий принцип судової системи як інтеграційність.

Виходячи з аналізу правової доктрини і практики зарубіжних країн, а також порівняльно-правового та формально-логічного методів дослідження, на підставі аналізу законодавства, яке визначає конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя, до основних принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можна віднести принципи справедливості, відкритості та гласності, незалежності, демократизму, гуманізму, законності, об'єктивності, колегіальності, судового оскарження, незалежності суддів і невторчання в судову діяльність.

Принцип справедливості є одним з базових принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Загалом, справедливість, як правило, визначається як наукова категорія, що відображає взаємодію економіки, політики, права, моралі тощо. Це одна з фундаментальних цінностей суспільно-політичного життя, що впливає з принципу врівноваженості в соціальних відносинах прав і обов'язків людей, інтересів суспільства й особи. Соціальна справедливість є також і відповідністю до рівності й свободи, тісно переплітаючись з ідеями гуманізму, справжнього народовладдя [245, с. 23]. В ідеалі право завжди повинно бути справедливим. Прихильники концепції природного права обстоюють думку, що закони повинні бути втіленням справедливості. Як вважають учені, право – це нормативно закріплена справедливість. Більше того, на думку В.М. Трубнікова та О.Є. Скакуна, неправильно вважати, що право, моральність і справедливість існують окремо одне від одного в часі й просторі, а тому (як стверджується критиками справедливості) можна безболісно відмовитися від поняття справедливості. Насправді вони одночасно співіснують у державно-правових відносинах у тому чи іншому ступені розвитку, а також у вищій формі їх прояву – справедливості. Тому більш правильною видається думка, що справедливість – це не тільки етична, філософська категорія, а й правове поняття, що санкціонує певні суспільні відносини, відповідні цим відносинам правила поведінки, вчинки і діяльність людей. Конкретне відбиття справедливості знаходить у правових нормах, а також у вчинках людей, що застосовують ці норми [437, с. 13–14].

Саме в сучасних умовах принцип справедливості виступає визначальним чинником демократизації та стабілізації суспільного розвитку, сприяє подоланню наслідків тоталітарного режиму, зародженню цивілізованих засад розбудови української демократичної державності [18, с. 183]. Справедливість за своєю суттю є поняттям релятивним, що віддзеркалює соціальні реалії того чи іншого суспільства, рівень його культурної, правової зрілості. Нині справедливість відіграє роль своєрідного індикатора, який дає конкретне уявлення про відповідність моделі соціальної та правової держави її фактичному стану в суспільстві. Про право на справедливий суд йдеться в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Вимога дотримуватися справедливості під час застосування кримінального покарання закріплена й у статті 10 Загальної декларації прав людини 1948 року, статті 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 року. Так, у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року проголошено, що «кожний має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом...».

Варто підкреслити, що розгляд справи може бути справедливим лише в разі незалежності та неупередженості суду [124; 171; 244]. А тому принцип справедливості має безпосереднє відношення до конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Адже саме на цей орган покладається забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції України і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Більше того, принцип справедливості полягає в тому, що рішення Вищої ради правосуддя ґрунтуються не тільки на букві закону, а й на уявленнях розумності, обґрунтованості, прийнятності, раціональності, людяності, гуманізму, людиноцентричності. Беручи до уваги, що справедливість – це морально-етична категорія, прямому нормативному регулюванню вона не піддається, проте

змістом цього принципу пронизані буквально всі повноваження Вищої ради правосуддя [457, с. 242].

Принцип відкритості та гласності є одним з ключових принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя так як фактичне втілення цього принципу передбачає підвищення рівня транспарентності судової влади та діяльності Вищої ради правосуддя і як наслідок підвищення рівня довіри громадян і до судової влади і до Вищої ради правосуддя.

На думку В.О. Серьогіна, принцип гласності полягає у визнанні необхідності й вимозі обов'язкового дотримання безперешкодного руху інформаційних потоків про явища і процеси в державно-правовій сфері [381, с. 7].

Дотримання принципу гласності у діяльності Вищої ради правосуддя досягається шляхом забезпечення публічного розгляду питань на засіданнях Ради та її органів (наприклад, Дисциплінарних палат за винятками визначених Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Крім того, принцип гласності забезпечується шляхом оприлюднення на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя оперативних результатів розгляду питань порядку денного засідань Ради, її органів, а також рішень Ради та її органів; надання доступу до публічної інформації, якою володіє Рада. Вища рада правосуддя вживає заходи для забезпечення доступу до інформації та задоволення суспільного інтересу у повному обсязі. Уся публічна інформація потенційно доступна для отримання зацікавленим особами, крім обмежень, установлених законом. Зокрема, протягом 2020 року на розгляд Вищої ради правосуддя надійшло 692 запити на інформацію, що на 7 % більше, ніж минулого року (647 запитів за 2019 рік). Ці запити до Вищої ради правосуддя надіслано: 559 – електронною поштою; 19 – телефонним/факсимільним зв'язком; 104 – поштою; 10 – подано особисто громадянами [120].

На виконання норм Законів України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року забезпечується ведення системи

обліку публічної інформації шляхом її систематизації за певними критеріями та розміщення на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя у відповідних розділах/підрозділах. Наказом в. о. керівника секретаріату Вищої ради правосуддя від 2 жовтня 2020 року № 77/0/1-20 «Про систему обліку публічної інформації у Вищій раді правосуддя» врегульовано питання забезпечення збереження публічної інформації та доступу до неї в системі обліку Вищої ради правосуддя.

Відповідне управління секретаріату Вищої ради правосуддя, згідно зі статтею 18 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, забезпечує внесення до системи обліку інформацію про документи, доступ до публічної інформації та її збереження в системі обліку. У 2020 році документообіг Вищої ради правосуддя становив 95 547 документів, що на 7211 (7 %) менше, ніж у 2019 році (102 758). Окремі з них: звернення громадян – 13 821 (у 2019 році – 12 532); депутатські звернення – 238 (у 2019 році – 211); інформаційні запити – 704 (у 2019 році – 668); звернення установ, організацій – 1577 (у 2019 році – 1900); звернення суддів (без врахування повідомлень про втручання) – 7225 (у 2019 році – 7624); повідомлення про втручання в діяльність судді – 341 (у 2019 році – 450); скарги щодо дисциплінарного проступку суддів – 10 489 (у 2019 році – 9804). Загалом у 2020 році розподілено 12 737 матеріалів (у 2019 році – 19683) [138].

Принцип незалежності належить до фундаментальних принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Загалом, поняття «незалежність» передбачає можливість приймати самостійні рішення, які підкоряються власним бажанням та інтересам і не потребують зовнішніх вказівок та наказів. З політичної точки зору, терміном «незалежність» деякі позначають різні принципи та інститути конституційного права. Для держави в зовнішніх відносинах – це суб'єктність міжнародного права, обов'язкова частина суверенітету, у внутрішніх відносинах – це поділ влади [255]. Найважливішою передумовою утвердження верховенства права та основною гарантією здійснення справедливого судочинства є принцип незалежності. Крім того, цей принцип є важливою ознакою правової

держави, в якій кожен громадянин має право на захист своїх прав і свобод повноважним, незалежним, неупередженим і об'єктивним судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [506, с. 227]. При цьому, абсолютна незалежність Вищої ради правосуддя, з одного боку, неможлива, а з іншого – не потрібна. Адже специфіка конституційно-правового статусу цього органу саме у можливості налагодити баланс гілок влади в питанні формування високопрофесійного суддівського корпусу. При цьому законодавець визначив систему державних гарантій, які покликані мінімізувати вплив, забезпечити відсутність тиску та не допустити втручання у діяльність та прийняття рішень Вищою радою правосуддя та її органами. Схожої точки зору дотримується А.Р. Крусян, яка зазначає про принцип функціональної та організаційної незалежності, що має бути забезпечений відповідними гарантіями [219, с. 130]. Хоча, з нашої точки зору, структура і зміст принципу незалежності повинні передбачати виокремлення таких складових, як інституційна, функціональна, персональна (особиста) незалежність. Зокрема, інституційна незалежність забезпечується шляхом конституційно-визначеного порядку формування Вищої ради правосуддя. Функціональна незалежність передбачає фіксацію сукупності визначених повноважень, які через систему гарантій не допускають впливу на Вищу раду правосуддя та її органи. І персональна незалежність передбачає встановлені вимоги до членів Вищої ради правосуддя, її органів (наприклад, Служба дисциплінарних інспекторів); передбачений законом порядок притягнення членів Вищої ради правосуддя до відповідальності та визначені випадки дострокового припинення їх повноважень. Проте головною метою утвердження принципу незалежності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є своєрідна запорука в реалізації інших принципів статусу цього органу та в кінцевому рахунку – забезпечення ефективного судового захисту прав і свобод людини та громадянина.

Важливим принципом конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є принцип демократизму. Сучасний розвиток правової демократичної держави, а також побудова законодавства на демократичній основі потребуватимуть установа відповідності між проголошеними загальнолюдськими цінностями та реально діючими, зафіксованими в нормах позитивного права. А тому, принцип демократизму – це вивчення соціальних інтересів і можливість їхнього вираження у процесі правотворчості, врахування суспільної думки щодо проектів правових актів [155].

Внаслідок цього чинні закони держави повинні відповідати визнанню у суспільстві цінностям, а відтак набувати ознак легітимності. Легітимність закону передбачає, у тому числі, його відповідність демократизму як принципу права, який, будучи концептуальним при визначенні сутності інших принципів, формує вимоги правового змісту щодо відображення у праві загальнолюдських цінностей [498, с. 10]. Тобто, принцип демократизму виявляється в тому, що право та законодавство виражають волю народу, волю всіх і кожного. Прояв принципу демократизму відбувається через форми народовладдя: безпосередню та представницьку демократію, тому в праві він проявляється шляхом закріплення в нормах правового становища людини, порядку участі народу у формуванні органів державної влади, здійсненні правової політики, створенні й удосконаленні законодавства; крім того, принцип демократизму поєднує та взаємопов'язує два аспекти: внутрішньодержавний та міжнародно-правовий [17, с. 16].

Принцип демократизму у праві є сукупністю вимог щодо закріплення у законі та інших формах вираження права гарантій поваги людської гідності, способів її захисту перед свавіллям держави, а також поваги прав і свобод людини, які формуються на її основі. Демократизм як принцип права передбачає, що закон повинен відображати людську гідність як основоположну соціальну цінність, створювати умови для її реального забезпечення, і тільки за таких умов він може бути визнаний легітимним [498, с. 12–13].

Таким чином, принцип демократизму в аспекті, що ми розглядаємо, стосується Вищої ради правосуддя, зокрема формування її персонального складу. Широке представництво різних гілок влади та представників громадськості у Вищій раді правосуддя створює передумови для незалежного та незаангажованого виконання завдань, які поставлені перед цим конституційним органом. Крім того, принцип демократизму уособлює прагнення народу України до забезпечення захисту його прав та свобод шляхом формування високопрофесійного суддівського корпусу.

Ще одним важливим принципом конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є принцип гуманізму. Цей принцип є критерієм прогресивності соціальних інститутів, він визнає благо людини, її право на свободу, щастя, виявлення своїх здібностей. Ідеї гуманізму мають загальнолюдський (загально-цивілізаційний) характер. У праві прояв принципу гуманізму означає закріплення у правових формах відносин між людиною, державою та суспільством [17, с. 16]. Сучасні науковці – представники політології, філософії, теорії права, фахівці галузевих правових наук – продовжують працювати над гуманістичною проблематикою, беручи до уваги історичні, ідеологічні, прагматичні аспекти, використовуючи контексти національного розвитку, європейської інтеграції, світових або європейських стандартів життя, адаптації національного законодавства тощо [95, с. 49].

Згідно з доктриною природного права, кожна людина має природжені, невід’ємні права, і ці права аж ніяк не можуть бути відчужені на користь держави чи правових інститутів суспільства [204, с. 51]. Вищі гуманітарні засади, зумовлені сутністю суспільства і прагненням людини до високого, гідного становища, реалізуються насамперед у цінностях природного права. Однак гуманізм поряд зі свободою, справедливістю і рівністю без усяких сумнівів є також однією з основних засад позитивного права. Це безумовно необхідно враховувати під час створення, застосування і тлумачення юридичних актів [292, с. 35].

Конституція встановила обов’язок держави визнавати, дотримуватися й захищати права людини, а це означає, що джерело та основа цих прав перебувають

поза державою. Разом з тим держава не тільки утримується від втручання у сферу прав людини: обов'язок дотримуватися їх передбачає активну діяльність держави щодо створення умов для їхньої реалізації, що зумовлює передусім прийняття законів, які регламентують діяльність державних органів у частині забезпечення усього комплексу прав людини, в тому числі майнового характеру [246, с. 46; 543, с. 73–75]. Відтак своє втілення принцип гуманізму у праві може знаходити у нормативних положеннях різноманітної галузевої належності.

На думку В.В. Сімутіна, «...сучасна держава є інституціональним утіленням певних цінностей і нормативів, які «підпорядковані» ідеї створення гідних умов реалізації, забезпечення та охорони основних прав і свобод людини. І в цьому аспекті можна припустити, що коли йдеться про сучасну державу, то насамперед це є правова держава. Правова держава, яка виступає не тільки державою, обмеженою правом (і в цьому полягає сенс принципу верховенства права), а й інституцією, що створює умови для втілення у життя прав і свобод людини» [384, с. 55].

Загалом, людиноцентрична модель законодавства передбачає, що права, свободи та інтереси людини є основним критерієм визначення якісних параметрів законодавства. Норма законодавчого акта не може обмежувати зовнішню свободу людини, окрім випадків, коли це необхідно для забезпечення свободи інших людей. В іншому випадку така норма визнається несправедливою, а отже, неправовою. На думку С.Д. Гусарєва, сучасна методологія правознавства дає змогу розглядати гуманізм у праві: як основоположну ідею правового світогляду, що ґрунтується на ідеалах свободи, рівності та справедливості, які складають сутність гуманізму; як визначальний принцип юриспруденції, згідно з яким людина визнається найвищою цінністю, метою і ніколи – як засіб; як реальний стан відносин, побудованих на балансі інтересів та рівності сторін, неможливості зовнішнього примусу відносно визначеної законодавчо свободи [95, с. 49].

Усе це дає підстави вважати гуманізм невід'ємним конституційним принципом. До таких самих висновків дійшов і Конституційний Суд України, чіє праворозуміння

взагалі є гуманістичним, людиномірним [356, с. 3–16]. Так, у Рішенні у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Суд прямо посилається на конституційний принцип додержання гуманізму, а в Рішенні у справі про рівень пенсії та щомісячного довічного грошового утримання від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 він підкреслює, що діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися, зокрема, за принципом гуманізму [292, с. 37].

Крім соціального та історичного коріння, цей принцип має конституційне закріплення та міжнародний захист. Гуманне ставлення до людини пронизує зміст усіх міжнародних актів про права людини. Ухвалення Загальної декларації прав людини було викликано, як указано в преамбулі цього документа, прагненням народів Організації Об'єднаних Націй висловити свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, а також їх рішучістю сприяти соціальному прогресові й поліпшенню умов життя людей. Так, Загальна декларація прав людини (1948 р.) закріпила положення, які мають безпосереднє відношення до розглядуваного принципу: рівність громадян (ст. ст. 2, 7, 9); недоторканність особи (ст. ст. 4, 9); заборона тортур та інших нелюдських та принижуючих видів поводження та покарання (ст. 5); заборона застосування зворотної сили закону (ст. 11) тощо [124]. Крім того, сучасні євроінтеграційні процеси, які визначають новітній етап тисячорічної історії державотворення України, актуалізують проблеми ефективного (з акцентом на позитивний результат) упровадження в суспільну практику найважливіших демократичних принципів, на які спираються розвинуті європейські країни світу. Зasadничим таким принципом є принцип гуманізму [436, с. 55].

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновок про виключну важливість процесів гуманізації сучасного законодавства України в контексті європейської інтеграції, що спрямовується на створення ефективних механізмів забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Ідеї гуманізму безпосередньо торкаються питань судоустрою, правосуддя й відіграють важливе інтегративне значення для сучасного

українського суспільства та спрямовані на досягнення спільних цінностей із країнами Європейського Союзу. Відтак, Вища рада правосуддя в межах реалізації своїх повноважень має керуватися визначеними у Конституції України та інших нормативно-правових актах нормами, які утверджують зазначений принцип та створюють передумови для його беззаперечного використання.

Наступним принципом конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є принцип законності. Принцип законності є одним з найважливіших основоположних принципів суспільно-політичного ладу. Юридична наукова література не містить єдиного визначеного підходу щодо даного поняття. Питання, пов'язані із застосуванням та реалізацією принципу законності, у спеціальній літературі розглядали з різних позицій: як метод здійснення державної влади, політико-правовий режим, елемент демократії, соціальний стан, умови здійснення правопорядку, основний принцип діяльності державних органів і посадових осіб тощо. Водночас у недавньому минулому вітчизняна юридична наука аналізувала законність насамперед із позиції вимоги загальної поваги до закону й обов'язкового його виконання всіма суб'єктами права. Забезпечення законності зводилося переважно до роботи контрольно-наглядових і правоохоронних органів: виявлення порушників правових приписів та їх подальшого покарання. Суд же розглядався як правоохоронний орган, а не орган правосуддя, що гарантує захист прав і свобод громадян. У цьому випадку вимога законності поширювалася лише на громадян, а також організації та органи, що безпосередньо реалізують свої права та обов'язки. Натомість, діяльність органів, що забезпечують правове регулювання, знаходилася поза її змістом [237, с. 66].

Загальні чинники, які визначили такий стан речей обумовлено достатньо широким змістом цього поняття, відсутністю чіткого законодавчого визначення принципу законності і, як наслідок, суб'єктивним сприйняттям науковцями та юристами-практиками такого принципу. Наприклад, на думку В.В. Копейчикова, принцип законності виражається у здійсненні всіх правових форм діяльності держави,

функціонуванні громадського суспільства, громадян на основі й відповідно до норм права, природних прав та обов'язків людини [125, с. 164]. П.М. Рабінович визначає законність як режим відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті неухильного здійснення їх усіма суб'єктами права [354, с. 127]. Натомість А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарєв, О.Л. Слюсаренко зазначають, що «законність – правовий режим точного і неухильного здійснення законів та інших нормативних актів усіма суб'єктами суспільних відносин як у сфері правотворчості, так і в сфері реалізації правових норм; режим, який забезпечує всебічну охорону прав та інтересів особи, суспільства і держави» [267, с. 112].

З іншої точки зору, законність – це сукупність відомих вимог, що висувалися до всіх суб'єктів у правовому регулюванні. Тож зміст принципу законності становить система конкретних вимог. До основних із них належать: продумана система правових демократичних законів та інших нормативно-правових актів; забезпечення верховенства закону в системі правових актів; відповідність підзаконних нормативних актів законам і Конституції; чітке формулювання і закріплення компетенції, функціональних прав та обов'язків всіх державних органів та їхніх посадових осіб, підприємців й організацій, політичних партій та громадських об'єднань, їхнього правового статусу; закони та інші нормативно-правові акти є загальними й обов'язковими для всіх учасників суспільних відносин, для яких їх суворе дотримання є беззаперечним; неприпустимість протиставлення вимогам закону доцільності та раціональності [46, с. 83].

Таким чином, принцип законності як складова конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя передбачає таке змістовне наповнення: утвердження статусу цього органу на підставі Конституції, відповідного закону та з урахуванням загальновизнаних норм міжнародного права; функціонування в рамках визначених законодавством сукупності повноважень; забезпечення реалізації повноважень на підставі та в порядку, визначеними чинним законодавством; сприяння забезпеченню

прав і свобод людини та громадянина з боку судової гілки влади шляхом участі у її формуванні та недопущенні посягання на її незалежність і самостійність [474, с. 123].

Об'єктивність – важливий принцип конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Традиційно окреслимо доктринальні підходи щодо даного принципу. Адже поняття «об'єктивність» передбачає широкий спектр значень, підходів, розумінь. Так, якщо звернутись до деяких термінологічних словників, можна дізнатися, що об'єктивність виступає як науковий принцип, який зобов'язує розглядати явища матеріального світу і події в усій їхній складності, багатогранності й суперечливості, з урахуванням усієї сукупності позитивних і негативних сторін їх змісту, незалежно від того, подобаються вони дослідникові чи ні. З філософської точки зору, об'єктивність є поняттям, що означає характеристику процесів та факторів, які не залежать від волі та бажань людини, або те, що належить самому об'єкту та не залежить від суб'єкта [450, с. 125]. При цьому, на думку О.А. Івакіна, «головне в принципі об'єктивності – це спрямованість на те, щоб зрозуміти світ і будь-яку складову його частину такими, які вони були, є чи можуть бути. Тим самим суб'єкт, що пізнає, приймає кредо великого мислителя Бенедикта Спінози: «Порядок і зв'язок ідей ті ж самі, що й порядок і зв'язок речей». У цьому сенсі «суб'єктивність» як альтернатива об'єктивності – це альтернатива хибності знання його істинності. Адже правильне, безпомилкове відображення дійсності навіть на рівні тваринних і рослинних організмів означає їхнє виживання і процвітання, а неправильне, помилкове – їхню ущербність, хворобу й загибель» [132, с. 99]. Тобто об'єктивність є засобом існування дійсності, яка полягає в її незалежності від впливу людської суб'єктивності та свідомості, є здатністю що-небудь споглядати або викладати «виключно об'єктивно», чого насправді людина не може.

Упродовж вказаного зауважимо, що з точки зору О.В. Бондаренка, який у межах власного дослідження зазначив, що «принцип об'єктивності спрямований на максимально можливий у суб'єктивних умовах виняток із конституційного процесу проявів суб'єктивізму, однобічності в аналізі й оцінюванні дій і фактів суб'єктів.

Конституційна модернізація повинна проводитися не в інтересах тільки одного панівного класу чи осіб, які наразі перебувають при владі, а задовольняти інтереси всього населення України» [32, с. 38]. Проте, ми вважаємо, що такий підхід виглядає дещо утопічним, як і абсолютна об'єктивність за умов впливу людської свідомості. А тому, підсумовуючи, зазначимо, що досягти абсолютної об'єктивності фактично неможливо. При цьому принцип об'єктивності тісно пов'язаний з такими принципами, як справедливість, законність, незалежність. А тому вважаємо, що фактична реалізація принципу об'єктивності можлива за умов взаємодії з переліченими принципами, які за умов ефективної реалізації доповнюють та посилюють один одного.

Саме тому, з нашої точки зору, принцип об'єктивності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя має розглядатися комплексно і стосуватися всіх його складових. Зокрема, в частині формування персонального складу Вищої ради правосуддя варто говорити про необхідність перевірки поданих документів кандидатів на посаду члена Вищої ради правосуддя, зокрема Етичною радою. Суб'єкти формування Вищої ради правосуддя, у свою чергу, мають належним чином організувати та провести процедуру обрання (призначення) членів ради. У частині реалізації повноважень Вищою радою правосуддя принцип об'єктивності також пронизує всі стадії їх реалізації. При цьому вважаємо виключно важливим звернути увагу на дискреційні повноваження, якими наділені члени ради. Адже саме об'єктивність в оцінюванні фактів чи подій у питаннях реалізації повноважень з подальшим прийняттям рішень є запорукою формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів і забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством.

Важливим принципом конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є колегіальність. Загалом, колегіальність можна визначити як форму організації державного управління, що являє собою орган, що складається з групи осіб, які спільно обговорюють та приймають рішення [510, с. 138]. Звернувшись до

національного законодавства важливо зосередитися на окремих положеннях, які його характеризують. Так, у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року законодавець, визначаючи статус цього органу, виокремив його характерну рису – колегіальність (ст. 1). Крім того, в Конституції України від 28 червня 1996 року в статті 131 передбачено, що Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді. Тобто фактичний колегіальний спосіб реалізації повноважень закладений в нормах Конституції України та відповідного закону. Таким чином, принцип колегіальності передбачає можливість попереднього обговорення, напрацювання та прийняття рішення з урахуванням позиції уповноважених осіб. Принцип колегіальності знаходить своє відображення та застосування в діяльності багатьох державних органів, у тому числі виборних. Основні ідеї цього принципу закріплені в законодавстві багатьох країн світу, яке визначає статус відповідних рад.

Крім того, принцип колегіальності статусу Вищої ради правосуддя стосується не тільки повноважності органу чи прийняття рішень групою осіб, а й, зокрема, колективної підготовки, вивчення, обговорення та голосування рішень у межах повноважень. Відтак варто говорити і про структурні складові Вищої ради правосуддя. Тож, згідно статей 9¹, 28 та 29 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, утворені Етична рада, Служба дисциплінарних інспекторів і Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, які є колегіальними органами, діяльність яких пов'язана з Вищою радою правосуддя. Також, згідно з Регламентом Вищої ради правосуддя, принцип колегіальності стосується розгляду та вирішення питань на засіданнях Ради або Дисциплінарної палати і ухвалення ними рішень (п. 5.26).

Узагальнюючи, вважаємо, що принцип колегіальності забезпечує всебічність, повноту та об'єктивність розгляду матеріалів справ у межах повноважень Вищої ради правосуддя та її органів. Колегіальність означає, що всі рішення приймаються колегіально, а не одноосібно, а тому необхідно, щоб за нього проголосувала визначена

кількість членів Ради. З цієї точки зору колегіальність забезпечується низкою організаційно-правових гарантій. Так, у ст. 24 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року передбачено, що рішення Вищої ради правосуддя та її органів ухвалюється більшістю членів Вищої ради правосуддя, які беруть участь у засіданні Вищої ради правосуддя, якщо інше не визначено Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року.

Принцип конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, який тісно пов'язаний з попереднім, – це принцип судового оскарження. В його основі лежить положення, згідно з яким виконання органами державної влади, в т. ч. Вищою радою правосуддя, публічних функцій, реалізація ними державно-владних повноважень об'єктивно тягне за собою необхідність закріплення можливості судового оскарження їх рішень, які зачіпають права та свободи громадян. Ця можливість розглядається як наслідок публічно-правової природи органів суддівського врядування та актів цих органів. Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року передбачає можливість оскарження прийнятих рішень Вищою радою правосуддя та її органами. Рішення Вищої ради правосуддя може бути оскаржене до Верховного Суду протягом тридцяти днів з дня його ухвалення. Голова Верховного Суду не може брати участі у перегляді Верховним Судом рішень Вищої ради правосуддя. Оскарження рішення Вищої ради правосуддя не зупиняє його виконання, якщо інше не визначено законом. Рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя може бути оскаржене до Вищої ради правосуддя (ст. 35) [319].

Також доцільно звернути увагу на те, що рішення Вищої ради правосуддя про відмову у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду може бути оскаржене (ст. 38 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року); право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до Вищої ради правосуддя має суддя, щодо якого ухвалено відповідне рішення (ст. 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). При цьому не підлягають оскарженню дії (бездіяльність) Голови Вищої

ради правосуддя чи її окремих членів у межах здійснення ними своїх повноважень. Згідно з Висновком № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів, до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності зазначено, що на європейському рівні керівним є Принцип VI Рекомендації № R (94) 12, яка рекомендує, аби питання дисциплінарних заходів вирішувалося спеціальним уповноваженим органом, завданням якого є застосування будь-яких дисциплінарних санкцій та заходів, якщо це не є справою судів, і рішення якого контролюється вищим судовим органом, або який сам є вищим судовим органом, і що суддя у зв'язку із цим повинен мати права, не менші за ті, що гарантовані відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про права людини (п. 69). Також Консультативна рада європейських суддів вважає, що процедури, які призводять до ініціювання дисциплінарного провадження, потребують більшої формалізації. Рада пропонує, щоб країни передбачили створення спеціального органу або призначили осіб, які відповідали б за отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та вирішення з урахуванням цього, чи наявні достатні підстави для ініціювання дисциплінарного провадження проти судді; якщо так, тоді така справа передається до органу, відповідального за розгляд дисциплінарних справ (п. 68) [59].

У деяких країнах первинним дисциплінарним органом є вища судова установа (Верховний Суд). Консультативна рада європейських суддів вважає, що організація дисциплінарного розгляду в кожній країні повинна бути такою, щоб дозволяти подавати апеляції на рішення первинного дисциплінарного органу (відомства або суду) до суду (п. 72). Таким чином, національне законодавство України на виконання окремих міжнародних регіональних стандартів передбачає можливість оскаржувати рішення Вищої ради правосуддя та її органів. Вважаємо, що такий підхід підкреслює особливе правове становище цього органу в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах у судовій системі загалом та організаційному забезпеченні діяльності судів зокрема. При цьому, національне законодавство містить деякі

специфічні особливості правового регулювання питань оскарження рішень щодо притягнення суддів до відповідальності. Про них йдеться в розділі IV – дисертації.

Незалежність суддів і невтручання в судову діяльність – один із засадничих принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Діяльність Вищої ради правосуддя об'єктивно пов'язана із суддями та їхньою діяльністю. Саме Конституція України та Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року визначили серед системи повноважень одне з них – вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів. Згідно зі статтею 73 названого Закону, Вища рада правосуддя з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя веде й оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, перевіряє такі повідомлення, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення. Більше того, згідно з Інформаційним роз'ясненням щодо підстав та порядку застосування до суддів дисциплінарної відповідальності згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, «неповідомлення суддею Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про випадок втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, у тому числі про звернення до нього учасників судового процесу чи інших осіб, включаючи осіб, уповноважених на виконання функцій держави, з приводу конкретних справ, що перебувають у провадженні судді, якщо таке звернення здійснено в інший, ніж передбачено процесуальним законодавством, спосіб упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про такий випадок» (п. 6) [136]. Тож реалізація повноважень Вищої ради правосуддя, які безпосередньо пов'язані з діяльністю суддів в Україні не передбачає втручання в діяльність щодо здійснення правосуддя та є гарантами забезпечення незалежності суддів.

Утворення Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах зумовлено потребою у формуванні необхідного балансу між незалежністю суддів та їхньою відповідальністю перед суспільством, між суддівською

незалежністю і виконання кодексу суддівської етики. Таким чином, ні Вища рада правосуддя, ні її органи або її члени не можуть втручатися в діяльність суддів під час здійснення ними повноважень. Зокрема, розгляд скарг на дії суддів не може розцінюватися як втручання або тиск на суддю, оскільки таке звернення є невід'ємним конституційним правом. Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, член Ради, в якого на перевірці перебуває скарга, має право витребувати матеріали судової справи щодо завершеної процесуальної дії.

При цьому ключовим підходом є те, що Вища рада правосуддя не має права здійснювати ревізію судових актів шляхом проведення внутрішньокорпоративної перевірки та оцінювати акти як незаконні й необґрунтовані, тим самим підміняти органи правосуддя і виконувати невластиві функції, що є порушенням принципу незалежності суддів.

Таким чином, досліджені принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можуть бути класифіковані в такі групи: матеріальні – принципи, що стосуються лише статусу Вищої ради правосуддя (справедливість, відкритість та гласність, незалежність, демократизм, гуманізм); процесуальні – стосуються процесуальних аспектів реалізації повноважень (законність, об'єктивність, колегіальність, судове оскарження, незалежність суддів і невтручання в судову діяльність). Окремі принципи статусу (справедливість, гласність, незалежність, об'єктивність, судове оскарження, невтручання в судову діяльність) мають бути прямо закріплені в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року. Інші принципи можуть бути відображені у відповідних групах правових норм, викладених у статтях та їх частинах, що передбачають права, обов'язки, гарантії, інші приписи і виводяться з їхнього змісту, сутності та соціального призначення.

Висновки до розділу 3

Узагальнивши дослідження правосуб'єктності та принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, ми маємо всі підстави запропонувати такі підсумкові положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції:

1. Правосуб'єктність – це складовий елемент конституційно-правового статусу та, відповідно, передумова для включення того чи іншого суб'єкта, який виступає у відповідній правовій якості у конституційно-правові відносини, що, в свою чергу, надає можливість розкрити правові зв'язки суб'єктів. При цьому правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходить свій прояв у юридичній легітимації, тобто зумовлює формулювання поняття, ознак, функцій, порядку формування, складу та структури, а також припинення повноважень її членів, що передбачено частинами 2, 3, 4 та 5 статті 131 Конституції України.

2. Легітимація як складова правосуб'єктності конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це процес, врегульований нормами конституційного права, що визначає її правовий статус та положення серед інших суб'єктів права, який зумовлюється політико-правовими чинниками та ґрунтується на засадах верховенства права, народному волевиявленні, народному суверенітеті, системі стримувань та противаг з метою здійснення визначених владних повноважень у законний спосіб.

3. Наявна міжнародна практика формування персонального складу судових рад у зарубіжних країнах із широким представництвом судових ланок різного рівня у зазначених органах позитивна. А тому вважаємо, що така тенденція має бути закріплена на законодавчому рівні при формуванні Вищої ради правосуддя в Україні для забезпечення домінуючої кількості суддів у її складі та, одночасно, з метою запобігання корпоративності при прийнятті рішень, а також висвітлення й оперативного вирішення проблем судочинства на різних рівнях судових органів.

4. Аналіз зарубіжного законодавства дав змогу виокремити три основних типи судових рад, а саме: перший – передбачає у складі судових рад виключно суддів (Бахрейн, Ірландія, Оман, Північна Ірландія, Угорщина); другий – змішаний, в якому, крім суддів представлені представники інших професій, але судді в таких судових радах становлять меншість (Андорра, Молдова, Норвегія, Португалія, Філіппіни, Франція); третій – також змішаний, але судді, представлені у таких радах, знаходяться у більшості (Болгарія, Вірменія, Іспанія, Італія, Румунія, Польща). Найбільш прийнятним вбачається змішаний склад рад, де більшість складають судді, оскільки участь членів, які не є суддями, встановлює надмірний зовнішній контроль за судовою владою. У країнах Західної Європи судові ради створюються в якості конституційних органів і мають змішаний склад, що включає представників усіх гілок влади за умови, що судді становлять не менше половини членів рад.

5. У країнах-членах Європейського Союзу, де судові ради мають змішаний склад, члени цих рад, обрані не з числа суддів, як правило, є представниками інших юридичних професій: адвокати (Бельгія, Болгарія, Данія, Франція, Мальта, Ірландія, Словенія, Іспанія, Швеція), прокурори (Болгарія, Франція, Румунія, Іспанія, Італія, Латвія, Мальта, Естонія), керівники юридичного бюро палати лордів (Ірландія), а також професори університетів із юридичних дисциплін (Бельгія, Болгарія, Хорватія, Словенія, Іспанія) або інші фахівці і/або громадяни певного визначеного статусу.

6. Навіть у разі змішаного складу діяльність судової ради не повинна перетворюватися на місце представництва інтересів парламентських коаліцій та тиску з боку виконавчої влади, а навпаки, вона має бути вільною від підпорядкування інтересам політичних партій з тим, щоб гарантувати цінності та засади системи правосуддя.

7. Міжнародні акти рекомендують впровадити в національне законодавство положення, щоб до складу судових рад входили викладачі права та представники адвокатури, задля реалізації принципів прозорості та широкого представництва. При цьому, прокурори не повинні входити до складу таких рад, якщо вони не належать до

того самого юридичного стану, що й судді. Останнє стосується представників усієї правоохоронної системи. Представники президента, міністерства юстиції не повинні головувати в раді. Головуючого в судовій раді рекомендовано обирати більшістю голосів із числа його членів. У роботі судової ради не повинні переважати представники виконавчої та законодавчої влади.

8. Установлено окремі особливості національного законодавства з питання формування Вищої ради правосуддя, а саме: 1) запровадження нового органу – Етичної ради, яка утворюється з метою сприяння органам, які обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності; 2) законодавчо не визначено квот, згідно з якими з'їзд суддів України обирає членами Вищої ради правосуддя представників різних суддівських ланок для забезпечення рівномірного представництва суддів; 3) національне законодавство не передбачає імперативної фіксації щодо представництва окремих категорій юристів суб'єктами формування Вищої ради правосуддя, крім з'їзду суддів України, який обирає членів Вищої ради правосуддя з числа суддів або суддів у відставці (п. 1 ст. 10 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Такий порядок може призвести, по-перше, до посилення корпоративності в діяльності Вищої ради правосуддя, а по-друге, до нівелювання принципу широкого представництва у цьому органі. Тому вважаємо, що суб'єкти формування Вищої ради правосуддя, крім Президента України та Верховної Ради України, мають обирати виключно представників тих сфер діяльності, які вони представляють. За умов участі представників громадянського суспільства зберігається логіка широкого представництва у Вищій раді правосуддя в Україні.

9. Важливо передбачити в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року норму, яка передбачала б обов'язок суб'єктів формування Вищої ради правосуддя дотримуватися рівного представництва за ознакою статі у Вищій раді правосуддя, щоб забезпечити принцип рівності та гендерної справедливості.

10. Термін повноважень членів судових рад у зарубіжних країнах варіюється. Так, в Англії, Ірландії, Північній Ірландії він становить три роки; у Бельгії, Данії, Італії, Мальті, Польщі, Франції, Хорватії – чотири; у Болгарії, Іспанії, Сербії, Словаччині – п'ять; в Угорщині, Нідерландах, Румунії, Швеції та Македонії – шість років. У Португалії законом передбачено диференціацію в строках повноважень між членами Ради магістратури залежно від органу призначення: п'ять років для осіб, призначених Президентом Республіки; чотири роки для тих, кого призначає парламент; три роки для обраних суддів. Міжнародні акти з питань функціонування судових рад не передбачають загальних принципів щодо чисельності членів згаданих рад та терміну їхніх повноважень. Фактично ці питання вирішує законодавець з урахуванням особливостей території держави, державного устрою, судоустрою та завдань, поставлених перед такими судовими радами.

11. Усі члени Вищої ради правосуддя незалежно від суб'єкта формування прирівнюються законодавцем до статусу судді, а це породжує ситуацію правової невизначеності щодо статусу членів Вищої ради правосуддя, які делеговані органами державної влади та громадянським суспільством. Адже в такому разі нівелюється призначення зовнішнього контролю за діяльністю Вищої ради правосуддя, який необхідний в умовах діяльності демократичного незалежного органу. Тому видається справедливим виключити таку норму із Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року або ж розробити «Етичний кодекс члена Вищої ради правосуддя», обов'язковість дотримання якого передбачити у присязі, яку складають члени Вищої ради правосуддя для вступу на відповідну посаду.

12. Узагальнений зарубіжний досвід формування відповідних судових рад дає можливість стверджувати, що переваги моносистемного типу побудови судових рад полягають у наявній можливості функціонування єдиного вищого органу для вироблення однотипних або споріднених підходів до вирішення внутрішніх питань управління суддівським персоналом, дисциплінарної практики чи адміністрування судами. Інший підхід до побудови судових органів передбачає полісистемний підхід

у їхній організації, що характеризується наявним різноманіттям структурно-функціональних органів. Організаційна будова Вищої ради правосуддя комбінована, оскільки частину повноважень Вища рада правосуддя може реалізувати як єдиний орган суддівського врядування, що характерно для моносистемного типу організаційної будови зазначених органів, а частину – виключно у взаємодії з іншими органами, такими як Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Президент України та деякі інші.

13. Принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це закріплені у конституційно-правових актах найбільш загальні, нормативно-регулятивні та свідомо-вольові правила поведінки, які регулюють та охороняють окрему сферу суспільних відносин, є результатом розвитку суспільно-правової думки, характеризуються певним рівнем універсальності та імперативності й демонструють сутність та соціальне призначення Вищої ради правосуддя.

14. Принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можуть бути більш загальними, торкаючись начебто зовнішньої сторони організації і діяльності цього конституційного органу, і водночас бути конкретизованими принципами, на яких ґрунтується власне робота Вищої ради правосуддя по виконанню покладених на неї завдань.

15. Позитивним прикладом є законодавче закріплення принципів в окремих країнах, зокрема: Законі Республіки Казахстан «Про Вищу Судову Раду Республіки Казахстан» (зі змінами на 03 липня 2020 року); Законі Республіки Узбекистан «Про Вищу судову раду Республіки Узбекистан» від 28 березня 2017 року; Законі Киргизької Республіки «Про Національну раду у справах правосуддя Киргизької Республіки» (в редакції Закону Киргизької Республіки від 15 листопада 2021 року).

16. Виходячи з аналізу правової доктрини й практики зарубіжних країн, а також на підставі аналізу законодавства, яке визначає конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя, до основних принципів статусу цього органу можна віднести принципи: 1) справедливості, який полягає в тому, що рішення Вищої ради

правосуддя ґрунтуються не тільки на букві закону, а й на уявленнях розумності, обґрунтованості, прийнятності, раціональності, людяності, гуманізму, людиноцентричності; 2) відкритості та гласності, який забезпечується шляхом: а) публічного розгляду питань на засіданнях Ради та її органів; б) оприлюднення на офіційному веб-сайті оперативних результатів розгляду питань порядку денного засідань, а також рішень Ради та її органів; в) надання доступу до публічної інформації, якою володіє Рада; 3) незалежності, його структура і зміст передбачають незалежність: а) інституційну – забезпечується шляхом конституційно-визначеного порядку формування Вищої ради правосуддя; б) функціональну – передбачає фіксацію сукупності визначених повноважень, які через систему гарантій не допускають впливу на Вищу раду правосуддя та її органи; в) персональну – передбачає встановлені вимоги до членів Вищої ради правосуддя та її органів; законодавчий порядок притягнення її членів до відповідальності та визначені випадки дострокового припинення їх повноважень; 4) демократизму, який уособлює прагнення народу України до забезпечення захисту його прав та свобод шляхом формування високопрофесійного суддівського корпусу; 5) гуманізму, який означає, що Вища рада правосуддя в межах реалізації своїх повноважень має керуватися визначеними в Конституції України та інших нормативно-правових актах гуманістичними нормами, які його утверджують та створюють передумови для його беззаперечного використання; 6) законності, що передбачає таке змістовне наповнення: а) утвердження статусу цього органу на підставі Конституції, закону та загальновизнаних норм міжнародного права; б) функціонування в рамках, визначених законодавством; в) забезпечення реалізації повноважень на підставі та в порядку, визначеному чинним законодавством; г) сприяння забезпеченню прав і свобод людини та громадянина судовою гілкою влади шляхом участі у її формуванні та недопущенні посягань на її незалежність і самостійність; 7) об'єктивності, який стосується всіх складових конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, насамперед: а) перевірки поданих документів кандидатів на посаду члена Вищої ради

правосуддя; б) організації та проведення процедури обрання (призначення) членів ради; в) оцінювання фактів чи подій у процесі реалізації повноважень; г) прийняття неупереджених рішень і т. д.; 8) колегіальності, що передбачає можливість попереднього обговорення, напрацювання та прийняття рішень з урахуванням позиції уповноважених осіб, реалізується шляхом колективної підготовки, вивчення, обговорення та голосування при прийнятті рішень у межах повноважень, забезпечується низкою організаційно-правових гарантій; 9) судового оскарження, який передбачає, що рішення Вищої ради правосуддя може бути оскаржене до Верховного Суду протягом тридцяти днів з дня його ухвалення, а рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя може бути оскаржено до Вищої ради правосуддя; 10) незалежності суддів і невтручання в судову діяльність – регламентує, що Вища рада правосуддя веде і оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, перевіряє такі повідомлення, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення, при цьому ні вона, ні її органи або її члени не можуть втручатися в діяльність суддів під час здійснення ними своїх повноважень.

17. Принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можуть бути класифіковані в такі групи: а) матеріальні – стосуються лише її статусу (справедливість, відкритість та гласність, незалежність, демократизм, гуманізм); б) процесуальні – стосуються процесуальних аспектів реалізації повноважень (законність, об'єктивність, колегіальність, судового оскарження, незалежності суддів і невтручання в судову діяльність). Окремі принципи статусу (справедливість, гласність, незалежність, об'єктивність, судового оскарження, невтручання в судову діяльність) мають бути прямо закріплені у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, а інші – можуть бути відображені у відповідних групах правових норм, викладених у статтях та їх частинах, що передбачають права, обов'язки, гарантії, інші приписи і виводяться з їхнього змісту, сутності та соціального призначення.

РОЗДІЛ 4

ПОВНОВАЖЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА ВІДПОВІДНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

4.1. Кадрові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Переходячи до розгляду наступного елемента конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, наголосимо на його виключній важливості. Повноваження як юридична категорія є складною правовою конструкцією. Визначення її поняття та правильне застосування в нормативно-правових актах, які визначають конституційно-правовий статус тих чи інших органів державної влади, має визначальне значення з точки зору легітимної та ефективної діяльності цих органів. Також, вважаємо необхідним одразу розглянути дискусійне питання щодо змісту, суті та співвідношення таких понять як «компетенція» та «повноваження», оскільки, як свідчить наукова література, вчені-юристи неоднозначно сприймають згадані категорії. Адже в даний час у доктринальних юридичних джерелах та чинній нормативній базі не міститься чіткої дефініції, якою можна позначити коло, сферу та обсяг покладених прав та обов'язків на орган державної влади. Як наслідок – поява наукової дискусії та відсутність чіткої регламентації зазначених юридичних категорій.

Що стосується чинного законодавства України, то в ньому простежується довільне застосування зазначених термінів, а також не міститься загального визначення поняття «компетенція органів державної влади», яким можна було б керуватися в процесі законотворчої практики. З цього приводу О.Д. Крупчан справедливо зазначає, що «серед 14551 закону і постанов, прийнятих Верховною Радою України у всіх скликаннях, в 111 актах вжито термін «компетенція»... в сенсі повноважень, наданих законом» [217, с. 100]. Загалом, у юридичній науці панує

плюралізм думок та підходів щодо визначення терміну «компетенція». То ж, найперше, варто звернутися до «Словника української мови», в якому «компетенція» тлумачиться як «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи» [394, с. 250]. Також в енциклопедичній літературі «компетенція» (від лат. «competentia», від *competere* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) визначена як сукупність предметів відання, функцій, повноважень, прав і обов’язків органу державної влади, органу місцевого самоврядування або їх посадової особи чи службової особи, що визначаються конституцією [296, с. 210].

Правники також мають свою точку зору. Зокрема, Ю.М. Тодика та В.Д. Яворський вважають, що компетенція це перш за все сукупність прав та обов’язків державного органу, а також його підвідомчість [434, с. 92]. В.В. Кравченко під компетенцією розуміє сукупність визначених конституцією та законами предметів відання і повноважень, де повноваження – це конкретні права та обов’язки [209, с. 295].

Слушну думку висловлює О.С. Дніпров, який зазначає, що під компетенцією слід розуміти сукупність прав та обов’язків органу стосовно галузей, сфер, об’єктів управління («предметів відання»), а не права та обов’язки плюс згадані предмети відання [105, с. 260].

Таким чином, можна стверджувати неоднозначність сприйняття вказаних категорій стосовно державних органів. Дослідження представлених та інших наукових праць свідчить про подвійність розуміння категорії «компетенція»: в одних випадках відбувається її ототожнення з поняттям «повноваження органу чи посадової особи», а в інших мається на увазі структуроване багатоелементне поняття.

Термін «повноваження» в енциклопедичних джерелах визначено як «право, надане кому-небудь для здійснення чогось; права, надані особі або підприємству органами влади» [395, с. 684]. Також «повноваження» – це сукупність прав та обов’язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення

покладених на них функцій. Обсяг повноважень конкретних державних органів та їх посадових осіб залежить від їх місця в ієрархічній структурі відповідних органів. При цьому підкреслюється, що термін, який розглядається, близький за своїм значенням до терміна «компетенція» [499, с. 590]. У теорії управління «повноваження» за своїм змістом є сукупністю взаємопов'язаних та взаємозалежних прав та обов'язків. Права в юридичному значенні визначають як надану і гарантовану державою, а також закріплену в адміністративно-правових нормах міру можливої (дозволеної) поведінки у правовідносинах, що забезпечена кореспондуючим обов'язком іншого суб'єкта правовідносин [101, с. 113–114].

Повноваження як соціальне явище, за визначенням Д.І. Голосніченка, – це загальне для теорії права та держави поняття, змістом якого є система прав та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин з метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства в цілому [83, с. 54].

На думку С.С. Шоптенко, повноваження характеризуються такими ознаками, які: закріплені в законодавстві, що регламентує таку діяльність; реалізуються у чітко визначеній сфері; застосовуються у встановлених процедурах; мають бути спрямовані на виконання поставлених завдань; за зловживання повноваженнями настає відповідальність [505, с. 65].

Отже, більшість науковців, які розглядали поняття «компетенція» виокремлюють основні (повноваження й предмет відання) та організаційні (призначення органу, мету та завдання, професіоналізм посадових осіб) елементи, які у своєму взаємозв'язку дають можливість якісно виконувати покладені на органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування функції [303, с. 35]. При цьому можна погодитись із думкою В.В. Мозоль, яка зазначає у своїй дисертації, що в нормативних актах доцільніше вживати термін «повноваження», маючи на увазі, що

вони складаються з обов'язків та прав, і розуміючи, що посадові обов'язки є первинними щодо прав, - останні спрямовані на забезпечення їх реалізації [248, с. 88]. Такий підхід вказує на нерозривний зв'язок прав та обов'язків посадових осіб, а також первинність обов'язків щодо прав, що зумовлено конституційним принципом, відповідно до якого органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [195].

На думку Н.О. Армаш, точнішим є розумінням повноважень як категорії, яка позначає комплекс прав та обов'язків певної функціональної спрямованості. Така позиція виправдана не лише з точки зору теоретичної доцільності, дотримання чистоти юридичної техніки (оскільки недоречно вживати декілька термінів для позначення одного й того самого явища), а й з погляду нормотворчої практики – аналізуючи чинні нормативно-правові акти, що встановлюють правовий статус органів місцевого самоврядування, можна побачити, що багато з них містять цілі розділи (глави) або ж статті, які мають приблизно такі назви: «Повноваження в галузі бюджету та фінансів», «Повноваження в сфері житлово-комунального господарства». Тобто мається на увазі, що в цьому разі повноваження – це категорія, яка об'єднує в собі декілька окремих складників (прав та обов'язків) за ознакою їх галузевої приналежності [7, с. 50].

Схожу думку висловлює й О.С. Дніпров, який зазначає, що компетенція органу завжди дає уявлення про те, в якій галузі державного управління він діє, якою галуззю керує, які підприємства та установи йому підпорядковані і навіть який зміст виконуваних ним функцій. Але досягається це не перерахуванням предметів, питань, сфер, а вказівкою на права й обов'язки органу у відносинах, що стосуються цих предметів, питань і сфер. Ці права та обов'язки можуть бути деталізовані або ж сформульовані в загальному вигляді, на кшталт «здійснює державну політику у сфері освіти», «розроблює бюджет» тощо [105, с. 260].

На думку В.І. Удяка, повноваження є інструментом владного впливу державних органів на підвідомчі їм об'єкти; предмети відання – колом тих суспільних відносин, на які поширюється владний вплив державних органів; завдання – об'ємом роботи, яку повинні виконувати державні органи; функції – напрямками діяльності, які визначають основне призначення державних органів [439, с. 222–223].

Підводячи підсумок, потрібно зазначити, що поняття повноважень і компетенції перебувають між собою у тісному взаємозв'язку. Нормотворча практика протягом усього періоду незалежності України прийняла за основу і доволіно застосовує не тільки терміни «компетенція» і «повноваження», а й «завдання», «функції» та «предмети відання», що негативно відбивається на практиці правозастосування [469, с. 21]. Аналіз чинного законодавства також підтвердив, що останнє не містить загального визначення поняття «компетенція органів державної влади», яким можна було б керуватися в процесі законотворчої практики. Отже, у нашому дослідженні під повноваженнями Вищої ради правосуддя потрібно розуміти сукупність прав та обов'язків конституційного органу, які закріплені в нормативно-правових актах і спрямовані на здійснення завдань та функцій з метою забезпечення реалізації потреб та інтересів суспільства, держави, людини та громадянина. Крім того, треба визнати, що саме законодавчо визначені повноваження визначають Вищій раді правосуддя ті сфери та об'єкти впливу, які передбачені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами та утворюють основу її діяльності.

Уже дещо йшлося, що Вища рада правосуддя за оновленим законодавством про судоустрій і статус суддів стала центральним органом, уповноваженим ухвалювати рішення щодо призначення та звільнення суддів, переведення їх до інших судів, застосування заходів дисциплінарної відповідальності щодо суддів та прокурорів тощо. З огляду на вищевикладене, дослідження особливостей функціонування Вищої ради правосуддя як реформованого органу суддівського врядування є особливо актуальною темою сьогодення. А тому в цьому підрозділі розглянемо саме кадрові повноваження, якими наділяється Вища рада правосуддя і відповідні органи у

зарубіжних країнах.

Чинне законодавство України не містить такої категорії, як «кадрові повноваження», тому є сенс звернути увагу на окремі доктринальні джерела з окресленої проблеми, сформулювати авторське розуміння та визначити систему кадрових повноважень Вищої ради правосуддя.

Одне із семантичних розумінь поняття «кадри» надано у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», воно і означає «основний склад працівників якої-небудь організації, підприємства, установи тощо» [54, с. 513]. В «Юридичній енциклопедії» можна знайти дотичне поняття: «Кадри державного апарату – це особи, які займають посади в державних органах та їх апараті, здійснюють професійну діяльність щодо практичного виконання завдань і функцій держави й одержують зарплату з коштів державного бюджету» [511, с. 11]. Тож ключовим питанням, з приводу якого науковці розходяться в своїх думках, виходячи з наведених понять, є спрямованість кадрових повноважень у системі правосуддя. Одна частина вчених ототожнює систему кадрового забезпечення судів виключно з формуванням висококваліфікованого суддівського корпусу [368, с. 420]. Або під «формуванням суддівського корпусу» розуміють упорядкований процес кадрового забезпечення судової влади, що включає правові механізми набуття та припинення суддями повноважень [312, с. 18]. Інша частина вчених стверджують, що під кадрами в системі кадрового забезпечення слід розуміти посадових і службових осіб, які відповідно до свого функціонального призначення реалізують повноваження, спрямовані на розгляд і вирішення публічно-правових спорів, що віднесені до їхньої юрисдикції, а також на забезпечення такої діяльності шляхом обслуговування конкретного процесу [353, с. 131].

З усією очевидністю можна констатувати, що другий підхід охоплює ширший суб'єктний спектр. Більше того, О.В. Ульяновська виділяє три підсистеми кадрового забезпечення: 1) кадрове забезпечення осіб, які здійснюють добір кадрів на посаду

суддів; 2) кадрове забезпечення безпосередньо суддів; 3) кадрове забезпечення апарату суду [443, с. 11].

На думку К.О. Іноземцевої, нині підвищена увага з боку державних органів, громадськості, законодавців і науковців, а також європейської та міжнародної спільнот до кадрового забезпечення судової влади. Процес кадрового забезпечення судової системи, безперечно, повинен ґрунтуватися на кадровій політиці та конституційних засадах прозорості, демократичності, рівних можливостей, верховенства права та законності, неупередженості та об'єктивності [135, с. 76–77]. В.В. Серединський визначає кадрову політику у судовій гілці влади як стратегію розвитку системи роботи із суддівськими кадрами, що охоплює розробку найбільш оптимальних напрямів, форм і методів їх раціонального використання, формування мети, завдань і принципів організації кадрових процесів, а також забезпечення умов для розвитку кадрового потенціалу судової влади з метою підвищення її функціонування шляхом забезпечення належного добору, навчання та виховання суддівських кадрів. Також автор зауважує, що у будь-яких кадрових процесах необхідно відрізняти стратегічну складову – «кадрову політику» від тактичної – «кадрове забезпечення» [379, с. 44–45].

Тож повертаючись до Вищої ради правосуддя та її кадрових повноважень, відзначимо думку Р.З. Голобутовського, який зазначив, що «натепер питання повноважень Вищої ради правосуддя як суб'єкта, що має значні повноваження щодо кадрового забезпечення судів малодосліджені. Вказане, як ми вважаємо, зумовлене тим, що цей орган судової влади функціонує на нових засадах» [80, с. 110].

Такий підхід підтримує і А.В. Шевченко, яка зазначає, що органи судового врядування є невіддільними учасниками кадрових процесів, діяльність яких спрямована на забезпечення єдності в підходах до реалізації ключових напрямів кадрового менеджменту в судовій системі загалом [496, с. 130]. Крім того, вона визначає кадровий менеджмент як самостійну функцію в системі організації судової гілки влади, яка охоплює як поточні hr-завдання (добір, підготовку, становлення,

розвиток, оцінювання професійних компетентностей звільнення), так і стратегічну мету (підвищення рівня правової захищеності шляхом підвищення якості підправлення правосуддя) у сфері управління людськими ресурсами. А тому кадровий менеджмент орієнтований на діяльність ключових суб'єктів у системі правосуддя – суддів, тоді як предметом кадрової роботи є насамперед в першу чергу, організація кадрових служб та їхніх функцій [495, с. 116].

Також А.В. Шевченко у своєму дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правове забезпечення кадрової роботи в судовій системі України» формулює авторське визначення правового регулювання кадрової роботи в судовій системі, яке запропоновано розглядати як систему нормативно-правових актів різної юридичної сили та локалізації впливу, що визначають систему адміністративних процедур, спрямованих на врегулювання кадрових процесів (формування суддівського корпусу, функціонування різних категорій персоналу судів, роботи над підвищенням професійного рівня тощо), від ефективності яких залежить якість організації суду як управлінської структури, а в кінцевому результаті – якість судочинства в Україні [497, с. 27].

Таким чином, аналіз доктринальних джерел щодо таких понять як «повноваження», «кадри», «кадрове забезпечення судової влади», а також системний аналіз норм Конституції України та відповідного галузевого законодавства надає можливість зробити такі висновки. По-перше, у своєму дослідженні ми обґрунтовуємо розподіл повноважень Вищої ради правосуддя за функціональним критерієм на кадрові, дисциплінарні, контрольно-наглядові та організаційні. По-друге, розглядаємо формування суддівського корпусу в Україні як основу кадрових повноважень Вищої ради правосуддя, що являє собою унормований процес забезпечення судів висококваліфікованими кадрами, який носить системний, поетапний, стабільний і передбачуваний характер та складається з відбору, призначення кандидатів на посади суддів та звільнення суддів, розгляду питань кар'єри суддів відповідно до національного законодавства з урахуванням

міжнародних стандартів. По-третє, вважаємо, що кадрові повноваження Вищої ради правосуддя – це права та обов’язки органу суддівського врядування, які передбачають можливість приймати рішення у процесі формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів щодо призначення на посаду судді та/або звільняти з неї, приймати рішення щодо суддівської кар’єри та щодо формування органів та установ системи правосуддя у визначених межах.

Загалом, правові основи кадрових повноважень Вищої ради правосуддя сформовані міжнародними актами (в т.ч. рекомендаційного характеру) і відповідним національним законодавством. У контексті проблем, що розглядаються, доречно звернути увагу на Рекомендацію CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов’язки від 17 листопада 2010 року. Серед іншого вони містять базові принципи незалежності функціонування судової системи і спрямовані на встановлення і зміцнення незалежності суддів як носіїв судової влади. Щодо питань добору та підвищення суддів по службі повинен існувати незалежний від виконавчої та законодавчої влади орган влади, який приймає відповідні рішення. Для гарантування незалежності такого органу щонайменше половина його членів мають становити судді, обрані самими ж суддями (п. 46). Окремо, зазначається, що коли конституційними або іншими правовими положеннями передбачено, що рішення про добір та підвищення суддів по службі приймає глава держави, уряд або законодавча влада, незалежний та компетентний орган, значна кількість членів якого сформована із суддів (без шкоди нормам, які застосовуються до судових рад), повинен мати повноваження надавати рекомендації або викладати свою точку зору, які відповідний орган, що здійснює призначення, має застосовувати на практиці [366].

У Пекінських тезах стосовно принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA), прийняті в Пекіні в 1995 році та схвалені на засіданні ради LAWASIA в 2001 році, наголошується, що для досягнення суддями своїх цілей та реалізації своїх функцій судді повинні обиратися

на засадах компетентності, неупередженості та незалежності (п. 11), недискримінації (п. 13), а спосіб обрання суддів повинен гарантувати обрання найбільш кваліфікованого кандидата на посаду (п. 12) [280].

Також Європейська асоціація Рад судової влади (European Networks of Councils for the Judiciary - ENCJ) рекомендує в межах функцій рад судової влади такі основні напрями функціонування: призначення та просування суддів; підготовка суддів та кандидатів у судді; судова дисципліна; судова етика; скарги щодо судової влади; службова діяльність судової системи; управління діяльністю судів; фінансування судової системи; законодавчі пропозиції щодо судів та судової системи [542].

А національне законодавство України містить перелік повноважень Вищої ради правосуддя у Конституції України (ст. 131) та Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 3), де визначено розширене, порівняно з Конституцією, коло повноважень, яке покладається на цей орган. Крім того, в межах аналізу кадрових повноважень підлягають дослідженню Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року та Регламент Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року.

При цьому варто констатувати, що в юридичній науці вже були спроби систематизувати та виділити окремі групи повноважень Вищої ради правосуддя. Зокрема Ю.О. Косткіна у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому правовому статусу Вищої ради правосуддя, відзначає, що це орган, що відповідає за забезпечення незалежності судової влади та кадрове забезпечення судів. На її думку, до групи повноважень Вищої ради правосуддя щодо кадрового забезпечення судів та кар'єри суддів можна віднести такі: 1) участь у формуванні суддівського корпусу; 2) ухвалення рішення про переведення судді з одного суду до іншого; 3) ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 4) ухвалення рішення про звільнення судді з посади [207, с. 89].

Власний підхід запропонував А.О. Боровицький щодо повноважень Вищої ради правосуддя. Серед інших, науковець виокремив повноваження Вищої ради

правосуддя щодо формування суддівського корпусу. А до елементів механізму формування суддівського корпусу автор відносить: добір кандидатів у судді, переведення судді до іншого суду; ухвалення рішення про відмову у внесенні подання Президентіві України про призначення на посаду судді; тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, а також звільнення судді та припинення повноважень судді [36, с. 116–138].

Сприймаючи запропоновані авторські підходи, вважаємо, що вони не повністю відповідають сучасному конституційно-правовому статусу Вищої ради правосуддя. На нашу думку, сукупність кадрових повноважень такого конституційного незалежного органу суддівського врядування, як Вища рада правосуддя, є значно ширшою і не обмежується лише згаданими вище повноваженнями. Відтак, здійснений аналіз нормативних актів, наукових джерел та власних узагальнень дає нам можливість виділити та угрупувати такі кадрові повноваження Вищої ради правосуддя:

- формування суддівського корпусу: відбір, призначення, звільнення та припинення повноважень суддів;
- участь у професійній кар’єрі суддів: тимчасове відсторонення, переведення судді, відрядження судді як тимчасове переведення до іншого суду, припинення відставки судді;
- участь у формуванні окремих органів та установ судової влади та їх посадових осіб: Державної судової адміністрації України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, Етичної ради, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

Традиційно науковці, які досліджують повноваження Вищої ради правосуддя, в частині формування суддівського корпусу зазначають, що Вища рада правосуддя розглядає кандидатури на посади суддів, внесених Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та вносить або не вносить подання про призначення вказаних кандидатур Президентом України. Вважаємо, що такий підхід, з нашої точки зору,

поверховий, він звужує зміст кадрових повноважень Вищої ради правосуддя в частині участі у формуванні суддівського корпусу. Аналіз чинного законодавства доводить з усією очевидністю, що Вища рада правосуддя безпосередньо залучена також і до відбору кандидатів на посади суддів, що обумовлено особливостями нормативного регулювання цього процесу. Така наша точка зору ґрунтується на тому, що інституційно чинне законодавство визначає Вищу кваліфікаційну комісію суддів та Вищу раду правосуддя органами, які призначені для здійснення формування суддівського корпусу. Вища рада правосуддя в системі органів судової влади є тим органом, який уповноважений ухвалювати кінцеві рішення, які в деяких випадках можуть бути оскаржені з підстав та в порядку, визначених законодавством з питань призначення, звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, тимчасового затримання або арешту до винесення обвинувального вироку та інших питань, пов'язаних із переміщенням суддів по службі та деяких інших.

В свою чергу, фактично, Вища кваліфікаційна комісія суддів є безпосереднім організатором і виконавцем добору кадрів на суддівські посади, здійснення щодо них спеціальної перевірки, проведення кваліфікаційного оцінювання, і вже на підставі результатів, отриманих у ході здійснення цих заходів, Вища рада правосуддя ухвалює кінцеві рішення щодо призначення. Підставами для ухвалення таких рішень є подання, висновки або інформація в іншій формі, зібрана, узагальнена та подана Вищою кваліфікаційною комісією суддів [234, с. 46].

Проте формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів, тобто призначення на посади членів цього органу, здійснюється Вищою радою правосуддя за результатами конкурсу в порядку, встановленому законом, строком на чотири роки. Конкурс на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України проводить Конкурсна комісія (ст. 95 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року), яка є допоміжним органом Вищої ради правосуддя, що утворюється для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та формування переліку кандидатів на посаду

члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності. Вища рада правосуддя призначає членів Конкурсної комісії для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з числа осіб, запропонованих суб'єктами формування Конкурсної комісії (ст. 95¹ Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Таким чином, Вища рада правосуддя виступає модератором процесу формування суддівського корпусу в Україні. Без участі цього органу неможливо запустити процес відбору та призначення суддів на посади, який передбачає чітко встановлену послідовність дій. Такий наш підхід частково відображений у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 7 листопада 2019 року в справі № 9901/243/19, в якій зазначається, що добір кандидатів на посаду судді повинен відповідати принципу справедливості, верховенства права, дотримання якого має унеможливити прояви свавілля і забезпечувати реалізацію основних прав та свобод; законності, незалежності, відкритості та публічності, доступності та безпосередності у процедурі добору, відповідно до якого, зокрема, Вища кваліфікаційна комісія суддів України і Вища рада правосуддя у межах своєї компетентності мають безпосередньо виявити належні теоретичні знання та рівень професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступінь його готовності та здатності здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду, а також особисті, моральні якості кандидата (п. 6 Постанови Великої палати Верховного Суду від 7 листопада 2019 року, справа № 9901/243/19) [301].

Загалом, добір та призначення на посаду судді здійснюється в порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, та передбачає п'ятнадцять стадій. Узагальнюючи, положення ст. 70 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року основними стадіями добору є: оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідно до кількості вакантних посад судді у місцевих судах конкурсу на заміщення таких посад; проведення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсу на

заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді; розгляд Вищою радою правосуддя рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді; видання указу Президента України про призначення на посаду судді – у разі внесення Вищою радою правосуддя подання про призначення судді на посаду.

Таким чином, наочним є той факт, що добір кандидатів на посаду судді передбачає низку заходів, відповідно з якими, серед іншого, Вища кваліфікаційна комісія суддів України і Вища рада правосуддя у межах своєї компетентності покликані виявити належні теоретичні знання та рівень професійної підготовки кандидата, ступінь його готовності та здатності здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду, а також особисті, моральні якості кандидата. Цілком очевидні позитивні зміни в порядку призначення суддів на посади, що призвело до зменшення впливу політичних органів. Хоча сформована інституційна модель відбору, оцінки та призначення суддів на посади не є бездоганною. Про це яскраво свідчить відсутність повноважної Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з листопада 2019 року по теперішній час (на травень 2023 року). Наслідком такої бездіяльності органу, що відповідає за відбір та оцінку кандидатів на посади суддів став кадровий дефіцит в судах. Відповідно до Рішення Ради суддів України від 3 вересня 2021 року №36 «Щодо стану кадрового забезпечення місцевих судів», відновлення діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є пріоритетним для всіх державних органів. Рада суддів України здійснює ряд заходів задля реалізації положень Закону України №1629-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 13 липня 2021 року та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України». Також у Рішенні зазначається, що внаслідок цього протягом тривалого часу, а саме – понад 3 роки, залишається невирішеним питання відносно призначення на посаду сотень суддів, в яких немає повноважень щодо здійснення правосуддя у зв'язку із закінченням

п'ятирічного строку повноважень, оскільки процедуру кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді не завершено (оголошено перерву у проведенні співбесіди, відкладено розгляд питання, співбесіда не призначалася тощо). Прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо відрядження суддів та врегулювання інших питань забезпечення функціонування системи правосуддя в період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України» від 4 червня 2020 року №679-IX (в якому визначено, що Вища рада правосуддя у період відсутності повноважного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України ухвалює без рекомендації чи подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України рішення про внесення Президенту подання про призначення на посаду судді, повноваження якого припинилися у зв'язку із закінченням строку, на який його було призначено, якщо до набрання чинності цим законом колегією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України було визнано суддю таким, що відповідає займаній посаді) деякою мірою вирішує означене питання, зокрема лише тих, кого є висновок Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про відповідність займаній посаді. Проте питання інших суддів, відносно яких Вища кваліфікаційна комісія суддів України оголосила перерву в оцінюванні або відклала на інший час, або у зв'язку із неможливістю сформувати колегію для проведення співбесіди із суддею, залишається не вирішеним. Також пропонується надати право Вищій раді правосуддя без рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів вирішувати питання переведення суддів апеляційного суду із ліквідованого суду до проходження кваліфікаційного оцінювання. Таким чином, Рада суддів України підтримала тимчасову модель подолання дефіциту кадрів. Але навіть якщо буде сформовано нову Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, то оперативно розв'язати проблему спорожнєлих судів не вдасться [509].

Отже, запропоновані варіанти виходу з ситуації, яка склалася, покликані відновити процес поповнення суддівського корпусу з огляду на відсутність дієздатного органу суддівського врядування. Тож постає цілком логічне питання чи

потрібен такий орган з таким порядком формування як Вища кваліфікаційна комісія суддів України? Видається, що інституційна система формування суддівського корпусу потребує спрощення. І ключовий елемент такого спрощення полягає, вважаємо, в об'єднанні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя шляхом формування першої як частини організаційної будови другої, за прикладом Служби дисциплінарних інспекторів.

Як уже зазначалося, Вища рада правосуддя ухвалює рішення щодо внесення Президентіві України подання про призначення судді на посаду за результатами розгляду рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, до якої обов'язково додається особова справа (дос'є) кандидата на посаду судді. За результатами попереднього розгляду доповідач складає висновок щодо можливості призначення судді на посаду та виносить його на розгляд Вищої ради правосуддя. Рішення щодо кандидата на посаду судді ухвалюється на засіданні Вищої ради правосуддя. Засідання Вищої ради правосуддя у пленарному складі, на якому розглядається питання щодо внесення подання про призначення судді на посаду, є повноважним, якщо в ньому бере участь не менше чотирнадцяти членів Вищої ради правосуддя. Рішення щодо внесення Президентіві України подання про призначення судді на посаду вважається ухваленим, якщо за нього проголосувало не менше чотирнадцяти членів Вищої ради правосуддя. Якщо за рішення щодо внесення Президентіві України подання про призначення судді на посаду проголосувало менше чотирнадцяти членів Вищої ради правосуддя, то вважається, що Вища рада правосуддя ухвалила рішення про відмову у внесенні Президентіві України подання про призначення судді на посаду [362].

Порядок призначення на посаду судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду або Верховного Суду за спеціальною процедурою передбачений статтею 81 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Зокрема, якщо за результатами проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді в апеляційному суді, вищому спеціалізованому суді або Верховному

Суді Вища кваліфікаційна комісія суддів України ухвалює рішення про внесення рекомендації Вищій раді правосуддя щодо призначення кандидата на посаду судді, така рекомендація разом із відповідними матеріалами направляється Вищій раді правосуддя для розгляду. Вища рада правосуддя розглядає питання про внесення Президентіві України подання про призначення судді на посаду в апеляційний суд, вищий спеціалізований суд або Верховний Суд та ухвалює відповідне рішення.

Водночас, Вища рада правосуддя може відмовити у внесенні Президентіві України подання про призначення судді на посаду відповідно до частини дев'ятнадцятої статті 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня

1) наявність обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням;

2) порушення визначеного законом порядку призначення на посаду судді.

Доречно зауважити, що в разі наявності обґрунтованого сумніву щодо відповідності кандидата критерію доброчесності чи професійної етики або інших обставин, які можуть негативно вплинути на суспільну довіру до судової влади у зв'язку з таким призначенням, Вища рада правосуддя може керуватися власною оцінкою обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей.

Хоча Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року визначає, що Вища рада правосуддя може ухвалити рішення про відмову у внесенні Президентіві України подання про призначення судді на посаду відповідно до п. 1 ч. 19 ст. 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року тільки на підставі обґрунтованих відомостей, які отримала Вища рада правосуддя в передбаченому законом порядку, якщо:

1) такі відомості не були предметом розгляду Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

2) Вища кваліфікаційна комісія суддів України не дала належної оцінки таким відомостям у межах процедури кваліфікаційного оцінювання щодо відповідного кандидата.

При цьому, як зауважила Велика Палата Верховного Суду, зауважила, із цих положень випливає, що Вища рада правосуддя може заново оцінити кандидата на посаду судді та зробити інший висновок, ніж Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Хоча рекомендація Комісії спирається винятково на об'єктивні критерії, Вища рада правосуддя може не погодитися з нею (Комісією) тільки з підстав, передбачених законом (ч. 4 ст. 37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, ч. 19 ст. 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року) [301].

Також Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 9 квітня 2018 року в справі № 800/546/17 зазначила, що повноваження Вищої ради правосуддя стосовно оцінювання обставин, пов'язаних із кандидатом на посаду судді, та його особистих якостей є дискреційними та виключною компетенцією його як уповноваженого органу, який постійно діє у вітчизняній системі судоустрою. Таким чином, оцінювання критеріїв професійної етики та доброчесності покладається саме на членів Вищої ради правосуддя, і жоден інший суб'єкт чи орган, у тому числі й суд, не може здійснювати втручання у здійснення суб'єктом владних повноважень своєї компетенції [302].

У разі відмови у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду Вища рада правосуддя ухвалює вмотивоване рішення, яке може бути оскаржено до Верховного Суду виключно у порядку та на таких підставах:

1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати;

2) рішення не підписано членом Вищої ради правосуддя, який брав участь у його ухваленні;

3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави відмови у внесенні Президентом України подання про призначення судді на посаду або мотивів, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків (ст. 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

При цьому, Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року і Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року не містять детально регламентованого порядку встановлення, дослідження та оцінювання Вищою радою правосуддя обставин (підстав) для відмови щодо внесення подання про призначення на посаду судді. Натомість у Постанові Великої Палати Верховного Суду від 7 листопада 2019 року у справі № 9901/243/19 зазначено, що такими підставами можуть бути будь-які фактори, явища, події об'єктивної дійсності, що містять ознаки (властивості), які характеризують чи виділяють кандидата на посаду судді як постать, що не відповідає якимось певним «еталонним» критеріям доброчесності та професійної етики, яким повинен відповідати суддя як носій влади, або, інакше кажучи, неофіційній, ментальній, що ґрунтується на традиціях (звичаях) системи уявлень, норм та оцінок, що регулює поведінку людей у суспільстві, на колективно підсвідомому рівні схвалюється більшістю суспільства, практична реалізація якої забезпечується громадським осудом. Не без того, що такими обставинами можуть бути й істотні порушення вимог закону, які діючий суддя чи суддя у відставці у період, коли був діючим суддею, допустили внаслідок умисних дій чи грубої необережності під час здійснення судочинства. Важливо, щоб ці обставини були справжніми, не викликали сумніву в їхній достовірності, були отримані в порядку, встановленому законом, із дотриманням процесуальних прав особи, яка претендує на посаду судді, висловити свої пояснення щодо їх обґрунтованості та правдивості (п. 8) [301].

А тому регламентація порядку встановлення, дослідження та оцінювання Вищою радою правосуддя обставин (підстав) для відмови у внесенні подання про призначення на посаду судді, з нашої точки зору, потребує конкретизації. Адже запровадження підстав, за яких Вища рада правосуддя може не погодитися з

рекомендацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і навести свої причини відмови щодо внесення Президентом України подання про призначення на посаду судді, має на меті запобігти чи стати пересторогою для ухвалення Вищою радою правосуддя свавільних рішень. Кандидат на посаду судді, якому Вища рада правосуддя відмовила у внесенні подання про призначення його суддею, без нового проходження процедури добору не може бути повторно зарахований до резерву (ст. 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

Таким чином, відмова внесення подання щодо призначення кандидата на посаду судді потребує подальшого правового регулювання. Дотримання принципу правової визначеності та встановлення чітких критеріїв щодо розгляду особи кандидата на посаду судді є першочерговим завданням на шляху до формування високопрофесійного суддівського корпусу. Адже, згідно з позицією Великої Палати Верховного Суду, вирішуючи спір про правомірність відмови Вищої ради правосуддя внести подання про призначення судді на посаду, суд, надаючи йому юридичну оцінку, має повну юрисдикцію, яка не обмежується лише з'ясуванням наявності визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року формальних підстав, для скасування такого рішення, а й повинен також ретельно дослідити дотримання Вищою радою правосуддя під час прийняття рішення пункту 3 частини 19 статті 79 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року щодо його вмотивованості. При цьому оцінка Верховним Судом мотивів та обґрунтованості оскаржуваного рішення Вищої ради правосуддя не є втручанням у її дискреційні повноваження (п. 37) [299].

А тому вважаємо нагальним визначення чітких форм взаємодії між органами залученими до процесу добору суддів з метою зміцнення єдності практики реалізації згаданої функції незалежно від організаційної чи функціональної спрямованості в системі правосуддя. Установлення форм взаємодії може бути реалізовано додатковим законодавчим регулюванням у частині встановлення чіткого, об'єктивного та деталізованого порядку добору суддів на посади. Адже лише за таких умов можливе

формування єдиної системи, яка може забезпечити єдність підходів у різних за організаційною та функціональною спрямованістю органів судової влади.

Призначення на посаду судді здійснює Президент України на підставі та в межах подання Вищої ради правосуддя, без перевірки додержання встановлених вимог до кандидатів на посаду судді та порядку проведення добору чи кваліфікаційного оцінювання кандидатів. Президент України видає указ про призначення судді не пізніше тридцяти днів із дня отримання відповідного подання Вищої ради правосуддя (ст. 80 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

У контексті повноваження, яке розглядається, Ю.О. Косткіна зазначає, що на законодавчому рівні не визначено наслідків ухилення Президента України від видання відповідного указу протягом встановленого законодавством України 30-денного терміну, не встановлено жодних санкцій за невиконання свого обов'язку. Тому в разі зловживання з боку глави держави процес призначення судді на посаду може затягуватись, що негативно позначатиметься на діяльності судової гілки влади [208, с. 142]. Зазначену проблему констатує та розширено тлумачить також професор В.Я. Марчак, який указує на наявності фактів «... безпідставного не видання указів Президентом протягом значного терміну, безпідставного та без відповідних пояснень повернення з Адміністрації Президента України матеріалів подань Вищої ради правосуддя щодо призначення суддів» [239, с. 25].

Згадану проблему піднімала Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) у Висновку щодо проекту змін до Конституції України в частині правосуддя, який був прийнятий Венеціанською комісією на її 104-му пленарному засіданні від 23–24 жовтня 2015 року, де зазначалося, що «Президент України все ще відіграє церемоніальну роль: він призначає кандидатів, поданих Вищою радою правосуддя, пропозиції якої будуть обов'язковими для Президента. Закон повинен буде регламентувати можливі затримки чи «глухі кути» у призначенні суддів Президентом України» [61].

Суддівська спільнота в межах Рішення XVIII чергового з'їзду суддів України, який відбувся 9–11 березня 2021 року, вирішила звернути увагу Президента України на необхідність дотримуватися встановленого Законом місячного строку розгляду подань Вищої ради правосуддя про призначення на посаду суддів, оскільки затримка з реалізації подань Вищої ради правосуддя до Президента України про призначення суддів на посади поглиблює критичний стан кадрового забезпечення місцевих судів [508].

У цьому контексті доречно згадати схожу проблему законодавчого регулювання в Республіці Молдова. Так, відповідно до ст. 11 Закону Республіки Молдова «Про статус суддів» від 20 липня 1995 року, Президент Республіки Молдова призначає суддів на посади за поданням Вищої ради магістратури. При цьому допускається можливість один раз відхилити представлену Вищою радою магістратури кандидатуру на посаду судді, що призначається на п'ять років або до досягнення граничного віку, і лише в разі виявлення безперечних доказів несумісності кандидата з відповідною посадою, порушення ним законодавства чи порушення законних процедур його добору та просування. Відмова у призначенні на посаду або підтвердження на посаді подається у 30-денний строк з дня внесення відповідного подання. У разі виникнення обставин, які потребують додаткового розгляду, Президент Республіки Молдова повідомляє Вищу раду магістратури про продовження зазначеного терміну на 15 днів. За повторним поданням Вищої ради магістратури Президент Республіки Молдова видає указ про призначення на посаду судді на п'ять років або до досягнення граничного віку в 30-денний строк з дня надходження повторного подання. Тож фактично і в цьому випадку немає дієвого правового механізму на випадок, якщо Президент не виконує зобов'язання щодо призначення запропонованого кандидата.

Незважаючи на тривалий строк існування окресленої проблеми, на законодавчому рівні не визначено наслідків ухилення Президента України від видання відповідного указу протягом встановленого законодавством України 30-

денного терміну, не встановлено жодних санкцій за невиконання ним обов'язку до цього часу. Одним із варіантів виходу із ситуації, яка склалася, є внесення доповнень до законодавства щодо встановлення процедури набрання чинності рішення про призначення судді на посаду без підпису Президента України [80, с. 112].

На нашу думку, задля вирішення зазначеної проблеми та попередження зловживань з боку глави держави наданими йому повноваженнями, варто встановити правило, згідно з яким у випадку, якщо протягом установленого законодавством України терміну Президент України не видав указу про призначення судді, Вища рада правосуддя на найближчому засіданні приймає рішення про призначення відповідного судді на посаду, яке набирає чинності з моменту його прийняття з можливістю складення присяги судді. Таке рішення повинно прийматись на засіданні Вищої ради правосуддя у пленарному складі в порядку, визначеному в статті 37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року без можливості бути оскарженим.

Загалом, у 2020 році на розгляд Вищій раді правосуддя винесено 583 матеріали про призначення кандидатів на посади суддів: завершено розгляд 544 матеріалів (аналогічно у 2019 році – 544); відкладено розгляд 39 матеріалів. За результатами розгляду названих матеріалів Вища рада правосуддя прийняла 530 рішень про внесення Президентіві України подання про призначення 530 кандидатів на посади суддів, що становить 31,9 % від загальної кількості прийнятих Радою актів. Незважаючи на те, що майже незмінною залишилась загальна кількість суддів (у 2019 році – 527), стосовно яких Рада прийняла рішення про внесення Президентіві України подання про призначення на посади суддів, на 28 % порівняно з 2019 роком збільшилась кількість прийнятих Радою рішень про внесення Президентіві України подання про призначення на посади суддів до місцевих судів – 530 суддів проти 414 суддів у 2019 році [340].

Вища рада правосуддя також приймала рішення про відмову у внесенні Президентіві України подання про призначення на посади суддів. Протягом 2020

року було прийнято 6 таких рішень (у тому числі за результатами розгляду заяв суддів у відставці) [340].

До кадрових повноважень Вищої ради правосуддя щодо формування суддівського корпусу належить також звільнення суддів з посад за загальними обставинами. Згідно зі статтею 55 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, питання про звільнення судді на підставах, визначених пунктами 1 (неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я) та 4 (подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням) ч. 6 ст. 126 Конституції України, розглядається на засіданні Вищої ради правосуддя у пленарному складі.

У разі звернення судді із заявою про звільнення з посади за власним бажанням Вища рада правосуддя ухвалює рішення про звільнення судді з посади після попереднього з'ясування дійсного волевиявлення судді, чи не має місце сторонній вплив на нього або примус. За результатами розгляду питання про звільнення судді з визначених підстав Вища рада правосуддя ухвалює вмотивоване рішення. Участь судді під час розгляду питання про звільнення судді з посади за загальними обставинами не обов'язкова.

Копія рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді з посади надсилається до суду, в якому суддя обіймає посаду, Державній судовій адміністрації України. Копія рішення Ради про відмову у задоволенні заяви про звільнення з посади судді надсилається судді на адресу суду, в якому він обіймає посаду. Якщо на момент розгляду питання про звільнення судді Радою суддя звільнений з посади або його повноваження припинені, член Ради — доповідач своєю ухвалою залишає заяву (висновок, подання) без розгляду.

Питання про звільнення судді за загальними обставинами розглядається та ухвалюється рішення протягом одного місяця з дня надходження відповідної заяви (ч. 3 ст. 116 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Питання про звільнення судді з посади за станом здоров'я розглядає Вища рада

правосуддя протягом одного місяця з дня надходження до Вищої ради правосуддя медичного висновку, наданого медичною комісією, утвореною спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я. Судді, щодо якого Вища рада правосуддя має розглядати питання про звільнення за загальними обставинами, повідомляють про такий розгляд на офіційному веб-сайті Ради не пізніше ніж за три календарних дні до дня засідання.

Також Вища рада правосуддя може розглянути питання щодо звільнення судді у зв'язку з незгодою на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду. При розгляді такого питання Вища рада правосуддя встановлює факт відмови судді від переведення до іншого суду (у тому числі факт ухилення від виконання відповідного рішення про переведення) на підставі заяви судді або повідомлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про таку заяву судді, або повідомлення голови відповідного суду чи його заступника про неприбуття судді до суду для здійснення правосуддя. Запрошення на засідання Вищої ради правосуддя судді, стосовно якого розглядається питання про звільнення, є обов'язковим. Суддя та/або його представник має право бути заслуханим на засіданні Вищої ради правосуддя та надати відповідні пояснення. У разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні Вищої ради правосуддя суддя може заявити клопотання про відкладення розгляду питання про звільнення його з посади. Повторна неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності (ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року) [347].

За 2020 рік Вища рада правосуддя ухвалила рішення щодо звільнення 252 суддів з посад за загальними обставинами, що майже на 70 % більше, ніж у 2019 році (148), зокрема у відставку – 249 (у 2019 році – 132), у зв'язку з неспроможністю виконувати повноваження за станом здоров'я – 0 (у 2019 році – 1), у зв'язку з поданням заяви за власним бажанням – 3 (у 2019 році – 15). Слід сказати, що за 22 роки діяльності Вищої ради правосуддя (юстиції) найбільше заяв суддів про відставку розглядалося у 2010

році (368 рішень), 2013 році (243 рішення), 2015 році (362 рішення), 2016 році (1449 рішень), 2017 році (405 рішень). Така кількість прийнятих рішень зумовлена надходженням заяв суддів про звільнення, що пояснюється насамперед суттєвими змінами законодавства в частині зміни статусу суддів [138].

Окремо варто зазначити про припинення повноважень судді. Аналіз чинного законодавства дає підстави зауважити, що роль Вищої ради правосуддя зведена до повідомлення факту припинення повноважень судді. Наприклад, повноваження судді припиняються з наступного дня після досягнення ним шістдесяти п'яти років. Про наявність підстави для припинення повноважень судді голова суду, в якому суддя обіймав посаду, не пізніш як за місяць до визначеного терміну, повідомляє Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України. До повідомлення додаються документи на підтвердження факту досягнення суддею шістдесяти п'яти років (ст. 120 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Аналогічно врегульовано й інші підстави припинення повноважень судді відповідно до ст. 121–124 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року.

Продовжуючи вивчати кадрові повноваження Вищої ради правосуддя, варто дослідити її участь у професійній кар'єрі суддів. Безсумнівною є теза про те, що Вища рада правосуддя відіграє ключову роль у цій складовій кадрових повноважень, з огляду на всю сукупність повноважень, визначених законодавцем. До таких повноважень ми відносимо тимчасове відсторонення судді, переведення (відрядження) судді до іншого суду, припинення відставки судді.

Згідно зі статтею 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року підставами для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя є:

- 1) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності;
- 2) при проведенні кваліфікаційного оцінювання;
- 3) у порядку застосування дисциплінарного стягнення.

Відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку застосування дисциплінарного стягнення доцільно розглянути в наступному підрозділі, який безпосередньо стосується дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя. Відповідно, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності вважаємо доцільним розглянути в межах підрозділу, присвяченого контрольно-наглядовим повноваженням, зважаючи на їх характер і зміст.

Щодо тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя під час проведення кваліфікаційного оцінювання, то Вища кваліфікаційна комісія суддів України має право зупинити проведення кваліфікаційного оцінювання на період, необхідний для отримання відповідної інформації. Залежно від значення інформації, неповнота або недостовірність якої було виявлено при проведенні кваліфікаційного оцінювання, Вища кваліфікаційна комісія суддів України може внести подання Вищій раді правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя до закінчення кваліфікаційного оцінювання (ч. 5 ст. 86 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року) [347]. Водночас, у разі внесення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України зазначеного подання, воно підлягає невідкладному розгляду Вищою радою правосуддя, але не пізніше ніж через сім днів з дня надходження (ч. 2 ст. 66 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Суддя відстороняється від здійснення правосуддя з дня ухвалення Вищою радою правосуддя рішення про тимчасове відсторонення. Проте таке рішення може бути оскаржене та скасоване на таких підставах:

- 1) подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких Вища кваліфікаційна комісія суддів України дійшла відповідних висновків;

2) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, чи склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що ухвалив рішення про направлення подання, не мав повноважень його ухвалювати;

3) рішення Вищої ради правосуддя не підписане будь-ким із складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні;

4) рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про внесення подання, на підставі якого Вища рада правосуддя ухвалила рішення, не підписано будь-ким із складу членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які брали участь в ухваленні рішення про внесення подання;

5) подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України не підписане уповноваженою на це особою (ст. 67 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Таким чином, варто погодитись із Ю.О. Косткіною, що запровадження подібної новели покликане гарантувати належну якість відправлення правосуддя та постановлення справедливих і законних рішень, адже кваліфікаційне оцінювання судді проводиться з метою підтвердження його здатності належним чином здійснювати правосуддя у відповідному суді. З огляду на те, що за результатами проведення відповідного кваліфікаційного оцінювання може бути встановлено недостатній рівень кваліфікації судді та прийнято рішення про його звільнення, заходи щодо його відсторонення від здійснення правосуддя на час проведення перевірки є доцільними та обґрунтованими [208, с. 142–143].

Питання переведення суддів Вищою радою правосуддя, в тому числі тимчасово шляхом відрядження, на посаду судді до іншого суду врегульовано статтею 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Переведення судді на посаду судді до іншого суду здійснюється на підставі та в межах рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, внесеної за результатами конкурсу на заміщення вакантної посади судді, проведеного в порядку, визначеному статтею 79 зазначеного закону. В той же час, переведення судді на посаду судді до іншого суду

того самого або нижчого рівня може здійснюватися без конкурсу тільки у випадках реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду, в якому такий суддя обіймає посаду судді. Переведення судді до іншого суду в порядку дисциплінарної відповідальності здійснюється на підставі подання органу, який ухвалив рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (ст. 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

Переведення судді з одного суду до іншого Вища рада правосуддя здійснює:

а) на підставі та в межах рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та доданих до неї матеріалів;

б) на підставі подання Дисциплінарної палати про переведення судді до суду нижчого рівня.

Водночас, за рішенням Вищої ради правосуддя, ухваленим на підставі подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, суддя може бути, за його згодою, відряджений до іншого суду того самого рівня і спеціалізації для здійснення правосуддя. Причинами відрядження судді може бути неможливість здійснювати правосуддя у відповідному суді, надмірний рівень судового навантаження у відповідному суді, припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами. Строк такого відрядження до іншого суду такого самого рівня та спеціалізації визначає Вища рада правосуддя, але не більше ніж на один рік. Хоча, якщо обставини, що були підставою відрядження судді, продовжують існувати, за зверненням голови суду, до якого суддя відряджений, та за згодою такого судді Вища рада правосуддя продовжує строк відрядження, але не більше ніж на один рік. Загальний строк відрядження не може перевищувати два роки (ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року) [347].

Аналіз міжнародно-правових актів засвідчує, що існують певні критерії для переведення суддів з одного суду до іншого. По-перше, будь-яке переведення або переміщення судді розглядається як невід'ємна складова його кар'єри, і до цієї

процедури застосовуються загальні засади просування судді по службі. По-друге, за загальним правилом переведення судді має відбуватися за його згодою. Відповідно до Європейської хартії про статус суддів, суддя не може бути призначений до іншого суду або бути переведений на будь-яку іншу роботу без його згоди. Винятки щодо недотримання цього принципу дозволяються лише тоді, коли переведення здійснюється в дисциплінарних межах; у разі реорганізації судової системи (наприклад, закриття суду) на підставі закону або в разі тимчасового переведення для допомоги сусідньому суду. В останньому випадку строк тимчасового переведення має обмежуватися відповідним законом (п. 3.4) [116]. Також міжнародні стандарти чітко встановлюють, що рішення про направлення суддів у певний суд або про переведення з одного суду до іншого мають приймати судові органи, а не представники виконавчої влади. Комітет з прав людини ООН зазначив, що, якщо рішення про просування суддів залежать від дискреційних повноважень адміністративних органів, це може «піддати суддів політичному тиску і поставити під загрозу їхню незалежність та неупередженість» [448, с. 116].

У цьому контексті важливо зважити на положення Декларації Сінгві (Draft Universal Declaration on the Independence of Justice («Singhvi Declaration»)) – Декларація незалежності правосуддя), в якій сказано, що «просування судді має ґрунтуватися на об'єктивній оцінці його моральних якостей, незалежності, професіоналізму, досвіду, гуманності і готовності захищати принцип верховенства права. Не допускається просування суддів за неналежними мотивами» (п. 14) [548].

Цей інститут спрямований на забезпечення належного здійснення правосуддя, забезпечення доступу до правосуддя, врегулювання навантаження в судах, підвищення авторитету правосуддя, підтримку кваліфікації суддів тощо. У ситуації, яка склалася з кадровим наповненням судів, відрядження судді є об'єктивною необхідністю. Саме шляхом відрядження судді як тимчасового переведення можливо досягти кількох цілей, зокрема: забезпечити доступ до правосуддя, врегулювати навантаження в судах, підвищити авторитет правосуддя, підтримувати кваліфікацію

судді [138].

У 2020 році до Вищої ради правосуддя надійшло 51 повідомлення Державної судової адміністрації України про необхідність розглянути питання про відрядження суддів до 58 судів з надмірним рівнем судового навантаження. Вища рада правосуддя прийняла рішення про початок процедури відрядження (як тимчасового переведення) до 50 судів, про що на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя було розміщено відповідні оголошення. У зв'язку з розміщенням таких оголошень до Вищої ради правосуддя надійшли згоди на відрядження від 118 суддів. За результатами розгляду цих матеріалів Вища рада правосуддя прийняла рішення про відрядження 34 суддів до 20 судів з надмірним рівнем судового навантаження та до 2 судів, які припинили свою роботу за неможливістю здійснення правосуддя (Станично-Луганський районний суд Луганської області, Рокитнянський районний суд Київської області) [340].

Також у 2020 році Вища рада правосуддя прийняла 2 рішення про переведення двох суддів на підставі та в межах рекомендацій Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Для порівняння, у 2019 році на виконання повноважень щодо переведення суддів Вищою радою правосуддя ухвалено 190 рішень про переведення 190 суддів. Протягом 2019 року ухвалено 39 рішень про відрядження 39 суддів до іншого суду того самого рівня й спеціалізації та про продовження строку такого відрядження [340]. На думку І.М. Мищака серед досягнень Вищої ради правосуддя у 2020 році варто відзначити часткове вирішення проблеми надмірного навантаження в судах. Зокрема, Вища рада правосуддя приймала рішення про відрядження суддів до судів з надмірним рівнем судового навантаження та судів, які припинили свою роботу. За результатами прийнятих Радою рішень про відрядження суддів 2020 року було відновлено роботу двох судів, правосуддя в яких не здійснювалося [243, с. 5].

При цьому варто акцентувати, що такі повноваження Вища рада правосуддя здійснювала у 2020 році без участі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що

є ще одним підтвердженням нашої точки зору щодо можливої оптимізації згаданих органів.

Щодо припинення відставки суддів, то Вища рада правосуддя здійснює такі повноваження на підставах, передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, та в порядку, визначеному її Регламентом. Зокрема, відповідно до статті 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, припиняє відставку судді у разі:

- повторного призначення його на посаду судді. Вища рада правосуддя вирішує питання про припинення відставки судді після його повторного призначення Президентом України на посаду судді на підставі указу Президента України про призначення на посаду судді. Копія рішення Ради про припинення відставки судді надсилається до суду, до якого повторно призначено суддю на посаду;

- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення умисного злочину. Після одержання повідомлення суду про набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді у відставці за вчинення умисного злочину розгляд питання про припинення відставки судді виноситься на чергове засідання Ради;

- припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави. Вища рада правосуддя вирішує питання про припинення відставки судді в разі припинення його громадянства або набуття ним громадянства іншої держави після одержання повідомлення уповноваженого органу державної влади про припинення суддею у відставці громадянства на підставі указу Президента України або набуття ним громадянства іншої держави. Після одержання повідомлення уповноваженого органу державної влади про припинення суддею у відставці громадянства або набуття ним громадянства іншої держави Голова Вищої ради правосуддя виносить розгляд питання про припинення відставки судді на засідання Ради;

- визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим. Вища рада правосуддя вирішує питання про припинення відставки судді після набрання законної

сили обвинувальним вироком щодо судді у відставці після набрання законної сили рішенням суду про визнання судді у відставці безвісно відсутнім або оголошення його померлим [347].

Із повідомленням про наявність підстави для припинення відставки судді до Вищої ради правосуддя може звернутися будь-яка особа, якій відомий такий факт. З метою перевірки фактів, що містяться у повідомленні, Вища рада правосуддя може звертатися до відповідних державних органів, підприємств, установ, організацій.

Питання про припинення відставки судді розглядаються на засіданні Вищої ради правосуддя, за результатами якого приймають відповідне рішення в порядку, визначеному Регламентом Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року. Копію рішення Ради про припинення відставки судді надсилають органу державної влади, який забезпечував виплату щомісячного грошового утримання судді у відставці.

Протягом 2020 року до Вищої ради правосуддя надійшло два матеріали про припинення відставки судді відповідно до статті 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, за результатами розгляду одного матеріалу Рада прийняла рішення про відмову у припиненні відставки, один матеріал перебуває на розгляді (у 2019 році надійшло 8 матеріалів про припинення відставки судді та прийнято 7 рішень про відмову у припиненні відставки судді) [138].

Окремим блоком кадрових повноважень Вищої ради правосуддя є ті, які стосуються можливості участі у формуванні окремих органів та установ судової влади. До таких органів можна віднести Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Державну судову адміністрацію України та органи Вищої ради правосуддя. Так, згідно зі ст. 95 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, призначення на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснює Вища рада правосуддя за результатами конкурсу. Вища рада правосуддя для проведення конкурсу на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України створює Конкурсну комісію й затверджує її персональний склад. Суб'єктами

формування Конкурсної комісії є Рада суддів України, Рада прокурорів України, Рада адвокатів України та Національна академія правових наук України в особі Президії.

Крім того, Вища рада правосуддя бере участь у звільненні членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у визначених випадках. Зокрема, рішення про звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади у зв'язку з поданням заяви про звільнення з посади члена Комісії за власним бажанням та неспроможністю виконувати свої повноваження за станом здоров'я ухвалює Вища кваліфікаційна комісія суддів України на найближчому засіданні після отримання заяви.

У разі встановлення підстав для звільнення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з посади у зв'язку з виявленням обставин щодо його невідповідності вимогам, установленим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, порушенням вимог, установлених законодавством у сфері запобігання корупції, неучасті в роботі Комісії протягом одного календарного місяця поспіль без поважних причин або неодноразова відмова без поважних причин від голосування з питань, що розглядаються, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним із статусом члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України або виявлення факту його невідповідності займаній посаді Вища кваліфікаційна комісія суддів України може своїм рішенням внести до Вищої ради правосуддя подання про звільнення з посади відповідного члена Комісії. З дня ухвалення рішення Комісії про внесення зазначеного подання такий член Комісії відсторонюється від посади, а його повноваження припиняються до прийняття рішення Вищою радою правосуддя (ст. 96 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року) [347].

Ще один державний орган, який формується, в тому числі, за участі Вищої ради правосуддя, – Державна судова адміністрація України. Згідно зі ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює

організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом. Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя у межах, визначених законом. Голову Державної судової адміністрації України призначає на посаду і звільняє з посади Вища рада правосуддя. А призначення Голови Державної судової адміністрації України здійснюється на конкурсній основі. Голова Державної судової адміністрації України має заступників, яких призначає на посаду та звільняє з посади Вища рада правосуддя відповідно до законодавства про державну службу (ст. 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

Варто згадати про органи Вищої ради правосуддя, формування яких є безпосередньою формою реалізації її кадрових повноважень. Зокрема, органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів є Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя, які формуються з числа її членів (ст. 96 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Кількість Дисциплінарних палат та кількісний склад кожної палати визначаються рішенням Вищої ради правосуддя з урахуванням вимог Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 26).

Склад кожної Дисциплінарної палати має налічувати щонайменше чотири члени Вищої ради правосуддя. При формуванні Дисциплінарних палат Вища рада правосуддя має забезпечити, щоб щонайменше половина, а якщо це неможливо – принаймні значна частина членів кожної Дисциплінарної палати були суддями або суддями у відставці. У разі необхідності Вища рада правосуддя може ухвалити рішення про залучення членів однієї Дисциплінарної палати до роботи іншої Дисциплінарної палати або про делегування Голові Вищої ради правосуддя повноважень ухвалювати такі рішення (ст. 26 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Ще однією новою структурною складовою Вищої ради правосуддя стала Служба дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. Персональний склад Служби

формується з числа осіб, які мають вищу юридичну освіту, стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, з яких не менше восьми років сукупного стажу роботи на посадах судді, прокурора, адвоката.

Дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя призначаються на посади за результатами конкурсу в порядку, встановленому законодавством про державну службу. Рішення про призначення на посаду дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя приймається після проходження переможцем конкурсу спеціальної перевірки відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, а також перевірки на доброчесність та відповідність установленим для судді етичним стандартам.

Правовий статус дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя визначається Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року [325]. Особливості діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя визначаються Положенням про дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя, яке затверджує Вища рада правосуддя (ст. 28 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Організаційне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя та її органів здійснює секретаріат. Секретаріат Вищої ради правосуддя очолює керівник. Керівника секретаріату та його заступників призначає на посади та звільняє з посад Вища рада правосуддя у порядку, встановленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року. Граничну чисельність працівників секретаріату затверджує Вища рада правосуддя (ст. 27 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Також новим органом, який утворюється з метою сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності є Етична рада. Членами Етичної ради можуть бути особи, які мають

бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, відповідають критеріям професійної етики та доброчесності, мають досвід роботи не менше п'ятнадцяти років із здійснення судочинства або адвокатської чи прокурорської діяльності, або наукової діяльності у галузі права.

Особлива вимога встановлена до кандидатів на посаду члена Етичної ради, які є суддями чи суддями у відставці, якими можуть бути судді чи судді у відставці, які успішно пройшли кваліфікаційне оцінювання.

Суб'єкт формування Етичної ради подає до Вищої ради правосуддя список кандидатів до складу Етичної ради протягом тридцяти днів з дня надходження звернення Голови Вищої ради правосуддя разом з інформацією, що підтверджує відповідність таких кандидатів встановленим вимогам (ст. 9¹ Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Голова Вищої ради правосуддя призначає членів Етичної ради не пізніше п'яти робочих днів після закінчення строку на подання списків рекомендованих кандидатів від усіх суб'єктів формування Етичної ради. Якщо Голова Вищої ради правосуддя не призначить членів Етичної ради у визначений строк, троє перших у списку кандидатів, поданому Радою суддів України (перший кандидат, запропонований Радою прокурорів України, перший кандидат, запропонований Радою адвокатів України, та перший кандидат, запропонований Національною академією правових наук України в особі Президії), вважаються призначеними.

Таким чином, Етична рада – це орган, який утворюється з метою сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя, у встановленні відповідності кандидата на посаду члена Вищої ради правосуддя критеріям професійної етики та доброчесності. Проте, з нашої точки зору доречною виглядає пропозиція щодо участі Етичної ради у перевірці кандидатів на посади дисциплінарних інспекторів, адже вони мають суттєві повноваження і значним чином впливають на прийняття тих чи інших рішень у межах наявних прав і обов'язків. Крім того, вони виступають обов'язковими учасниками з розгляду дисциплінарних

проваджень. Тож зазначені пропозиції мають доповнити стаття 9⁻¹ Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Варто зауважити, Комісія з питань доброчесності та етики, що визначалась як колегіальний орган, який діє при Вищій раді правосуддя та утворюється з метою забезпечення прозорості і підзвітності членів Вищої ради правосуддя та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, фактично тотожна Етичній раді. Проте, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 4-р/2020 від 11 березня 2020 року, статтю, яка передбачала утворення Комісії з питань доброчесності та етики (ст. 28⁻¹) визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною).

Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя є колегіальним органом, який діє при Вищій раді правосуддя. До складу Комісії входять: 1) два члени Вищої ради правосуддя, які не є суддями чи суддями у відставці; 2) два члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, які не є суддями чи суддями у відставці; 3) два члени Ради суддів України; 4) три судді Верховного Суду.

Вища рада правосуддя ухвалює рішення про затвердження персонального складу Комісії на підставі та в межах пропозицій суб'єктів формування Комісії. До складу Комісії не можуть входити Голова Вищої ради правосуддя та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, судді, які перебувають на адміністративних посадах у судах. Комісія здійснює повноваження Комісії з питань вищого корпусу державної служби, визначені Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, щодо питань державної служби в системі правосуддя.

Також у складі Вищої ради правосуддя утворені: Постійна комісія Вищої ради правосуддя з підготовки щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні; Постійна комісія Вищої ради правосуддя з питань Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Звернувшись до зарубіжного досвіду функціонування судових рад можемо зауважити, що кадрові повноваження в частині призначення магістратів (суддів, прокурорів) та їх просування по службі, а також дисциплінарні повноваження – це

базові повноваження судових рад. Зокрема, подання щодо призначення магістратів – широко розповсюджена складова процедури призначення на посаду. Саме ця процедурна складова (внесення подання про призначення) має важливе значення у комплектуванні судової системи тієї чи іншої країни та полягає насамперед у потребі захисту від упередженості і будь-якого зовнішнього тиску. Уже зазначалося, що однією з причин утворення судових рад була необхідність запровадження процедури внесення подань щодо призначень корпусу магістратів (їх призначення на посади та просування по службі), що по суті, забезпечує належний ступінь незалежності судової системи країни [545, с. 120].

Повноваження Вищої ради правосуддя в Україні щодо внесення подань про призначення судді на посаду не є унікальним. Аналогічні або схожі повноваження мають судові ради багатьох країн – Андорра, Бельгія, Болгарія, Угорщина, Іспанія, Італія, Ірландія, Ісландія, Монголія, Нідерланди, Пакистан, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Туреччина, Франція тощо.

Ключовим аспектом кадрових повноважень судових рад є законодавчо встановлений порядок розподілу та належної взаємодії органів влади в їх реалізації, зокрема щодо процедури внесення подань про призначення суддів. Адже Вища рада правосуддя в Україні не вносить подання щодо призначення суддів відповідно до власних повноважень, а ухвалює відповідні рішення за результатами розгляду рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

У переважній більшості кадрові повноваження судових рад з питань призначення суддів на посади розділяють з іншими органами, що передбачає залучення інших органів державної влади до цього процесу. Зокрема, у Бельгії Вища рада юстиції направляє королю пропозиції щодо призначення магістратів, їх переміщення і просування по службі. Формально король має право відхилити таку пропозицію, але на практиці відмови вкрай рідкісні (ст. 151 Конституції Бельгії) [176]. У Польщі повноваження щодо внесення подань з пропозицією призначення суддів поділяються між Національною радою судівництва і загальними зборами суддів (ст.

179, 183, 185 Конституції Польщі) [529]. Схожа модель застосовується у Монголії, де призначає суддів усіх рівнів Президент за поданням Генеральної судової ради (ст. 51) [186].

Також існують випадки, коли суддів на посади призначають безпосередньо судові ради (Марокко, Хорватія). Проте в Марокко суддів призначаються королівським декретом, але при цьому Вищу раду магістратури очолює Король (ст. 84–86 Конституції Марокко) [185]. У Болгарії суддів, прокурорів і слідчих магістратів призначає Вища судова рада (ст. 129 Конституції Болгарії) [177].

Можна вказати й на існування дещо специфічних процедур стосовно внесення подань та призначення суддів на посади. Зокрема, в Данії міністр юстиції компетентний представляти суддів для призначень на підставі висновків Судової ради з призначень. Схожий порядок існує у Швеції, де аналогічні функції виконує Комісія з розгляду подань щодо призначень. Але Комісія не має повноважень при призначенні на вищі судові посади, адже усіх членів Верховного суду Швеції обирає уряд [532]. Тобто за таких умов судові ради наділені повноваженнями пропонувати кандидатів на посади магістратів або висловлювати свою думку щодо пропонованих кандидатур органу, який вносить подання щодо магістратів для їх призначень.

Обсяг кадрових повноважень судових рад також різний і залежить від національного законодавства. В одних країнах кадрові повноваження судових рад розповсюджуються виключно на суди (Молдова, Польща, Словенія), в інших – на суди та прокуратуру (Бельгія, Італія, Іспанія, Румунія), а в деяких, наприклад, на суди, прокуратуру та слідство (Болгарія). В окремих випадках існує два рівнозначні склади судової ради, повноваження якої наділяються щодо суддів, а інша щодо прокурорів, які мають однаковий обсяг повноважень щодо обох категорій магістратів (Португалія, Франція).

Окремо варто зауважити, що питання призначення суддів на посади та деякі аспекти суддівської кар'єри пов'язані з просуванням по службі вирішується шляхом обрання суддів, що переважно здійснює парламент (Коста-Ріка, Сальвадор та

Словенія), і призначення, яке може здійснювати або президент республіки/глава держави (Греція, Ліберія, Норвегія, Словаччина, Чехія та Естонія) або уряд (Австралія, Данія та Швеція) або сама судова рада (Болгарія, Марокко, Хорватія). У більшості парламентських систем глава держави зобов'язаний діяти відповідно до того, що запропонувала судова рада, парламент або обидва ці органи. У деяких країнах президент республіки зберігає за собою дискреційне повноваження не дотримуватися рекомендації ради суддів (Литва).

Цілком закономірним наслідком узагальнення зарубіжного досвіду правового статусу судових рад у зарубіжних країнах є доктрина їх суттєвих відмінностей. Аналіз питання кадрових повноважень судових рад, які стосуються внесення подання щодо призначень магістратів (суддів, прокурорів, і в окремих випадках слідчих) та подальшого кар'єрного просування надає можливість говорити, що національні правові системи у різний спосіб підходять до вирішення цього питання. А тому спільною є виключно мета – забезпечення незалежності судової гілки влади [459, с. 78].

Вважаємо, що за таких умов, Вища рада правосуддя відіграє домінуючу роль у питаннях кадрового забезпечення судів різних рівнів стосовно формування корпусу професійних суддів, суддівської кар'єри та участі у формуванні окремих органів та установ системи правосуддя. Переважна частина кадрових повноважень Вищої ради правосуддя передбачають ухвалення кінцевих рішень щодо призначення, звільнення суддів, переміщення суддів, призначення членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо. Вищезначене свідчить, що незалежна судова система потрібна для забезпечення належного відправлення правосуддя. При цьому важливою умовою незалежної та неупередженої судової влади є, в тому числі, дотримання принципу поділу влади, що передбачає розподіл виконавчої, законодавчої та судової влади. До того ж умовою незалежності судової влади є існування та функціонування судових органів, які беруть участь у призначенні суддів, вирішують окремі питання кар'єри суддів та здійснюють заходи дисциплінарної відповідальності й самі повинні бути

незалежними з точки зору власних повноважень, своєї структури та гарантій відповідного статусу.

4.2. Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Розпочинаючи розгляд дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя вважаємо необхідним розмежувати окремі поняття, які фактично утворюють зміст згаданої категорії. Адже національне законодавство не передбачає такої категорії як «дисциплінарні повноваження», а тому видається цілком виправданим виокремити складові, які наповнюють її зміст.

Отже, найперше варто визначити суть категорії «дисципліна», яка в перекладі з латини (*disciplina*) означає суворий порядок, організацію. Вона виявляється у ретельному дотриманні соціальних принципів і норм поведінки, у звичці до порядку, додержанні законів, а також у підпорядкуванні власного інтересу інтересам організації [6, с. 257]. Також це поняття визначають, як «твердо встановлений порядок, дотримання якого є обов'язковим для всіх членів колективу; витриманість, звичка до суворого порядку» [393, с. 287]. У «Політологічному енциклопедичному словнику» термін «дисципліна» розглядається як певний стиль поведінки людей, який відповідає нормам права й моралі, що склалися в суспільстві, або вимогам певної організації. Завдяки їй поведінка індивідів набуває упорядкованості, що забезпечує колективну діяльність і функціонування соціальної й політичної організації [295, с. 160]. Тобто узагальнено йде мова про унормований визначений порядок дій певного кола осіб, що має забезпечити належне функціонування тієї чи іншої соціальної організації чи політичного органу управління. Як наслідок, діалектично пов'язаним продовження категоріального ряду є розуміння трудової дисципліни як різновиду державної, виконавської чи виробничої. Адже «...найважливішою умовою існування й розвитку будь-якого цивілізованого суспільства є дисципліна. При цьому трудова

дисципліна спрямована на забезпечення єдності дій працівників трудового колективу, вона виступає необхідною умовою їхньої спільної праці» [44, с. 171].

Проте і в цьому випадку законодавство не містить чіткої дефініції «трудова дисципліна». Лише Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 року у статті 139, присвяченій обов'язкам працівників, сказано, що «працівники зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір» [157]. На думку В.І. Прокопенка, трудова дисципліна є установленим нормами права порядком взаємовідносин учасників трудового процесу, який визначає точне виконання ними своїх трудових функцій [351, с. 403].

Трудова дисципліна – один з найважливіших компонентів організації процесу праці. Згідно зі статтею 140 Кодексу законів про працю від 10 грудня 1971 року, забезпечення трудової дисципліни здійснюється, в тому числі, шляхом створення у трудових колективах обстановки нетерпимості до порушень трудової дисципліни, суворої товариської вимогливості до працівників, які несумлінно виконують трудові обов'язки. Щодо окремих несумлінних працівників застосовуються в необхідних випадках заходи дисциплінарного та громадського впливу [157].

На думку Н.С. Панової, підвищення ефективності роботи державних службовців тісно пов'язується з розумінням того, що кожний проступок, вчинений державним службовцем під час професійної діяльності, має викликати відповідне реагування з боку компетентних осіб. Водночас державний службовець повинен бути захищеним від дій, вчинків чи рішень керівників, що суперечать закону, а дисциплінарну відповідальність він може нести винятково у зв'язку з вчиненням дисциплінарного проступку та в чітко визначеному чинним законодавством порядку [278, с. 342].

Таким чином, ми підходимо до наступної категорії, про яку варто вести мову. Це дисциплінарна відповідальність як спосіб реагування на порушення трудової дисципліни. Загалом, в історичному та теоретико-правовому ракурсі розрізняються

два види дисциплінарної відповідальності – загальна і спеціальна. Перша регулюється загальним трудовим законодавством, друга – спеціальними нормативними актами, до того ж вона встановлена для певних категорій працівників. Відмінність між ними полягає у колі осіб, які підпадають під дію норм щодо заходів дисциплінарного стягнення та встановлений порядок оскарження стягнень. Такий поділ зумовлюється трьома підставами: по-перше, включенням особи в той чи інший тип колективу; по-друге, належністю громадянина до організації певного виду (наприклад, особливості регулювання відповідальності працівників підприємств та установ транспортних відомств, працівників прокуратури, суддів та інших); по-третє, характером функцій, виконуваних особою в цій організації [278, с. 344].

А тому, є всі підстави вважати дисциплінарну відповідальність основним видом дисциплінарного примусу в рамках службових правовідносин [274, с. 79–80].

Відтак, на думку І.О. Картузової, дисциплінарна відповідальність державних службовців полягає в тому, що державний службовець має зазнати позбавлень та обмежень особистого чи майнового характеру за здійснення дисциплінарного проступку або іншого порушення, за яке, згідно із законом, передбачається застосування заходів дисциплінарної відповідальності уповноваженими на те суб'єктами [145, с. 9].

У тому ж таки Кодексі законів про працю від 10 грудня 1971 року визначено, що за порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення. При цьому що законодавством, статутами і положеннями про дисциплінарну відповідальність можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення (ст. 147).

Спеціальна дисциплінарна відповідальність передбачається лише для конкретно визначених категорій працівників на підставі статутів і положень про дисциплінарну відповідальність та спеціальних нормативних актів. Вона характеризується спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку, спеціальними трудовими

функціями, особливим характером дисциплінарного проступку, особливо тяжкими наслідками, які можуть настати через невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків, спеціальними видами дисциплінарних стягнень, особливим порядком накладення й оскарження дисциплінарного стягнення. Спеціальним суб'єктом є працівник, який несе дисциплінарну відповідальність за спеціальними нормативно-правовими актами (законами, статутами, положеннями). Спеціальна дисциплінарна відповідальність працівників відрізняється від загальної дисциплінарної відповідальності ширшим змістом дисциплінарного проступку та суворішими санкціями [278, с. 345].

Оскільки дисциплінарні проступки стосуються різних сторін службової діяльності, доцільно виділяти ще їх безпосередні об'єкти. Так, Д.А. Гавриленко розрізняє три групи таких об'єктів: а) службові обов'язки, визначені за посадою, порушення яких може спричинити обмеження прав, інтересів, честі, гідності, особистої недоторканності окремих громадян, інтересів і прав державних та громадських організацій; б) правила додержання службової дисципліни (режим робочого часу, розпорядок дня працівників, правила поведінки зі службовими документами); в) загальні правила поведінки державних службовців поза службою, а також етичні вимоги, що ставляться до них [74, с. 277–278].

На особливу увагу заслуговує той факт, що для певних категорій працівників вимоги морального змісту включено до їхніх трудових обов'язків. Це стосується суддів, прокурорів, державних службовців, працівників, що виконують виховні функції. Недотримання таких норм, аморальна поведінка не тільки під час роботи, а й у побуті є підставою для притягнення такого працівника до дисциплінарної відповідальності аж до звільнення з посади [152, с. 234].

Окрім того, ще одна особливість спеціальної дисциплінарної відповідальності проявляється в тому, що на працівників, які несуть відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну, дисциплінарні стягнення можуть накладатись не лише органом, який приймає (призначає) на роботу

(посаду), а й спеціальними органами (зокрема, щодо суддів ними є Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вища рада юстиції (правосуддя)) [278, с. 345].

Також варто зауважити, що чинне законодавство встановлює правові основи дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів як спеціального їх виду. Зокрема, передбачається вичерпний перелік підстав, за яких суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності на підставах, визначених статтею 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Дисциплінарне провадження щодо судді здійснюють Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя в порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 108 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року та ст. 42 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Суддя може оскаржити рішення про притягнення його до дисциплінарної відповідальності на підставах та в порядку, визначеному Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (ст. 111 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

Стаття 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року також дає вичерпний перелік видів дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до судді. До таких віднесено: 1) попередження; 2) догану – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) сувору догану – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади.

Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурорів визначений у Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року. Зокрема, стаття 43 згаданого Закону визначає підстави, за яких прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження. До того ж зазначається, що притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності не виключає можливості притягнення його до адміністративної чи кримінальної відповідальності у випадках, передбачених законом. Виправдання особи або закриття стосовно неї судом кримінального провадження не може бути підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, який здійснював процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та/або підтримання державного обвинувачення у цьому провадженні, крім випадків умисного порушення ним вимог законодавства чи неналежного виконання службових обов'язків.

Відповідно до статті 45 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, дисциплінарне провадження – це процедура розгляду відповідним органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів, дисциплінарної скарги, в якій містяться відомості про вчинення прокурором дисциплінарного проступку (ст. 45 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року) [335].

Прокурор може оскаржити рішення, прийняте за результатами дисциплінарного провадження, до адміністративного суду або до Вищої ради правосуддя протягом одного місяця з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення. Розгляд адміністративного позову щодо оскарження рішення Вищої ради правосуддя здійснюється в порядку, визначеному процесуальним законом. Подання адміністративного позову до суду на рішення Вищої ради правосуддя про притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності або про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора не зупиняє дію такого рішення, але суд у порядку забезпечення адміністративного позову може відповідною ухвалою зупинити дію рішення Вищої ради правосуддя про притягнення прокурора до

дисциплінарної відповідальності або про неможливість подальшого перебування особи на посаді (ст. 50 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року).

Отож, на підставі досліджених доктринальних джерел з питань теоретико-правового обґрунтування таких понять як «дисципліна», «дисциплінарна відповідальність», аналізу чинного законодавства щодо суддів і прокурорів у частині притягнення до дисциплінарної відповідальності, а також наших попередніх напрацювань та узагальнень пропонуємо визначити дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя як сукупність нормативно визначених прав та обов'язків з питань дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів з метою дотримання принципу верховенства права в їх діяльності шляхом установлення факту правопорушення, визначення міри відповідальності та прийняття належного рішення у дисциплінарній справі.

Таким чином, системний аналіз норм Конституції України та чинного законодавства у сфері притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів дає можливість виокремити такі повноваження Вищої ради правосуддя:

- забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді;
- розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- розглядає питання про звільнення судді за особливих обставин (зокрема, згідно з п.п. 3 та 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України);
- ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності;
- розглядає питання щодо переведення судді до суду нижчого рівня;
- здійснює дисциплінарні провадження стосовно осіб, суб'єктом призначення яких є Вища рада правосуддя.

Аналіз чинного законодавства України дає підстави стверджувати, що Вища рада правосуддя є центральним дисциплінарним органом щодо суддів. Згідно із

Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, дисциплінарні повноваження реалізуються шляхом розгляду відповідних справ як Вищою радою правосуддя, так і утвореними Дисциплінарними палатами, які виконують функції первинного дисциплінарного органу. Вища рада правосуддя у пленарному складі має повноваження повного перегляду рішень Дисциплінарних палат про притягнення чи відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності. Рішення у дисциплінарній справі і Дисциплінарна палата, і Вища рада правосуддя у пленарному складі приймає більшістю голосів присутніх. Таким чином, реалізація повноваження щодо забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді є можливою з урахуванням означених обставин. При цьому, цілком очевидно, що детальна формалізація процедури розгляду дисциплінарних скарг щодо суддів має сприяти формуванню необхідних гарантій захисту суддів у процесі дисциплінарного провадження та відповідати стандарту справедливого судового розгляду відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, а тому акцентуємо увагу на цьому.

Скарга на рішення Дисциплінарної палати може бути подана виключно до Вищої ради правосуддя не пізніше десяти днів з дня його ухвалення. Вища рада правосуддя може поновити строк для оскарження рішення Дисциплінарної палати, якщо визнає, що він був пропущений з поважних причин.

З дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади суддя автоматично відстороняється від здійснення правосуддя до ухвалення Вищою радою правосуддя рішення про його звільнення з посади або скасування рішення Дисциплінарної палати (ст. 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Вища рада правосуддя розглядає скарги на рішення Дисциплінарної палати не пізніше тридцяти днів із дня їх надходження. Окремою гарантією об'єктивності розгляду скарг є норма, відповідно до якої у розгляді скарги

не беруть участі члени Вищої ради правосуддя, які входять до Дисциплінарної палати, що ухвалила оскаржуване рішення. У разі ухвалення відповідного рішення Вищою радою правосуддя на засідання, на якому розглядається скарга на рішення Дисциплінарної палати, запрошується дисциплінарний інспектор Вищої ради правосуддя – доповідач для доповіді щодо цієї дисциплінарної справи. Більше того, законодавець визначив види рішень, які за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати Вища рада правосуддя можуть бути ухвалені:

- 1) скасувати повністю рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та закрити дисциплінарне провадження;
- 2) скасувати частково рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та ухвалити нове рішення;
- 3) скасувати повністю або частково рішення Дисциплінарної палати про відмову в притягненні до дисциплінарної відповідальності судді та ухвалити нове рішення;
- 4) змінити рішення Дисциплінарної палати, застосувавши інший вид дисциплінарного стягнення;
- 5) залишити рішення Дисциплінарної палати без змін (ч. 10 ст. 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Водночас, особливістю процедури внесення скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів є право на їх внесення виключно суддею, щодо якого ухвалено відповідне рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя у дисциплінарній справі (ст. 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Натомість скаржник має право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до Вищої ради правосуддя за наявності дозволу Дисциплінарної палати на таке оскарження. Така законодавча норма є новелою згаданого закону і викликала цілком обґрунтовану критику, адже суттєво урізає можливості ініціатора звернення щодо встановлення максимально об'єктивних результатів справи. Так, на думку Ю.О. Косткіної, «незважаючи на те, що дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя та Вища рада правосуддя не

розглядаються як один орган, можуть виникнути питання щодо відповідності визначеної законодавством України процедури розгляду та прийняття рішення про звільнення судді з посади європейським стандартам, зокрема приписам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Крім того, скажчик має право оскаржити рішення дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до Вищої ради правосуддя за наявності дозволу Дисциплінарної палати на таке оскарження (абзац 2 частини 1 статті 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року)» [205, с. 150].

Наступним етапом є оскарження рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати до Верховного Суду. При цьому законодавчо обмежені підстави, з яких може бути оскаржене та скасоване таке рішення: 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні; 3) суддя не був належним чином повідомлений про засідання Вищої ради правосуддя - якщо було ухвалено будь-яке з рішень, визначених пунктами 2–5 частини 10 статті 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (див. вище); 4) рішення не містить посилань на визначені законом підстави дисциплінарної відповідальності судді та мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків (ч. 1 ст. 52 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Право на оскарження до суду рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, має суддя, щодо якого було ухвалено відповідне рішення, та скажчик, якщо рішення Вищої ради правосуддя ухвалене за його скаргою. У випадку скасування судом рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, Вища рада правосуддя розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно. Повторний розгляд справи здійснює Вища рада правосуддя у

пленарному складі (ст. 52 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Тобто йдеться про те, що Верховний Суд як касаційна інстанція з розгляду відповідної категорії справ досліджує скаргу на предмет порушення вимог, визначених у ч. 1 ст. 52 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року і не аналізує скарги як такої.

Тож можна констатувати, що таке нововведення є обмеженням судового контролю на рішення Вищої ради правосуддя у дисциплінарних справах. Підстави, на яких Верховний Суд може скасувати рішення Вищої ради правосуддя щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, передбачають усічений судовий контроль щодо ревізії рішення Вищої ради правосуддя. Як видно, суд обмежений в оцінюванні рішення Вищої ради правосуддя тільки встановленням наведених у рішенні підстав для дисциплінарної відповідальності та мотивів, які обґрунтовують саме рішення, а також дотримання процесуальних вимог розгляду дисциплінарної справи щодо повноважень складу Вищої ради правосуддя, наявності підписів усіх членів, які брали участь в ухваленні рішення, дотримання вимог щодо повідомлення належним чином судді про засідання Вищої ради правосуддя без перегляду встановлених фактичних обставин справи, оцінюванні доказів та обставин, які вплинули на обрання виду дисциплінарного стягнення [350, с. 16–17].

На проблемних питаннях системи оскаржень рішень Вищої ради правосуддя наголошує і Є.І. Білокур, яка зазначає, що у справах щодо оскарження рішень дисциплінарного органу стосовно притягнення суддів до відповідальності виникла специфічна триланкова система оскарження: Дисциплінарна палата виконує роль першої інстанції, пленарне засідання Вищої ради правосуддя – апеляційної, а Верховний Суд – касаційної. Такі положення дають підстави говорити про Вищу раду правосуддя як про квазісудовий орган, який не входить до судової влади, проте фактично здійснює функції правосуддя. Його рішення практично неможливо оскаржити по суті, вони підлягають оскарженню лише з процедурних питань [27].

Варто зазначити, що судді мають більше можливостей щодо оскарження рішень Дисциплінарної палати, ніж скажчик, адже скажчик спершу має отримати дозвіл від самої Дисциплінарної палати, тобто остання має добровільно поставити під сумнів власне рішення. Фактично розгляд скарги у складі Вищої ради правосуддя відрізняється від розгляду Дисциплінарною палатою лише кількістю членів Ради. Тобто жодна підстава не дає змоги оскаржувати у зв'язку з несправедливістю рішення. Рішення Вищої ради правосуддя є остаточним і підлягає оскарженню лише в разі порушення процедурних питань останньою. При цьому Верховний Суд розглядає лише процедурні скарги щодо рішень Вищої ради правосуддя [150, с. 195–196].

Хоча, як свідчить судова практика, Верховний Суд переглядає дисциплінарні справи стосовно суддів у формі повного судового контролю та, зокрема, в разі скасування рішень Вищої ради правосуддя, дає вказівки та встановлює наявність чи відсутність складу дисциплінарного проступку в діях судді, що законодавством не передбачено. Зокрема, під час розгляду заяви Вищої ради правосуддя про перегляд відповідної постанови суду у справі за адміністративним позовом судді до Вищої ради правосуддя про визнання протиправним та скасування рішення про звільнення з посади судді у зв'язку із порушенням присяги судді Суд дійшов висновку, що характер допущених суддею процесуальних порушень не має ознак істотного дисциплінарного проступку, який за своєю тяжкістю відповідав би порушенню присяги судді, а містить ознаки дисциплінарного проступку, який на час його вчинення міг би кваліфікуватися як істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, зокрема ненаведення достатніх мотивів ухваленого судового рішення. Верховний Суд, вирішуючи процесуальне питання, а саме – розглядаючи заяву Вищої ради правосуддя про перегляд судового рішення, не лише оцінив її на предмет обґрунтованості, а здійснив оцінку обставин дисциплінарної справи, дій судді та їх кваліфікацію. Таким чином, установивши допущення суддею порушень під час здійснення правосуддя та кваліфікувавши їх як конкретний

дисциплінарний проступок, Верховний Суд фактично здійснив повноваження, якими наділена виключно Вища рада правосуддя [340].

Узагальнюючи, можна підтвердити суттєве обмеження прав скажника стосовно відстоювання своєї позиції. А тому вважаємо за доцільне внести зміни до відповідного законодавства, щоб зрівняти можливості скажника та судді у процесі реалізації дисциплінарного провадження. Крім того, зважаючи на практику фактичного повного перегляду дисциплінарних справ Верховним Судом, враховуючи міжнародні стандарти з питань незалежності суддів, вважаємо за доцільне внести пропозицію щодо формування Дисциплінарних палат Верховного Суду. Така пропозиція спирається в тому числі й на окремі приклади зарубіжної практики оскарження рішень судових рад і сприятиме оптимізації та спрощенню процесу оскарження рішень Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя.

Дещо інший порядок оскарження рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурорів. Згідно з Регламентом Вищої ради правосуддя, прокурор може оскаржити рішення відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, прийняте за результатами дисциплінарного провадження, до Ради протягом тридцяти днів з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення (п. 14.1). Особа, яка подала дисциплінарну скаргу про вчинення прокурором дисциплінарного проступку, має право оскаржити рішення відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження до Вищої ради правосуддя за наявності дозволу відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження на таке оскарження.

Прокурор, щодо якого прийнято рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності, може оскаржити таке рішення до Вищої ради правосуддя не пізніше тридцяти днів з дня вручення йому чи отримання ним поштою копії рішення. Вища рада правосуддя може поновити строк для оскарження рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, якщо визнає, що він був пропущений з поважних причин.

Попередню перевірку скарги здійснює доповідач, визначений автоматизованою

системою розподілу справ, протягом розумного строку, але не пізніше шістдесяти днів з дня надходження (стаття 53 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Скаргу на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора розглядає Вища рада правосуддя у пленарному складі в порядку як для розгляду дисциплінарної справи щодо судді.

Вища рада правосуддя розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора не пізніше шістдесяти днів з дня їх надходження. Цей строк може продовжити Вища рада правосуддя не більше ніж на шістдесят днів, якщо потрібно додатково перевірити обставини та (або) матеріали справи.

У разі відкриття адміністративним судом провадження у справі за позовом прокурора чи іншої особи про скасування (визнання нечинним) рішення відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, скаргу на яке подано до Вищої ради правосуддя, Рада зупиняє провадження за скаргою. А в разі скасування (визнання нечинним) судом рішення відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження, яке набрало законної сили, Вища рада правосуддя залишає скаргу без розгляду [362].

Рішення Вищої ради правосуддя за результатами розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора може бути оскаржене. Право на оскарження до суду рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, мають сам прокурор та скаржник, якщо таке рішення Вищої ради правосуддя ухвалене за його скаргою. У випадку скасування судом рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора, Вища рада правосуддя розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно. Повторний розгляд справи здійснює

Вища рада правосуддя у пленарному складі (ст. 54 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Аналіз повноваження Вищої ради правосуддя щодо оскарження рішень відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора викликає ряд риторичних запитань щодо доцільності такого повноваження. Найперше, прокурор має можливість обирати, куди оскаржити рішення про притягнення його до відповідальності, – до Вищої ради правосуддя чи до суду, тобто таке формулювання не передбачає обов'язкової участі Вищої ради правосуддя в реалізації права прокурора на справедливе рішення. При цьому, в разі наявності рішення суду Вища рада правосуддя призупиняє розгляд скарги, що, безумовно, свідчить про первинність рішення суду. Та й оскаржити рішення про притягнення прокурора до відповідальності до Вищої ради правосуддя можливо лише з дозволу відповідного органу, що здійснює дисциплінарне провадження на таке оскарження. Отже, наведені приклади законодавчого регулювання оскарження рішень про притягнення прокурорів до відповідальності є додатковим свідченням недореформованості системи органів прокуратури України. І частковим підтвердженням тези про необхідність виключити зі складу Вищої ради правосуддя представників прокуратури та відповідні повноваження щодо цього органу. Доречно сказати, що застереження щодо участі у складі Вищої ради юстиції Генерального прокурора України та представників, обраних від всеукраїнської конференції працівників прокуратури, були висловлені у Рішенні Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) від 9 січня 2013 року (п. 114) [403].

Наступним важливим дисциплінарним повноваженням Вищої ради правосуддя є розгляд питання про звільнення судді за особливих обставин, а саме – визначених п.п. 3, та 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України. До обставин, передбачених цими пунктами, належать: вчинення суддею істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або

виявило його невідповідність займаній посаді та порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна, які відповідно Вища рада правосуддя розглядає на підставі подання Дисциплінарної палати.

Згідно зі статтею 115 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, є підставою для звільнення судді з посади, що має встановити Вища рада правосуддя (її відповідний орган).

Отож, питання про звільнення судді на підставах, про які уже йшлося, Вища рада правосуддя розглядає на підставі подання Дисциплінарної палати про звільнення судді (ст. 56 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Подання Дисциплінарної палати про звільнення судді підписує секретар палати і не пізніше наступного дня після прийняття Вищою радою правосуддя рішення за скаргою на рішення Дисциплінарної палати або закінчення строку для його оскарження передає на розгляд Ради. У разі скасування Вищою радою правосуддя рішення Дисциплінарної палати, питання про звільнення судді з посади залишається без розгляду. У разі скасування судом рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, питання про звільнення судді зупиняється до ухвалення Радою рішення [362].

Рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді на підставах, визначених пп. 3 та 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України, може бути оскаржене та скасоване виключно на таких підставах: 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано будь-ким зі складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні; 3) рішення не містить посилань на визначені законом підстави звільнення судді та мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків (ст. 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Тобто йдеться про те, що оскарження рішення Вищої ради правосуддя щодо пп. 3 та 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України можливе на підставах передбачених законом, які ми розглядали вище, що носять «процедурний» характер. До того ж можна зауважити на певних особливостях розгляду цієї категорії справ. Дисциплінарні палати не ухвалюють остаточного рішення щодо звільнення судді, а лише приймають рішення і вносять подання, які розглядаються на пленарних засіданнях Вищої ради правосуддя. Проте Дисциплінарні палати розглядаються як органи Вищої ради правосуддя, які складаються з її членів. А тому очевидним виглядає дисбаланс повноважень, коли орган, який відкриває провадження, є організаційною складовою органу, який приймає кінцеве рішення. При цьому оскаржити таке рішення можна переважно з процедурних складових. Такий підхід також суттєво впливає на обсяг можливостей щодо гарантування права на оскарження з боку зацікавлених сторін і потребує законодавчих змін. Зокрема, розширити можливості щодо оскарження прийнятих рішень Вищої ради правосуддя з питань, передбачених пп. 3 та 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України. У зарубіжних країнах оскарження прийнятих рішень щодо накладення дисциплінарних стягнень на суддів оскаржується переважно у вищих судових інстанціях (наприклад, Албанія: стаття 34 Закону «Про організацію і функціонування Вищої ради юстиції» від 17 травня 2001 року зі змінами 2014 року; Австрія: стаття 139 Закону «Про діяльність суддів і прокурорів» від 14 грудня 1961 року зі змінами 2018 року; Грузія: стаття 19 Органічного закону Грузії «Про загальні суди» від 4 грудня 2009 року зі змінами 2018 року [128]. Проте у Хорватії суддя має право оскаржити рішення Національної судової ради щодо його дисциплінарної відповідальності протягом 15 днів з дня його прийняття до Конституційного суду Республіки Хорватія (ст. 123 Конституції Республіки Хорватія) [198].

Наступним дисциплінарним повноваженням Вищої ради правосуддя є тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Як уже децю зазначалося, суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Вищої ради правосуддя: 1) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; 2) при

проведенні кваліфікаційного оцінювання; 3) у порядку застосування дисциплінарного стягнення.

Крім того, з дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади суддя вважається тимчасово відстороненим від здійснення правосуддя без ухвалення Вищою радою правосуддя окремого рішення (ст. 62 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності здійснює Вища рада правосуддя на підставі рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у вигляді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Суддя, стосовно якого розглядається питання про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності, та/або його представник може бути заслуханим на засіданні Вищої ради правосуддя. Неявка судді на засідання незалежно від причин не перешкоджає розгляду питання за його відсутності.

За результатами розгляду подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності Вища рада правосуддя ухвалює вмотивоване рішення (ст. 68 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності може бути оскаржене.

Рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади, про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, про переведення судді до суду нижчого рівня секретар Дисциплінарної палати передає для розгляду до Вищої ради правосуддя [362].

Таким чином, чинне законодавство виокремлює три підстави для тимчасового відсторонення суддів від здійснення ними своїх повноважень. У межах нашого

дослідження ми здійснюємо аналіз підстав тимчасового відсторонення суддів, які передбачені національним законодавством залежно від визначених підстав такого відсторонення. Зауважимо, що в практиці окремих зарубіжних країн питаннями тимчасового відсторонення суддів займаються переважно судові ради, що відповідає загальним принципам незалежності судової влади. Хоча в окремих випадках механізми, які використовуються на національному рівні з метою тимчасового усунення або зняття з посади суддів, висловлюють стурбованість у світлі існуючих норм, що стосуються незалежності судових органів. В Угорщині, наприклад, право приймати рішення щодо зняття з посади судді належить Президенту Республіки. У Ліберії суддя може бути знятий з посади за рішенням Парламенту, а Національна колегія адвокатів може фактично тимчасово усунути суддю з посади, відкликавши ліцензію на зайняття юридичною практикою [77].

Таким чином, порядок відсторонення судді в усіх випадках різний. Спільним для усіх випадків відсторонення судді є те, що розглядає це питання конституційно визначений для цього орган – Вища рада правосуддя, яка, на думку Д.В. Ткаченка, виступає квазісудовим органом, оскільки здійснює судову функцію, не будучи судовим органом [432, с. 212].

Повноваження Вищої ради правосуддя щодо переведення судді з одного суду до іншого здійснює Вища рада правосуддя на підставі та в межах рекомендації Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та доданих до неї матеріалів, а також на підставі подання Дисциплінарної палати про переведення судді до суду нижчого рівня. Переведення суддів з одного суду до іншого або відрядження суддів ми розглядали в межах кадрових повноважень Вищої ради правосуддя. Водночас, відповідно до статті 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року до суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді подання про переведення судді до суду нижчого рівня. Питання про переведення судді до суду нижчого рівня має бути розглянуто Вищою радою правосуддя протягом розумного строку з дня надходження відповідного подання Дисциплінарної палати.

Вища рада правосуддя має право відкласти розгляд питання про переведення судді (крім переведення на підставі подання Дисциплінарної палати) на час розгляду скарги або заяви, наслідком якої може бути звільнення судді з посади на підставах, визначених п.п. 2, 3, 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України.

Рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у вигляді переведення судді до суду нижчого рівня секретарем Дисциплінарної палати передає для розгляду до Вищої ради правосуддя. Проте дисциплінарне стягнення у вигляді подання про переведення судді до суду нижчого рівня не застосовується до судді вищого спеціалізованого суду. Також у порядку застосування цього дисциплінарного стягнення не допускається переведення судді до вищого спеціалізованого суду (ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року) [347].

Ще однією важливою складовою системи дисциплінарних повноважень є дисциплінарні провадження стосовно осіб, суб'єктом призначення яких є Вища рада правосуддя. Наприклад, щодо Голови Державної судової адміністрації України та його заступників, членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, інспекторів Служби дисциплінарних інспекторів та деяких інших категорій.

Зокрема, глава 23² Регламенту Вищої ради правосуддя визначає таку можливість. Скарга на дії осіб, суб'єктом призначення яких є Вища рада правосуддя, передається члену Ради, визначеному автоматизованою системою, для підготовки протягом десяти днів із моменту надходження скарги до Ради проекту рішення про порушення дисциплінарного провадження.

Питання про порушення дисциплінарного провадження розглядає Вища рада правосуддя на засіданні у пленарному складі. Рада приймає рішення щодо порушення дисциплінарного провадження в порядку, визначеному Регламентом Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року [362].

Рішення Вищої ради правосуддя про порушення дисциплінарного провадження надсилається Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя для здійснення дисциплінарного провадження. На підставі пропозиції

Комісії Вища рада правосуддя, з урахуванням пояснень особи, стосовно якої здійснювалося дисциплінарне провадження, в межах строку притягнення до дисциплінарної відповідальності, встановленого законодавством, ухвалює рішення щодо застосування дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження. Рішення Вищої ради правосуддя щодо застосування дисциплінарного стягнення чи закриття дисциплінарного провадження ухвалюється протягом 10 днів з моменту отримання пропозиції Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя в порядку, визначеному Регламентом Вищої ради правосуддя.

Досліджуючи дисциплінарну практику Вищої ради правосуддя, слід сказати, що, згідно з міжнародними стандартами, дисциплінарні органи повинні бути незалежними від уряду, а дисциплінарне провадження має визначатися відповідно до усталених процедур, що гарантують права суддів на справедливий, прозорий та незалежний розгляд справи. У 2020 році до Вищої ради правосуддя надійшло 10 489 скарг щодо дисциплінарного проступку судді (на 7 %, або 685 одиниць, більше, ніж у 2019 році). Упродовж 2020 року проведено 136 засідань Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя, на яких прийнято 2039 актів. Протягом року члени Вищої ради правосуддя та Дисциплінарні палати Ради повністю завершили розгляд 13 425 дисциплінарних скарг (з урахуванням тих, які надійшли в попередній період). Слід зазначити, що 55,9 % (7509 скарг) від загальної кількості дисциплінарних скарг, розгляд яких завершено протягом 2020 року, за результатами попереднього аналізу членами Вищої ради правосуддя залишені без розгляду [340].

У 2020 році Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя також прийнято 944 рішення про відмову у відкритті дисциплінарної справи та 404 рішення про відкриття дисциплінарної справи. За результатами розгляду дисциплінарних справ (враховуючи справи, відкриті у попередньому періоді) прийнято: 118 рішень про відмову у притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності та закриття дисциплінарного провадження; 129 рішень про притягнення 141 судді до дисциплінарної відповідальності.

Найбільше у 2020 році Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя прийнято рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів місцевих судів – 123 (місцевих загальних – 110, місцевих господарських – 4, місцевих адміністративних – 9). Також Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя прийняті рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних судів – 12 (апеляційних загальних – 7, апеляційних господарських – 4, апеляційних адміністративних – 1), суддів Верховного Суду – 5, Вищого антикорупційного суду – 1.

У порядку застосування дисциплінарного стягнення Дисциплінарні палати внесли на розгляд Вищої ради правосуддя 11 подань про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, за результатами розгляду яких Рада прийняла 11 рішень про тимчасове відсторонення 11 суддів від здійснення правосуддя (у 2019 році також 11 суддів). Разом із тим протягом звітного періоду Вища рада правосуддя прийняла лише 29 рішень про звільнення з посад суддів за особливими обставинами, що в 3,4 раза менше, ніж у 2019 році [340].

За вказаний період за поданням Дисциплінарних палат Вищою радою правосуддя прийнято 13 рішень про звільнення 13 суддів із посад за вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді, що на 40 рішень менше, ніж у 2019 році. Також Вища рада правосуддя здійснювала розгляд скарг на рішення у дисциплінарних справах. Зокрема, у 2020 році до Вищої ради правосуддя надійшло 89 скарг на рішення у дисциплінарних справах: від суддів (67), прокурорів (2), скаржників (20), а в 2019 році – 161 скарга на рішення у дисциплінарних справах: від суддів (96), прокурорів (43), скаржників (22).

У 2020 році розглянуто також 12 скарг прокурорів та їхніх представників на рішення у дисциплінарних справах (у 2019 році – 45), за результатами розгляду яких ухвалено: 2 рішення про залишення рішення у дисциплінарній справі без змін (у 2019

році – 33); 2 рішення про скасування частково або повністю рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності, а також про ухвалення нового рішення (у 2019 році – 7); 5 рішень про залишення скарги без розгляду (у 2019 році – 5); 3 рішення про залишення без розгляду скарги членом Вищої ради правосуддя [340].

Отже, питання відповідальності суддів та прокурорів, без перебільшення, є одними з найскладніших у їхньому правовому статусі. Особливості правового регулювання в національному законодавстві України і наявні наукові підходи щодо статусу суддів та прокурорів в Україні підтверджують наявність комплексного міжгалузевого правового інституту дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, який утверджується нормами різних галузей права. До того ж особливо гостро в контексті проблеми, що досліджується, стоїть питання співвідношення притягнення до відповідальності, з одного боку, і незалежності суддівського корпусу та прокурорів – з іншого.

У разі, якщо ми говоримо про суддів, то можливість притягнення їх до відповідальності забезпечує баланс між незалежністю судді, яка не передбачає безконтрольності та безвідповідальності, та їх обов'язками перед суспільством. А тому одним із найважливіших елементів статусу суддів є спеціальний порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності. Зважаючи на предмет нашого дослідження, ми можемо дозволити собі вивчати лише одну зі складових дисциплінарної відповідальності. Тобто у нашому випадку ми приділимо основну увагу органу, який наділений повноваженнями щодо притягнення до відповідальності. А у випадку з прокурорами – про можливість оскарження рішень щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності. Зрозуміло, що в нашому випадку – це Вища рада правосуддя як суб'єкт притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів та оскарження такого рішення (щодо прокурорів). Здійснений аналіз національного законодавства України з цього приводу призвів до низки узагальнень, які ми спробуємо сформулювати у діалектичному взаємозв'язку з

відповідними міжнародними актами та національним законодавством окремих зарубіжних країн.

Як уже зазначалося, органи, відповідні Вищій раді правосуддя, існують у різних країнах і виконують функцію із притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності: Аргентина, Болгарія, Вірменія, Іспанія, Італія, Литва, Франція, країни Латинської Америки тощо. Інший тип організації початкового суддівського дисциплінарного органу закріплений, наприклад, у Німеччині, Польщі, США, де рішення про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності виносить суд або інший орган (наприклад дисциплінарний комісар), а судова рада здійснює досудове розслідування. У контексті забезпечення суддівської незалежності як у самому суддівському середовищі, так і в національній юридичній науці обговорюються пропозиції, пов'язані з реалізацією дисциплінарної функції, в тому числі дискутуються питання щодо допустимості суміщення в межах однієї судової ради кадрових, організаційних, контрольних і дисциплінарної функцій, а також щодо оптимальної організаційної форми дисциплінарного органу для суддів – суду чи судової ради.

Звернення до міжнародно-правових актів дає можливість виокремити ті положення, які стосуються інституційної складової дисциплінарного провадження щодо суддів. Так, згідно з Рекомендацією CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів державам-членам «Про незалежність, ефективність та відповідальності суддів» від 17 листопада 2010 року, дисциплінарне провадження може бути ініційоване, якщо суддя не виконав своїх обов'язків ефективно та належним чином. Такі провадження повинен проводити незалежний орган влади або суд із наданням гарантій справедливого судового розгляду і права на оскарження рішення та покарання. Дисциплінарні санкції мають бути пропорційними (п. 69). У висновку № 3 Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» від 19 листопада 2002 року вказується, що в

деяких країнах первинним дисциплінарним органом є вища судова установа (Верховний Суд). Консультативна рада європейських судів вважає, що організація дисциплінарного розгляду в кожній країні повинна бути такою, щоб дозволяти подання апеляції на рішення первинного дисциплінарного органу (орган, трибунал або суд) (п. 72).

Також у п. 67 згаданого Висновку зазначається, що «... такі особи (які вважають, що вони постраждали внаслідок професійної помилки судді) повинні мати право подати свою скаргу особі чи до органу, які є відповідальними за ініціювання дисциплінарного провадження. Проте вони не можуть мати права самостійно ініціювати або наполягати на відкритті дисциплінарного провадження. Повинен існувати фільтр, бо інакше судді часто ставатимуть об'єктом дисциплінарного розгляду, ініційованого незадоволеною стороною процесу». Окрім того, в п. 68 зазначеного Висновку передбачено, що «процедури, які призводять до ініціювання дисциплінарного провадження, потребують більшої формалізації» [59].

Таким чином, зазначені міжнародно-правові акти дають змогу виокремити підходи, які використовуються в зарубіжних країнах щодо способів організації дисциплінарного провадження з питань притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Безумовно, що в цьому питанні ключову роль відіграє орган, який приймає рішення по такій категорії справ. В одних випадках дисциплінарним органом, який приймає рішення про накладення на суддів та прокурорів заходів дисциплінарного стягнення, є незалежний орган – судова рада, за інших умов таким органом є суд, а в окремих випадках комбінуються повноваження, тобто беруть участь і судова рада, і суд. При цьому, незалежно від форми суддівського дисциплінарного органу його рішення можуть бути оскаржені до суду в процесуальному порядку. Очевидно, що чинне законодавство України закріпило комбінований підхід у питанні організації дисциплінарного провадження стосовно притягнення суддів. Адже рішення Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя, рішення Вищої ради

правосуддя з питань притягнення до дисциплінарної відповідальності підлягають судовому перегляду, але в обмеженому вигляді.

Окремо потрібно зупинитися на вимогах міжнародних стандартів щодо ініціювання та попередньої перевірки інформації, викладеної в скаргах, та порядку відкриття дисциплінарного провадження. Враховуючи необхідність дотримання принципів дисциплінарного провадження, таких як незалежність, безсторонність, змагальність, право на справедливий судовий розгляд, у дисциплінарному провадженні виділяють попередні перевірочні дисциплінарні процедури. Зокрема, у згаданому вище Висновку № 3 КРЕС «Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» від 19 листопада 2002 року передбачено, що «стосовно ініціювання дисциплінарного провадження країни повинні передбачити створення спеціального органу або призначити осіб, які відповідатимуть за отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та прийняття з урахуванням цього рішення про те, чи наявні достатні підстави для ініціювання такого провадження проти судді» (п. 77) [59]. А у п. 64 Висновку № 10 КРЕС «Щодо судової влади на службі суспільства» від 21–23 листопада 2007 року зазначається, що для того щоб уникнути конфліктів інтересів, дисциплінарні процедури в першій інстанції, якщо справа не розглядається в рамках юрисдикції дисциплінарного суду, повинні вирішуватися переважно дисциплінарною комісією, що складається в більшій мірі з представників суддів, обраних від судів різних рівнів своїми колегами і не входять до складу судової ради, з можливістю подачі апеляції до Верховного суду [56].

На прикладі законодавства окремих зарубіжних країн є сенс звернути увагу на порядок та особливості реалізації згаданих вище положень міжнародних актів у частині ініціювання та попередньої перевірки інформації, викладеної в скаргах та порядку відкриття дисциплінарного провадження щодо суддів або магістратів.

У Польщі, відповідно до Закону Республіки Польща «Про організацію судів загальної юрисдикції» від 27 липня 2001 року, рішення щодо дисциплінарних

проступків суддів виносяться дисциплінарними судами, якими є апеляційні суди (суди нижчої інстанції) і Верховний суд (суд вищої судової інстанції). У розгляді дисциплінарної справи бере участь дисциплінарний комісар, який призначається Національною радою судівництва строком на чотири роки з числа кандидатів, які пропонуються загальними зборами суддів апеляційних судів. Окремо призначаються дисциплінарні комісари для суддів військових судів та Верховного Суду, Вищого адміністративного суду. Дисциплінарні комісари виступають у ролі обвинувачів у дисциплінарних справах проти суддів (ст. 112).

Справа порушується дисциплінарним комісаром за зверненням міністра юстиції, Голови апеляційного та місцевого суду, колегій апеляційних та місцевих судів, Національної ради судівництва та за власною ініціативою. Обвинувачений, дисциплінарний комісар, а також Національна рада судівництва та міністр юстиції можуть оскаржити рішення дисциплінарного суду до дисциплінарного суду другої інстанції (без права на подання касації на рішення другої інстанції).

У разі наявності підстав для порушення дисциплінарного провадження, дисциплінарний комісар порушує його і надає відповідному судді обвинувачення в письмовому вигляді (ст. 114). Якщо дисциплінарний комісар не знайшов достатніх підстав для відкриття дисциплінарного провадження, що вимагає уповноважений орган, дисциплінарний комісар приймає рішення про відмову у його відкритті. Копія рішення направляється органу, який направив подання про відкриття провадження, колегії відповідного місцевого суду чи апеляційного суду, а також обвинуваченому. Протягом семи днів після видання рішення про відмову відкриття або рішення про припинення дисциплінарного провадження обвинувачений, орган, який клопотав про порушення дисциплінарного провадження, та компетентна колегія мають право подати скаргу до дисциплінарного суду (ст. 114) [333].

У Молдові існує дещо інша модель, яка передбачає утворення Дисциплінарної колегії. Дисциплінарна колегія є незалежним органом, який розглядає дисциплінарні справи щодо суддів та застосовує дисциплінарні стягнення. Колегія складається з

п'яти суддів (обираються загальними зборами судів) та чотирьох представників громадянського суспільства (призначаються міністром юстиції за результатами відкритого конкурсу), які обираються на шість років. Зауважимо, що хоча серед дисциплінарних стягнень значиться звільнення з посади, рішення дисциплінарної колегії або Вищої ради магістратури щодо його застосування прямих юридичних наслідків не викликає, потрібне подальше схвалення рішення парламентом (щодо суддів Вищої судової палати) або Президента (щодо інших). При цьому членство у дисциплінарній колегії несумісне з членством у Вищій раді магістратури, колегії по відборі і кар'єрі суддів, колегії по оцінці діяльності суддів в якості судового інспектора, а також в якості голови чи заступника голови судової установи (ст. 8–10 Закону Молдови «Про дисциплінарну відповідальність суддів» від 25 липня 2014 року).

Право на звернення із заявою про можливе правопорушення дисциплінарного характеру належить: особі, права якої були порушені в результаті дій вчинених суддею, або іншій особі, яка вважає, що порушені її законні інтереси; членам Вищої ради магістратури; Колегії з оцінювання діяльності (в межах повноважень); судовій інспекції (в межах повноважень) (ст. 19). Рішення дисциплінарної колегії може бути оскаржене до Вищої ради магістратури суддею, щодо якого його винесено, ініціатором звернення або судовою інспекцією або особою, яка порушила дисциплінарне провадження, у 15-денний строк з дня винесення рішення (ст. 39) [326]. Рішення дисциплінарної колегії щодо застосування покарання у вигляді звільнення з посади голови чи заступника голови інстанції або звільнення з посади судді передається Вищій раді магістратури для внесення пропозиції Президенту Республіки Молдова або Парламенту після закінчення терміну оскарження (ст. 38). Отже, незважаючи на домінування серед суб'єктів контролю за суддями самоврядних, громадських інститутів, є також обмежений вплив представників інших гілок влади [258, с. 79–80].

Достатньо особливою за своєю правовою природою у судовій системі Болгарії є Інспекція, що складається з Генерального інспектора та 10 інспекторів. Інспекція є своєрідним слідчим органом, який функціонує в рамках дисциплінарних проваджень щодо суддів. Сама Інспекція суддів до відповідальності не притягує, однак має широкі повноваження щодо збору матеріалів стосовно суддів, надання інформації до Вищої судової ради, складання звітів про роботу суддів тощо. Зміст компетенції Інспекції – межа сфери діяльності цього органу виявилася надмірно розмитою, а в окремих питаннях (наприклад, в оцінюванні професійної компетентності суддів) перетинається з Вищою судовою радою. Так, інспектори повинні мати доступ до матеріалів, необхідних для перевірки, а голови судів зобов'язані співпрацювати з Інспекцією. Зазначені обставини стали підставою для закономірної критики нормативного регулювання діяльності Інспекції. Венеціанська комісія настійно рекомендувала максимально конкретизувати сферу діяльності Інспекції, чітко визначити її статус та мету діяльності. При цьому дисциплінарні стягнення на суддів, прокурорів, слідчих накладаються Вищою судовою радою за рекомендації Дисциплінарної колегії. Дисциплінарна колегія складається з членів Вищої судової ради, які займаються перевіркою звернення щодо притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та вносять на засідання Ради обґрунтовану пропозицію щодо змісту правопорушення та виду стягнення (ст. 316–319 Закону Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року). Проте рішення Вищої судової ради не є остаточним, і може бути оскаржене у порядку визначеному згаданим законом до Вищого адміністративного суду (ст. 323 Закону Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року) [314].

В Естонії для розгляду дисциплінарних питань щодо суддів у структурі Верховного Суду створено Дисциплінарну палату, яка складається з п'яти суддів Верховного Суду, п'яти суддів окружних судів і п'яти суддів судів першої інстанції. Верховний Суд у повному складі призначає строком на три роки Голову та членів Дисциплінарного палати, які є суддями Верховного Суду (ст. 93). Відкрити

дисциплінарне провадження має право: 1) Голова Верховного Суду щодо всіх суддів; 2) Канцлер юстиції щодо всіх суддів; 3) голова окружного суду щодо суддів судів першої інстанції в його територіальній юрисдикції; 4) голова суду щодо суддів того самого суду; 5) Верховний Суд у повному складі щодо Голови Верховного Суду (ст. 91). Суддя, якому було призначене дисциплінарне покарання, може подати апеляцію до Верховного Суду протягом 30 днів з дня оголошення рішення (ст. 97) [525].

В Азербайджані дисциплінарне провадження щодо суддів може бути розпочато лише Судово-правовою радою. Судді притягуються до дисциплінарної відповідальності лише на підставі рішення Судово-правової ради. Голова Судово-правової ради призначає зі складу суддів-членів ради доповідача з питання, яке було підставою для порушення дисциплінарного провадження. Протягом 20 днів може бути подана скарга до Пленуму Верховного Суду на рішення Судово-правової ради щодо притягнення та дисциплінарної відповідальності. Пленум Верховного Суду, розглянувши протягом трьох місяців скаргу, залишає рішення Судово-правової ради в силі, скасовує його, або вносить до нього зміни та подає своє рішення Раді. Рішення Пленуму Верховного Суду є остаточним (ст. 112 Закону Республіки Азербайджан «Про суди і суддів» від 10 червня 1997 року зі змінами) [345].

У Вірменії в результаті конституційної реформи 2015 року та подальших законодавчих змін передбачено норму про те, що Вища судова рада під час розгляду питання про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, а також у інших випадках, встановлених Судовим кодексом від 7 лютого 2018 року, виступає в якості суду (ст. 90). При цьому згаданим Судовим кодексом визначено, що Вища судова рада, виступаючи в якості суду застосовує норми Адміністративного процесуального кодексу Вірменії тією мірою, яка за своїм змістом є допустимою і не суперечить нормам Судового кодексу.

Правомочністю на порушення дисциплінарного провадження щодо судді володіє Комісія з дисциплінарних питань (ст. 145). Водночас, право формування Комісії надано Загальним зборам, що є органом самоврядування суддів (ст. 74, 77).

Мотивами порушення дисциплінарного провадження щодо судді є повідомлення особи, державного органу та органу місцевого самоврядування або посадової особи; публікації засобів масової інформації щодо дисциплінарного порушення; самостійно виявлені дії, що містять ознаки очевидного дисциплінарного порушення органом, що порушує провадження, при здійсненні своїх повноважень (ст. 146) [419].

У Литві дисциплінарна справа проти судді може бути ініційована Радою суддів, головою суду, в якому працює суддя, або головою вищого суду та Комісією з суддівської етики та дисципліни. Заява подається до Комісії суддівської етики та дисципліни. Комісія із суддівської етики й дисципліни є органом самоврядування судів, що вирішує питання порушення дисциплінарних справ щодо суддів (ст. 85). Розпочате дисциплінарне провадження спрямовується до Суду честі суддів. Суд честі суддів – це орган суддівського самоврядування, що розглядає дисциплінарні справи стосовно суддів, а також вирішує питання стосовно захисту честі суддів (ст. 122). Дисциплінарні справи розслідуються колегією з трьох суддів. Рішення Суду честі суддів може бути оскаржено до Верховного Суду протягом десяти днів з моменту його винесення. Такі скарги у Верховному Суді розглядає колегія у складі трьох суддів. Право на подання скарги має суддя і суб'єкт, який був ініціатором внесення пропозиції про порушення дисциплінарної справи [344].

Розглянуті приклади дають підстави узагальнити основні способи організації попередньої перевірки інформації, викладеної в скаргах, та порядок відкриття дисциплінарного провадження. В одних випадках згадані функції покладаються на комісії судових рад (наприклад, у Вірменії, Іспанії, Литві, Молдові, Франції, Португалії) або особливих дисциплінарних інспекторів (наприклад, у Болгарії, Польщі), які обираються судовими радами, що відповідає рекомендаціям Консультативної ради європейських суддів. Також може передбачатись виключно судовий порядок перевірки та розгляду скарг щодо дисциплінарного порушення суддів (Естонія, Словенія). У деяких країнах рішення виносить судова рада, яка

засідає в якості дисциплінарного суду (Вірменія, Молдова, Франція, Португалія) [165, с. 282–183].

Дисциплінарні процедури повинні надавати обвинуваченим суддям усі процесуальні гарантії, передбачені у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, включаючи право захищати себе особисто або за допомогою адвоката на свій вибір. Рішення, прийняті дисциплінарним органом, мають бути обґрунтованими та можуть бути оскаржені у компетентному суді.

Зарубіжний досвід з питань дисциплінарної відповідальності судді свідчить про те, що провадження можуть здійснювати судові ради (Азербайджан, Бахрейн, Грузія, Мавританія, Марокко, Португалія, Того та Хорватія) або аналогічні їм незалежні органи – Канцелярія Радника з дисциплінарних питань (Боснія та Герцеговина); Комітет суддів та магістратів (Мальта); Судовий дисциплінарний комітет (Республіка Корея). В інших країнах усі дисциплінарні провадження реалізуються національними судами (Боснія та Герцеговина, Данія, Йорданія, Коста-Ріка, Литва, Непал, Норвегія, Польща, Сальвадор, Північна Ірландія, Філіппіни, Чехія та Естонія), у той час як в окремих випадках національні суди мають справу лише з рішеннями у дисциплінарних провадженнях у справах щодо суддів судів вищих інстанцій (Швеція) [77].

Таким чином, аналіз міжнародних актів, зарубіжного та національного законодавства надає нам підстави виокремити ключовий елемент щодо дисциплінарних повноважень як Вищої ради правосуддя, так і відповідних органів у зарубіжних країнах. Цим ключовим елементом, з нашої точки зору, є розподіл дисциплінарних повноважень з метою забезпечення їх збалансованості та усунення концентрації та надлишковості. Адже первинним є незалежність судді. А тому варто погодитися з позицією окремих вчених стосовно того, що, невиправданою є практика об'єднання в одному органі (Вищій раді правосуддя) здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів: первинний розгляд дисциплінарної справи дисциплінарними палатами та апеляційний перегляд рішення первинного

дисциплінарного органу про притягнення чи відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності пленарним складом Вищої ради правосуддя. Виявилося, що такий підхід не забезпечує єдності практики в діяльності дисциплінарних палат і не усуває деяких суб'єктивних чинників у підходах до розгляду певних категорій дисциплінарних справ [350, с. 22]. Таким чином, наявність збалансованого підходу щодо дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах, згідно з якими вони не будуть поєднувати в собі повноваження органу дізнання, слідства і суду, є ключовим.

Натомість, у науковій доктрині формується розуміння правової природи Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як квазісудових органів. Зокрема, про Вищу раду правосуддя в Україні як квазісудовий орган зазначали Є.І. Білокур [27], О.В. Гончаренко [85, с. 10], Т.М. Малашенкова [230], С.В. Прилуцький, Д.В. Ткаченко [432, с. 212] та деякі інші вчені.

Зокрема С.В. Прилуцький, серед інших, відносить Вищу раду правосуддя до квазісудових органів, обґрунтовуючи свою позицію тим, що Вища рада правосуддя наділена спеціальними судовими повноваженнями у сфері юстиції та здійснює функцію судового контролю. На думку С.В. Прилуцького, судова функція Вищої ради правосуддя передусім пов'язана з питаннями професійної відповідальності суддів та прокурорів. При цьому цей конституційний орган діє як суд першої, апеляційної та ревізійної інстанції, а також забезпечує судовий контроль під час досудового розслідування [309, с. 315–316].

Ю.О. Косткіна заперечує таку позицію. Вона зазначає, що визначати Вищу раду правосуддя квазісудовим органом ще передчасно, адже, незважаючи на те, що законодавством України передбачено чіткий процес розгляду справ Дисциплінарними палатами та Вищою радою правосуддя, який безперечно наближений до процесуального порядку розгляду справ судом, а також наявність змагальних прав та процесуальних гарантій захисту свої прав у сторін процесу, законодавством України не забезпечено належним чином розмежування функцій ініціювання дисциплінарного

провадження стосовно судді, власне дисциплінарного провадження і прийняття рішення про звільнення судді, як це вимагається Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод. Крім того, Вища рада правосуддя все ще не є достатньою мірою незалежним та неупередженим органом, який користується високим рівнем довіри зі сторони громадськості [205, с. 150].

На думку окремих вчених, квазісудові органи – це спеціалізовані органи, які мають такий самий склад формування повноважень, що й спеціалізовані суди, але відрізняються певними процесуальними моментами (відсутністю загальності та гласності) [228, с. 73]. Щодо Європейського Союзу, то єдиного підходу до легітимації таких органів немає. Натомість враховуються сукупність вироблених практикою Суду Європейського Союзу критеріїв, які умовно можна розподілити на основні (легітимність суб'єкта та його повноважень, характер його діяльності, обов'язковий характер його юрисдикції, змагальність провадження) та додаткові (застосування суб'єктом норм права, вирішення спору по суті, відсутність вищої адміністративної інстанції, незалежність у прийнятті рішень).

Таким чином, вважаємо, що питання визначення Вищої ради правосуддя як квазісудового органу достатньо дискусійне. Проте, враховуючи напрацювання вчених різних галузей права, можемо сказати таке. По-перше, чітких критеріїв, які виокремлювали б квазісудові органи серед інших, національна наукова доктрина не виробила. По-друге, національне законодавство України не містить такої дефініції, як квазісудовий орган, а також не передбачає згадки про те, що цей орган має діяти в якості суду. Доречно нагадати, що таку норму містить законодавство Вірменії, де зазначається, що Вища судова рада під час розгляду питання про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та члена Вищої судової ради, переривання повноважень судді та члена Вищої судової ради, а також про порушення щодо судді члена Вищої судової ради кримінального провадження або надання згоди на позбавлення його волі у зв'язку з виконанням ним своїх повноважень діє як суд (ст. 90 Судового кодексу Республіки Вірменія від 7 лютого 2018 року) [419]. По-третє,

практика застосування відповідних норм Судом Європейського Союзу також не містить чітких критеріїв для виокремлення квазісудових органів і часто носить казуїстичний характер. А тому, зважаючи на сукупність повноважень Вищої ради правосуддя, передусім дисциплінарних, та окремі наукові напрацювання, можемо зазначити, що Вища рада правосуддя – це спеціальний орган суддівського врядування, повноваження якого зосереджені, в тому числі, у сфері дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, які носять квазісудовий характер. А тому, з нашої точки зору, Вища рада правосуддя – це не квазісудовий орган, а орган з окремими квазісудовими повноваженнями, які можна назвати такими з певною умовністю.

Таким чином, можемо зробити певні узагальнення. По-перше, національне законодавство надає можливість оскаржувати рішення Вищої ради правосуддя, в тому числі з переліку дисциплінарних повноважень. Такий підхід наближений до південноєвропейської моделі судових рад, що є гарантією незалежності суддів та прокурорів. Така модель не виключає можливості судового оскарження рішень судової ради. По-друге, чинне національне законодавство в частині дисциплінарної відповідальності суддів передбачає деякі особливості процесу оскарження прийнятих рішень. Переважно, вони містять «процедурний» характер. Відтак визначати Вищу раду правосуддя як квазісудовий орган, з огляду на вищевказане, неможливо. По-третє, важливою умовою незалежності суддівського корпусу виступає недопущення суміщення функцій попереднього розслідування, перевірки звинувачення судді у скоєнні дисциплінарної провини та накладання дисциплінарних заходів в одному органі. Така думка посилюється і стає більш наочною в контексті законодавчих змін, які були запроваджені у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» від 14 липня 2021 року. Зміст таких нововведень, які знайшли своє відображення в Законі України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року,

серед іншого, полягають у змінах в частині організації дисциплінарних проваджень щодо суддів та процедури оскарження відповідних рішень. Тож, згідно зі статтею 27 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, в секретаріаті Вищої ради правосуддя утворюється Служба дисциплінарних інспекторів як самостійний структурний підрозділ, який утворюється для реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діє за принципом функціональної незалежності від Вищої ради правосуддя. Основні повноваження дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: 1) проводять попередню перевірку дисциплінарної скарги, переданої їм за результатами автоматизованого розподілу справ; 2) аналізують матеріали дисциплінарних справ; 3) збирають у разі необхідності інформацію, документи, інші матеріали; 4) готують проекти ухвал і рішень дисциплінарної палати та Вищої ради правосуддя у межах дисциплінарного провадження стосовно судді; 5) аналізують матеріали за скаргами на рішення у дисциплінарних справах стосовно суддів і прокурорів, готують проекти висновків та рішень Вищої ради правосуддя; 6) аналізують та узагальнюють практику здійснення дисциплінарних проваджень та ухвалені рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності (стаття 28 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Законодавець наділив значними повноваженнями дисциплінарних інспекторів. Наприклад, розгляд дисциплінарної справи здійснює Дисциплінарна палата за участі дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя – доповідача й судді, щодо якого відкрито дисциплінарну справу, та скаржника (стаття 47 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Також у разі оскарження рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя на засідання, на якому розглядається скарга, запрошують дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя – доповідача щодо цієї дисциплінарної справи. При цьому у розгляді скарги не беруть участі члени Вищої ради правосуддя, які входять до Дисциплінарної палати, що ухвалила оскаржуване рішення (стаття 51 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21

грудня 2016 року). Також, згідно зі статтею 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, особа, яка отримала запит Вищої ради правосуддя, її органу, члена Вищої ради правосуддя або дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя, зобов'язана протягом десяти календарних днів з дня його отримання надати необхідну інформацію та/або відповідні документи (їх копії). Невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органів, члена Вищої ради правосуддя або дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя щодо надання інформації або документів, або надання завідомо неправдивої інформації на їх запит, у тому числі недодержання встановлених законом строків, мають наслідком відповідальність, установлену законом. Вважаємо, що питання статусу дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя потребують окремої дискусії.

Проте внесені законодавцем зміни призвели до тимчасового блокування роботи Вищої ради правосуддя до моменту формування кількісного складу Служби дисциплінарних інспекторів і приведення Регламенту Вищої ради правосуддя у відповідність із законодавчими змінами. Згідно з відповідною заявою Вищої ради правосуддя, щоб не допустити порушення вимог чинного законодавства Вища рада правосуддя, зупиняє розподіл між членами Ради дисциплінарних скарг, а також скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора з 5 серпня 2021 року. Про це Вища рада правосуддя ухвалила відповідне рішення. Зазначений Закон унеможлиблює виконання Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя повноважень щодо розгляду дисциплінарних справ, оскільки повноваження Ради щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно судді реалізує Служба дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, дисциплінарний інспектор Вищої ради правосуддя є учасником дисциплінарної справи [65]. А тому вже тривалий час не розглядаються дисциплінарні провадження,

не здійснюється розподіл скарг чи звернень щодо перевірки скарг та звернень. Такий стан справ вважаємо неприпустимим.

Отже, чинне законодавство України встановлює такий механізм дисциплінарної відповідальності суддів, який передбачає участь незалежного органу суддівського врядування, яким є Вища рада правосуддя, що наділена повноваженнями по притягненню суддів до дисциплінарної відповідальності, і діяльність суду по розгляду скарг на її рішення. А тому така побудова системи притягнення до дисциплінарної відповідальності в загальних рисах відповідає міжнародно-правовим стандартам незалежності суддів, що стосуються їхньої відповідальності. Проте вважаємо важливим та неприпустимим поєднання у Вищій раді правосуддя повноважень органу дізнання, слідства і суду, що не сприяє забезпеченню незалежності суддів, і посилення духу корпоративності.

Міжнародні акти переконливо свідчать про необхідність утворення такої моделі дисциплінарного провадження, яка передбачала б поділ між різними суб'єктами підготовчих процедур (т.з. «фільтр») і розгляд дисциплінарної справи по суті. У цьому контексті Служба дисциплінарних інспекторів потребує реальної та дієвої організаційної автономності та функціональної самостійності при здійсненні повноважень з перевірки скарг на дії суддів, які надійшли в установленому законом порядку. Адже за такого стану, орган, який є відокремленим підрозділом організаційної складової Вищої ради правосуддя, тобто Служба дисциплінарних інспекторів, здійснює перевірку повідомлень щодо можливих дисциплінарних порушень суддів. В результаті перевірки формуються висновки, які передаються до Дисциплінарної палати, яка є також органом Вищої ради правосуддя. У подальшому рішення, прийняті на засіданні Вищої ради правосуддя, можуть бути оскаржені до Верховного Суду, але з визначених процедурних підстав. Тож говорити про баланс дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя щодо суддів за таких умов не доводиться. Вочевидь, Служба дисциплінарних інспекторів має здійснювати перевірку заяв, які надходять, і бути відповідним «фільтром», але статус цього органу

повинен передбачатись окремим законом, який закріпив би можливість самостійності та відокремленості як організаційної, так і функціональної.

4.3. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Проаналізувавши всю сукупність повноважень Вищої ради правосуддя, маємо підстави виокремити ще один функціональний напрям її діяльності і сформулювати окрему з них групу. А саме ті, які ми відносимо до її контрольно-наглядових повноважень.

Звернувшись до доктринальних джерел, в яких вчені та юристи-практики висвітлювали правовий статус Вищої ради юстиції, а потім Вищої ради правосуддя, можемо знайти наукові підходи, в яких наявні згадки про контрольно-наглядовий статус цього органу або відповідні повноваження. Дослідження окремих напрямів контрольно-наглядових повноважень Вищої ради правосуддя (юстиції) здійснювали такі вітчизняні науковці, як А.В. Баран, Р.В. Ігонін, М.І. Козюбра, В.М. Колесниченко, В.М. Кравчук, В.В. Молдован, І.В. Назаров, Н.В. Нестор, С.Ю. Обрусна, С.В. Прилуцький, Я.М. Романюк, В.В. Сліпенюк та ін.

Відтак, найперше, визначимося з необхідним для нашого дослідження понятійним апаратом з метою позначення належних напрямів дослідження, які сприятимуть всебічному висвітленню цієї проблеми. Почнемо з аналізу змісту таких понять, як «контроль» та «нагляд». Як вбачається, науковці по-різному співвідносять ці поняття, а тому потрібно визначитись із власним баченням щодо цих понять та їх співвідношенням між собою. Етимологічно слово «контроль» французького походження («contrôle»), означає «перевірку; спостереження для встановлення відповідності чого-небудь певним вимогам» [352, с. 554]. Звернення до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» дає підстави стверджувати, що контроль – це перевірка, облік діяльності кого- або чого-небудь, нагляд за ким-небудь

(чим-небудь) або установа чи організація, яка здійснює нагляд за ким-, чим-небудь; а нагляд – це дія зі значенням «наглядати або група осіб чи орган влади, що наглядають за ким-, чим-небудь» [52, с. 451, 554–555]. У деяких інших словниках тлумачення понять, що розглядаються, близькі до зазначених, а тому часто не розрізняються, або не зосереджується увага на їх розмежуванні, хоча окремі вчені й намагаються це зробити. Більше того, вітчизняне законодавство в окремих випадках також ототожнює ці поняття. Наприклад, у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року подано визначення державного нагляду (контролю) як діяльності уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища (ст. 1) [334].

Також варто наголосити на неоднозначності розуміння вказаних понять у спільноті вчених-юристів. Наприклад, В.Б. Авер'янов розглядає термін «контроль» як родове поняття, а «нагляд» – похідним від нього [101, с. 346]. Інший підхід пропонує В.М. Гаращук, який вважає, що «контроль» та «нагляд» – це наближені поняття, хоча не тотожні. Контроль відрізняється від нагляду тим, що контролюючий орган має право втручатися в оперативну діяльність підконтрольного об'єкта, а також тим, що контролюючі органи мають право самостійно притягувати винних до правової відповідальності [76, с. 48]. На розвиток попередньої думки М.Г. Ісаков вважає, що контроль є не просто способом перевірки з метою зіставлення планів та результатів, а й передбачає механізм активного впливу на об'єкт, що перевіряється [140, с. 163–164].

Що стосується безпосередньо поняття «нагляду», то в доктринальних наукових джерелах воно використовується як різновид контролю і розуміється як

спостереження з метою перевірки, що супроводжується застосуванням у разі потреби заходів адміністративно-владного характеру. Інколи стверджується, що нагляд відзначається постійним систематичним спостереженням спеціальними державними органами за діяльністю підлеглих їм органів або осіб і, на відміну від контролю, втручання в оперативно-господарську діяльність не відбувається.

Тож фактично «контроль» та «нагляд» різняться об'єктом діяльності. Так, на думку Є.А. Кобрусевої, під час контролю перевіряються дії фізичних осіб у зв'язку з виконанням ними юридичних актів, загальнообов'язкових правил, а також фактична наявність цінностей, а під час нагляду – саме законність юридичних актів, загальнообов'язкових правил, інструкцій, інших актів управління. Нагляд, як відмінний від контролю інший організаційно-правовий спосіб забезпечення законності і дисципліни у сфері публічного управління, є особливою специфічною формою діяльності відповідних державних органів, також спрямованою на систематичне спостереження і постійний нагляд за діяльністю суб'єктів управлінських відносин з метою перевірки відповідності їх рішень і дій нормам законодавства [151, с. 136]. А тому до характерних ознак контролю відносять такі: 1) здійснюється державними органами щодо організаційно підпорядкованих суб'єктів, хоча в окремих випадках він проводиться і стосовно не підпорядкованих суб'єктів; 2) за результатами контролю можуть застосовуватися дисциплінарні заходи; контроль здійснюється за діяльністю підконтрольних об'єктів у цілому чи за окремими її аспектами. Серед основних ознак нагляду виділяють: 1) нагляд здійснюється державними органами щодо суб'єктів, які їм організаційно не підпорядковані; 2) у процесі нагляду застосовуються заходи адміністративного впливу; 3) здійснюється за дотриманням відповідними суб'єктами спеціальних норм і правил [3, с. 349–350].

З точки зору державного управління поняття «контроль» – це одна з найважливіших функцій, яка дає змогу: порівняти фактичний стан у тій чи іншій галузі з вимогами, що поставлені перед нею; виявити недоліки й помилки в роботі та запобігти їм; оцінити відповідність здійснення інших функцій управління завданням,

що поставлені перед ним. Контроль стає можливим завдяки наявності суб'єкта, об'єкта управління та взаємозв'язку поміж ними. Відповідно контроль як тип відносин є ставленням суб'єкта до власної діяльності або до діяльності інших суб'єктів з точки зору дотримання певних норм. За допомогою контролю суб'єкт управління отримує інформацію для коригування управлінської діяльності. Діяльність об'єднаних у певну структуру суб'єктів контролю спрямована на досягнення управлінських цілей і ґрунтується на використанні принципів, типів, методів і технологій контролю, визначається як процес контролю [371, с. 188].

Таким чином, можна вести мову про те, що, з точки зору теорії управління, контроль та нагляд – це діяльність, яка полягає у забезпеченні законності в державному управлінні, притаманна всім галузям державного механізму, оскільки правоохоронна діяльність держави є однією з форм здійснення функцій останньої. У стислому викладі контрольна функція полягає в тому, щоб з'ясовувати, чи відповідає діяльність органів влади, підприємств, установ, організацій тим завданням, що стоять перед ними, чи виконуються і як саме виконуються покладені на них обов'язки, яким є кінцевий результат виконаної ними роботи і т. ін. [427, с. 81–82].

А тому варто погодитись із думкою О.Г. Бондаря, який вказує на необхідність розглядати контроль та нагляд у комплексі як єдине системне явище – контрольно-наглядову діяльність [30, с. 11].

Авторський колектив підручника «Теорії держави і права» запропонував відповідне визначення контрольно-наглядової діяльності як такої, яка здійснюється системою державних органів, що втілюють у життя перевірку та спостереження за законністю в різних сферах суспільних відносин [430, с. 400].

Таким чином, можуть бути виокремлені ознаки контрольно-наглядової діяльності, до яких відносять: державно-владний характер; цілеспрямований характер; організуючий характер, що забезпечується за допомогою правових засобів; зміст складають окремі дії уповноважених суб'єктів по здійсненню контролю і нагляду за підлеглими структурами; пронизує правовим впливом усі сфери

суспільного життя, які підлягають правовому регулюванню, забезпечуючи його ефективність [31, с. 253]. Отже, під контрольно-наглядовою діяльністю варто розуміти одну з основних правових форм діяльності держави, яка здійснюється державою шляхом видання контрольно-правових актів або рішень, що приймаються відповідними органами державної влади у межах, передбачених конституцією та законами повноважень, і має забезпечувати перевірку відповідності дій суб'єктів та об'єктів правового регулювання чинному законодавству, сприяти утвердженню режиму законності і правопорядку [25, с. 119].

Справді, спостерігається різноманіття дефініцій контролю і нагляду, яке, як зазначив А.О. Собакарь, багато в чому зумовлене тим, що той або інший підхід відображає не стільки прагнення дати універсальну формулу поняттям контролю і нагляду, скільки є наслідком розгляду цього феномена через призму інтересів тієї або іншої науки – філософії, управління, політології, юриспруденції тощо [398, с. 270]. Проте кінцевою метою контрольно-наглядової функції є стан максимальної ефективності правового регулювання поведінки учасників суспільних відносин і стандартів, що покликані захистити громадян, організації, суспільство й державу від всіляких негативних наслідків протиправної діяльності, гарантувати їх безпеку, права, свободи та законні інтереси.

Окремо, вважаємо, доцільно здійснити додатковий аналіз доктринальних підходів науковців, які стосуються «контролю», «нагляду» та загалом «контрольно-наглядової діяльності» в окремих сферах суспільного життя. Адже контрольно-наглядова діяльність може проводитись як з різних питань, у різному обсязі і у різних сферах правового регулювання.

Проте найбільш актуальними для нашого дослідження є думки вчених щодо контрольно-наглядової діяльності у сфері судоустрою та здійснення правосуддя. А тому варто звернути увагу на позиції вчених, які досліджували це питання. Зокрема, С.Ю. Обрусна у своїй дисертації досліджувала питання адміністративно-правових засад реформування судової системи України та констатувала важливе значення

контрольних функцій органів суддівського самоврядування. Вона визначає контроль органів суддівського самоврядування у сфері судового управління як передбачений законами України вид діяльності органів суддівського самоврядування та утворених органами суддівського самоврядування контрольних органів, що полягає в отриманні інформації, її аналізі, здійсненні у визначених законом формах засобів реагування з метою запобігання та припинення порушень Конституції, законів України та рішень органів суддівського самоврядування [261, с. 27].

Приділила певну увагу питанню адміністративно-правового забезпечення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні у своїй докторській дисертації Н.В. Нестор. Зокрема, вона визначає контрольню-наглядову діяльність у сфері правосуддя як передбачені Конституцією та законами України форми управлінського впливу фізичних та юридичних осіб на процеси набуття та припинення правового статусу судді, притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, інші аспекти функціонування суду та судової системи з метою забезпечення законності та правопорядку в цій сфері, що реалізуються з обов'язковим урахуванням принципу незалежності суду та неприпустимості протиправного втручання в роботу судових органів [257, с. 18]. Таким чином, можна констатувати, враховуючи позицію Н.В. Нестор, що контрольню-наглядова діяльність щодо суддів носить загальний домінуючий та всеохоплюючий характер. З чим навряд чи можна погодитись, адже за таких обставин губляться такі напрями діяльності у сфері судоустрою та статусу суддів, як кадровий, дисциплінарний, координаційний, організаційний. Проте, варто погодитися, з тим, що контрольню-наглядова діяльність має здійснюватися з урахуванням «... принципу незалежності суду та неприпустимості протиправного втручання в роботу судових органів».

Інший підхід запропонував О.М. Остапенко. На його думку, необхідно виділяти два напрями контролю за діяльністю судів: 1) контроль за діяльністю судів з належної організації позапроцесуальних правовідносин; 2) контроль судів за належним здійсненням процесуальних правовідносин. Останній вид контролю, на думку автора,

можуть здійснювати апеляційні та касаційні інстанції. Водночас О.М. Остапенко відносить до першого виду контролю і Вищу раду юстиції (правосуддя), яка здійснює контролюючі повноваження. Серед таких повноважень автор виокремлює повноваження з розгляду справ і прийняття рішень стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності [275, с. 241–242].

Можна погодитись з думкою І.В. Єдаменко, яка зазначає, що критерії розмежування по суб'єкту, об'єкту, формах, методах діяльності не є однозначними та беззаперечними. Відсутність загальноприйнятих наукових напрацювань щодо визначення відмінностей або традицій вживання категорій у тому чи іншому аспекті зумовлює цілком логічну доцільність використання понять «контроль», «нагляд», «контрольно-наглядова діяльність» як семантично близьких термінів, які характеризують одне й те саме явище об'єктивної дійсності [119, с. 95].

А тому вважаємо доцільним використовувати подібний підхід і в подальшому зосередимо свою увагу на системі контрольно-наглядових повноважень Вищої ради правосуддя та їх характеристики. Отже, досліджені наукові доктрини, з нашої точки зору, дають можливість стверджувати, що Вища рада правосуддя належить до кола органів державної влади, які здійснюють суддівське врядування, місце яких визначається конституційним статусом та наявністю повноважень контролю та нагляду у сфері судоустрою та здійснення правосуддя [464, с. 43]. Проте доцільно додатково звернути увагу, на позиції окремих вчених та юристів-практиків, які досліджували певні аспекти правового статусу Вищої ради правосуддя (юстиції) щодо наявності контрольно-наглядових повноважень та деталізувати їх.

Як зазначають М.І. Козюбра, В.М. Кравчук та Я.М. Романюк, «... діяльність судів не обмежується здійсненням їх основної функції – правосуддя. Вона пов'язана також з призначенням, переміщенням, припиненням повноважень і звільненням суддів, дисциплінарним провадженням у разі вчинення суддею дисциплінарного проступку тощо. Ці питання має вирішувати спеціалізований орган суддівського співтовариства, у складі якого більшість має належати суддям, обраним самими

суддями. Такі органи в різних країнах називаються по-різному: Вища рада магістратури, Вища судова рада, Національна рада судівництва, Державне судове віче тощо. За чинною Конституцією України, це Вища рада юстиції. За тими ж європейськими стандартами такий орган здійснює певні управлінські та наглядові (контрольні) функції з питань, віднесених до його компетенції» [160, с. 50].

С.В. Прилуцький, як вже зазначалося, відносить Вищу раду правосуддя до квазісудових органів, обґрунтовуючи свою позицію тим, що Вища рада правосуддя наділена спеціальними судовими повноваженнями у сфері юстиції та здійснює функцію судового контролю [307, с. 17].

Контролюючого змісту діяльності Вищої ради юстиції дотримується й І.В. Назаров. Аналізуючи такі види управлінської діяльності та функції органів управління, як планування, облік, контроль і перевірка виконання, добір, розстановка і виховання кадрів, координація, звітність, інформування, інструктаж та інші, І.В. Назаров робить висновок: «Незважаючи на те, що більшість із перелічених функцій не виступають визначальними для Вищої ради юстиції в умовах України в межах чинного законодавства, можна стверджувати, що Вища рада юстиції є державним контролюючим органом, а не суб'єктом управління» [253, с. 29].

Р.В. Ігонін щодо статусу і ролі Вищої ради юстиції (з огляду на форми і напрями її роботи) запропонував розглядати Раду як орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Зокрема, цей науковець зазначає, що хоча такий статус Вищої ради юстиції і не закріплений на законодавчому рівні, але розуміння контрольно-наглядових повноважень Ради, з огляду на положення адміністративно-правової теорії, дає змогу зробити саме такий висновок [134, с. 124].

Узагальнюючи вищевказані позиції вчених-юристів, а також теоретико-правові підходи до розуміння понять «контроль» та «нагляд», вважаємо, що Вища рада правосуддя (перед тим – Вища рада юстиції) наділена повноваженнями, характер і зміст реалізації яких носить контрольно-наглядовий характер. А тому контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя – це фактична здатність здійснювати

цілеспрямований вплив з метою вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності, надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом та тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності в межах, визначених Конституцією та законами.

Крім того, аналіз Конституції України (ст. 131), Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року та Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року надав можливість виокремити окрему групу контрольно-наглядових повноважень Вищої ради правосуддя, до яких ми віднесли такі:

- 1) вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів;
- 2) ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом;
- 4) відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності.

Повноваження Вищої ради правосуддя стосовно вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів носить глобальний, системний та міжгалузевий характер. Більше того, загальна мета утворення та функціонування як Вищої ради правосуддя, так і відповідних органів у зарубіжних країнах пов'язується з таким або аналогічним повноваженням. Адже питання незалежності суддів в Україні актуальне вже протягом десятиліть, шлях нашої держави до європейської інтеграції ще більше акцентує увагу на стані правосуддя в державі. Новостворена Вища рада правосуддя покликана вирішити низку завдань у судочинстві України, одне з яких – забезпечити незалежність правосуддя. Лише створення ефективно діючих механізмів перешкоджання впливу на суддю та його

захист у разі будь-яких спроб втручання у здійснення ним правосуддя, є передумовою в утвердженні України як правової та демократичної держави [389, с. 19].

Цілком зрозуміло, що незалежність суддів – один із фундаментальних принципів правової держави. Демократичні суспільства за своєю сутністю не можуть існувати без належного та неупередженого правосуддя. Права людини, верховенство права та незалежне правосуддя, без сумніву, належать до основних цінностей сучасної цивілізації. Верховенство права у судовій діяльності виявляється через прогнозованість судових рішень, ухвалених згідно відповідно до належної процесуальної процедури та на підставі якісного правового закону, що враховує моральні принципи, як свобода, рівність і справедливість та практичного, а не ілюзорного визнання людини найвищою соціальною цінністю [547, с. 384–385].

Специфіка судочинства як функції судової влади може бути належним чином розкрита лише в контексті поділу державної влади, а безпосереднє втілення в життя принципу розподілу влади може слугувати необхідною умовою нормального відправлення судочинства. В Україні маємо ситуацію, за якою факти тиску на суддів, їх підкуп, втручання в діяльність судів набули систематичного та відвертого характеру. Судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, без неправового впливу, підбурення, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно б не здійснювалось [75, с. 42]. На думку В.В. Городовенка, принцип незалежності судової влади є дуальним і включає засади функціональної незалежності судів та процесуальної незалежності суддів. Як вважає вчений, суть функціональної незалежності становлять принципи виключної компетенції, невтручання в судову діяльність, недопустимості обмеження повноважень судової влади. Разом з тим до змісту процесуальної незалежності суддів науковець включає існування особливої процедури добору суддів, гарантій їх правового статусу, особливої процедури прийняття рішень, відповідальності за втручання в процес здійснення правосуддя [87, с. 151–154].

Незалежність суддів при здійсненні правосуддя та заборона впливу на них у будь-який спосіб передбачені та гарантуються Конституцією України й законами України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року, «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 8 квітня 2014 року, «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 року. Європейські стандарти незалежного суду визначені в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів, Європейській хартії про статус суддів, Великій хартії суддів, документах Консультативної ради європейських суддів та Венеціанської комісії, а також у рішеннях Європейського суду з прав людини. Вищенаведене свідчить, що принцип незалежності суддів є міжнародним та європейським стандартом, базовим конституційним, а також міжгалузевим принципом і є складовим елементом принципу «верховенство права», що зазначений у ст. 8 Конституції України [444, с. 327–328].

Згідно з Рекомендацією CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року, потрібно вжити всіх необхідних заходів для забезпечення поваги, захисту і сприяння незалежності та неупередженості суддів (п. 13). Принцип незалежності судової влади означає незалежність кожного судді при прийнятті ним судових рішень. У цьому процесі судді мають бути незалежними та неупередженими, а також мати можливість діяти без будь-яких обмежень, впливу, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання будь-яких органів влади, зокрема внутрішніх органів судової влади. Ієрархічна організація судової влади не повинна підривати незалежності суддів (п. 22). Вищі суди не повинні давати суддям вказівок щодо того, які рішення потрібно приймати в конкретних справах, за винятком попередньої ухвали або при вирішенні питання про обрання засобів правового захисту відповідно до закону (п. 23). Закон повинен передбачати санкції проти осіб, які намагаються певним чином впливати на суддів (п. 14). Також саме судові ради є незалежними

органами, створеними відповідно до закону або конституції, які прагнуть зберегти незалежність суддів та судової влади загалом і, таким чином, сприяти ефективному функціонуванню судової системи (п. 26) [366].

Відповідно до Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України. Гарантії незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади та самостійності судів як судових органів визначено Конституцією та законами України (ст. 6, 126, 129).

Цілком очевидно, що судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладатися на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. Незалежність суддів при розгляді конкретних судових справ має забезпечуватись не тільки ззовні (належне фінансування та забезпечення матеріально-технічної бази), а й у середині самого суду. Йдеться про неприпустимість непроцесуального впливу на суддю з боку інших суддів та керівників судів [484, с. 119].

При цьому варто зважити на позицію Пленуму Верховного Суду України, яка передбачає, що незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід'ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом. На практиці законодавчий орган, органи виконавчої влади, їх посадові особи ігнорують конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Мають місце спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкоджання здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного

впливу, в тому числі у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб'єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів [332].

Варто підкреслити, що відповідно до правової позиції Конституційного Суду України положення ч. 2 ст. 126 Конституції України вислів «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як «забезпечення незалежності суддів у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанням суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо» [406].

Крім того, рішенням Ради суддів України № 23 «Про стан здійснення правосуддя та стан незалежності суддів» від 13 березня 2017 року вирішено визнати такими, що призводять до порушення гарантій незалежності судової влади, становлять загрозу утвердженню в Україні верховенства права та підривають основи правопорядку в державі, випадки втручання будь-кого у будь-якій формі у здійснення правосуддя судів і суддів, у тому числі вплив на суддів з боку правоохоронних органів шляхом реєстрації кримінальних проваджень і подальшого тривалого нездійснення щодо них досудового слідства, в тому числі незаконні кримінальні та дисциплінарні переслідування за начебто завідомо неправосудні рішення [342].

Таким чином, незалежність суддів, без перебільшення, є необхідною передумовою існування судової влади в будь-якій державі. В Україні на досягнення цієї мети спрямовані значні зусилля, однак на сьогодні слід констатувати, що заходи судової реформи поки що не мають помітного якісного впливу на забезпечення незалежності суддів.

Важливо зазначити, що законодавець вперше визначив конкретні інструменти, які надані Вищій раді правосуддя з метою забезпечення реалізації повноваження, що

розглядається. Тож реалізація повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя може бути здійснена завдяки заходам індивідуального та загального характеру (глава 23 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року). До заходів індивідуального характеру належать:

1) веде і оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення;

2) вносить до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя;

3) вносить на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення Вищої ради правосуддя.

Крім того, Вища рада правосуддя має можливість здійснювати заходи загального характеру. При цьому Вища рада правосуддя:

1) ухвалює та оприлюднює публічні заяви і звернення;

2) звертається до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя;

3) звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їхніх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду;

4) готує у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями і оприлюднює щорічну доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні.

До того ж, відповідно до ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року Вища рада правосуддя може вживати інших заходів, необхідних для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Питання про необхідність вжиття заходів з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя Вища рада правосуддя розглядає за зверненнями суддів, судів, органів та установ системи правосуддя, а також із власної ініціативи. Члени Вищої ради правосуддя можуть запропонувати Раді розглянути питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за власною ініціативою або в межах реалізації повноважень (п. 23.1 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року) [362].

Окремо зазначимо, що обов'язок звернення з повідомленням про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя покладається на нього самого і адресується до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора (ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). До того ж таке повідомлення є обов'язком судді, який він має здійснити упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання (пп. 9 п. 6 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Таке повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя подаються до Вищої ради правосуддя у письмовій (паперовій або електронній) формі.

Зокрема, на виконання норм Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року було створено Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя. Аналіз розміщених у Реєстрі повідомлень дає можливість виокремити основні підстави звернення до Вищої ради правосуддя: психологічний тиск на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація й поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо); відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності; блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду

тощо) [139].

Крім того, згідно зі Щорічними доповідями «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» за 2018–2020 роки, наданих Вищою радою правосуддя, є можливість проаналізувати кількісні показники реалізації розглядуваного повноваження. Зокрема, йдеться про фіксацію повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та про вчинення дій, які порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя. Зокрема, протягом 2021 року до Вищої ради правосуддя надійшло 275 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та про вчинення дій, які порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя (у 2020 році – 341; у 2019 році – 450; у 2018 році – 436 повідомлень). За результатами розгляду вказаних повідомлень ухвалено рішення про вжиття заходів реагування (звернення до прокуратури та органів правопорядку стосовно надання інформації про розкриття та розслідування злочинів; внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність та інші) [341].

Таким чином, забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя є інтегральною категорією, яка характерна для демократичної правової держави, в якій панує верховенство права. З огляду на всю сукупність повноважень, Вища рада правосуддя, згідно оновленого законодавства, наділена реальною можливістю адекватно реагувати на виклики, які постають у порядку незалежності суддів та авторитету правосуддя. Відтак, згадані вище заходи, як індивідуального, так і загального характеру, є частиною нових механізмів захисту незалежності суддів та авторитету правосуддя та є позитивним кроком у напрямі реформування судової влади, повернення до неї довіри та побудови демократичної держави [468, с. 21]. А тому вважаємо таке повноваження Вищої ради правосуддя центральним, яке має відображатись у понятті правового статусу за прикладом Польщі, де конституція чітко визначає Національну раду судівництва як орган, що стоїть на варті незалежності

судів та суддів (ст. 186) [529]. Адже закріплення на конституційному рівні обов'язку забезпечувати незалежність судів у розділі, пов'язаному із судовою владою, засвідчує, що вона незалежна від законодавчої та виконавчої влад, покликана збалансовувати судову з іншими ланками влад, захищати її від сторонніх впливів [259, с. 444].

Наступним контрольно-наглядовим повноваженням Вищої ради правосуддя є ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності. Загалом, конституційні та законодавчі вимоги, що висуваються до суддів, передбачають відповідність високим професійним та морально-етичним критеріям, які, в свою чергу, зумовлюють наділення суддів специфічними правами та обов'язками, а також гарантіями та дають їм можливість ефективно здійснювати функцію правосуддя. А тому, на думку В.М. Кравчука, їх варто розглядати як особливий елемент конституційно-правового статусу суддів [214, с. 60]. При цьому вимога щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності є однією з найважливіших і зумовлюється впровадженням в Україні основоположного принципу існування демократичної правової держави – поділу державної влади. Такий імператив є важливим організаційно-правовим засобом забезпечення незалежності та неупередженості органів судової влади, недопущення стороннього адміністративного впливу на суддів. Положення щодо несумісності посади судді з роботою в інших державних органах, наявністю представницького мандату є одним із елементів юридичного механізму стримувань і противаг, який законодавчо закріплений в Україні гарантією недопущення втручання представників судової влади в діяльність законодавчої та виконавчої влади, і навпаки, посадових осіб останніх – у діяльність суддів із розгляду спорів щодо права, охорони прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, тобто спрямовано на забезпечення особливих повноважень судових органів у державі [172, с. 33].

Одразу варто сказати, що існує думка про те, що вказане повноваження цілком охоплюється змістом попереднього повноваження Вищої ради правосуддя – забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Такий підхід

обґрунтовується тим, що недотримання вимог щодо несумісності дискредитує авторитет органів судової влади, свідчить про його неповагу до законів України, а тому є підставою для дострокового припинення виконання повноважень щодо здійснення правосуддя. Більше того, пропонується вважати таке повноваження частиною повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя з огляду на те, що при призначенні кандидата на посаду судді до певного суду відповідний закон має не допустити виникнення законних і об'єктивних сумнівів щодо неупередженості та незалежності судді [16, с. 36].

Проте, з нашої точки зору, така пропозиція досить дискусійна. По-перше, законодавець чітко розрізнив два окремих повноваження (див. п. 2 та п. 9 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). По-друге, Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та Регламент Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року містять окремі заходи та порядок реалізації таких повноважень. По-третє, аналіз зазначених повноважень з усією очевидністю демонструє відмінність об'єктів, на які спрямовані ці повноваження. Повноваження Вищої ради правосуддя стосовно несумісності спрямовані щодо суддів і прокурорів, а повноваження щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя – на суддів, членів їхніх родин, працівників апарату суду. З огляду на вищевказане, вважаємо, що названі повноваження об'єднує виключно спосіб їх реалізації, який носить контрольно-наглядовий характер і, відповідно, належить до цієї групи повноважень Вищої ради правосуддя.

Звернувшись до міжнародно-правових актів з питань, які стосуються вимог несумісності посади судді з іншими видами діяльності, можемо констатувати їхню певну варіативність. Зокрема, у ст. 7 Загальної (Універсальної) хартії судді, ухваленій 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації суддів, встановлено, що суддя не повинен займатися будь-якою іншою діяльністю, публічною чи приватною, оплачуваною чи безоплатною, якщо вона не є повністю

сумісною з його обов'язками та статусом судді [123]. Римський статут Міжнародного кримінального суду (м. Рим, 17 червня 1998 року), який підписала Україна 20 січня 2000 року, передбачає, що судді не можуть займатися будь-якою іншою діяльністю, яка перешкоджала б виконанню ними судових функцій чи могла б призвести до сумніву у їхній незалежності (ч. 2 ст. 40) [369]. Регламент Європейського суду з прав людини від 4 листопада 1998 року також містить достатньо категоричні формулювання. Зокрема, правило 4 передбачає, що упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою політичною, адміністративною чи професійною діяльністю, несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або вимогами виконання посадових обов'язків на професійній основі. Кожний суддя має повідомити голові Суду про будь-яку іншу свою діяльність [363]. Натомість, стандарти етичної поведінки суддів, установлені в Бангалорських принципах поведінки суддів, які були схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року, передбачають, що за умови належного виконання своїх обов'язків суддя має право: а) займатися літературною, педагогічною діяльністю, читати лекції, брати участь у діяльності, що пов'язана з правом, законодавством, відправленням правосуддя та іншими подібними питаннями; б) на публічних слуханнях справ виступати перед офіційним органом з питань, що пов'язані з правом, відправленням правосуддя чи іншими подібними питаннями; в) бути членом офіційного органу, урядового комітету, комісії, дорадчого органу, якщо таке членство дає судді можливість залишатися неупередженим і зберігати політично нейтральну позицію; г) займатися іншою діяльністю, якщо це є сумісним з високим статусом посади судді і не перешкоджає будь-якою мірою виконанню ним своїх обов'язків (п. 4.11) [14].

Відповідно до Висновку № 3 Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» від 19 листопада 2002 року, передбачається, що правила професійної поведінки повинні вимагати від суддів уникати будь-яких видів діяльності, які могли

компрометувати б гідність їхньої посади, а також підтримувати суспільну довіру до системи правосуддя шляхом мінімізації ризиків виникнення конфлікту інтересів. Винятком є навчальна, дослідницька, наукова, літературна або мистецька діяльність. У цьому контексті Консультативна рада європейських суддів схвалює положення Європейської хартії «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року, згідно з якими свобода судді щодо здійснення діяльності поза межами судового мандату «не повинна обмежуватися до тих пір, поки така стороння діяльність не стає несумісною з вірою у безсторонність або незалежність судді, або з його готовністю сумлінно та в розумний строк розглядати справи» (пункт 4.2). Європейська хартія також визнає право суддів вступати до професійних організацій (пункт 1.7). При цьому важливою вимогою є та, щоб судді продовжували присвячувати більшу частину свого робочого часу здійсненню своїх суддівських обов'язків, у тому числі супутніх видів діяльності, та щоб вони не спокушалися на те, щоб присвячувати надмірну увагу позасудовим видам діяльності. При цьому чітка межа між дозволеними та недозволеними видами діяльності повинна бути проведена залежно від країни, і цю функцію має здійснювати орган або особа, які функціонують у рамках судової системи та виконували б консультативні й дорадчі функції і були б доступними для суддів, коли у них виникає сумнів щодо сумісності їхньої приватної діяльності зі статусом судді. Наявність таких органів або осіб могло б стимулювати обговорення в межах судової влади змісту та важливості правил етики (п. 39, 29) [59].

Таким чином, міжнародні стандарти у сфері принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів стосовно вимог щодо несумісності судді з іншими видами діяльності, допускають можливість супутньої діяльності за умови безоплатності, безсторонності, етичності, доцільності та наявності необхідного часу. При цьому обов'язок щодо встановлення фактів відповідності посади судді з іншими видами діяльності має бути покладений саме на органи, які є відповідними Вищій раді правосуддя в Україні.

Щодо законодавчої практики зарубіжних країн з питань несумісності посади судді з іншими видами діяльності, то такі вимоги наявні в конституціях багатьох країн. Відповідно до ст. 143 Конституції Республіки Албанія, здійснення повноважень судді несумісне з будь-якою іншою державною, політичною чи приватною діяльністю [189]. Відповідно до ч. 3 ст. 35 Конституції Ірландії суддя не повинен бути обраним членом будь-якої з палат Парламенту або обіймати будь-які інші оплачувані посади [182]. Згідно зі ст. 127 Конституції Королівства Іспанія судді і магістрати, які перебувають на службі, не можуть обіймати інші публічні посади або бути членами політичних партій чи профспілок. Закон установлює систему та умови професійних об'єднань суддів. При цьому закон установлює режим несумісності суддів, який повинен забезпечувати їхню повну незалежність [183].

Відповідно до ч. 3 ст. 178 Конституції Республіки Польща, суддя не може належати до політичної партії, профспілки та вести публічну діяльність, несумісну з принципами незалежності судів та суддів [529]. Згідно зі ст. 89 Конституції Греції, суддям заборонено надавати будь-які інші платні послуги, а також займатися будь-якою іншою професійною діяльністю. Як виняток, допускається обрання суддів членами академії, професорами або доцентами вищих навчальних закладів, а також їхня участь у спеціальних адміністративних судах, радах або комісіях, за винятком адміністративних рад підприємств та торгових фірм. Суддям також може дозволятися виконання адміністративних функцій або паралельно з виконанням ними своїх основних обов'язків, або з відривом від них протягом певного часу [180]. Статтею 113 Конституції Литовської Республіки встановлено, що суддя не може обіймати будь-яких інших виборних чи призначуваних посад, працювати в підприємницьких, комерційних або інших приватних установах чи на підприємствах. Він також не може мати жодного іншого окладу, за винятком окладу судді та оплати за педагогічну або творчу діяльність. Крім того, суддя не може брати участі в діяльності політичних партій та інших політичних організацій [184].

Також варто сказати, що в країнах колишнього СРСР питання щодо несумісності посади судді із зайняттям іншою діяльністю визначають на конституційному рівні. Згідно з п. 6 ст. 116 Конституції Республіки Молдова, посада судді несумісна з будь-якою іншою державною або приватною посадою, за винятком викладацької і наукової діяльності [192]. Аналогічні положення містяться в ч. 4 ст. 79 Конституції Республіки Казахстан [191], у ст. 111 Конституції Республіки Білорусь від 15 березня 1994 року [190] тощо.

У Болгарії суддя, прокурор або слідчий під час перебування на посаді не може бути: депутатом Національних зборів, міським головою або муніципальної ради; перебувати на посаді в державних або муніципальних органах, а також в установах ЄС; здійснювати торгівлю, бути партнером, здійснювати управління чи нагляд; перебувати у складі рад директорів чи органів управління комерційних товариств, кооперативів чи некомерційних юридичних осіб, які здійснюють прибуткову діяльність, за винятком професійних об'єднань суддів, прокурорів та слідчих; бути членом політичних партій або коаліцій, організацій з політичними цілями, здійснювати політичну діяльність; бути членом профспілки поза судовою владою (ст. 195 Закону Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року) [314].

Важливо також наголосити на забороні суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності. Зокрема, законодавча заборона заняття політичною діяльністю існує в таких країнах, як Бельгія, Болгарія, Іспанія, Румунія, Туреччина, Хорватія.

У Португалії дозволено суддям займатися викладацькою та науковою діяльністю виключно на безоплатній основі. Цього дозволу дотримується також законодавець Німеччини, Литви, Молдови, Словаччини [373, с. 77].

Щодо повноважень органів відповідних Вищій раді правосуддя в Україні стосовно прийняття рішень з питань несумісності посади судді з іншими видами діяльності, то можна навести декілька прикладів. Зокрема, відповідно до статті 159 Судового кодексу від 7 лютого 2018 року Республіки Вірменія, рішенням Вищої

судової ради повноваження судді припиняються в разі порушення вимог несумісності [419]. Схожими повноваженнями наділені Судово-правова рада в Азербайджані (ст. 113 Закону «Про суди і суддів» від 10 червня 1997 року) [345]; у Грузії рішення з відповідного питання приймає Вища рада юстиції (згідно із Законом Грузії «Про загальні суди» від 4 грудня 2009 року [327].

У Сербії аналогічну роль відіграє Висока судова рада, яка має визначати, які вчинки суперечать гідності та незалежності судді, чи завдають шкоди репутації суду на підставі Етичного кодексу. Висока судова рада приймає рішення про несумісність іншої діяльності зі здійсненням повноважень судді. При цьому суддя може поза робочим часом без спеціального дозволу займатися викладацькою та науковою діяльністю за відповідну оплату. У випадках, передбачених законом, суддя може і в робочий час проводити навчання та наукову діяльність в установі, яка відповідає за підготовку суддів. Суддя зобов'язаний у письмовій формі повідомити Високу судову раду про будь-яку службу чи діяльність, щодо яких існує ймовірність того, що вони несумісні із судовою функцією. Висока судова рада інформує голову суду та суддю про несумісність служби або діяльність із судовою функцією (ст. 31 Закону про суддів) [539].

Узагальнюючи, відзначимо, що наявність законодавчих норм стосовно вимог про несумісність посади судді з іншою діяльністю в Україні безпосередньо пов'язано з конституційним розподілом гілок влади, незалежністю органів правосуддя та дотриманням верховенства права. Установлені національним законодавством норми в частині вимог щодо несумісності посади судді є втіленням міжнародних стандартів, які носять обов'язковий або консультативний характер. Відповідно до статті 114 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року суддя звільняється з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності за рішенням, ухваленим Вищою радою правосуддя. Водночас, у статті 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року встановлено вимоги щодо несумісності суддів. Також зазначається, що суддя повинен дотримуватися вимог

щодо несумісності, визначених законодавством у сфері запобігання корупції. При цьому відрядження на роботу до Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, Ради суддів України не вважається сумісництвом (ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

У свою чергу, в Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року встановлено вимоги щодо несумісності прокурорів. Перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах. Вимоги щодо несумісності не поширюються на участь прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій. На прокурора поширюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені Законом України «Про запобігання корупції» від 16 вересня 2014 року.

Прокурор звільняється з посади в разі порушення ним вимог щодо несумісності за поданням Вищої ради правосуддя, яке вона вносить особі, уповноваженій приймати рішення про звільнення прокурора. Подання про звільнення Генерального прокурора з посади в разі порушення ним вимог щодо несумісності Вища рада правосуддя вносить Президенту України (ст. 51, 53 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року) [335].

Вища рада правосуддя відкриває та розглядає справи про порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності їх посад із діяльністю або статусом, визначеним Конституцією та законами України. Справа щодо несумісності може бути відкрита за заявою будь-якої особи, якій відомі відповідні факти (ст. 39 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Заяви щодо несумісності подаються до Вищої ради правосуддя у письмовій (паперовій або електронній) формі. Заяви щодо несумісності можуть подаватися в електронній формі на офіційну електронну адресу Ради або через модуль «Електронний кабінет»

підсистеми «Електронний суд» (далі - модуль «Електронний кабінет»). Заяви щодо несумісності подаються з використанням кваліфікованого електронного підпису.

Перевірка заяви щодо несумісності на відповідність вимогам ч. 3 ст. 39 Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року (вимоги до заяви) здійснюється членом Вищої ради правосуддя, визначеним для розгляду відповідної заяви за результатом автоматизованого розподілу матеріалів між членами Ради, у розумні строки [319].

За результатами перевірки член Вищої ради правосуддя постановляє ухвалу про залишення без розгляду та повернення заявнику заяви щодо несумісності, якщо вона не відповідає встановленим вимогам або якщо суддя, стосовно якого надійшла заява, звільнений чи його повноваження припинені, або постановляє ухвалу про відкриття справи щодо несумісності. Копія відповідної ухвали направляється заявникові.

Підготовка справи до розгляду здійснюється з урахуванням визначеного строку розгляду Вищою радою правосуддя протягом дев'яноста днів із дня постановлення ухвали про відкриття справи щодо несумісності. За певних умов допускається об'єднання декількох справ в одну в разі наявності декількох проваджень в одного члена Вищої ради правосуддя або декількох проваджень у різних її членів. Копії ухвали про об'єднання справ щодо несумісності надсилаються заявникам та судді (прокурору).

Рішення у справі щодо несумісності ухвалюється більшістю голосів членів Вищої ради правосуддя, які беруть участь у засіданні. Член Вищої ради правосуддя, визначений доповідачем у справі, не бере участі в голосуванні, а за результатами розгляду справи щодо несумісності Вища рада правосуддя може ухвалити рішення:

1) про визнання порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади;

2) про визнання порушення прокурором вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і внесення в установленому порядку подання про звільнення його з посади;

3) про визнання відсутності порушень суддею або прокурором вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом (ст. 41 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Копія рішення Вищої ради правосуддя про визнання порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади надсилається до суду, в якому такий суддя обіймає посаду.

У разі ухвалення рішення про визнання порушення прокурором вимог щодо несумісності Вища рада правосуддя вносить подання особі, уповноваженій Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року приймати рішення про звільнення прокурора. Подання про звільнення Генерального прокурора з посади в разі порушення ним вимог щодо несумісності Вища рада правосуддя вносить Президенту України.

Прийняття одного з двох рішень стосовно порушення суддями вимог щодо несумісності є конституційним повноваженням Вищої ради правосуддя. Порушення суддею вимог несумісності передбачено п. 2 ч. 5 ст. 126 Конституції України як спеціальна підстава звільнення судді з посади, яка тягне за собою можливість звільнення судді з посади. Доречно наголосити на окремих відмінностях, які стосуються повноваження, що розглядається порівняно з періодом функціонування Вищої ради юстиції. Адже відповідно до ст. 33 Закону «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року Рада юстиції могла прийняти такі рішення:

1) про визнання зайняття суддею або прокурором іншою діяльністю, не сумісною з подальшим перебуванням на посаді судді або прокурора, і пропозицію йому у встановлений Вищою радою юстиції строк визначитися з питанням про продовження роботи на посаді судді або прокурора чи зайняття іншою діяльністю з інформуванням про це Вищої ради юстиції;

2) про визнання порушення суддею або прокурором вимог щодо несумісності його посади із зайняттям іншою діяльністю і надіслати подання відповідним органам про звільнення його з посади.

Особливістю правового регулювання повноваження Вищої ради правосуддя стосовно встановлення фактів порушення вимог щодо несумісності суддів і прокурорів є імперативна вказівка на звільнення судді або внесення в установленому порядку подання про звільнення прокурора з посади. На відміну від аналогічного повноваження Вищої ради юстиції, яка могла визначити строк судді чи прокурору, в межах якого слід прийняти рішення щодо продовження роботи на посаді. Також Вища рада правосуддя має право прийняти рішення про звільнення судді з посади, а Вища рада юстиції могла внести подання відповідним органам про звільнення судді з посади. Тож можна констатувати посилення ролі Вищої ради правосуддя в реалізації згаданого повноваження.

Зокрема, у 2017 році за порушення вимог щодо несумісності Радою було звільнено 10 суддів, які взяли на себе повноваження суддів незаконно створеної т. з. організації «ДНР» / взяли на себе повноваження суддів та здійснюють судочинство від імені іншої держави на тимчасово окупованій території України [337]. У 2020 році розглянуто 11 заяв про порушення суддею вимог щодо несумісності (у 2018 році – 51; 2019 році – 32), за результатами розгляду яких прийнято: 1 рішення про визнання відсутності порушень суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом; 10 рішень про залишення заяви без розгляду, повернення заяви скажнику. У 2018 році прийнято 4 рішення про визнання відсутності порушень суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом; 45 рішень про залишення заяви без розгляду, повернення заяви скажників. У 2019 році прийнято 7 рішень про визнання відсутності порушень суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом; 25 рішень про залишення заяви без розгляду, повернення заяви скажників [341].

Щодо прокурорів у 2020 році Вища рада правосуддя за результатами розгляду 4 заяв про порушення прокурорами вимог щодо несумісності прийняла 4 рішення про залишення без розгляду та повернення заявникові заяви щодо несумісності прокурора. У 2019 році розглядались заяви про порушення прокурорами вимог щодо

несумісності, за результатами розгляду яких прийнято 14 рішень про залишення без розгляду та повернення заявникові заяв щодо несумісності прокурора [137; 138].

Таким чином, зазначений аналіз статистичних даних Звіту діяльності Вищої ради правосуддя за останні роки (2018 – 2020 р. р.), тобто з моменту фактичної діяльності новоствореного органу стосовно питань несумісності суддів та прокурорів, дає підстави стверджувати, що, по-перше, за три роки роботи Вищої ради правосуддя не встановлено жодного випадку порушення вимог щодо несумісності. По-друге, переважна більшість заяв щодо порушення вимог несумісності як суддів, так і прокурорів не були розглянуті з формальних підстав. По-третє, перевірка заяви щодо несумісності на відповідність установленим законом вимогам здійснюється членом Вищої ради правосуддя, «у розумні строки», що, з нашої точки зору, не сприяє правовій визначеності та об'єктивності з цього питання. Отож, викликає сумнів ефективність реалізації даного повноваження з боку Вищої ради правосуддя. Адже розгляд Вищою радою правосуддя питань щодо несумісності має важливе значення для зміцнення дисципліни в суддівському середовищі та серед прокурорів. Контроль за дотриманням суддями та прокурорами вимог закону про заборону поєднання суддівської діяльності чи діяльності прокурора з іншою оплачуваною роботою, за винятком випадків, передбачених законодавством, членства у політичних партіях тощо, є обов'язковою вимогою, яка покликана протидіяти корупційним та іншим протизаконним діям серед посадових осіб, які представляють державні інтереси. А тому вважаємо доцільним доповнити ст. 39 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та внести зміни до п. 11.3 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року такого виклавши їх у наступній редакції: «Перевірку заяви щодо несумісності на відповідність вимогам ч. 3 ст. 39 Закону здійснює член Ради, визначений для розгляду відповідної заяви за результатом автоматизованого розподілу матеріалів між членами Ради, у строк до 30 днів».

Важливим контрольно-наглядовим повноваженням Вищої ради правосуддя, яке до моменту внесення змін до Конституції України щодо правосуддя та прийняття

нового Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року належало до компетенції Верховної Ради України, є надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою або арештом.

Відповідно до Рекомендацій CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року, встановлено, що тлумачення закону, оцінювання фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для кримінальної відповідальності, крім випадків злочинного наміру (п. 68). Судді не повинні нести особисту відповідальність за випадки, коли їхні рішення були скасовані або змінені в процесі апеляційного розгляду (п. 70). Коли суддя не виконує суддівських функцій, його можна притягнути до відповідальності згідно із цивільним, кримінальним або адміністративним правом, як і всіх інших громадян (п. 71) [366].

Питання суддівського імунітету більш детально розглянуті у Висновку № 3 Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» від 19 листопада 2002 року, де вказується, що судді, які в процесі своєї діяльності на посаді вчиняють те, що за будь-яких обставин кваліфікується як кримінальне правопорушення (наприклад, отримання хабаря), не можуть користуватися імунітетом від звичайного кримінального процесу (п. 52). Щодо порядку притягнення суддів до кримінальної відповідальності, то Консультативна рада європейських суддів вважає, що судді повинні притягатися до кримінальної відповідальності за загальними правилами за злочини, учинені поза межами виконання суддівських обов'язків; судді не повинні нести кримінальну відповідальність у разі ненавмисних правопорушень під час здійснення ними своїх функцій (п. 75) [59].

Національне законодавство України визнає суддю недоторканим. Відтак, без згоди Вищої ради правосуддя суддю не можна затримати або утримувати під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді

під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. При цьому, суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлено кримінальну чи адміністративну відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком:

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання необхідне для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідкам злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину (ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

Подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом вноситься на розгляд Вищої ради правосуддя Генеральним прокурором або його заступником, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора). Подання повинно бути вмотивованим, містити конкретні факти й докази, що підтверджують вчинення суддею суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України від 5 квітня 2001 року, обґрунтування необхідності такого затримання (утримання), при цьому щодо кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання (ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

Порядок розгляду подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом визначено Регламентом Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року. Зокрема зазначається, що подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом розглядається Вищою радою правосуддя не пізніше ніж через п'ять днів з дня отримання подання. Подання про надання згоди на утримання під вартою чи арештом стосовно судді, який затриманий під час або відразу ж після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину,

розглядається невідкладно після надходження подання у межах строку, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України від 13 квітня 2012 року.

Подання щодо різних видів заходів, подані стосовно судді в межах одного кримінального провадження, розподіляються члену Ради, визначеному автоматизованою системою для перевірки першого такого подання. Подання, що не відповідає зазначеним вимогам, Вища рада правосуддя вмотивованим рішенням повертає Генеральному прокурору або його заступникові (ст. 58). Рішення про повернення подання оскарженню не підлягає. Це рішення разом із поданням та доданими до нього матеріалами надсилається Генеральному прокурору або його заступникові. Повернення подання не перешкоджає повторному зверненню з таким поданням до Ради в загальному порядку після усунення недоліків.

Засідання Вищої ради правосуддя з питання надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом відбувається відкрито, якщо Рада не прийняла рішення про проведення закритого засідання.

За результатами розгляду подання Рада ухвалює рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом або про відмову в задоволенні подання. Рішення Вищої ради правосуддя ухвалюється відкритим голосуванням більшістю її членів, які беруть участь у засіданні, та має, безумовно, носити вмотивований характер.

Щодо зарубіжної практики реалізації аналогічного повноваження відповідними органами окремих країн, то вона передбачає певні особливості. В Азербайджані відповідно до частини 1 статті 128 Конституції судді є недоторканими. За винятком випадків затримання при скоєнні злочину, суддя не може бути затриманий або заарештований, підданий особистому огляду та обшуку, щодо нього не може бути здійснено кримінальне переслідування без згоди Судово-правової ради. Недоторканність суддів поширюється також на їхні квартири, службові кабінети, засоби транспорту та зв'язку, поштово-телеграфне листування, особисте майно та документи. Орган, який затримав суддю під час скоєння злочину, негайно інформує

Генерального прокурора. У разі, якщо Генеральний прокурор Азербайджанської Республіки встановив підстави для кримінального переслідування щодо судді, він негайно надсилає відповідне подання Судово-правовій раді. Судово-правова рада протягом 24-х годин з моменту затримання судді розглядає таке подання за участю Генерального прокурора Азербайджанської Республіки або його заступника, приймає рішення про задоволення або відхилення зазначеного подання. Це рішення негайно представляється Генеральному прокурору Азербайджанської Республіки. За умови наявності згоди Судово-правової ради, кримінальне переслідування щодо судді, затриманого на момент скоєння злочину, продовжується відповідно до кримінально-процесуального законодавства Азербайджанської Республіки. За відсутності такої згоди, суддя, затриманий на момент скоєння злочину, негайно звільняється.

В інших випадках подання Генерального прокурора Азербайджанської Республіки про згоду на провадження щодо судді кримінального переслідування розглядається протягом десяти днів з дня його надходження. Відповідно, в разі отримання згоди Судово-правової ради кримінальне провадження щодо судді проводиться відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Азербайджанської Республіки (ст. 101 Закону Азербайджанської Республіки «Про суди та суддів» від 10 червня 1997 року) [345].

У Грузії не допускається притягнення суддів до кримінальної відповідальності, затримання чи арешт, обшук житла чи робочого місця, машини чи особистий обшук без згоди Вищої ради юстиції Грузії. Винятком є затримання на місці злочину, про що негайно повідомляється Вища рада юстиції Грузії. Якщо Вища рада юстиції Грузії не дасть згоди, обмежений у свободі суддя має бути негайно звільнений. Рішення щодо надання згоди Вища рада юстиції Грузії приймає більшістю у 2/3 повного складу (ст. 40 Закону Грузії «Про загальні суди» від 4 грудня 2009 року) [327].

Зазначені приклади правового регулювання зарубіжних країн, а перед тим і розглянуті міжнародні стандарти щодо питань надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом підкреслюють дискусійність положень

національного законодавства у цій сфері. Адже конституційно-правова реформа у сфері правосуддя 2016 року привнесла суттєві зміни у взаємовідносинах між органами судової влади та правосуддя, які подекуди призвели до непорозумінь та дискусій щодо меж повноважень окремих органів, способу та порядку реалізації окремих повноважень, а в деяких випадках навіть дублюванню повноважень. Одним із таких дискусійних аспектів практичного застосування повноваження, що розглядається, є неоднозначність формулювання та сприйняття окремих законодавчих норм. Зокрема, на цьому наголошує С.В. Ревера, який зазначає, що відповідно до положень статті 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, без згоди Вищої ради правосуддя суддю не можна затримати або утримувати під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Аналогічне формулювання статті 126 Конституції України викликало широкий резонанс та дискусію щодо правильності застосування цієї норми на практиці, оскільки частина правників тлумачать цю норму буквально, наполягаючи на тому, що законодавець передбачив виняток із загального правила про обов'язковість отримання згоди Вищої ради правосуддя для здійснення відповідних процесуальних дій у випадках затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [361, с. 58].

Заради об'єктивності зауважимо, що суддя Конституційного Суду України М.І. Мельник висловив окрему думку з цього приводу ще на етапі внесення змін до Конституції України 2016 року (щодо правосуддя), в якій зазначалося, що суддю можна без згоди Вищої ради правосуддя затримати або утримувати під вартою чи арештом у випадку затримання «під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину». На думку М.І. Мельника, вбачається, що таке визначення суддівського імунітету може створити передумови для стороннього тиску і протиправного впливу на суддю, адже не всі тяжкі та особливо тяжкі злочини є

умисними і тим більше насильницькими та зумовлюють необхідність негайного затримання судді [264].

З цього приводу Вища рада правосуддя підготувала та оприлюднила звернення від 17 січня 2017 року, в якому наголошувала, що «застосування до судді запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді» [66]. Натомість окремі слідчі (детективи) органів досудового розслідування, прокурори застосовують буквально тлумачення положень ст. 126 Конституції України та зазначають, що згода Вищої ради правосуддя не потрібна, якщо суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [383]. При цьому, на думку В.О. Гринюка та О.С. Старенького, передбачений чинним законодавством України порядок повідомлення про підозру судді у випадку його затримання на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення (п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України) є занадто ускладненим [90, с. 91].

Також варто звернути увагу на особливостях оскарження рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. Загалом, відповідно до ст. 61 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, передбачено можливість оскарження рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. Згідно з цією статтею, рішення Вищої ради правосуддя про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом може бути оскаржене в порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством як складова частина скарги на відповідну ухвалу слідчого судді про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. Тобто в цьому разі Вища рада правосуддя виступає своєрідним органом дізнання, який контролює наявність достатніх та обґрунтованих

положень, які містяться в поданні. На думку С.В. Прилуцького, законом передбачено, що рішення Вищої ради правосуддя із питань суддівської недоторканності можуть бути оскаржені в рамках і за процедурою кримінального судочинства. Проте механізм оскарження рішення Вищої ради правосуддя досить незрозумілий і мало визначений. На думку науковця: «видається безпідставним і непотрібним накладення (нашарування) двох судових юрисдикцій (Вищої ради правосуддя і місцевих судів (слідчих суддів)) у питаннях судового контролю під час затримання та взяття суддів під варту. Крім того, простежується й можливий юрисдикційний «конфлікт» між Вищою радою правосуддя і загальними судами». Тому Вища рада правосуддя у питаннях зняття суддівської недоторканності (імунітету) має виконувати функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді [310, с. 118–119]. Упродовж вказаного В.М. Федченко задається риторичним запитанням: «З огляду на це, виникає запитання, чому рішення такого неупередженого, незалежного, вищого колегіального органу правосуддя про надання згоди на затримання чи арешт судді може бути оскаржене в апеляційному порядку? Не кажучи вже про те, що прийняте за такою скаргою рішення є остаточним і подальшому оскарженню не підлягає» [449, с. 179].

Водночас, національна практика щодо реалізації вказаного повноваження Вищої ради правосуддя передбачає, що протягом 2020 року Вища рада правосуддя розглянула 1 подання про надання згоди на утримання судді під вартою та 2 подання про надання згоди на утримання судді під арештом, за результатами розгляду яких Вища рада правосуддя прийняла: 1 рішення про повернення подання про надання згоди на утримання судді під вартою у зв'язку з невідповідністю вимогам Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (аналогічно у 2019 році – 1 рішення про повернення подання); 2 рішення про надання згоди на утримання судді під арештом (у 2018 році – 3 рішення про надання згоди на затримання судді та

утримання його під вартою та арештом; у 2019 році не надходило подань про надання згоди на утримання судді під арештом) [138]. Загалом у 2016–2021 роках до Вищої ради правосуддя надійшло 29 подань стосовно суддів про надання згоди на затримання суддів, утримання під вартою чи арештом, які надходять до Вищої ради правосуддя. Викладене свідчить про невеликий відсоток, з-поміж тих матеріалів, що надійшли до Вищої ради правосуддя у 2016–2021 роках, подань про надання згоди на затримання суддів, утримання їх під вартою чи арештом. Здебільшого подання стосувались питання надання згоди на утримання суддів під вартою [441].

Таким чином, можна констатувати таке. Передбачений чинним законодавством порядок затримання судді або утримування його під вартою чи арешту до винесення обвинувального вироку судом за згодою Вищої ради правосуддя, чи без такої – у випадку затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину відповідає міжнародним стандартам у цій сфері. Проте чинне національне законодавство містить норми, які дозволять подвійне тлумачення не тільки на рівні юридичної доктрини, а й правозастосовної практики. Науковці та юристи-практики констатуються неоднозначність практики застосування норм щодо порядку затримання судді або утримування його під вартою чи арешту, що виявляється у комбінуванні норм загальних та спеціальних суб'єктів кримінально-процесуального законодавства (зокрема, щодо ст. 306 КПК). Видається, що зміна формулювань та уточнення змісту розглядуваних норм як на конституційному рівні (ст. 126 Конституції України); законодавчому рівні (ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року; ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року); нормативному рівні (глава 18 Регламент Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року) є необхідною. Вважаємо, що виключно такий спосіб дає змогу легітимізувати зміни в чинному законодавстві, а не шляхом прийняття звернень до суддів та Офісу Генерального прокурора (Генеральної прокуратури України). Окремо, вважаємо, доцільно доповнити ч. 1 ст. 59 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та п. 18.6 Регламенту

Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року положенням, викладеним у такій редакції: «Подання про надання згоди на утримання під вартою чи арештом стосовно судді, який затриманий під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, розглядається протягом 24 годин після надходження подання у межах строку, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України».

Також у контексті проблеми, що розглядається, постає питання ролі Вищої ради правосуддя в процесі прийняття та оскарження рішення щодо затримання судді або утримання його під вартою чи арешту. Видається, що було б доцільним, щоб прийняте з цього приводу рішення Вищої ради правосуддя могло бути оскаржене до Дисциплінарної палати Верховного Суду. З нашої точки зору, утворення такої палати у Верховному Суді є актуальним та своєчасним. По-перше, це спростить загальний механізм прийняття рішень щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності. По-друге, це підкреслить та посилить місце Вищої ради правосуддя серед інших органів і установ системи правосуддя, рішення якої можна оскаржити виключно у Верховному Суді. По-третє, практика залучення вищої судової установи країни, зокрема з питань відповідальності суддів, поширена в зарубіжних країнах. А все це сприятиме можливості усунення розбіжностей неоднозначного тлумачення й застосування законодавчих норм, які є складовою гарантій конституційно-правового статусу судді в Україні.

Змістовно близьким повноваженням Вищої ради правосуддя є тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Попередньо ми дослідили особливості тимчасового відсторонення у зв'язку з проведенням кваліфікаційного оцінювання та дисциплінарним провадженням. Наразі, ще однією підставою для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя є притягнення до кримінальної відповідальності.

Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснює Вища рада правосуддя на строк не більше двох місяців на підставі вмотивованого клопотання Генерального

прокурора або його заступника, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язки Генерального прокурора). На стадії судового провадження строк відсторонення встановлюється до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження.

Норми Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року передбачають, що заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження (ч. 1. ст. 131). Заходом забезпечення кримінального провадження, з-поміж іншого, є тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя (пункт 4¹ частини другої статті 131 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року).

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Вищої ради правосуддя стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним), на будь-якій стадії кримінального провадження (ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року) [319].

За результатами розгляду клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя Вища рада правосуддя ухвалює рішення, копія якого не пізніше семи робочих днів направляється Генеральному прокурору або його заступникові, судді, стосовно якого ухвалено рішення, а також невідкладно направляється до суду, в якому такий суддя обіймає посаду (ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Суддя відстороняється від здійснення правосуддя з дня ухвалення Вищою радою правосуддя відповідного рішення на строк, зазначений у рішенні, який не може становити більше двох місяців. На стадії судового провадження строк відсторонення встановлюється до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження.

Крім того, продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється в аналогічному порядку як для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, на строк не більше двох місяців, а в разі якщо обвинувальний акт передано до суду, - до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження (ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Загальний максимальний строк тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності з урахуванням можливості продовження такого строку на стадії досудового розслідування становить чотири місяці, протягом яких досудове слідство має бути завершеним. Ці законодавчі гарантії недоторканності та імунітету судді мають дисциплінувати й орієнтувати сторону обвинувачення на необхідність завершення досудового розслідування щодо відстороненого судді у строки, встановлені законом для відсторонення (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 січня 2020 року у справі № 9901/962/18 (провадження № 11-467зай19)).

Повторне звернення Генерального прокурора або його заступника із клопотанням про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності або із клопотанням про продовження строку такого відсторонення стосовно судді в межах одного кримінального провадження не допускається, крім випадків скасування попереднього рішення Вищої ради правосуддя судом (ч. 6 ст. 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). З цього приводу варто звернутись до судової практики, яка передбачає тлумачення змісту «повторного звернення». Згідно з Постановою Великої Палати Верховного Суду, системне тлумачення частини 6 статті 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року дає змогу дійти висновку про наявність певної мети встановлення цієї нормою заборони, яка полягає в унеможливленні багаторазового звернення з клопотанням про

відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування такого заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Такий підхід законодавця спрямований на виключення ситуацій зловживання правом звернення із зазначеним клопотанням правоохоронними органами та забезпечення гарантій суддівської незалежності та недоторканності. А тому поняття «повторне звернення», яке застосовується в частині 6 статті 64 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, використовується в розумінні подання звернення, що має ті самі змістові складові. Тобто цією нормою забороняється повторне звернення з клопотанням про відсторонення судді від посади за наявності однакових підстав та фактичних обставин застосування цього заходу забезпечення в кримінальному провадженні. Тобто застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя на стадії досудового розслідування та судового провадження в межах одного кримінального провадження не можна вважати тотожними за юридичним змістом, підставами, значимістю, метою і тривалістю застосування. Аналогічних висновків дійшла Велика Палата Верховного Суду в постанові від 18 жовтня 2018 року (справа № 9901/514/18) [297].

Оскарження рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, продовження строку такого відсторонення може бути оскаржене та скасоване виключно на таких підставах: 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано будь-ким із складу членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні; 3) рішення не містить посилання на визначені законом підстави його ухвалення або мотиви, з яких Вища рада правосуддя дійшла відповідних висновків (ст. 65 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

У судовій практиці звертається увага на те, що рішення Вищої ради правосуддя про відмову в задоволенні клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя оскарженню не підлягає. Зокрема, Вищий адміністративний

суд у складі Верховного Суду в ухвалі від 11 листопада 2019 року у справі № 9901/511/19 (адміністративне провадження № П /9901/511/19) наголошує на тому, що відсутність регламентації у національному праві оскарження рішень про відмову у відстороненні судді від посади є розумним обмеженням у цій процедурі, покликаним не перевантажувати судову систему за умови, якщо чинне законодавство передбачає конкретні способи захисту прав та інтересів зацікавленої особи. Вказаний висновок наводиться в постановках Великої Палати Верховного Суду як у зазначеній справі (Постанова від 05.03.2020 р., провадження № 11-1233зai19), так і в інших справах (наприклад, постанова від 28.01.2021 р. у справі № 9901/286/20, провадження № 11-312зai20) [300; 298].

Таким чином, на думку С.О. Ковальчука, можна в загальних рисах визначити механізм застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, який характеризується притаманними йому: 1) початковим моментом, з настанням якого уможлиблюється застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження: він підлягає застосуванню після повідомлення судді про підозру в порядку, встановленому ст. 481 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року; 2) суб'єктом ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, яким є Вища рада правосуддя; 3) підставою ухвалення рішення про застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження, яким є вмотивоване клопотання Генерального прокурора або його заступника, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду – вмотивоване клопотання Генерального прокурора або виконувача обов'язків Генерального прокурора; 4) порядком застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя, який включає в себе: а) ініціювання вирішення питання про його застосування вказаними суб'єктами шляхом заявлення клопотання; б) розгляд і вирішення клопотання Вищою радою правосуддя, що здійснюються невідкладно, але не пізніше семи днів з дня надходження клопотання; в) оскарження рішення Вищої ради правосуддя про тимчасове

відсторонення судді від здійснення правосуддя до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду та рішень останнього до Великої Палати Верховного Суду [154, с. 58].

Національна практика реалізації цього повноваження Вищої ради правосуддя відображена в узагальненні практики її діяльності за окремими напрямками. Так, у 2016–2021 роках до Вищої ради правосуддя надійшло 129 клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків такого тимчасового відсторонення. Такі клопотання були подані стосовно 58 суддів [440].

Тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності характерно і для судових рад у зарубіжних країнах. Так, у Болгарії Вища судова рада у визначених випадках може тимчасово відсторонити від посади суддю, прокурора чи слідчого до завершення розслідування у кримінальній справі. З відповідним поданням до Вищої судової ради може звернутись Генеральний прокурор або не менше чим одна п'ята від складу Вищої судової ради. У випадку, якщо суддя, прокурор або слідчий був заарештований, він вважається відстороненим з дня набрання законної сили відповідним судовим актом щодо такого заходу (ст. 230 Закону Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року) [314].

Тож характер зазначеного повноваження, спосіб прийняття рішення і роль Вищої ради правосуддя надають нам можливість стверджувати про його контрольно-наглядовий характер. Адже Вища рада правосуддя фактично має оцінити представлені у вмотивованому клопотанні Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) аргументи, заслухати Генерального прокурора або його заступника або уповноваженого прокурора, а також суддю (його представника), стосовно якого внесене клопотання, для надання пояснень і прийняти обґрунтоване рішення.

Вирішуючи питання про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, Вища рада правосуддя перевіряє повідомлення про підозру в частині обґрунтованості підозри. Саме такого висновку дійшла Велика Палата Верховного Суду в постанові від 8 листопада 2018 року, ухваленій у справі № 800/536/17. Норми Кримінального процесуального кодексу України не містять визначення поняття, «обґрунтованість підозри». Втім, згідно із прецедентною практикою Європейського суду з прав людини термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (рішення у справах «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року; «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1990 року) [440].

Хоча, потрібно констатувати, що рішення Вищої ради правосуддя підлягає апеляційному та касаційному перегляду. Так, із загальної кількості прийнятих рішень (129 клопотань про тимчасове відсторонення суддів) тільки 27 з них оскаржувались [440].

З урахуванням сказаного, можна лише підтвердити нашу власну позицію щодо необхідності утворення Дисциплінарної палати Верховного Суду. Такий підхід сприятиме єдності судової практики в аналогічних провадженнях пришвидшеному розгляду питань щодо тимчасового відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності.

4.4. Організаційні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Досліджуючи проблему змісту та системи повноважень Вищої ради правосуддя, ми дійшли висновку, що вся їх сукупність не може бути охоплена кадровими, дисциплінарними та контрольно-наглядовими повноваженнями. Вважаємо, що до

вищезазначеного переліку варто додати та окремо виділити організаційні повноваження. Обґрунтовуючи такий підхід, ми виходимо з того, що стаття 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року містить достатньо широке коло повноважень, які не можуть бути охоплені змістом попередньо досліджених. Відтак, виокремлення організаційних повноважень Вищої ради правосуддя виглядає доцільним з науково-практичної точки зору та логіки предмету дослідження нашої роботи.

Проте єдиного нормативно-визначеного чи доктринально-опрацьованого підходу до організаційних повноважень немає. А тому постає необхідність у повноцінному аналізі означеної проблеми з метою формування чіткої дефініції згаданого поняття. Тож, найперше, варто звернути увагу на науковий доробок у сфері управління, галузевих юридичних наук, абстрагуючись від специфіки сфери, виокремити сутнісні характеристики поняття «організаційні повноваження», зміст і особливості їх реалізації Вищою радою правосуддя.

Слово «організаційне» (або «організаційні») утворюється від слова «організація», яке походить від грецького слова «*ὄργανον*», що означає «знаряддя» або «інструмент». За змістом це поняття позначає внутрішню впорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого [273, с. 381]. Загалом можна констатувати, що поняття «організація» має достатньо широке застосування у багатьох науках (філософії, математиці, економіці, соціології та ін.) і в практичній діяльності. Це поняття багатозначне. Енциклопедичний словник визначає «організацію» як «процес або сукупність дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого» [400, с. 931]. Відповідно до юридичної енциклопедії «організація» – це «вибір форм, методів і засобів удосконалення будь-якої діяльності» [499, с. 294].

В «Економічному словнику» «організація» (англ. *organization*) визначена як ознака (властивість) явищ, речей, подій, що розглядаються; як система, яка визначає взаємозалежну поведінку частин цілого; форма об'єднання людей для їхньої спільної

діяльності в рамках структури; установа, покликана виконувати задані функції, вирішувати встановлене коло завдань, наприклад, школа, інститут, банк, урядова установа; процес делегування завдань і повноважень (звичайно підлеглим) для досягнення цілей організації [122, с. 213].

Таким чином, організація – це процес, який полягає у систематичній взаємозалежній координаційній діяльності групи осіб в рамках структури чи установи з метою виконання визначених функцій шляхом вибору необхідних форм, методів і засобів здійснення та удосконалення такої діяльності. Відповідно, організаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов’язків, реалізація яких передбачає системну координовану діяльність, що функціонально спрямована на забезпечення незалежності судової влади та її підзвітності перед суспільством, добору суддів та додержання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. При цьому, звернувшись до чинного законодавства у сфері судоустрою, можна визначити нормативну основу організаційних повноважень Вищої ради правосуддя. Відповідно до статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, єдність системи судоустрою забезпечується, в тому числі, єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів. До того ж стаття 48 згаданого Закону передбачає, що незалежність судді визначається, зокрема, окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом. Також стаття 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року передбачає, що в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених законами. Тож законодавець відносить Вищу раду правосуддя до системи органів, що беруть участь в організаційному забезпеченні

діяльності судів, а тому, переконані, це опосередковано передбачає наявність відповідних повноважень. З цього приводу Д.В. Приймаченко та Р.В. Ігонін зауважують, що поняття «організаційне забезпечення» судів включає в себе різні заходи адміністративного, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного характеру, спрямовані на створення повноцінних умов для діяльності органів судової влади [306, с. 60]. Згадані науковці ототожнюють поняття «судове управління» та «організаційне керівництво в судах», що, на їх думку, виражають «внутрішній» управлінський процес, який реалізується органами чи посадовими особами судової влади у рамках системи органів судової влади. На думку науковців, поняття організаційного забезпечення органів судової влади є зовнішнім управлінським процесом, який скеровується у сферу створення і підтримання необхідних умов для функціонування суду, а не на сам суд. Відтак, запропоновано спільну об'єднану категорію для понять «судове управління», «організаційне керівництво в судах», «організаційне забезпечення органів судової влади», яким могло б стати поняття «державне управління у сфері організації діяльності органів судової влади» [306, с. 65].

У контексті означеного варто звернути увагу на думку В.В. Калініченко, яка висловлює дещо іншу позицію та вважає, що найбільш вдалим терміном, який охоплює цілеспрямований організуючий та регулюючий вплив уповноважених органів державної влади на судову систему, є «організаційно-правове забезпечення діяльності органів судової влади». До того ж авторка стверджує, що така діяльність є судовим управлінням у широкому розумінні [142, с. 144].

Варто погодитися з думкою М.І. Смоковича, який зазначає, що судова реформа 2016 року кардинально змінила усі головні аспекти діяльності судів і суддів – від принципів судоустрою держави, власне системи судів та їхніх повноважень, механізму добору суддів до підстав і порядку їхньої відповідальності, системи забезпечення діяльності судів і засад суддівського самоврядування [397, с. 14]. А тому визначальне та вкрай важливе місце у процесі забезпечення функціонування судової

системи належить саме Вищій раді правосуддя, яка є особливим органом, що утворюється відповідно до притаманної лише їй процедури, має власний конституційно-правовий статус та здійснює властиві тільки їй завдання та функції. Вища рада правосуддя як колегіальний, незалежний, конституційний орган державної влади та суддівського врядування, відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України діє лише на підставі і в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Відтак, організаційне керівництво в судах реалізується за допомогою комплексу адміністративних (управлінських) і організаційних повноважень суддівських органів чи суддів, що перебувають на адміністративних посадах, тоді як здійснення організаційного забезпечення, окрім адміністративних (управлінських) і організаційних повноважень, нерозривно пов'язане з реалізацією фінансових, інформаційних та матеріально-технічних заходів [306, с. 63]. Натомість Р.З. Голобутовський висловив власну позицію, яка полягає в тому, що переважна більшість повноважень Вищої ради правосуддя пов'язана із вирішенням питань про застосування до суддів заходів юридичної відповідальності, хоча значне коло її функцій у сфері публічної служби є організаційними [81, с. 60].

Таким чином, узагальнюючи позиції вчених, наголосимо, що науковці, які досліджували такі поняття як «організаційне забезпечення діяльності судів», «державне управління у сфері організації діяльності органів судової влади», використовували широкий підхід до їх тлумачення з точки зору процесу управління та адміністрування. А тому вважаємо, що названі поняття не є співмірними з «організаційними повноваженнями Вищої ради правосуддя». З нашої точки зору, «організаційні повноваження Вищої ради правосуддя» являють собою сукупність прав та обов'язків, реалізація яких передбачає системну координовану діяльність, що функціонально спрямована на забезпечення незалежності судової влади та її підзвітності перед суспільством, добору суддів та додержання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів та передбачають окремі напрями розпорядчого, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного характеру. Тож у першому

випадку – це процес управління, що має організацію (в нашому випадку – Вищу раду правосуддя), яка виступає стороною цього процесу, а в другому – відображає сутнісні характеристики виокремленої групи повноважень, що є складовою вищого порядку – конституційно-правового статусу.

Саме на виокремленні системи організаційних повноважень ми й зупинимось. У Висновку Консультативної ради європейських суддів № 10 «Щодо судової ради на службі суспільства» від 21–23 листопада 2007 року констатується, що серед судових рад можна вирізнити ради, які виконують традиційні функції (наприклад, у південноєвропейській моделі з повноваженнями щодо призначення суддів та оцінювання їхньої роботи), та ради, які виконують нові функції (наприклад, у північноєвропейській моделі з повноваженнями з управління та бюджетних питань) (п. 46). Консультативна рада європейських суддів вважає, що суди можуть бути достатньо незалежні, лише якщо вони мають окремий бюджет та управляються органом, незалежним від виконавчої та законодавчої влади (чи це судова рада, чи незалежна установа) (п. 74). Крім того, важливим, з точки зору Консультативної ради європейських суддів є те, щоб усі проекти законів, які стосуються статусу суддів, відправлення правосуддя, процесуальних законів та загалом будь-які законопроекти, що можуть мати вплив на судівництво, наприклад незалежність судової влади, або можуть обмежити гарантії доступу громадян (у тому числі самих суддів) до правосуддя, повинні розглядатися Парламентом лише після отримання висновку судової ради (п. 87). Також судова рада повинна періодично оприлюднювати звіт про свою діяльність, метою якого є, з одного боку, поінформувати про те, що зробила рада і які складнощі виникли, а з іншого боку – запропонувати заходи для вдосконалення функціонування системи правосуддя в інтересах суспільства. Оприлюднення звіту може супроводжуватися проведенням прес-конференції із запрошенням журналістів, зустрічами із суддями та речниками судових установ. Це дасть можливість поліпшити поширення інформації та взаємодію з органами судової системи (п. 96) [56].

Здійснений аналіз чинного законодавства України, зокрема Конституції України в частині правосуддя і положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, дає підстави сказати, що саме Вища рада правосуддя наділяється повноваженнями, крім інших, щодо участі у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя, погоджує перерозподіл бюджетних видатків між судами (крім Верховного Суду). Важливим кроком у формуванні механізму взаємодії між різними гілками державної влади є надання Вищій раді правосуддя повноважень стосовно подачі обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, ліквідації, реорганізації судів, статусу суддів, судоустрою, а також узагальнення пропозицій суддів, органів та установ системи правосуддя щодо функціонування, статусу судів та судоустрою, пропозицій щодо видатків державного бюджету на судову систему, погодження перерозподілу видатків (крім Верховного Суду), затвердження нормативів кадрового та матеріально-технічного забезпечення суддів тощо. Ці повноваження дають можливість Вищій раді правосуддя відігравати важливу роль у питаннях фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності судів. Тенденція останніх років підтверджує, що в цих питаннях важливе значення має незалежність судової влади від органів виконавчої влади. Що також важливо, Закон «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року наділив Вищу раду правосуддя повноваженнями щодо взаємодії з іншими суб'єктами, насамперед з державними органами, щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів [350, с. 15–16].

Тож переходячи безпосередньо до системи та аналізу організаційних повноважень Вищої ради правосуддя варто передусім звернути увагу на наукову роботу С.В. Ревера, який здійснив спробу виокремити її організаційні повноваження. На думку науковця, важливими для забезпечення нормального функціонування системи правосуддя та повернення довіри з боку громадськості до судової гілки влади є повноваження, які стосуються організаційного та інформаційного забезпечення

функціонування органів і установ системи правосуддя, які законодавець передав до компетенції Вищої ради правосуддя. До такої групи повноважень С.В. Ревер відносить: 1) затвердження або погодження нормативних актів у сфері організації діяльності органів судової системи України: Положення про єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення єдиного державного реєстру судових рішень, Типове положення про апарат суду, а також Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; 2) участь у вирішенні бюджетних питань органів та установ судової системи України; 3) затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; 4) вирішення питань кадрового забезпечення [361, с. 59–60].

Така позиція автора заслуговує на особливу увагу, адже в загальних рисах відображає зміст цієї групи повноважень Вищої ради правосуддя, проте потребує уточнення та розширення, враховуючи змістовне навантаження поняття «організаційні повноваження» про які йшлося вище. Окремо наголосимо, що здійснений аналіз кадрових, дисциплінарних та контрольно-наглядових повноважень Вищої ради правосуддя з усією очевидністю продемонстрували їхній системний взаємозв'язок між собою. А це дає підстави стверджувати про наявність їхнього тісного взаємозв'язку і з організаційними повноваженнями Вищої ради правосуддя. Зокрема, повноваження щодо формування дисциплінарних органів, забезпечення здійснення ними дисциплінарних провадження щодо суддів, участь у формуванні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України та органів Вищої ради правосуддя, вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів тісно межують з організаційними

повноваженнями. А тому, враховуючи змістовну різнонаправленість організаційних повноважень Вищої ради правосуддя, вважаємо доцільним здійснити аналіз з урахуванням їх систематизації. Основою такої систематизації є функціональна спрямованість організаційних повноважень Вищої ради правосуддя. На думку О.В. Щерблюк, систему забезпечення організації судоустрою становить сукупність визначених державою ресурсів (фінансових, матеріальних, технічних, інформаційних, управлінських, кадрових), які спрямовані на реалізацію функцій і завдань судоустрою та підтримки його у належному стані; основними підсистемами (видами) її є: 1) організаційно-кадрова; 2) матеріально-технічна; 3) наукова; 4) інформаційно-аналітична; 5) нормативно-правова; 6) фінансова [507, с. 99]. А тому, враховуючи характер та зміст організаційних повноважень Вищої ради правосуддя, а також послуговуючись науковими підходами окремих вчених, вважаємо за доцільне виокремити такі функціональні напрями в системі організаційних повноважень Вищої ради правосуддя, як організаційно-розпорядчий, організаційно-фінансовий та організаційно-комунікаційний.

Аргументуючи виокремлення організаційно-розпорядчого напрямку звернемося до основ теорії державного управління. Адже загальна сукупність організаційно-розпорядчих повноважень реалізується методами, прийомами та способами у сфері управління. При цьому, ефективність управління неможливо досягнути без раціональної побудови структури організації та управління. Під час здійснення державного управління у сфері організації та забезпечення діяльності органів правосуддя провідне місце належить саме організаційним формам, завдяки яким налагоджуються функціональні зв'язки між елементами судової системи, підтримується необхідний режим її життєздатності [378, с. 257]. Водночас адміністративні методи управління, які ще називають організаційно-розпорядчими, пронизують усі відносини у сфері державного управління та характеризуються прямим впливом на керований об'єкт шляхом установлення його повноважень (прав і обов'язків). До адміністративних методів належать: формування організаційних

структур органів управління; затвердження адміністративних норм і нормативів, видання наказів та розпоряджень; підбір і розстановка кадрів; розроблення положень, посадових інструкцій; контроль за їх виконанням [55, с. 21]. Таким чином, на підставі вищесказаного можемо виокремити організаційно-розпорядчі повноваження Вищої ради правосуддя, реалізуючи які вона затверджує:

- Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління після консультацій з Радою суддів України;

- Положення про Службу судової охорони за поданням Голови Служби судової охорони, погодженим з Державною судовою адміністрацією України;

- Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України після консультацій з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби;

- Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, після консультацій з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби;

- Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України;

- Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;

- Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів);

- нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів за поданням Державної судової адміністрації України.

На виконання зазначеної компетенції Вища рада правосуддя погоджує:

- Типове положення про апарат суду, яке затверджує Державна судова адміністрація України;

- рішення про утворення територіальних управлінь та визначення їх кількості, яке приймається Державною судовою адміністрацією України (ч. 3 ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року);

- Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, яке затверджує Голова Державної судової адміністрації України.

Крім того, Вища рада правосуддя у сфері реалізації зазначених повноважень визначає:

- кількість суддів у суді з урахуванням консультативного висновку Державної судової адміністрації України в порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року;

- за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь.

Вищевказані організаційно-розпорядчі повноваження Вищої ради правосуддя носять, з нашої точки зору, внутрішньосистемний міжінституційний характер та безпосередньо пов'язані з діяльністю, в першу чергу, Державної судової адміністрації, а також Ради суддів України. Слід нагадати, що, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом. Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя в межах, визначених законом (ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). При цьому попередня редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року передбачала, що Державна судова адміністрація підзвітна з'їзду суддів України, а в період між з'їздами суддів – Раді суддів України у визначених межах (ч. 2 ст. 148). Проте суттєві трансформації

зміни відбулися після судово-правової реформи 2016 року. Одна з цілей даної реформи спрямовувалася насамперед на викорінення корупції шляхом передачі окремих повноважень від Державної судової адміністрації України до Вищої ради правосуддя. Суттєве розширення повноважень Вищої ради правосуддя передбачало наявність відповідних організаційних підрозділів, належного кадрового забезпечення для реалізації нових повноважень. Як наслідок, Вища рада правосуддя зіштовхнулася з низкою організаційних проблем, оскільки нові розрізнені функціональні обов'язки, які до цього перебували за межами статусу, але були їй делеговані, потребували створення і кадрового забезпечення нових організаційних підрозділів, які не мали відношення до існуючих та створення нового порядку субординації і нагляду за сферами, в яких члени та співробітники Вищої ради правосуддя мали здобути нову компетенцію [236].

Наслідком структурно-функціональних змін у системі судоустрою та органів правосуддя проведених в результаті згаданої реформи стала актуалізація проблеми, яка стосується способу реалізації досліджуваних повноважень Вищої ради правосуддя. Вказані вище організаційно-розпорядчі повноваження Вища рада правосуддя може реалізувати виключно за участі інших органів чи установ системи правосуддя. Такий підхід вважаємо доцільним за умов функціонування чіткого механізму організаційного забезпечення діяльності судів. Однак відсутність збалансованості вищевказаного механізму та потреба в оптимізації спонукають нас обґрунтувати окремі пропозиції щодо його удосконалення. Це насамперед стосується повноважень Вищої ради правосуддя у сфері затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів виключно за поданням Державної судової адміністрації (п. 17 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Як уже зазначалося, саме Державна судова адміністрація України у системі правосуддя здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади (ч. 1 ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Вважаємо, що затвердження

згаданих нормативів має належати виключно Вищій раді правосуддя як органу, якому Державна судова адміністрація України підзвітна і ці нормативи повинна виконувати в межах своїх повноважень. До того ж такий підхід ґрунтується на тому, що Вища рада правосуддя не містить інструментів щодо запобігання випадкам невнесення згаданого подання з боку Державної судової адміністрації України.

Позитивно варто розцінювати зміни, які були внесені законодавцем з питань визначення кількості суддів у суді. Адже за першою редакцією Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року та аналогічних положень Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року кількість суддів у суді визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Вищою радою правосуддя (ч. 6 ст. 19, ч. 4 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року; п. 12 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Хоча такий підхід видається не зовсім логічним, оскільки визначення кількості суддів у суді дуже тісно пов'язане з визначенням самої системи судів, а також повноваженнями по створенню та ліквідації судів, яке здійснюється прийняттям закону. При цьому проект закону про утворення, реорганізацію чи ліквідацію суду вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя (ч. 1, 2 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року). Відтак, визначення кількості суддів у суді суттєво розширює межі «організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади», покладеного на Державну судову адміністрацію України. Зміни, внесені законодавцем, передбачили редакцію законів про судоустрій та Вищу раду правосуддя, згідно з якою кількість суддів у суді (крім Верховного Суду) визначає Вища рада правосуддя, враховуючи консультативний висновок Державної судової адміністрації України, судове навантаження та в межах затверджених видатків, визначених в Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів. Проте, з нашої точки зору, участь Державної судової адміністрації

України в реалізації цього повноваження варто виключити, виходячи з того, що Вища рада правосуддя має всі необхідні можливості для його реалізації самостійно.

Також, з нашої точки зору, є надто громіздкою, ускладненою та процесуально розрізненою процедура реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо окремих аспектів діяльності Державної судової адміністрації України. Йдеться про затвердження Вищою радою правосуддя Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління (з урахуванням консультацій з Радою суддів України), погодження з Вищою радою правосуддя рішень про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та визначення їх кількості, а також визначення Вищою радою правосуддя за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, в тому числі її територіальних управлінь.

Тому наша позиція полягає у необхідності внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року в частині окреслених повноважень із можливістю їх передачі Вищій раді правосуддя для одноособової реалізації. З нашої точки зору, такий підхід є правильним, співмірним та логічним з огляду на таке. По-перше, це спрощує процедуру прийняття рішень з окреслених питань. По-друге, стаття 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року передбачає, що Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя. По-третє, така пропозиція виглядає абсолютно логічною з огляду на внесені законодавцем зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року щодо визначення кількості суддів у суді (Вища рада правосуддя визначає кількість суддів у судах). Адже Державна судова адміністрація України та її територіальні управління здійснюють організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом. Відтак із цього впливає така

послідовність реалізації повноважень Вищою радою правосуддя: спочатку визначається кількість суддів у судах і лише потім затверджується Положення Державної судової адміністрації України, типові положення про територіальні управління Державної судової адміністрації України та їх кількість, граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь. Така пропозиція щодо внесення змін до національного законодавства, з нашої точки зору, доповнює законодавчі новели та сприятиме оптимізації діяльності Вищої ради правосуддя, як органу якому підзвітна Державна судова адміністрація України.

У системі організаційних повноважень Вищої ради правосуддя варто виокремити ще один функціональний напрям – організаційно-фінансові повноваження. Запропоновані організаційно-фінансові повноваження Вищої ради правосуддя тісно пов'язані з організаційно-розпорядчими. Адже, в широкому розумінні, фінансове забезпечення організації судоустрою в Україні полягає в адмініструванні фінансових ресурсів (бюджетних та позабюджетних), створенні фінансових механізмів та процедур, які відповідають міжнародним стандартам, що сприятимуть ефективному функціонуванню судоустрою [507, с. 79]. А тому підставою для виділення окремого напрямку в межах організаційних повноважень Вищої ради правосуддя стали певні передумови. По-перше, питання організації фінансування судової влади та її окремих органів має власну специфіку щодо предмету правового регулювання, який потребує окремого аналізу. По-друге, виокремлення окремого напрямку зумовлено наявністю низки міжнародних стандартів у цій сфері, що впливає зі специфіки предмету правового регулювання. По-третє, законодавство кожної окремої держави передбачає індивідуальний підхід до повноважень судових рад у частині забезпечення фінансування судової влади як обов'язкової складової її незалежності. Адже є підстави стверджувати про наявність законодавчо встановленого паритету для всіх органів державної влади стосовно запровадження єдиних принципів бюджетного фінансування, що ґрунтуються на

єдності державної влади. У цьому аспекті здійснення останньої на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову влади жодним чином не впливає на рівність їх представників за ознакою належності до того чи іншого виду влади. Очевидно, що у правовій державі навіть щонайменшого відповідного дисбалансу бути не може [463, с. 342–343].

Відповідно до міжнародних стандартів, судові органи користуються бюджетною самостійністю для того, щоб судді могли належним чином реагувати на внутрішній та зовнішній тиск. Мінімальною умовою незалежності судових органів є їхнє стійке фінансове становище. Належний бюджет, заснований на об'єктивних та прозорих критеріях, робить судові органи менш вразливими щодо неналежного впливу і, водночас, може гарантувати чесність, непідкупність та компетентність суддів за допомогою належного розподілу ресурсів на заробітну плату суддів та їхнє навчання [453].

Згідно з Рекомендацією № (94) 12 Комітету міністрів Ради Європи «Про незалежність, ефективності та ролі суддів» 13 жовтня 1994, року оплата праці суддів має гарантуватися законом і відповідати нормам гідності щодо їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе [365]. Крім того, Європейська хартія «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року визначає, що судді, які виконують суддівські функції у професійній якості, мають право на винагороду, рівень якої має бути таким, щоб вони були захищені від тиску при прийнятті ними рішень і в роботі взагалі, тобто щоб не применшувалась їх незалежність та неупередженість (п. 6.1) [116].

При цьому фінансування судової системи, управління судами та підготовка суддів повинні бути повністю або частково під контролем судових рад або аналогічних незалежних та автономних органів [453].

Щодо національного законодавства, то варто звернути увагу на окремі конституційні та законодавчі норми, які присвячені загальним засадам фінансування судової влади в Україні. Згідно зі ст. 130 Конституції України від 28 червня 1996 року, держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і

діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя. Також, відповідно до п. 5 ст. 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, незалежність судді забезпечується окремим порядком фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом. Крім того, видатки загального фонду Державного бюджету України на утримання судів належать до захищених статей видатків Державного бюджету України. А функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів здійснюють: 1) Верховний Суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності; вищий спеціалізований суд – щодо фінансового забезпечення його діяльності; 2) Державна судова адміністрація України – щодо фінансового забезпечення діяльності всіх інших судів, діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, органів суддівського самоврядування, Національної школи суддів України, Служби судової охорони та Державної судової адміністрації України; 3) Вища рада правосуддя – щодо фінансового забезпечення її діяльності. Функції розпорядника бюджетних коштів щодо місцевих судів здійснюють територіальні управління Державної судової адміністрації України. Видатки на утримання судів у Державному бюджеті України визначаються окремим рядком щодо Верховного Суду, Вищої ради правосуддя, апеляційної палати вищого спеціалізованого суду, а також у цілому щодо апеляційних, місцевих судів (ст. 148 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року).

При цьому Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року конкретизує окремі організаційно-фінансові повноваження. Зокрема зазначається, що Вища рада правосуддя здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України, а також погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами,

крім Верховного Суду (ст. 3). Таким чином, в реалізації організаційних повноважень фінансового спрямування щодо судів залучені як безпосередньо суди, так і органи та установи системи правосуддя. Варто підкреслити, що процедура формування бюджету і процедура фінансування судоустрою повинні бути системними та позбавлені неналежного політичного втручання, щоб суди фінансувалися на основі об'єктивних та прозорих критеріїв. Вища рада правосуддя повинна бути задіяна на всіх етапах бюджетного процесу, а бюджетні пріоритети повинні визначатися у співпраці з органами судового врядування та самоврядування відповідно до прозорих критеріїв процедури фінансування [507, с. 151]. Більше того, щодо посилення ролі Вищої ради правосуддя шляхом збільшення організаційно-фінансових повноважень та надання нових інструментів для забезпечення реалізації згаданих повноважень йшлося у проекті «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки». Серед іншого, в проекті Стратегії передбачалося запровадження механізмів дієвої участі Вищої ради правосуддя у здійсненні та контролі бюджетного процесу у судовій системі, зокрема погодження бюджетних запитів щодо функціонування судів та органів і установ судової влади, встановлення чітких правил та принципів бюджетування судів, запобігання скороченню фінансових ресурсів судів (будь-які винятки з цієї норми повинні бути чітко перераховані та пов'язані з винятковими обставинами, які жорстко впливають на фінансове становище всіх секторів країни); створення у складі Вищої ради правосуддя служби аудиту та контролю за фінансово-господарською діяльністю у сфері забезпечення органів судової влади [415]. Проте в остаточному варіанті згаданої Стратегії, яка затверджена Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року, згаданих вище положень немає [416].

Загалом погоджуючись із положеннями, що були вказані ще у проекті «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» щодо розширення функціоналу організаційно-фінансових повноважень Вищої ради правосуддя, осмислимо аргументи експертів, які мають окремі застереження з цього

приводу. На їхню думку, повноваження Вищої ради правосуддя «... погоджувати бюджетні запити на фінансування судів – ще одна можливість контролювати суди шляхом узалежнення їх від Вищої ради правосуддя, яка зможе винагороджувати лояльні суди щедрим бюджетом і карати незалежних. Система бюджетного планування має зберегти незалежність кожного суду» (абзац 7 пункту 4.2.2) [5].

Проте досвід окремих країн свідчить про наявність у переважній більшості аналогічних або схожих організаційно-фінансових повноважень у відповідних органах зарубіжних країн. У Болгарії Вища судова рада серед інших повноважень, визначених Конституцією, має можливість обговорювати запропонований Міністром юстиції проект бюджету судової влади, подавати його до Ради Міністрів для включення до проекту Закону про Державний бюджет Республіки Болгарія та контролювати його виконання (ст. 30 Закону Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року) [314].

У Вірменії Вища судова рада наділена такими повноваженнями, як затвердження кошторисів своїх видатків, а також витрат судів; внесення до Уряду своєї бюджетної заявки та бюджетної заявки судів для включення в установленому законом порядку до проекту державного бюджету; затвердження та в установленому порядку представлення в Уряд своєї програми середньострокових витрат та програму середньострокових витрат судів; розподіл коштів резервного фонду судів (ст. 89 Судового кодексу від 7 лютого 2018 року) [419].

В Азербайджані Судово-правова рада вносить пропозиції щодо матеріально-технічного забезпечення та фінансування судів (ст. 11 Закону Азербайджанської Республіки «Про Судово-правову раду» від 28 грудня 2004 року) [346].

Таким чином, організаційно-фінансові повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, наявність яких зумовлена міжнародним стандартами та чинним національним законодавством у сфері реалізації функцій головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, участі у визначенні видатків Державного бюджету України на

утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України та узгодження перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду у визначеному порядку.

Наступним функціональним напрямом організаційних повноважень Вищої ради правосуддя є організаційно-комунікаційний. Утворення цього напрямку в межах організаційних повноважень обумовлений змістовним наповненням таких понять як «організація» та «комунікація». З приводу організації вже йшлося. Щодо комунікації, то це процес, що полягає у взаємодії, як мінімум, двох активних суб'єктів, адже взаємодія влади з цільовими аудиторіями, якими можуть виступати як громадяни, так і громадські організації та засоби масової інформації, є безперервним обміном соціальною інформацією, який здійснюється завдяки наявності комунікативного ланцюжка. При цьому відзначається, що ефективність функціонування суб'єктів комунікації залежить від якісного зворотного зв'язку. А тому розрізняють два основних типи зворотних зв'язків: об'єктні, що передбачають відображення рівня, глибини, адекватності сприйняття об'єктами управління управлінських впливів; та суб'єктні, до яких відносять контроль, аналіз та оцінювання діяльності державних органів, що може бути здійснено шляхом регулярного представлення на розгляд громадськості вичерпних звітів, наданню інформації за запитами тощо [8, с. 94].

Крім того, функціонування будь-якої організації (урядової, бізнесової чи суспільно-політичної структури) прямо й безпосередньо залежить від системи збирання, оброблення й аналізу інформації. Збирання, оброблення та інтерпретація інформації – найважливіші етапи, оскільки від вірогідності інформації залежить характер прийнятих рішень, а відтак – і ефективність управління будь-яким об'єктом. А тому питання забезпечення діяльності Вищої ради правосуддя варто розглядати через призму принципу транспарентності судової влади (складовими елементами якого є засади відкритості, прозорості, гласності, доступності тощо). Дотримання принципу транспарентності є вагомим не тільки в аспекті інформування соціуму про діяльність судової гілки влади загалом, а й виступає необхідною складовою

забезпечення належної взаємодії органів судової системи між собою та з іншими органами державної влади зокрема. Відтак, в аспекті досліджуваного питання варто констатувати, що в забезпеченні діяльності Вищої ради правосуддя беруть участь усі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи в системі правосуддя, підприємства, установи організації незалежно від форм власності, міжнародні організації, які зобов'язані давати відповіді на запити Вищої ради правосуддя, а також різні фахівці та експерти, яких Вища рада правосуддя, відповідно до чинного законодавства України, має право залучати для здійснення своїх завдань та функцій [48, с. 47]. До того ж національне законодавство визначає Вищу раду правосуддя як «... колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів...». Тож, фактично, комунікаційна складова передбачена конституційно-правовим статусом цього органу з урахуванням її місця в судовій владі.

Крім того, Консультативна рада європейських суддів у Висновку № 18 щодо позиції судової влади та її відносин з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії від 16 жовтня 2015 року наголошує на тісному взаємозв'язку легітимності та підзвітності. Будучи підзвітною суспільству, судова влада повинна прагнути до збереження й демонстрації своєї легітимності. До того ж Консультативна рада європейських суддів підкреслює «... важливість суддів, які беруть участь у дебатах щодо національної політики у сфері судочинства. Крім того, із суддями потрібно консультиватися; вони мають відігравати активну роль у підготовці будь-якого закону, який стосується їхнього статусу та функціонування судової системи. Компетенція суддів також цінна, коли йдеться про питання, що виходять за межі політики у сфері судочинства. Наприклад, роблячи заяви в парламентських комітетах, представники судової влади (наприклад, з найвищого органу судової влади чи вищої

ради юстиції) можуть висловити свою стурбованість стосовно законопроектів і надати бачення різних практичних питань з точки зору судової влади» (п. 31) [57].

Таким чином, узагальнюючи, зауважимо, що організаційно-комунікаційні повноваження Вищої ради правосуддя пов'язані з визначенням порядку її звітності, взаємодією з іншими органами та установами системи правосуддя, органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства та наданням консультативних актів в межах визначених законом [467, с. 34]. Враховуючи вищевказане, вважаємо, що організаційно-комунікаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, реалізація яких спрямована на досягнення транспарентності судової влади загалом, та Вищої ради правосуддя зокрема, шляхом надання повної, об'єктивної і належної інформації щодо діяльності та взаємодії з іншими органами та установами системи правосуддя, органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства у визначених законом межах.

Варто також констатувати, що одним із організаційно-комунікаційних повноважень Вищої ради правосуддя є подання щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, яку, відповідно до п. 7 ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, Вища рада правосуддя готує у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями та оприлюднює. Така доповідь оприлюднюється засобами масової інформації та через інтернет-ресурси, в т.ч. на офіційному сайті Вищої ради правосуддя і є доступною для огляду. Відзначимо, що такий спосіб звітності цілком відповідає положенню Висновку № 18 (2015 р.) Консультативної ради європейських суддів щодо позиції судової влади та її відносин з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії (п. 29).

До підготовки доповіді залучаються суди, органи суддівського врядування та самоврядування, представники адвокатської спільноти, органи державної влади, наукові установи та заклади вищої світи у сфері права й професійні громадські

об'єднання. Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні містить огляд основних проблемних питань щодо стану нормативно-правового регулювання у сфері правосуддя, забезпечення гарантій суддівської незалежності, а також аналіз випадків втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя [340]. Що також важливо, згадана Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні містить інформацію щодо такого організаційно-комунікаційного напрямку повноважень Вищої ради правосуддя, як надходження та розгляд звернень, прийом громадян. Зокрема, протягом 2020 року до управління по роботі зі зверненнями, запитами на інформацію та забезпечення організації особистого прийому громадян секретаріату Вищої ради правосуддя надійшло 2794 звернення громадян, що на 43 % менше порівняно з 2019 роком (4931 звернення). Зокрема, кількість звернень, що надійшли від фізичних осіб, зменшилась із 4211 до 2468, від юридичних осіб – із 455 до 180, звернень народних депутатів України, комітетів Верховної Ради України – із 154 до 96. Розглянуто 2881 звернення протягом звітного періоду (у 2019 році – 4984 звернення), у тому числі звернень фізичних осіб – 2550, юридичних осіб – 189; запитів народних депутатів України, Комітетів Верховної Ради України – 98; об'єднань громадян (зі статусом та без статусу юридичної особи) – 44. За результатами розгляду звернень: на 2812 – надано роз'яснення авторам, 26 – повернено авторам звернень відповідно до статей 5, 7, 8 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року, 17 – надіслано за належністю, 26 – передано до інших структурних підрозділів [340].

Та й сама Вища рада правосуддя, згідно з її Регламентом, повноважна розглядати звіти про діяльність Державної судової адміністрації України та Служби судової охорони. До звіту можуть додаватися інформаційно-довідкові матеріали. Відповідальний структурний підрозділ Вищої ради правосуддя за результатами опрацювання звіту протягом 30 днів готує та подає Голові Ради проект рішення Ради разом із інформаційно-аналітичними матеріалами [362].

З приводу зазначеного слушну думку висловлює Н.М. Бакаянова, яка зазначає, що є очевидним те, що Щорічна доповідь має стосуватися не лише питань незалежності суддів, а й гарантій незалежності у діяльності органів, які забезпечують виконання судовою владою покладених на неї завдань. Виходячи з кола проблем, розгляд яких дає змогу здійснити комплексний аналіз стану незалежності, Щорічна доповідь повинна мати назву «Про стан забезпечення незалежності судової влади в Україні» та висвітлювати також проблеми незалежності в діяльності органів інфраструктури судової влади, що потребує законодавчого врегулювання шляхом внесення відповідних до змін до п. 7 ч. 1 ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року [11, с. 19].

Схвалюючи такий підхід Н.М. Бакаянкової, зауважимо на окремих положеннях «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» від 11 червня 2021 року. Серед іншого в Стратегії зазначається про необхідність розширення змісту щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, який готує та оприлюднює Вища рада правосуддя (звіт про стан справ, аналіз тенденцій та викликів у діяльності суддів і судів) [416].

Таким чином, послуговуючись доктринальними підходами та концептуальними положеннями Стратегії і нормами чинного законодавства, які стосуються розвитку судової влади вважаємо, що згадана Доповідь Вищої ради правосуддя має також включати й звіти про діяльність Державної судової адміністрації України та Служби судової охорони як підзвітних органів та інших органів системи правосуддя. З урахуванням сказаного, вважаємо, що така Доповідь повинна називатись «Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя з питань незалежності суддів та діяльності органів і установ системи правосуддя», що носитиме фундаментальний, програмний характер та сприятиме посиленню конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як центрального органу суддівського врядування в Україні і охоплюватиме не тільки питання гарантій незалежності суддів, а й окремі аспекти діяльності органів та установ системи правосуддя.

Важливим кроком у формуванні механізму взаємодії між різними гілками державної влади як складової організаційно-комунікаційних повноважень є повноваження Вищої ради правосуддя стосовно надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, а також узагальнення пропозицій суддів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів. А тому вважаємо, що зазначене повноваження, передбачене п. 15. ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, дає можливість Вищій раді правосуддя відігравати важливу роль з питань судоустрою, правосуддя та забезпечення діяльності судів. До того ж тенденція останніх років підтверджує, що в цих питаннях важливе значення має незалежність судової влади від органів виконавчої влади.

Протягом 2019 року на виконання п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року Вища рада правосуддя затвердила 8 консультативних висновків щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів (аналогічно у 2018 році – 8) [339]. У 2020 році на виконання згаданого повноваження затверджено 44 консультативних висновки щодо законопроектів із питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів. З них Вища рада правосуддя підтримала 7 законопроектів; підтримала за умови врахування наданих пропозицій або доопрацювання – 15; визнала такими, що підлягають доопрацюванню, – 4; не підтримала законопроектів – 18. У більшості консультативних висновків Вища рада правосуддя висловлювала застереження стосовно законопроектів, зміст яких не відповідає нормам Конституції України, міжнародним стандартам та посягає на незалежність судової влади. На думку Вищої ради правосуддя, реформування у сфері правосуддя має бути послідовним та виваженим, відповідати нормам Конституції України, міжнародним стандартам та принципам Ради Європи, а всім законодавчим

змінам має передувати ґрунтовна та всеохоплююча дискусія в широких професійних колах [340].

Зарубіжний досвід щодо повноважень судових рад, які стосуються надання консультативних висновків стосовно актів з питань судоустрою, судочинства чи статусу суддів, пов'язаний з незалежністю судової влади. Усі проекти документів, що стосуються статусу суддів, відправлення правосуддя, процесуального права і, в ширшому розумінні, усі законопроекти, здатні вплинути на судову владу, наприклад, на незалежність судової влади, або призвести до зниження рівня гарантій на доступ громадян (включаючи суддів) до правосуддя, повинні бути представлені на розгляд судових рад перед обговоренням у парламенті. Судові ради мають консультативні повноваження щодо законодавчих актів, які стосуються судової системи та процесуального законодавства майже в усіх країнах Європейського Союзу: Бельгії, Болгарії, Вірменії, Хорватії (на запит міністра юстиції), Данії, Франції (на запит президента), Угорщини, Італії, Латвії, Литви, Нідерландах, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччині, Словенії та Іспанії. В Італії, наприклад, закон вимагає проведення консультацій із судовою радою у процесі підготовки будь-яких законопроектів, що стосуються відправлення правосуддя. В Іспанії існує низка питань, з яких консультація із судовою радою є обов'язковою (у тому числі внесення поправок до Закону про судову владу, визначення та зміну меж судових округів, процесуальних норм або норм, що впливають на юридичні та конституційні аспекти правового захисту в судах, що пов'язані зі здійсненням основних прав людини). У Словаччині та Польщі, на додаток до консультативних функцій судової ради, голова судової ради має право порушити розгляд у Конституційному суді з питання відповідності законодавства, відправлення правосуддя та дотримання конституції [156].

Лише в деяких країнах положення, яке визначає роль судових рад у законодавчому процесі, закріплено в Конституції. Це – Бельгія, де в частині 3 пункту 6 статті 151 Конституції зазначається, що Вища рада юстиції має повноваження

вносити висновки і пропозиції щодо загального функціонування й організації судочинства; та Франція, де в частині 6 статті 64 Конституції зазначається: «Вища рада магістратури збирається в пленарному складі для надання відповідей на запитання щодо висновків, які було зроблено Президентом Республіки на підставі статті 64. У такому ж складі вона виносить рішення з питань, які пов'язані з етикою магістратів, а також з будь-яких питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя, з якими до неї звертається Міністр юстиції». В інших країнах консультативні повноваження ґрунтуються на нормах звичайних законів [235].

А тому, з нашої точки зору, чинне національне законодавство щодо повноваження Вищої ради правосуддя, яке розглядається, потребує внесення окремих законодавчих змін. Зокрема, повноваження п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року не має конституційного закріплення, що, з нашої точки зору, є невиправданим. Вважаємо, що таке повноваження повинно мати конституційну регламентацію. Крім того, законодавець, формулюючи норму п. 15. ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, допустив взаємовиключні поняття. Зокрема, зазначено, що Вища рада правосуддя «...надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів...». З нашої точки зору, з цієї норми варто виключити поняття «консультативні» та викласти у такій редакції «...надає обов'язкові до розгляду та врахування висновки щодо законопроектів...», що суттєво посилить статус зазначених висновків Вищої ради правосуддя як органу суддівського врядування з найвищим рівнем представництва.

Ще один аспект, який потребує додаткового унормування, полягає у праві ініціювання стосовно подачі відповідного висновку Вищої ради правосуддя. В Україні Вища рада правосуддя надає обов'язкові для розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, зареєстрованих в Апараті Верховної Ради України, за зверненням Верховної Ради України, Комітету Верховної Ради України з питань правової

політики та правосуддя, а також за власною ініціативою (п. 22.1 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року). При цьому ні Конституція України від 28 червня 1996 року, ні Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року не містять чіткої норми щодо права звернення до Вищої ради правосуддя стосовно надання відповідного висновку або ж реалізації за власною ініціативою Вищої ради правосуддя. Водночас практика реалізації згаданого повноваження дає можливість стверджувати те, що до Вищої ради правосуддя звертаються: Президент України (Рішення Вищої ради правосуддя № 1098/0/15-21 від 19 травня 2021 року «Про надання консультативного висновку щодо законопроектів №№ 5369, 5370»); Комітет Верховної Ради України з питань правової політики (Рішення Вищої ради правосуддя № 3404/0/15-20 від 8 грудня 2020 року «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України»); Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Рішення Вищої ради правосуддя № 1245/0/15-21 від 03 червня 2021 року «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту «Про засади державної політики перехідного періоду»); народні депутати (Рішення Вищої ради правосуддя № 581/0/15-21 від 4 квітня 2021 року («Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 5304»); Офіс Президента України (Рішення Вищої ради правосуддя № 883/0/15-21 від 20 квітня 2021 року «Про надання консультативного висновку щодо проекту Закону України «Про ліквідацію та утворення окружних адміністративних судів, юрисдикція яких поширюється на територію Київської області та міста Києва»)).

У зарубіжних країнах переважно законом не визначається, яким чином судова рада має здійснювати свої повноваження: *ex officio* або за вимогою Уряду чи Парламенту. Лише в Хорватії висновки надаються виключно за вимогою Міністра юстиції та у Франції на вимогу Президента Республіки чи Міністра юстиції. У законах Італії та Нідерландів зазначається, що висновки судової ради можуть бути надані як

за її власною ініціативою, так і за вимогою. В усіх інших випадках, коли не зазначено нічого, можуть розглядатися обидві можливості. У результаті судова рада може використовувати свої повноваження незалежно, без будь-яких запитів або консультацій [235]. Враховуючи вищевказане, видається доцільним внести зміни до п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, в якому передбачити можливість звернення до Вищої ради правосуддя щодо надання обов'язкових до розгляду та врахування висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів суб'єктам законодавчої ініціативи або за власною ініціативою Вищої ради правосуддя.

Висновки до розділу 4

Узагальнивши дослідження кадрових, дисциплінарних, контрольно-наглядових та організаційних повноважень конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, маємо всі підстави запропонувати такі підсумкові положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції:

1. Під повноваженнями Вищої ради правосуддя слід розуміти сукупність прав та обов'язків конституційного органу, які закріплені в нормативно-правових актах і спрямовані на здійснення завдань та функцій з метою забезпечення реалізації потреб та інтересів суспільства, держави, людини та громадянина. Саме законодавчо визначені повноваження устанавлюють Вищій раді правосуддя ті сфери та об'єкти впливу, які передбачені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами й утворюють основу її діяльності.

2. Аналіз доктринальних джерел, норм Конституції та законодавства України дає змогу: а) розподіляти повноваження Вищої ради правосуддя за функціональним критерієм на кадрові, дисциплінарні, контрольно-наглядові та організаційні; б) розглядати формування суддівського корпусу в Україні як основу кадрових

повноважень Вищої ради правосуддя, що являє собою унормований процес забезпечення судів висококваліфікованими кадрами, який носить системний, поетапний, стабільний і передбачуваний характер та складається з відбору, призначення кандидатів на посади суддів та звільнення суддів, розгляду питань кар'єри суддів відповідно до національного законодавства з урахуванням міжнародних стандартів; в) вважати, що кадрові повноваження Вищої ради правосуддя – це права та обов'язки органу суддівського врядування, які передбачають можливість приймати рішення у процесі формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів щодо призначення на посаду судді та/або звільняти з неї, приймати рішення щодо суддівської кар'єри та щодо формування органів та установ системи правосуддя у визначених межах.

3. Є всі підстави виділити та угрупувати такі кадрові повноваження Вищої ради правосуддя: а) формування суддівського корпусу: відбір, призначення, звільнення та припинення повноважень суддів; б) участь у професійній кар'єрі суддів: тимчасове відсторонення, переведення судді, відрядження судді як тимчасове переведення до іншого суду, припинення відставки судді; в) участь у формуванні окремих органів та установ судової влади та їхніх посадових осіб: Державної судової адміністрації України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, Етичної ради, Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя.

4. Інституційна система формування суддівського корпусу потребує спрощення, ключовий елемент якого полягає в об'єднанні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя шляхом формування першої як частини організаційної будови другої, за прикладом Служби дисциплінарних інспекторів.

5. Регламентація порядку встановлення, дослідження та оцінювання Вищою радою правосуддя обставин (підстав) для відмови у внесенні подання про призначення на посаду судді потребує конкретизації. Адже запровадження чітких підстав, за яких Вища рада правосуддя може не погодитися з рекомендацією Вищої

кваліфікаційної комісії суддів України і навести свої причини відмови внесення Президентом України подання про призначення на посаду судді, має на меті запобігти чи стати пересторогою для ухвалення Вищою радою правосуддя свавільних рішень. Дотримання принципу правової визначеності та встановлення чітких критеріїв щодо розгляду особи кандидата на посаду судді є першочерговим завданням на шляху до формування високопрофесійного суддівського корпусу.

6. На законодавчому рівні не визначено наслідків ухилення Президента України від видання указу про призначення кандидата на посаду судді протягом установленого законодавством України 30-денного терміну, не встановлено жодних санкцій за невиконання цього обов'язку. Однак у випадку зловживання з боку глави держави процес призначення судді на посаду може затягуватися, що негативно позначатиметься на діяльності судової гілки влади. Задля вирішення зазначеної проблеми та запобігання зловживанням з боку глави держави наданими йому повноваженнями, варто встановити правило, згідно з яким у випадку, якщо протягом установленого законодавством України терміну Президент України не видав указу про призначення судді, Вища рада правосуддя на найближчому засіданні приймає рішення про призначення відповідного судді на посаду, яке набирає чинності з моменту його прийняття з можливістю складення присяги судді. Таке рішення слід приймати на засіданні Вищої ради правосуддя у пленарному складі в порядку, визначеному статтею 37 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року без можливості бути оскарженим.

7. Повноваження Вищої ради правосуддя в Україні щодо внесення подань про призначення судді на посаду не є унікальним. Аналогічні або схожі повноваження мають судові ради багатьох країн – Андорри, Бельгії, Болгарії, Угорщини, Іспанії, Італії, Ірландії, Ісландії, Монголії, Нідерландів, Пакистану, Польщі, Португалії, Румунії, Словенії, Туреччини, Франції тощо. Ключовим аспектом кадрових повноважень судових рад є законодавчо встановлений порядок розподілу та належної

взаємодії органів влади в їх реалізації, зокрема щодо процедури внесення подань про призначення суддів.

8. У переважній більшості кадрові повноваження з питань призначення суддів на посади судові ради розділяють з іншими органами (Бельгія, Польща, Монголія). Існують випадки, коли суддів на посади призначають безпосередньо судові ради (Марокко, Хорватія, Болгарія). В одних країнах кадрові повноваження судових рад поширюються виключно на суди (Молдова, Польща, Словенія), в інших – на суди та прокуратуру (Бельгія, Італія, Іспанія, Румунія), а в деяких – на суди, прокуратуру та слідство (Болгарія). В окремих випадках існує два рівнозначні склади судової ради: одна наділяється повноваженнями щодо суддів, а інша – щодо прокурорів; вони мають однаковий обсяг повноважень щодо обох категорій магістратів (Португалія, Франція).

9. Питання призначення суддів на посади та деякі аспекти суддівської кар'єри пов'язані з просуванням по службі вирішується шляхом обрання суддів, що переважно здійснює парламент (Коста-Ріка, Сальвадор та Словенія), і призначення, яке може здійснювати або президент республіки/глава держави (Греція, Ліберія, Норвегія, Словаччина, Чехія та Естонія) або уряд (Австралія, Данія та Швеція) або сама судова рада (Болгарія, Марокко, Хорватія). У більшості парламентських систем глава держави зобов'язаний діяти відповідно до того, що запропонувала судова рада, парламент або обидва ці органи. У деяких країнах президент республіки зберігає за собою дискреційне повноваження не дотримуватися рекомендації ради суддів (Литва).

10. Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність нормативно визначених прав та обов'язків у сфері дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів з метою дотримання принципу верховенства права в їхній діяльності шляхом установлення факту правопорушення, визначення міри відповідальності та прийняття належного рішення у дисциплінарній справі.

11. Є всі підстави виокремити такі дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя: а) здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження

щодо судді; б) розгляд скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; в) розгляд питання про звільнення судді за особливих обставин (зокрема, згідно з п. п. 3 та 6 ч. 6 ст. 126 Конституції України); г) ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності; д) розгляд питання щодо переведення судді до суду нижчого рівня; е) здійснення дисциплінарного провадження стосовно осіб, суб'єктом призначення яких є Вища рада правосуддя.

12. Доцільно внести зміни до відповідного законодавства з метою зрівняння можливостей скажника та судді у процесі реалізації дисциплінарного провадження. Крім того, пропонуємо формувати Дисциплінарні палати Верховного Суду, що сприятиме оптимізації та спрощенню процесу оскарження рішень Вищої ради правосуддя та її органів.

13. Недореформованість системи органів прокуратури України посвідчується та підтверджується необхідністю виключення зі складу Вищої ради правосуддя представників прокуратури та відповідних повноважень щодо цього органу. Доречно зауважити, що застереження щодо участі у складі Вищої ради юстиції Генерального прокурора України та представників обраних від всеукраїнської конференції працівників прокуратури були висловлені у Рішенні Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України».

14. У зарубіжних країнах в одних випадках дисциплінарним органом, який приймає рішення про накладення на суддів та прокурорів заходів дисциплінарного стягнення, є незалежний орган – судова рада, за інших умов таким органом є суд, а в окремих випадках відбувається комбінування повноважень, яке передбачає участь і судової ради, і суду. При цьому незалежно від форми суддівського дисциплінарного органу його рішення можуть бути оскаржені до суду в процесуальному порядку. Очевидно, що чинне законодавство України закріпило комбінований підхід у питанні організації дисциплінарного провадження стосовно притягнення суддів. Адже

рішення Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя, рішення Вищої ради правосуддя з питань притягнення до дисциплінарної відповідальності підлягають судовому перегляду, але в обмеженому вигляді.

15. Узагальнюючи основні способи організації попередньої перевірки інформації, викладеної в скаргах, та порядку відкриття дисциплінарного провадження, можна стверджувати, що згадані функції покладаються на: а) комісії судових рад (Вірменія, Іспанія, Литва, Молдова, Франція, Португалія); б) особливих дисциплінарних інспекторів (Болгарія, Польща); в) виключно судовий порядок перевірки та розгляду скарг щодо дисциплінарного порушення суддів (Естонія, Словенія); г) судову раду, яка засідає в якості дисциплінарного суду (Вірменія, Молдова, Франція, Португалія).

16. Зарубіжний досвід з питань дисциплінарної відповідальності судді свідчить про те, що провадження можуть здійснюватися: а) судовими радами (Азербайджан, Бахрейн, Грузія, Мавританія, Марокко, Португалія, Того та Хорватія); б) аналогічними їм незалежними органами – Канцелярія Радника з дисциплінарних питань (Боснія та Герцеговина); Комітет суддів та магістратів (Мальта); Судовий дисциплінарний комітет (Республіка Корея); в) національними судами (Боснія та Герцеговина, Данія, Йорданія, Коста-Ріка, Литва, Непал, Норвегія, Польща, Сальвадор, Північна Ірландія, Філіппіни, Чехія та Естонія).

17. Ключовим елементом щодо дисциплінарних повноважень як Вищої ради правосуддя, так і відповідних органів у зарубіжних країнах є розподіл дисциплінарних повноважень з метою забезпечення їх збалансованості та усунення концентрації й надлишковості. А тому невиправданою є практика об'єднання в одному органі (Вищій раді правосуддя) здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів: попередньої перевірки звернення (заяви), первинний розгляд дисциплінарної справи дисциплінарними палатами та апеляційний перегляд рішення первинного дисциплінарного органу про притягнення чи відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності пленарним складом Вищої ради правосуддя.

Наявність збалансованого підходу щодо дисциплінарних повноважень Вищої ради правосуддя, згідно з яким вони не можуть поєднувати повноваження органу дізнання, слідства й суду, є основним.

18. Вища рада правосуддя – це спеціальний орган суддівського врядування, повноваження якого зосереджені, в тому числі, у сфері дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, які носять квазісудовий характер. Вища рада правосуддя – це не квазісудовий орган, а орган з окремими квазісудовими повноваженнями, які можна назвати такими з певною умовністю.

19. Можна стверджувати, що: а) національне законодавство надає можливість оскарження рішень Вищої ради правосуддя, в тому числі з переліку дисциплінарних повноважень. Такий підхід є наближеним для південноєвропейської моделі судових рад, що є гарантіями незалежності суддів та прокурорів; б) чинне національне законодавство в частині дисциплінарної відповідальності суддів передбачає деякі особливості процесу оскарження прийнятих рішень. Переважно, вони містять «процедурний» характер; в) важливою умовою незалежності суддівського корпусу виступає недопущення суміщення функцій попереднього розслідування, перевірки звинувачення судді у скоєнні дисциплінарної провини та накладення дисциплінарних заходів в одному органі.

20. Міжнародні акти переконливо свідчать про необхідність утворення такої моделі дисциплінарного провадження, яка передбачала б поділ між різними суб'єктами підготовчих процедур (т. з. «фільтр»), і розгляд дисциплінарної справи по суті. В цьому контексті Служба дисциплінарних інспекторів потребує реальної та дієвої організаційної автономності і функціональної самостійності при здійсненні повноважень з перевірки скарг на дії суддів, які надійшли в установленому законом порядку. Вочевидь, Служба дисциплінарних інспекторів має здійснювати перевірку заяв, які надходять, і бути відповідним «фільтром», але статус цього органу повинен передбачатись окремим законом, який закріпив би можливість самостійності та відокремленості як організаційної, так і функціональної.

21. Вища рада правосуддя належить до органів державної влади, які здійснюють суддівське врядування, місце яких визначається конституційним статусом та наявністю повноважень контролю та нагляду у сфері судоустрою та здійснення правосуддя. А тому контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя – це фактична здатність здійснювати цілеспрямований вплив з метою вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності, надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом та тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності в межах, визначених конституцією та законами.

22. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні є такі: 1) вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; 2) ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; 4) відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності.

23. Забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя є інтегральною категорією, яка характерна для демократичної правової держави, в якій панує верховенство права. Вважаємо таке повноваження Вищої ради правосуддя центральним, яке має відображатись у понятті правового статусу за прикладом Польщі, де конституція чітко визначає Національну раду судівництва як орган, що стоїть на варті незалежності судів та суддів (ст. 186 Конституції Польщі).

24. Міжнародні стандарти у сфері принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів стосовно вимог щодо несумісності судді з іншими видами діяльності, допускають можливість супутньої діяльності за умови безоплатності, безсторонності, етичності, доцільності та наявності необхідного часу. При цьому обов'язок щодо встановлення фактів відповідності посади судді з іншими видами діяльності має бути покладений саме на органи, які є відповідними Вищій раді

правосуддя.

25. Наявність законодавчих норм стосовно вимог про несумісність посади судді з іншою діяльністю в Україні безпосередньо пов'язано з конституційним розподілом гілок влади, незалежністю органів правосуддя та дотриманням верховенства права. Установлені національним законодавством норми в частині вимог щодо несумісності посади судді є втіленням міжнародних стандартів, які є обов'язковими або консультативними.

26. Доцільно доповнити ст. 39 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та внести зміни до п. 11.3 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року, виклавши їх у такій редакції: «Перевірку заяви щодо несумісності на відповідність вимогам ч. 3 ст. 39 Закону здійснює член Ради, визначений для розгляду відповідної заяви за результатом автоматизованого розподілу матеріалів між членами Ради, у строк до 30 днів».

27. Передбачений чинним законодавством порядок затримання судді або утримування його під вартою чи арештом містить норми, за яким можливе подвійне тлумачення не тільки на рівні юридичної доктрини, а й правозастосовної практики. А тому вважаємо доцільним доповнити ч. 1 ст. 59 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та п. 18.6 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року положенням, викладеним у такій редакції: «Подання про надання згоди на утримання під вартою чи арештом стосовно судді, який затриманий під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, розглядається протягом 24 годин після надходження подання у межах строку, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України».

28. Є доцільним, щоб прийняття та оскарження рішення Вищою радою правосуддя щодо затримання судді або утримування його під вартою чи арештом могло бути оскаржене до Дисциплінарної палати Верховного Суду. Утворення такої палати у Верховному Суді актуальне та своєчасне, оскільки це: а) спростить загальний механізм прийняття рішень щодо притягнення суддів до кримінальної

відповідальності; б) підкреслить та посилить місце Вищої ради правосуддя серед інших органів та установ системи правосуддя, рішення якої можна оскаржити виключно у Верховному Суді; в) відповідатиме практиці залучення вищої судової установи країни до вирішення питань відповідальності суддів, що є поширеною в зарубіжних країнах; г) сприятиме можливості усунення розбіжностей неоднозначного тлумачення й застосування законодавчих норм, які є складовою гарантій конституційно-правового статусу судді в Україні.

29. Організаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов’язків, реалізація яких передбачає системну координовану діяльність, що функціонально спрямована на забезпечення незалежності судової влади та її підзвітності перед суспільством, добору суддів та додержання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. Зазначені повноваження являють собою сукупність прав та обов’язків, реалізація яких передбачає системний регулюючий скоординований вплив, функціонально спрямований на забезпечення незалежності судової влади, забезпечення її підзвітності перед суспільством, добору суддів та додержання професійної етики в діяльності суддів і прокурорів та передбачають окремі напрями розпорядчого, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного характеру.

30. Аналіз кадрових, дисциплінарних та контрольно-наглядових повноважень Вищої ради правосуддя з усією очевидністю продемонстрували їхній системний взаємозв’язок між собою та з організаційними повноваженнями. Враховуючи змістовну різноспрямованість організаційних повноважень Вищої ради правосуддя, доцільно їх проаналізувати з урахуванням систематизації, основою якої є функціональна скерованість. А тому вважаємо доцільним виокремити такі функціональні напрями в системі організаційних повноважень Вищої ради правосуддя, як організаційно-розпорядчий, організаційно-фінансовий та організаційно-комунікаційний.

31. Реалізуючи організаційно-розпорядчі повноваження, Вища рада правосуддя:

а) затверджує: Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління; Положення про Службу судової охорони; Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя; Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя; Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів); Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів); нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; б) погоджує: Типове положення про апарат суду; рішення про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та визначення їх кількості; Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; в) визначає: кількість суддів у суді; граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь.

32. Вважаємо, що затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів має належати виключно Вищій раді правосуддя як органу, якому Державна судова адміністрація України підзвітна, і ці нормативи вона повинна виконувати в межах своїх повноважень. До того ж участь Державної судової адміністрації України в реалізації повноваження щодо кількості суддів у суді (крім Верховного Суду) варто виключити, виходячи з того, що Вища рада правосуддя має всі необхідні можливості для його реалізації самостійно.

33. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року в частині передачі Вищій раді правосуддя для одноособової реалізації повноважень, які стосуються затвердження Вищою радою правосуддя Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про

її територіальні управління, погодження з Вищою радою правосуддя рішень про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та визначення їх кількості, а також визначення Вищою радою правосуддя граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь. Зазначене є правильним, співмірним та логічним, оскільки:

- а) спрощує процедуру прийняття рішень з окреслених питань;
- б) стаття 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року передбачає, що Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя;
- в) така пропозиція виглядає абсолютно справедливою з огляду на внесені законодавцем зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року щодо визначення кількості суддів у суді (Вища рада правосуддя визначає кількість суддів у судах).

34. Підставою для виділення організаційно-фінансових повноважень Вищої ради правосуддя в Україні стали певні передумови, а саме:

- а) питання організації фінансування судової влади та її окремих органів має власну специфіку щодо предмета правового регулювання, який потребує окремого аналізу;
- б) виокремлення окремого напрямку обумовлено наявністю низки міжнародних стандартів у цій сфері, що впливає зі специфіки предмета правового регулювання;
- в) законодавство кожної окремої держави передбачає індивідуальний підхід до повноважень судових рад у частині забезпечення фінансування судової влади як обов'язкової складової її незалежності.

35. Досвід окремих зарубіжних країн свідчить про наявність у переважній більшості аналогічних або схожих організаційно-фінансових повноважень у відповідних органах зарубіжних країн. У Болгарії Вища судова рада обговорює проект бюджету судової влади, подає його до Ради Міністрів для включення до проекту Закону про Державний бюджет Республіки Болгарія та контролює його виконання (ст. 30 Закону Болгарії «Про судову систему» від 7 серпня 2007 року). У Вірменії Вища судова рада затверджує кошториси своїх видатків, а також витрат судів; вносить до

Уряду свою бюджетну заявку та бюджетну заявку судів для включення в установленому законом порядку до проекту державного бюджету; затверджує та представляє в Уряді свої програми середньострокових витрат та програму середньострокових витрат судів; розподіляє кошти резервного фонду судів (ст. 89 Судового кодексу від 7 лютого 2018 року). В Азербайджані Судово-правова рада вносить пропозиції щодо матеріально-технічного забезпечення та фінансування судів (ст. 11 Закону Азербайджанської Республіки «Про Судово-правову раду» від 28 грудня 2004 року).

36. Організаційно-фінансові повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов’язків, наявність яких зумовлена міжнародними стандартами та чинним національним законодавством у сфері реалізації функцій головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, участі у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України та узгодження перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду, у визначеному порядку.

37. Організаційно-комунікаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов’язків, реалізація яких спрямована на досягнення транспарентності судової влади загалом та Вищої ради правосуддя зокрема шляхом надання повної, об’єктивної і належної інформації щодо діяльності та взаємодії з іншими органами та установами системи правосуддя, органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства у визначених законом межах.

38. Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» має також включати звіти про діяльність Державної судової адміністрації України та Служби судової охорони як підзвітних органів та інших органів системи правосуддя. З урахуванням зазначеного, така Доповідь має називатися «Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя з питань незалежності суддів

та діяльності органів і установ системи правосуддя», що носитиме фундаментальний, програмний характер та сприятиме посиленню конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як центрального органу суддівського врядування в Україні і охоплюватиме не тільки питання гарантій незалежності суддів, а й окремі аспекти діяльності органів і установ системи правосуддя.

39. Чинне національне законодавство щодо повноваження Вищої ради правосуддя стосовно надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, а також узагальнення пропозицій суддів, органів та установ системи правосуддя щодо їхнього статусу та функціонування, судоустрою й статусу суддів, потребує внесення окремих законодавчих змін. Зокрема, повноваження п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року повинно мати конституційну регламентацію. Крім того, законодавець, формулюючи норму п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, допустив взаємовиключні поняття, зазначивши, що Вища рада правосуддя «... надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів...». З нашої точки зору, з цієї норми варто виключити поняття «консультативні» та викласти у такій редакції: «... надає обов'язкові до розгляду та врахування висновки щодо законопроектів...». Це суттєво посилить статус зазначених висновків Вищої ради правосуддя як органу суддівського врядування з найвищим рівнем представництва.

40. Видається доцільним внести зміни до п. 15 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, в якому передбачити можливість звернення до Вищої ради правосуддя щодо надання обов'язкових до розгляду та врахування висновків до законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою й статусу суддів суб'єктам законодавчої ініціативи або за власною ініціативою Вищої ради правосуддя.

РОЗДІЛ 5

ГАРАНТІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ТА АНАЛОГІЧНИХ ОРГАНІВ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

5.1. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Конституційно-правове закріплення статусу суб'єктів правовідносин не гарантує його фактичного забезпечення та реалізації. А тому, ця функція покладається на гарантії як складовий елемент конституційно-правового статусу суб'єктів правовідносин. Саме вони сприяють належній і повній реалізації органами влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та іншими інституціями своїх прав та обов'язків, поєднують воєдино правове та фактичне становище суб'єкта в державі та суспільстві [63, с. 5]. Тож не винятком є і Вища рада правосуддя, яка покликана здійснювати визначені законодавством повноваження з належною ефективністю. Більше того, цілком очевидно, що саме гарантії, як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя покликані та слугують запорукою для забезпечення дотримання статусу цього органу [456, с. 10].

Поняття «гарантія» має достатньо широке коло застосування, що пояснюється різними аспектами буття та діяльності людини: в побутовому та професійному житті, в окремих галузях науки тощо. Враховуючи таку багатогранність тлумачення змісту цього терміна, його існування в юридичній науці таке ж неоднозначне. Тому в цьому розділі монографії детально проаналізовано зміст гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.

Концептуально будь-яке право може бути реалізоване тільки в тому випадку, коли йому відповідає обов'язок держави, юридичної чи фізичної особи, загалом інституту чи інституції, які здатні його гарантувати. Тож, найперше, звернемося до

енциклопедичних джерел стосовно етимологічного тлумачення слова «гарантія». Досліджуючи це поняття, звернемо увагу, що тлумачний словник визначає слово «гарантія» (франц. *garantie*, від *garantir* – забезпечувати, охороняти) як – «порука в чомусь; забезпечення чого-небудь» [53, с. 173]. При цьому використовується поняття «забезпечення» або «забезпечувати» – це «створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки» [53, с. 281]. А тому можна стверджувати, що і в енциклопедичній, і подекуди в юридичній літературі трапляються тлумачення самого терміна «гарантія» у взаємозв'язку з терміном «забезпечення». В окремих випадках ці поняття використовуються як синоніми, або ж відбувається підміна понять. Хоча, з нашої точки зору, потрібно в цій ситуації користуватись поняттям «гарантія», що більше відповідає змісту проблеми, яка розглядається. Адже, в нашому розумінні, саме «гарантії» є важливим елементом, який характеризує правовий статус із точки зору його реальності, а система гарантій – це вся сукупність засобів, способів та умов, передбачених нормативно-правовими актами для створення високого рівня забезпеченості конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Звернувшись до юридичних доктринальних джерел щодо зазначеної проблеми, зауважимо, що в юридичній науці гарантії пов'язані переважно з правовим статусом особи загалом та з правами, свободами й обов'язками людини зокрема. Наприклад, у своїй науковій доповіді Ю.С. Шемшученко визначає гарантії прав та свобод людини і громадянина як зумовлені правовим статусом особистості, передбачені законодавством діяння або акти, які зобов'язані здійснювати або утримуватися від них суб'єкти гарантій для збереження наявних прав і свобод та забезпечення конкретної можливості їх реалізації суб'єктами цих прав і свобод [428, с. 42].

Не заперечуючи пріоритетності прав, свобод та обов'язків людини і громадянина та їх гарантій для конституційно-правової доктрини, маємо вказати і на важливості дослідження окремих спеціальних статусів, у тому числі, які стосуються органів судової системи України. Очевидно, що правовий статус людини та громадянина

загалом, і гарантії цього статусу зокрема, корелюються як загальне і часткове щодо правового статусу (його гарантій) органів судової системи. Тож відповідні напрацювання юридичної науки щодо гарантій правового статусу людини та громадянина можуть бути екстрапольовані і при дослідженні гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Гарантії незалежності суддів та суду широко досліджені в юридичній науці, на відміну від гарантій статусу одного з найважливіших органів судової системи – Вищої ради правосуддя.

Безперечним є те, що правовий статус є одним із ключових понять юридичної науки і широко застосовується в літературі, існують різні підходи до визначення його елементів. Про це вже дещо йшлося в попередніх розділах. При цьому дискусійність щодо елементів правового статусу тих чи інших суб'єктів привела до появи окремих понять, які складають певний синонімічний ряд, а відтак і потребують сформулювати авторський підхід до понять, що розглядаються. Аналіз доктринальних джерел надав можливість виокремити кілька понять, які несуть схоже змістовне навантаження, зокрема «гарантії», «гарантії статусу», «гарантії діяльності».

Зокрема, В.Л. Федоренко під гарантіями діяльності суддів розуміє систему загальних і спеціально-правових способів та засобів забезпечення здійснення суддею встановлених Конституцією й законами України завдань, функцій і повноважень [289, с. 501]. В.С. Єгорова, яка досліджувала статус суддів судів загальної юрисдикції, також зазначає важливість такого елемента конституційно-правового статусу, як гарантії їх діяльності [118, с. 135]. Аналогічний підхід використав В.М. Кравчук, який серед базових елементів конституційно-правового статусу суддів визначив гарантії діяльності суддів [212, с. 100]. І.І. Дахова також у своєму дослідженні вказує на гарантії діяльності уряду [97, с. 45]. Схожої думки дотримується Ю.М. Кириченко, яка відносить до елементів статусу органів місцевого самоврядування гарантії діяльності [148, с. 44]. Натомість поняття «гарантії» переважно використовується як синонім «гарантій статусу». Зокрема, на думку О.В. Совгирі, роль гарантій у забезпеченні прав та обов'язків суб'єктів правовідносин дуже важлива, а тому вони виступають також

основним елементом конституційно-правового статусу суб'єкта правовідносин. Загалом, на думку вченої, яка досліджувала статус Уряду України, гарантії як елемент конституційно-правового статусу – це сукупність умов, засобів та способів, які фактично забезпечують реалізацію його компетенції та спрямовані на охорону і захист конституційно-правового статусу зазначеного суб'єкта [399, с. 110]. На думку С.О. Чикурлія, конституційно-правовий статус, установлений нормами конституційного права України, характеризується особливостями компетенції, правосуб'єктності, принципів організації та діяльності, гарантій, організаційно-правових та правових форм діяльності, а також конституційно-правової відповідальності [491, с. 116].

На нашу думку, на підставі проведеного аналізу таких понять, як «гарантії», «гарантії статусу», «гарантії діяльності», видається етимологічно правильним застосовувати саме такі категорії, як «гарантії» або ж «гарантії статусу». По-перше, таким формулюванням ми підтверджуємо зміст визначеного нами в розділі 2 цього дослідження поняття «конституційно-правовий статус». По-друге, з нашої точки зору, поняття «гарантії діяльності» термінологічно суттєво звужує обсяг фактичної гарантованості конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Як наслідок, можна говорити переважно про систему гарантій щодо забезпечення реалізації її повноважень. Натомість сфера гарантованості за умов застосування «гарантій статусу» поширюється на правовідносини, пов'язані з охороною та захистом конституційно-правового статусу зазначеного суб'єкта загалом, а тому може охоплювати порядок формування органу, особливості статусу його членів, окремі аспекти функціонування тощо.

Враховуючи вищевказане, потрібно констатувати, що більшість науковців розглядають гарантії як обов'язковий елемент правового статусу будь-якого органу влади і посадової особи, оскільки, з одного боку, вони створюють необхідні юридичні умови для перетворення закріплених у законодавстві прав та свобод з можливостей на реальність [26, с. 27], а з іншого – забезпечують виконання посадових обов'язків [433,

с. 224].

Крім того, у загальній теорії права гарантії прав суб'єкта зазвичай розглядаються як умови, правові засоби і способи, спрямовані на забезпечення, охорону, захист прав суб'єкта з метою їх належної реалізації. Зокрема І.Л. Бородин пропонує визначити гарантії як систему соціально-економічних, політичних, організаційних та юридичних умов, за допомогою яких особа реалізує свої права і гарантовані законом інтереси [38, с. 34]. Таким чином, вчений пропонує розрізняти гарантії за їхнім спеціальним (направленим) призначенням та впливом на суспільні відносини з метою забезпечення реалізації конституційно-правових статусів різних суб'єктів права.

На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів, політичної та юридичної доктрини вважаємо, що гарантії як загальносоціальні так і спеціально-юридичні – це заходи політичного, матеріального, організаційного, ідеологічного, правового та іншого змісту, які взаємопов'язані та системно відображають стан політичного, економічного, соціального, духовного, правового й іншого розвитку суспільства і держави, рівень правової свідомості населення й розвитку державних інституцій. А тому гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це юридично визначені, взаємопов'язані, загальносоціальні та спеціально-правові, міжнародні та вітчизняні умови, засоби та способи, які сприяють фактичному втіленню статусу Вищої ради правосуддя, передбаченого Конституцією та іншими нормативними актами, та забезпечують його утвердження, реалізацію, охорону, захист і відновлення в разі порушення.

Ще одним дискусійним аспектом, що безпосередньо пов'язаний з гарантіями статусу та якому приділяється в юридичній літературі значна увага, є їхня класифікація. Класифікації гарантій також більше пов'язані з правами та свободами людини й громадянина. Вважаємо, що це зумовлено тим, що гарантії поєднують правове і фактичне положення людини в громадянському суспільстві та слугують вираженням соціальної свободи і відповідальності громадян. Звідси й розподіл гарантій прав людини та громадянина з позиції системи, що включає різні критерії для

класифікацій. А тому під системою гарантій, у більшості випадків, розуміють умови, засоби і способи, які забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав та свобод особи [71, с. 132]. При цьому Л.В. Міхневич виокремлює дворівневу схему системи, що передбачає юридичні гарантії міжнародного та внутрішньодержавного рівня [247, с. 42–43].

Проте нині загально визнаним є виділення в системі гарантій двох її груп: загальні (економічні, політичні, ідеологічні, соціальні, організаційні) та спеціальні (юридичні чи правові) [231, с. 135]. Близьку за змістом точку зору висловлюють А.М. Колодій та А.Ю. Олійник, які до системи гарантій прав та свобод людини й громадянина включають передумови політичного, економічного, соціального, ідеологічного та правового характеру, що необхідні для їх реалізації, включаючи механізми їх охорони та захисту [169, с. 224].

На думку В.В. Безусого, в структурі правового статусу людини виокремлені загальні гарантії як об'єктивні обставини, що створюють відповідні умови (середовище) і передумови для правомірної реалізації прав та свобод громадян та спеціальні (правові) гарантії як певні юридичні засоби, спрямовані на реалізацію та захист прав і свобод громадян [20, с. 47].

В.Г. Козленко запропонував класифікувати гарантії діяльності Національного антикорупційного бюро України на дві групи – загальні та спеціальні. До першої групи науковець відносить об'єктивні й суб'єктивні умови (фактори), що забезпечують діяльність органів влади (економічні, політичні, ідеологічні), а до другої – організаційні і власне юридичні гарантії діяльності Національного антикорупційного бюро України [159, с. 99].

Таким чином, на підставі дослідження наявних наукових підходів щодо системи гарантій правового статусу особи, враховуючи відповідні теоретичні конструкції, вважаємо, що найбільш оптимальною класифікацією конституційно-правових гарантій Вищої ради правосуддя буде їх розподіл на загальносоціальні та спеціально-юридичні, що забезпечує можливість системно охопити весь комплекс умов, засобів

та способів, які сприяють фактичному втіленню усіх елементів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Переходячи до розгляду загальносоціальних гарантій, варто зауважити, що в більшості науковці досліджували їх у межах предмету свого наукового пошуку. При цьому найбільшого поширення набули дослідження, присвячені загальносоціальним гарантіям прав людини чи окремих категорій населення. Зокрема, П.М. Рабінович до загальносоціальних гарантій відносить економічні, політичні, духовно-ідеологічні гарантії [358, с. 7–8]. Згодом П.М. Рабінович та М.І. Хавронюк визначили дещо інші складові загальносоціальних гарантій, а саме: ідеологічні, політичні, економічні, соціальні, організаційні [355, с. 246–254]. Змістовну характеристику цього поняття надає також Є.В. Білозьоров, зазначаючи, що «до загальних гарантій належать економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та культурні гарантії ...» [26, с. 27].

В.О. Серьогін визначає, що загальносоціальні гарантії – «... це відповідні якості суспільного ладу, які роблять декларовані права і свободи цілком реальними. Вони не орієнтовані виключно на сферу прав людини, а здійснюють свій позитивний вплив на ступінь реальності проголошених прав і свобод у межах загального рівня розвитку суспільства. Ці гарантії класифікуються згідно з підсистемами суспільного ладу на політичні, економічні, соціальні та духовно-культурні» [380, с. 99].

Тож фактично йдеться про те, що загальносоціальні гарантії безпосередньо зумовлюють дієвість юридичних гарантій забезпечення прав та свобод особи, адже можлива недостатня результативність юридичних засобів забезпечення прав та свобод, що викликає нагальну потребу впровадити комплексні соціально-економічні, політичні та інші перетворення [69, с. 6]. Схожу позицію висловлюють В.Ф. Погорілко і В.Л. Федоренко, які зазначають, що загальні гарантії визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного і державного життя, а саме: політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної) та ін. [288, с. 140–142].

Загалом, цілком слушною є думка О.А. Колодія, який стверджує, що загальносоціальні гарантії не орієнтовані на забезпечення конкретно визначеної сфери

суспільного життя, але вони справляють позитивний вплив і сприяють реалізації правових явищ у будь-яких суспільних відносинах. І водночас вчений пропонує визначення загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Українського народу як систему умов, засобів та способів забезпечення правового положення Українського народу в національному суспільстві та державі, серед інших народів, закордонних суспільств та держав, міжнародних об'єднань, що функціонують у сфері політики, економіки та культурного життя [167, с. 39].

Узагальнюючи наукові позиції вчених, зазначимо, що загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це система взаємопов'язаних, формалізованих умов, засобів та способів, які забезпечують фактичне втілення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в суспільстві та державі в межах політичної, економічної, соціальної та ідеологічної сфер суспільного життя.

Досліджуючи загальносоціальні гарантії правового статусу Вищої ради правосуддя, ми свідомі того, що варто сконцентрувати основну увагу саме на політичних гарантіях конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, що пов'язано зі специфікою предмету дослідження та ролі, яку виконують політичні гарантії щодо узгодження правового та фактичного статусу цього органу.

Що стосується загальносоціальних політичних гарантій відносно конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, то, на думку П.М. Рабіновича, до їх змісту можна віднести демократичний устрій суспільства; плюралістичну, відкриту політичну систему; наявність розгалуженої мережі громадських об'єднань, у тому числі різних осередків суспільства; демократичну виборчу систему тощо [358, с. 8].

На думку О.В. Зайчука, до політичних гарантій належить діяльність держави, представництво політичних інтересів інститутами політичної системи, наявність реально діючих інститутів безпосередньої та представницької демократії, можливість населення звертатися за захистом прав до спеціальних органів держави тощо [431,

с. 106]. Дещо ширше розглядає політичні гарантії Г.В. Толкачова, яка виокремлює основні принципи державного устрою, до яких відносить принципи народовладдя; державного суверенітету, що передбачає верховенство, самостійність, незалежність, повноту й неподільність державної влади; розподіл владних повноважень між незалежними та взаємопов'язаними гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою; політичний плюралізм тощо [435, с. 66]. В.В. Кравченко розуміє під політичними гарантіями відповідним чином орієнтовану політику держави, її спрямованість на формування умов щодо забезпечення належного рівня життя людини [210, с. 150].

Тож враховуючи вищевказані та інші підходи, вважаємо, що під політичними гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя слід розуміти, політику держави, яка спрямована на формування демократичного устрою, забезпечення народовладдя та розподілу владних повноважень між гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, утвердження пріоритету прав та свобод людини.

Політичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя знаходять своє закріплення завдяки конституційним нормам і принципам та пов'язані з формуванням насамперед в першу чергу, демократичних засад функціонування держави. Відтак, нормативною основою формування демократичного режиму є Конституція України. У цьому контексті особливо важливим є закріплення в Конституції України окреслених положень демократичного устрою, які стосуються фіксації основоположних засад політичної системи України. Зокрема, положення про те, що Україна є суверенна, демократична, правова держава (ст. 1); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3); визнання носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні – народу України (ст. 5); здійснення поділу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, а органи законодавчої, виконавчої та судової влади

здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (ст. 6); визнання верховенства права (ст. 8).

Демократичний устрій, утворюючи окрему систему в сукупності з іншими політичними гарантіями, такими як народовладдя, верховенство права, розподіл державної влади на гілки, забезпечення пріоритету прав та свобод людини, набуває характеристик виключної важливості для гарантування статусу Вищої ради правосуддя. Тому значущість демократичного державного режиму як центральної системоутворюючої інтегральної складової політичних загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу є беззаперечною [470, с. 127].

Цілком очевидним видається той факт, що демократичний устрій передбачає народовладдя, тобто надання народу реальної можливості брати участь в управлінні суспільством і державою через контрольовані ним політичні інститути. У практичному житті справжнє, «чисте» народовладдя виступає швидше, теоретичною моделлю, зразком, за шкалою якого порівнюється реальна дійсність. Але будь-яка держава, яка називає себе демократичною, має прагнути до втілення ідеальної моделі. Демократична система влади включає в себе два важливих компоненти: демократичні форми та методи політичного владарювання і керівництва та можливість реальної участі громадян у політиці шляхом впливу на прийняття політичних рішень. Водночас, особливого значення для функціонування демократичного режиму має реалізація основних демократичних принципів у практиці політичного життя [515, с. 119]. При цьому дослідження питань демократичної організації державної влади з точки зору загальнотеоретичної юриспруденції передбачає висвітлення таких проблем: 1) народного суверенітету та форм його реалізації (безпосередньої та представницької); 2) співвідношення більшості та меншості у здійсненні державної влади; 3) поділу державної влади та забезпечення її підконтрольності; 4) законності та дотримання прав людини у діяльності державних органів [282, с. 34].

Як наслідок, рівень демократизму політичної системи та забезпечення принципу народного суверенітету є взаємопов'язаними. Специфіка демократичної політичної

системи полягає саме в тому, що їй притаманні універсальні способи та механізми організації політичного порядку та забезпечення народного суверенітету. До таких можна віднести: гарантування рівного права всіх громадян на участь в управлінні справами суспільства та держави; систематичну виборність основних органів державної влади; наявність механізмів, які забезпечують волевиявлення більшості при повазі і врахуванні інтересів меншості; конституціоналізм (як абсолютний пріоритет правових методів реалізації та зміни влади); громадський контроль за прийняттям владою найважливіших рішень; ідеологічний плюралізм і конкурентність підходів.

Вищевикладене є підставою для формулювання послідовного висновку, сутність якого у твердженні, що для здійснення влади народу потрібна постійно діюча формалізована система установ, через яку народ міг би реалізовувати свою волю, і яка, відповідно, забезпечувала б її здійснення. Єдиною такою системою у матеріальному світі лишається саме держава. Відтак поруч із народом як владним суб'єктом та індивідами як підвладними суб'єктами неминуchoю постає необхідність впровадити третій суб'єкт – державу та її інститути як представницьку систему народу. За такого підходу співвідношення між народом і державою можна виразити як субстанція та один з її модусів [501, с. 79].

Функціонування демократичного устрою безпосередньо пов'язано з політичною участю можливістю громадян впливати на дії органів державної влади та забезпеченням змагальності в процесі формування органів державної влади і державної політики [541, с. 42]. В результаті цього є підстави вести мову про існування специфічного двостороннього зв'язку між принципом народного суверенітету і розвитком демократичної політичної системи. З одного боку, встановлення політичної системи демократичного типу неможливе, якщо не визнається і не дотримується принцип народного суверенітету. З іншого ж боку, характеризуючи гарантії народного суверенітету, можна стверджувати, що демократична політична система (властиві їй інститути та процеси) виступають тим

запобіжним фактором, який не дає можливості порушувати базові підвалини народного суверенітету та народовладдя [387, с. 142].

Гарантом конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, з огляду на вищевказане, є здатність держави та суспільства сформувати сукупність взаємин, які ґрунтувалися б на пріоритеті верховенства права, з метою захисту прав та свобод людини і громадянина, політичної стабільності в суспільстві, ефективного захисту демократичного устрою та забезпечення реально діючого механізму розподілу гілок влади та балансу стримувань і противаг на підставі чинних правових норм.

Щодо принципу поділу влади, то він передбачає не тільки самостійність кожної її гілки в межах своїх повноважень, а й їхню взаємодію та співробітництво, що зумовлено єдністю держави як такої, її загальним обов'язком забезпечувати й захищати права та свободи людини і громадянина, інші основи конституційного ладу.

Аналізуючи судову владу як одну з трьох основних гілок влади за умов демократичного устрою держави, констатуємо, що вона є одним із наріжних каменів демократії. Незалежність судових органів є природним наслідком демократичного принципу поділу влади, відповідно до якого виконавча, законодавча та судова влади є три окремі та незалежні гілки системи управління. Згідно з цим принципом у різних державних органів є виняткові та конкретні обов'язки, і жодній з гілок влади не дозволяється втручатися у сфери контролю інших. Крім того, принцип незалежності судової влади та її органів передбачає зовнішню і внутрішню автономію судової влади, що на конституційному рівні забезпечується системою стримувань і противаг та має низку законодавчо встановлених гарантій [388, с. 177].

Для забезпечення принципу стримувань та противаг, який характерний для кожної держави з демократичним устроєм, необхідно заохочувати та захищати незалежність та неупередженість окремих суддів і судових органів загалом. Вимога про незалежність та неупередженість суддів не є прерогативою або привілеєм, наданим їм у їхніх власних інтересах, а обґрунтовується необхідністю потребою того, щоб судді могли забезпечити верховенство права та дотримання прав та свобод

людини. Таким чином, незалежність судової влади є головною умовою забезпечення верховенства права, ефективного захисту прав і свобод людини та громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства й держави [470, с. 128].

Ефективне виконання судовою владою її функцій можливе лише за умови її незалежності, що є характерною рисою саме судової влади. Суди повинні бути повністю незалежними від органів законодавчої та виконавчої влади. В Україні основні принципи незалежності судів та суддів закріплено на конституційному рівні у статтях 126, 127, 129 Конституції України від 28 червня 1996 року та законодавчо унормовано відповідно до статей 6, 48, 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року.

А тому дотримання принципу незалежності судів та суддів можливе завдяки системі гарантій, серед яких: здійснення правосуддя виключно судами; особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів; здійснення правосуддя відповідно до встановленої законом процедури; таємниця прийняття судового рішення та заборона її розголошення; обов'язковість судового рішення; недопустимість втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд або суддів у будь-який спосіб, неповаги до суду та встановлення відповідальності за такі діяння; особливий порядок фінансування та організаційного забезпечення судів; належне матеріальне та соціальне забезпечення суддів, а також визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки суддів, їхніх сімей, майна та інші засоби їх правового захисту; функціонування органів суддівського самоврядування [332, с. 2–6].

Саме питання незалежності судової влади є базовим завданням Вищої ради правосуддя в Україні і відповідних органів у зарубіжних країнах. При цьому не існує єдиної для всіх судових рад моделі. У кожній окремій державі судова рада займає своє місце в системі державної влади з огляду на політичні, економічні, соціальні та інші передумови. Проте за будь-яких умов судові ради загалом та Вища рада правосуддя в Україні зокрема, згідно зі своїм статусом, мають керуватися одними й тими самими

загальними принципами незалежності судових органів, розподілу визначених повноважень, пріоритету прав та свобод людини і громадянина. А тому, зважаючи на вищевказане, вважаємо, що додатково до політичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можна віднести конституційні положення про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9); правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19); судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується і ліквідовується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя (ст. 125); незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 126); закріплений конституційний статус Вищої ради правосуддя (ст. 131).

Таким чином, політичні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як сукупність базових передумов значною мірою залежні від процесу подальшого розгортання демократії шляхом ширшого залучення громадян до участі в управлінні справами держави і суспільства, вдосконалення апарату публічної влади, підвищення активності громадських об'єднань, інших інститутів громадянського суспільства, зміцнення правової основи державного й суспільного життя, розширення гласності, посилення гарантій реалізації прав та свобод людини і громадянина.

Переходячи до розгляду соціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, зазначимо, що вони є складовою загальносоціальних гарантій і перебувають у діалектичному невід'ємному взаємозв'язку із згаданими політичними, а також економічними та ідеологічними гарантіями. При цьому вирізняється посилений взаємообумовлюючий вплив між соціальними та економічними гарантіями. В юридичній доктрині соціальні гарантії пов'язані переважно з відповідними правами людини. Проте в межах нашого дослідження ми спробуємо проаналізувати соціальні гарантії як такі, що формують належні умови для забезпечення фактичного втілення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в суспільстві та державі у визначеній сфері суспільного життя.

Варто констатувати, що нормативною основою соціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є Конституція України та окремі її загальні положення. Зокрема, ст. 1 Конституції України від 28 червня 1996 року проголошує Україну соціальною державою. А в ст. 3 визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. До того ж конституційно закріплюється система соціальних прав та свобод людини (ст. ст. 44–49 Конституції України) [195]. Таким чином, можна говорити, що соціальні гарантії – це доктринально-правове явище, що засновується на нормах Конституції України та формує своєрідне правове підґрунтя, яке визначає та забезпечує функціонування соціальної держави. При цьому основою соціальної держави виступає таке інтегративне поняття, як людиноцентричність. Загалом людиноцентричність знаходить своє відображення в основах державної політики, економіки, духовної сфери та втілюється, в тому числі, шляхом формування органів державної влади, наділених повноваженнями відповідного спрямування.

Побудова соціальної держави передбачає забезпечення певних передумов, зокрема відповідного суспільного стану, в межах якого забезпечуються соціальні права людини та громадянина. В окремих наукових джерелах такий стан називають «соціальна безпека», який дає можливість гарантувати сукупність умов, серед яких, з

одного боку, наявність ознак правової держави – верховенства права, пріоритету прав людини і громадянина, законності, а з другого – відповідні економічні чинники, які дають змогу забезпечувати соціальні права громадян [386, с. 47; 517, с. 22–27].

Отже, становлення й розвиток соціальної держави, а також досягнення нею своєї мети стає можливим насамперед у взаємозв'язку з розвитком демократії і правової держави. Крім того, соціальна держава – це правова демократична держава, найвищою цінністю якої є людина; це держава, яка створює та гарантує необхідні умови для гідного життя та вільного розвитку людини, всебічної самореалізації творчого потенціалу кожного. Соціальна держава на законодавчому рівні характеризується своєю економічною та соціальною політикою, правозастосовною та правоохоронною практикою гарантує економічні, соціальні та культурні права людини та громадянина, захищає свободу та власність, забезпечує на цій основі соціальний світ, економічне зростання та безпеку держави, фізичне, духовне та моральне вдосконалення людини.

Ще один аспект, який потребує особливої уваги, полягає в тому, що визнання соціальних прав та їх гарантування безпосередньо пов'язано із забезпеченням їх конституційного захисту. Звідси виникає проблема забезпечення стабільності, адже в період неминучих для будь-якого суспільства економічних криз актуальність проблеми реалізації соціальних та інших прав значно зростає, тоді як ресурси для здійснення соціальних програм суттєво зменшуються. У державі й суспільстві виникає дилема: задоволення чийх інтересів є більш пріоритетним – ринкової економіки чи окремих громадян, їхніх соціальних груп, а зрештою і суспільства в цілому [15, с. 24–25]. А тому важливість судового захисту соціальних та інших прав проявляється насамперед у тому, що завдяки судовим рішенням демократична, соціальна правова держава отримує юридичні механізми захисту добробуту своїх громадян тоді, коли останні цього потребують [99, с. 82].

Таким чином, ґрунтуючись на вищезазначеному, є всі підстави сформулювати висновок, що відповідно до міжнародних стандартів рівень соціального забезпечення

визначається, виходячи з реальних можливостей кожної держави, при дотриманні тенденції до поступового піднесення системи соціального забезпечення на вищий рівень. Внаслідок зростання економічних можливостей суспільства зростає й обсяг матеріальної допомоги тим його членам, які не можуть активно брати участь у створенні матеріальних та інших благ. Саме така взаємозалежність і зумовлює посилений взаємозв'язок соціальних та економічних гарантій, про що йшлося вище. Адже ефективність соціальних гарантій зумовлена створенням самодостатньої, конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, забезпечення збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення добробуту суспільства за рахунок зростання вартості робочої сили, становлення й утвердження інноваційної моделі розвитку, збереження та підвищення науково-технічного потенціалу, проведення політики поліпшення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів, наближення реальних можливостей соціального захисту до потреб працюючих у ньому, розвиток системи соціального страхування ризиків.

Відтак, згадані соціальні та економічні чинники зумовлюють процес подальшого демократичного розвитку держави та її органів шляхом формування ефективної системи державної влади, розбудови громадянського суспільства та системи правового й соціального захисту особи. Саме така модель детермінує соціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, основним завданням якої є забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством. Відтак, соціальними гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є сукупність закріплених конституційними нормами умов і засобів, що забезпечують єдність соціального простору, який визначає та забезпечує існування соціальної держави.

А тому до соціальних загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, вважаємо, варто віднести такі, які визначають положення про те, що члени Вищої ради правосуддя з числа суддів та прокурорів

відряджаються до Вищої ради правосуддя із збереженням за ними посад, які вони обіймали на момент обрання (призначення) членами Вищої ради правосуддя на час виконання повноважень; розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя встановлюється у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду, а розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду; винагорода членам Вищої ради правосуддя виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України; члену Вищої ради правосуддя, який не є суддею, надається відпустка та допомога на оздоровлення відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року. Отже, соціальні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як сукупність базових передумов відіграють важливу роль у системі конституційно-правового регулювання забезпечення вказаного статусу. Саме гарантії визначають певний фон правової захищеності статусу Вищої ради правосуддя та сприяють подальшому його удосконаленню.

При цьому економічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя значною мірою взаємопов'язані з відповідними соціальними гарантіями і становлять відповідну його матеріальну основу, яка ґрунтується на свободі економічної діяльності, забезпеченні функціонування інститутів власності, економічного плюралізму, свободі підприємницької та господарської діяльності і покликана забезпечити реалізацію конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Крім того, загальносоціальні економічні гарантії як сукупність базових передумов зумовлюються величиною матеріальних багатств, загальнонаціональним доходом, рівнем розвитку продуктивних сил і всіх форм власності, темпами зростання продуктивності праці, валовим внутрішнім продуктом тощо. Належною правовою основою гарантій виступає найперше Конституція України, яка передбачає те, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. А

також гарантує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом (ст. 13 Конституції України). На підставі вищезначеного, можемо констатувати, що економічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя утворюють матеріальний базис та формують передумови розвитку суспільних відносин шляхом розвитку системи економічних свобод, забезпечення економічного плюралізму та посилення захисту форм власності, що відображають їх зміст та функціональну спрямованість. А тому до економічних загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можна віднести положення про те, що Вища рада правосуддя є юридичною особою, видатки на її утримання визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України; Вища рада правосуддя здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; Вища рада правосуддя бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України; Вища рада правосуддя погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду; Вища рада правосуддя знаходиться у місті Києві.

Ідеологічні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є важливою складовою її загальносоціальних гарантій. Нормативною основою ідеологічних гарантій Вищої ради правосуддя є Конституція України, яка гарантує економічну, політичну та ідеологічну багатоманітність як одну з визначальних засад суспільного життя в Україні (ст. 15 Конституції України). До того ж зазначається, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11 Конституції України).

На думку Б.І. Стахури, ідеологічні гарантії – це політичний плюралізм, культурний, науковий і творчий потенціал суспільства, відсутність расової,

національної та релігійної ворожнечі, високий рівень суспільної та індивідуальної правосвідомості, моральних установок громадян, ідеологічна багатоманітність, свобода творчості, використання духовних цінностей усіма членами суспільства [412, с. 95–96].

Г.В. Толкачова зазначає, що ідеологічні гарантії виявляються у загальному визнанні та сприйнятті загальнолюдських гуманістичних цінностей, ідей демократичної правової соціальної держави і громадянського суспільства, верховенства права та соціальної справедливості [435, с. 67]. Тобто основою ідеологічних гарантій виступає ідеологічне розмаїття, що передбачає заборону монополізації ідеології, а також наявна система цінностей суспільства, рівень його культури, освіти тощо.

Розширене тлумачення ідеологічних гарантій запропонував О.М. Стаднік, який до згаданих гарантій відносить: систему закріплених державою духовних цінностей, загальну та правову культуру суспільства, його членів, свідомість населення, національну свідомість і зрілість громадян, демократичні традиції та менталітет українського народу, належне інформаційне забезпечення членів суспільства, відповідний рівень суспільної та індивідуальної правосвідомості; культурні, національні й місцеві традиції та звичаї, спрямовані на формування демократичної, правової держави. Також до цих гарантій належать діяльність держави, її органів і службових осіб, органів місцевого самоврядування та суспільства й правової освіти населення, що сприяє комплексній участі кожної людини у прийнятті можливих державних рішень [411, с. 78].

Тому, зазначає В.Г. Козленко, величезне значення для існування правопорядку має правова культура посадових осіб та громадян, правосвідомість, заснована на визнанні абсолютної цінності основних прав людини. Досить високий рівень розвитку культури, який виявляється, зокрема, в певних правових ідеалах, принципах, уявленнях, – це необхідна ідеологічна гарантія діяльності будь-якого органу влади у

правовій державі. А сама законність виступає своєрідним показником, індикатором культури суспільства.

Найважливішим виразом духовної культури суспільства є різні форми суспільної свідомості, з яких найтісніше із законністю змикається правосвідомість. Рівень правосвідомості відбивається на стані законності насамперед опосередковано – через законодавство, ідеологічним джерелом якого якраз і є правосвідомість. Таку роль вона виконує завдяки тому, що забезпечує: а) добровільність реалізації розпоряджень правових норм; б) правильне з'ясування, тлумачення змісту юридичної норми; в) вибір у межах, визначених законом, найдоцільнішого варіанту поведінки; г) подолання у випадках, дозволених законом, прогалин у законодавстві. Необхідно також підкреслити і значення формування правової психології, зокрема прищеплення державним службовцям та громадянам почуття законності, нетерпимості до корупційних правопорушень, впевненості в реальності прав і обов'язків, передбачених законом. У цьому сенсі, безумовно, першорядне значення має організація правового виховання населення, доступність кожному основних нормативно-правових актів, ведення в різних формах правової пропаганди. Але ця робота не може вестись у відриві від світоглядного і морального виховання людей, особливо молодого покоління [159, с. 99].

Таким чином, враховуючи вищевказані підходи, зазначимо, що ідеологічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це передбачена правовими конституційно-нормами сукупність умов, способів та засобів, які визначають сукупність загальнолюдських цінностей, які формують необхідний рівень правосвідомості її членів щодо виконання вимог законності, дотримання прав та свобод людини й спрямовані на розбудову демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства.

А тому до ідеологічних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя можна віднести такі: члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів як

складової професійної етики члена Вищої ради правосуддя; члени Вищої ради правосуддя мають відповідати критерію політичної нейтральності; члени Вищої ради правосуддя складають присягу; Вища рада правосуддя у зв'язку з реалізацією визначених законом повноважень бере участь у міжнародному співробітництві, у тому числі взаємодіє з іноземними закладами, установами та організаціями з питань правосуддя, може бути членом відповідних міжнародних асоціацій. Таким чином, ідеологічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя формують особливу сферу суспільних відносин, які відображають досягнутий рівень розвитку суспільства та наявні специфічні юридичні засоби, що істотно впливають на їхній зміст і спрямованість.

Отже, досліджені загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя мають визначальний вплив на можливості його забезпечення, оскільки включають у себе як готовність суспільства і держави переймати демократичні цінності розбудови правової держави та громадянського суспільства, так і окремі юридично визначені соціальні та економічні засоби захисту зазначеного статусу. Крім того, можемо констатувати, що досліджені загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя носять екстериторіальний характер, а тому, за умови дотримання загальнодемократичних засад розвитку держави та суспільства, є всі підстави говорити про можливість екстраполяції названих гарантій відносно органів, які є відповідними Вищій раді правосуддя у зарубіжних країнах.

5.2. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах

Важливою складовою в системі гарантування конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах є спеціально-юридичні гарантії. Попередньо ми вже констатували значну різноманітність

доктринальних підходів з питань класифікації гарантій правового статусу особи та окремих інституцій, а також у межах нашого дослідження виокремили серед них загальносоціальні та спеціально-юридичні гарантії. Загалом, категорія «гарантії» постійно перебуває в динаміці, піддана впливу різних суспільних чинників [1, с. 81–82]. Це означає, що не тільки зміни у політичній, економічній, соціальній, ідеологічній та інших сферах життя суспільства, а й зміни, які відбуваються з органами державної влади безпосередньо (наприклад, зміна порядку обрання чи формування органу, зміна компетенції тощо) та у взаємодії вищих органів державної влади (наприклад, перерозподіл повноважень), прямо відбиваються і на процесі гарантування. Адже гарантії є елементом правового статусу органу державної влади і як самостійні явища, безвідносно до певного об'єкта, існувати не можуть, оскільки процес забезпечення реалізації компетенції, повноважень під час взаємодії між вищими органами державної влади з необхідністю передбачає наявність відповідного об'єкта [1, с. 84].

До того ж науковці неодноразово підкреслювали, що спеціально-юридичні гарантії не варто протиставляти іншим видам гарантій, зокрема загальносоціальним. Значення їх можна правильно зрозуміти та оцінити, аналізуючи в єдності з іншими гарантіями, розглядаючи як частину єдиного цілого. Адже загальносоціальні гарантії можуть ефективно функціонувати, забезпечуючи реалізацію статусу тільки в діалектичній єдності зі спеціально-юридичними [167, с. 42]. Крім того, їх поділ і відокремлення умовні, оскільки одні й ті самі правові засоби одночасно можуть слугувати як забезпеченням правильної організації виконання повноважень вищими органами державної влади, так і засобом захисту. До того ж правові гарантії фактично забезпечують повноту здійснення загальних гарантій, ефективно захищають конституційне право від будь-яких посягань, надають йому реального характеру [232, с. 62]. Таку точку зору ми цілком підтримуємо та поділяємо. А тому предметом нашого дослідження в межах цього підрозділу стануть саме спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах.

Зауважимо, що значний обсяг наукових напрацювань, які стосуються дослідження спеціально-юридичних гарантій в юридичній доктрині, вже традиційно належать до правового статусу особи. Зокрема, на думку В.В. Кравченка, спеціально-юридичні гарантії охоплюють усі правові засоби, що забезпечують реалізацію прав, свобод та обов'язків людини і громадянина [210, с. 150]. Це поняття дещо ширше розглядає О.В. Зайчук, який вказує, що спеціально-юридичні гарантії можна визначити як систему юридичних засобів, які сприяють процесу реалізації, захисту і поновлення прав та свобод суб'єктів права. Їхнім змістом є надання державно-владної загальнообов'язковості як правам особи, так і їх захисту [431, с. 105–110]. Та одним із найбільш поширених у фаховій літературі є такі визначення групи гарантій, що досліджуються «... система взаємопов'язаних правових та організаційних форм і способів (нормативних, інституціональних і процесуальних), що забезпечують належне визнання, захист і реалізацію певних прав та відповідних їм обов'язків» [149, с. 192; 372, с. 8]; «... сукупність встановлених державою правових норм, правових способів і засобів, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права та свободи особи й поновлюються порушені права» [492, с. 60]. Також, С.Г. Серьогіна, досліджуючи гарантії діяльності Президента України, наголошує, що юридичні гарантії – це заходи матеріально-правового та процесуального характеру, спрямовані на забезпечення ефективної реалізації компетенції [382, с. 34].

Таким чином, враховуючи проведений аналіз наявних теоретичних напрацювань є підстави визначити спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як систему діалектично пов'язаних та взаємообумовлених правових умов, засобів та способів матеріального й процесуального характеру, що передбачені нормами Конституції України, міжнародних та інших національних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення належної реалізації складових елементів статусу згаданого органу.

Щодо систематизації гарантій, які досліджуються, є сенс проаналізувати окремі підходи науковців з цього питання. Наприклад, один із таких передбачає поділ на: 1)

нормативно-правові (норми-принципи матеріального і процесуального характеру, юридичні обов'язки, юридична відповідальність); 2) інституційні (наявність інституту влади, що повинен виступати їх гарантом) [108, с. 28].

Також спеціально-юридичні (правові, юридичні) гарантії поділяють за такими критеріями: 1) залежно від змісту: а) матеріальні; б) процесуальні; в) організаційні; 2) залежно від юридичного статусу: а) міжнародно-правові та національні; б) конституційні та галузеві; в) інші правові гарантії; 3) за критерієм основного суб'єкта забезпечення: а) державні; б) міжнародні; в) гарантії, які забезпечує держава за участю відповідних об'єднань громадян; г) гарантії, які забезпечує держава за участю самих громадян [355, с. 246–254]. Отже, здійснений аналіз вказаних та інших підходів дає нам підстави визнати найбільш виваженою наукову позицію С.Г. Серьогіної, яка в згаданому вище дослідженні розподілила юридичні гарантії на гарантії матеріально-правового та процесуального характеру [382, с. 34].

Вважаємо, що такий умовний розподіл є збалансованим і дає можливість здійснити повний, комплексний та об'єктивний аналіз змісту спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. На нашу думку, матеріально-правові спеціально-юридичні гарантії формалізуються шляхом утвердження в матеріальних нормах права, які містять окремі складові елементи правового статусу, зокрема правосуб'єктність, принципи, повноваження. А спеціально-юридичні гарантії процесуального характеру покликані встановити ефективний механізм організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони й захисту конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Окремо звернемо увагу на виділення інституційних спеціально-юридичних гарантій. Цей вид гарантій стосується переважно наявності інституту влади або їх сукупності, що має виступати гарантом відносно об'єкта гарантування. Тож фактично з огляду на предмет нашого дослідження інституційно-правові гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя детермінуються насамперед через процес формування згаданого органу, тобто призначення (обрання) членів

Вищої ради правосуддя та припинення їх повноважень. Як наслідок, йдеться про забезпечення визначеного балансу повноважень між гілками влади та інституціями громадянського суспільства. Адже відсутність або неефективність наявних гарантій системи стримувань і противаг зазвичай породжує нестійкість державно-владних правовідносин, може спричинювати обмеження прав, невиконання обов'язків, порушення норм чинного законодавства шляхом зловживання чи перевищення повноважень [232, с. 63]. Таким чином, зміст запропонованої класифікації, яка передбачає виокремлення інституційно-правових гарантій, цілком охоплюється матеріально-правовими, про які вже йшлося.

Під матеріально-правовими гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя пропонуємо розуміти сукупність нормативних положень, які закріплюють основні правові умови, засоби та способи забезпечення, реалізації, охорони, захисту статусу та відновлення в разі його порушення.

Здійснюючи спробу систематизації (виокремлення) спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, ми виходимо з тих ключових конституційних положень, які утверджують Вищу раду правосуддя як незалежний конституційний орган державної влади й суддівського врядування. А тому, з огляду на вищевказане зазначимо, що до матеріально-правових гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя слід віднести:

- визначений порядок призначення (обрання) членів Вищої ради правосуддя, який забезпечується представниками органів державної влади та громадянського суспільства;
- передбачені вимоги до членів Вищої ради правосуддя, які покликані забезпечити функціональну якість (обрання/призначення високопрофесійних членів) та інституційну незалежність (унеможливлення впливу) Вищої ради правосуддя;
- установлений строк повноважень членів Вищої ради правосуддя та обмеження щодо кількості каденцій як важливий запобіжник щодо усунення передумов для узурпації владних повноважень;

- вказані підстави звільнення та припинення повноважень членів Вищої ради правосуддя, які призначені для забезпечення членів Вищої ради правосуддя при здійсненні визначених повноважень;
- передбачені принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як визначальні засади статусу даного органу;
- визначений перелік повноважень, згідно з місцем та роллю Вищої ради правосуддя в системі органів суддівського врядування, та зафіксовані права й обов'язки її членів;
- положення про незалежність членів Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та неприпустимість будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання;
- встановлена юридична відповідальність за порушення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

Таким чином, ці матеріально-правові гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є фактичним нормативним підґрунтям системи забезпечення згаданого статусу.

Зазначимо, що в межах нашого дослідження ми вже торкалися окремих складових запропонованих матеріально-правових гарантій у попередніх розділах, а тому вважаємо доцільним зосередити увагу на юридичній відповідальності, яка є важливою складовою системи спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя та виступає ефективною складовою механізму відновлення в разі порушення згаданого статусу. Така наша позиція ґрунтується на тому, що юридична відповідальність передбачає сукупність особливих інструментів у системі спеціально-юридичних засобів гарантування статусу. Загалом можна констатувати, що юридична відповідальність є засобом забезпечення основних інтересів суспільства і держави та передумовою їх нормального існування й розвитку та сприяє забезпеченню реалізації закріплених у законі обов'язків, які є складовою правового статусу. Більше того, крім відповідальності самої особи, йдеться також про відповідальність влади – як окремих посадових осіб, так і державного органу в цілому,

що передбачено чинним законодавством України. Тобто юридична відповідальність, на думку Н.П. Свиридюк, це один із засобів правового регулювання, завдяки якому можна забезпечити реалізацію мети права, посилити авторитетність владного впливу, надати йому більшої ефективності [376, с. 24]. Узагальнено ретроспективна (негативна) юридична відповідальність характеризується осудом протиправної поведінки суб'єкта правопорушення з боку держави та суспільства із застосуванням до нього державно-правового примусу, котрий спрямований на позбавлення особи певних прав, цінностей тощо [170, с. 103].

Звернувшись до предмету нашого дослідження, зазначимо, що нормативною основою юридичної відповідальності за порушення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя виступають окремі законодавчі норми. Зокрема, у статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року визначено статус Вищої ради правосуддя як незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування. А також положення статті 21 згаданого закону визначає гарантії діяльності членів Вищої ради правосуддя та передбачає, що члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності є незалежними від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання (п. 4 ст. 21 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року). Крім того, відповідно до п. 10 ст. 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органів, члена Вищої ради правосуддя або дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя щодо надання інформації або документів, або надання завідомо неправдивої інформації на їх запит, у тому числі недодержання встановлених законом строків, мають наслідком відповідальність, установлену законом.

При цьому, аналіз положень Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року та Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року надав можливість установити кореспондуючі норми, що передбачають відповідні види відповідальності. Зокрема, звернувшись до Кримінального кодексу України від

5 квітня 2001 року, можемо акцентувати увагу на окремих його статтях, що відповідним чином конкретизують згадану відповідальність за порушення статусу Вищої ради правосуддя.

Найперше, варто згадати статтю 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. Положення цієї статті встановлюють відповідальність за перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя. Зазначається, що невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органу чи члена Вищої ради правосуддя, створення штучних перешкод у їхній роботі караються штрафом від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років [216].

Доповнення Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року статтею 351⁻² викликало певні заперечення щодо доцільності таких змін серед юристів-практиків та науковців. Зупинимося на окремих зауваженнях, які були озвучені на етапі підготовки законопроекту щодо відповідних змін та вже після їх внесення у Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Одне з таких зауважень стосувалося суб'єкта злочину. Зокрема, у Висновку Верховного Суду України на проект Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (реєстр. № 5180 від 23 вересня 2016 року) зазначалося, що якщо й установлювати кримінальну відповідальність за зазначені діяння, то необхідно визначати й суб'єкта такого злочину, як це передбачено в статтях 351 і 351⁻¹ Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (суб'єкт – службова особа). У нинішній редакції статті 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року – це загальний суб'єкт [62].

Така позиція Верховного Суду України може бути обумовлена нормами ст. 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, в якій визначається перелік суб'єктів відповідальності за невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органу, члена Вищої ради правосуддя та дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя. Коло таких суб'єктів визначається встановленими повноваженнями щодо можливості витребувати та одержувати на їхній запит

необхідну інформацію та документи від: 1) суддів, судів, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя; 2) органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб; 3) юридичних осіб (ст. 31 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Таким чином, фактично законодавець виокремив коло суб'єктів, які зобов'язані надати інформацію на відповідні запити. З цього випливає, що інші особи не мають кореспондуючого обов'язку виконувати подібні запити і, відповідно, не можуть нести відповідальності за його недотримання [78, с. 61].

До того ж у згаданому Висновку Верховного Суду України наголошується, що в цій статті не передбачено вказівки на форму вини, тому зміст запропонованої норми слід буде розуміти так, що цей злочин може бути вчинено як умисно, так і з необережності. При цьому, враховуючи неконкретність використаних розробниками законопроекту формулювань, таких, наприклад, як «законні вимоги» та «штучні перешкоди», це в подальшому може призвести до кримінального переслідування осіб, які через свою недбалість (неуважність) не виконали певних вимог чи допустили такі штучні перешкоди. У статті має йтися лише про суспільно небезпечні діяння, вчинені умисно [62].

На термінологічному розмаїтті, яке перешкоджає однаковому тлумаченню кримінально-правових норм та ускладнює завдання правозастосовних органів, наголошують і науковці. На думку Є.В. Пилипенка, ознаки складів злочинів, які передбачають відповідальність за схожі діяння, мають бути максимально уніфікованими [284, с. 42]. Зокрема, у статтях Особливої частини Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (в розділах V, XV, XVIII Особливої частини), де встановлено відповідальність за перешкоджання діяльності певних осіб (органів), втручання в їхню діяльність, визначено такі форми, в яких можуть вчинятися ці діяння: невиконання законних вимог потерпілого (ст.ст. 351, 351¹, 351² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року); створення штучних перешкод у роботі (ст.ст. 351, 351¹, 351² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року); надання

завідомо неправдивої інформації (ст.ст. 351, 351¹ Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року); незаконний вплив у будь-якій формі (ст. 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року); вплив у будь-якій формі (ст. 343 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року); вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності, порушення встановлених законом гарантій діяльності (ст. 397 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року); перешкоджання здійсненню законної професійної діяльності (ст. 171 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року) [277, с. 264].

Тож фактично законодавець використовує термін «перешкоджання» для позначення як активної поведінки (зазвичай, указуючи на певний спосіб, наприклад, у ст. 340), так і пасивної (ненадання певної інформації, невиконання рішень тощо, наприклад, у ст. 351) [284, с. 48].

Узагальнюючи думки окремих вчених щодо закріплення відповідальності за втручання в діяльність у статтях чинного Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року можна констатувати порушення вимог системності, а саме: розходження у назвах статей; різний підхід до визначення поняття злочину в диспозиціях цих статей [146, с. 198–199; 42, с. 9; 28, с. 8].

Подальший аналіз Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року дає можливість установити й інші положення щодо відповідальності за порушення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. До таких статей варто віднести ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча», в якій встановлено відповідальність за посягання на життя Голови чи члена Вищої ради правосуддя; ст. 344 «Втручання у діяльність державного діяча», яка передбачає санкції за незаконний вплив у будь-якій формі на Голову чи члена Вищої ради правосуддя; ст. 346 «Погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча», диспозиція якої передбачає встановлення відповідальності за погрозу вбивством, заподіянням шкоди здоров'ю, знищенням або пошкодженням майна, а

також викраденням або позбавленням волі щодо Голови чи члена Вищої ради правосуддя.

Проте науковці відзначають наявність певної неузгодженості між окремими статтями Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, що були згадані Так, норми ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року є спеціальними щодо складу злочину, передбаченого у ст. 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, оскільки встановлюють відповідальність за перешкоджання тим самим суб'єктам, що зазначені у ст. 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. Проте відповідальність за такі злочини менш сувора, порівняно з положеннями загальної норми. Тож на думку Є.В. Пилипенка, якщо вже законодавець вирішив передбачити відповідальність за перешкоджання діяльності таких осіб в окремих нормах, то навіщо залишати їх у загальній? Це призводить до зайвої конкуренції кримінально-правових норм, а тому, пропонується вилучити із тексту ст. 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року вказівку на суб'єктів, відповідальність за перешкоджання діяльності яких передбачена у спеціальних нормах [284, с. 40].

Більше того, з огляду на вищевказане постають сумніви щодо необхідності криміналізації положень, які передбачені ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. На думку В.О. Гацелюка, «виникають сумніви як у доцільності існування окремої норми про відповідальність за перешкоджання законній діяльності членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, так і в оптимальності обраної термінології, зокрема в контексті інших норм Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, якими криміналізовані ті чи інші форми перешкоджання (ст. ст. 114¹, 157, 170, 171, 174, 180, 340, 341, 351, 351¹, 363¹, 375, 382, 386)» [78, с. 66].

До того ж вказані сумніви щодо необхідності положень, передбачених ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, посилюються з огляду на положення ст. 188⁻³² Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7

грудня 1984 року, в якій передбачено відповідальність за невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органу, члена Вищої ради правосуддя або дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя. Зазначається, що невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органу, члена Вищої ради правосуддя або дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя щодо надання інформації, документів, судової справи (її копії), розгляд якої закінчено, надання завідомо недостовірної інформації, а також недодержання встановлених законом строків надання інформації, документів, судової справи (її копії), розгляд якої закінчено, Вищій раді правосуддя, її органу, члену Вищої ради правосуддя або дисциплінарному інспектору Вищої ради правосуддя тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ненадання або несвоєчасне надання відповіді на подання Вищої ради правосуддя про виявлення та притягнення до відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [158].

Таким чином, зважаючи на здійснений аналіз окремих нормативно-правових актів, доктринальних джерел та практики застосування згаданих статей Кримінального кодексу від 5 квітня 2001 року, можемо дійти таких висновків. По-перше, норми ст. 112, 344, 346 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року передбачають відповідальність за дії суб'єктів державної влади вказаних у диспозиціях згаданих статей, а об'єктом виступають визначені функції згаданих суб'єктів, які реалізуються шляхом виконання повноважень, серед яких названо Голову чи членів Вищої ради правосуддя. По-друге, варто підтримати позицію окремих науковців щодо сумнівності криміналізації дій визначених у ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року з огляду на наявність ст. 188⁻³²

Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, яка передбачає відповідальність менш сувору за схожі дії. Підтвердженням низької ефективності згаданої статті є аналіз Єдиного звіту про кримінальні правопорушення та, зокрема, його Розділу 1 «Загальні відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування», який засвідчує, що за період із січня 2020 по травень 2022 року обліковано лише одне кримінальне правопорушення, причому без вручення повідомлення про підозру [120]. По-третє, встановлено, що ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, яка передбачає відповідальність за перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя конкурує зі ст. 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. А тому, вважаємо, в ст. 344 має бути виключено положення про Голову та члена Вищої ради правосуддя. Натомість, за умов наявності ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року пропонуємо доповнити її положенням щодо «дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя». Така пропозиція обґрунтовується необхідністю осучаснення норм Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року та приведенням його у відповідність із чинним законодавством на зразок ст. 188⁻³² Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. Вважаємо, що доцільність такої пропозиції полягає у законодавчих змінах, що привели до формування Служби дисциплінарних інспекторів як самостійного структурного підрозділу, який утворюється для реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів та діє за принципом функціональної незалежності від Вищої ради правосуддя. При цьому чинне законодавство визначає дисциплінарних інспекторів як обов'язкових учасників дисциплінарних проваджень, які здійснюють попередню підготовку дисциплінарних матеріалів. Відтак, перешкоджання їх діяльності може призвести до призупинення або ж порушень принципу об'єктивності та повноти в розгляді дисциплінарних матеріалів.

Переходячи до розгляду спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя процесуального характеру, зазначимо, що цей вид спеціально-юридичних гарантій спрямовано на забезпечення формування цілісного механізму системи гарантування статусу шляхом фіксації процедурних положень, які визначають процес реалізації матеріальних гарантій. А тому до процесуальних гарантій можна віднести:

- визначений порядок реалізації покладених повноважень;
- установлений порядок прийняття рішень;
- оскарження рішень, дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя в судовому порядку [476, с. 86].

Нормативною основою встановленого порядку реалізації повноважень Вищою радою правосуддя є Конституція України, Закон України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, Регламент Вищої ради правосуддя, який затверджений рішенням Ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 (з наступними змінами та доповненнями) та деякі інші акти. Саме названі нормативні акти визначають порядок реалізації повноважень Вищої ради правосуддя шляхом деталізації окремих процедурних аспектів. Зупинимось на окремих із них. Зокрема, зазначається, що Вища рада правосуддя діє у пленарному складі, якщо інше не встановлено законом. А для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів Вища рада правосуддя утворює Дисциплінарні палати з числа членів Вищої ради правосуддя (ст. 26 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Засідання Вищої ради правосуддя та Дисциплінарних палат проводяться відкрито, а закриті засідання може проводитись у виняткових випадках, за наявності на те підстав. Засідання Вищої ради правосуддя у пленарному складі та засідання Дисциплінарної палати є повноважним, якщо в ньому бере участь більшість від складу Вищої ради правосуддя або Дисциплінарної палати відповідно. Засідання Вищої ради правосуддя у пленарному складі, на якому розглядається питання щодо внесення

подання про призначення судді на посаду, є повноважним, якщо в ньому бере участь не менше чотирнадцяти членів Вищої ради правосуддя. При цьому звертаємо увагу, що Вища рада правосуддя була не дієздатна майже рік з 22 лютого 2022 року саме з причин відсутності необхідного кворуму [129].

Щодо рішень Вищої ради правосуддя та її органу, то вони ухвалюються більшістю членів Вищої ради правосуддя чи органу Вищої ради правосуддя з числа членів, які беруть участь у засіданнях. При цьому, у спеціальному приміщенні (нарадчій кімнаті) рішення Вищої ради правосуддя, її органів ухвалюється в разі, якщо: здійснення розгляду у відкритому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом; для запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у розгляді дисциплінарної справи.

У спеціальному приміщенні (нарадчій кімнаті) не можуть бути присутні інші особи, крім членів Вищої ради правосуддя, які мають право голосу при ухваленні рішення. За наявності окремої думки члена Вищої ради правосуддя щодо рішення, ухваленого у дисциплінарній справі, або рішення за скаргою на рішення Дисциплінарної палати щодо дисциплінарної відповідальності судді або відповідного органу щодо дисциплінарної відповідальності прокурора, така окрема думка викладається у письмовій формі і додається до матеріалів справи, про що головуючий повідомляє на засіданні. Зміст окремої думки оголошенню на засіданні не підлягає. Окрема думка оприлюднюється разом із повним текстом рішення (ст. 34 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Окремо хотілося б акцентувати увагу на оскарженні рішення Вищої ради правосуддя та її органу. В попередньому розділі вже йшлося про оскарження рішень Вищої ради правосуддя та її органу в контексті дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, проте варто звернути увагу на те, що коло питань, які підлягають оскарженню, значно ширше. Отож, рішення Вищої ради правосуддя може бути оскаржене до Верховного Суду протягом тридцяти днів з дня його ухвалення. Голова

Верховного Суду не може брати участі у перегляді Верховним Судом рішень Вищої ради правосуддя. Порядок та підстави оскарження рішення Вищої ради правосуддя визначаються законом. Підстави оскарження окремих рішень Вищої ради правосуддя визначаються також законом. Оскарження рішення Вищої ради правосуддя не зупиняє його виконання, якщо інше не визначено законом. Рішення Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя може бути оскаржено до Вищої ради правосуддя (ст. 35 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року).

Детальніше питання оскарження рішень, дій та бездіяльності Вищої ради правосуддя передбачені в Кодексі адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року, який визначає особливості провадження у згаданих категорій справ. Відповідно до ст. 266 згаданого Кодексу, правила цієї статті поширюються на розгляд адміністративних справ щодо: 1) законності дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя; 2) законності актів Вищої ради правосуддя; 3) законності рішень Вищої ради правосуддя, ухвалених за результатами розгляду скарг на рішення її Дисциплінарних палат.

Також зазначається, що адміністративні справи щодо законності дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя та її актів розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження Верховним Судом у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів. За наслідками розгляду адміністративних справ Верховний Суд може визнати акт Вищої ради правосуддя протиправним та нечинним повністю або в окремій його частині та визнати дії чи бездіяльність Вищої ради правосуддя протиправними, зобов'язати Вищу раду правосуддя вчинити певні дії.

Судом апеляційної інстанції у справах, що розглядаються, є Велика Палата Верховного Суду. Судове рішення Верховного Суду у таких справах набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги судове рішення Верховного Суду, якщо

його не скасовано, набирає законної сили після набрання законної сили рішенням Великої Палати Верховного Суду за наслідками апеляційного перегляду.

Крім того, на рішення Вищої ради правосуддя, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, може бути подана скарга до Великої Палати Верховного Суду. Така скарга розглядається за правилами касаційного провадження. Велика Палата Верховного Суду за наслідками розгляду справи щодо оскарження рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, може скасувати оскаржуване рішення Вищої ради правосуддя або залишити його без змін. У випадку скасування судом рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, Вища рада правосуддя розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно (ст. 266 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року).

Деякі особливості судової практики з питань оскарження рішень Вищої ради правосуддя та її органу відзначив Р.О. Куйбіда в «Огляді виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини у групі справ «Олександр Волков проти України» протягом 2014–2020 р. р.» під егідою Офісу Ради Європи. Зокрема зазначається, що подання про звільнення судді як вид дисциплінарного стягнення вносить Дисциплінарна палата і розглядає Вища рада правосуддя лише після розгляду Вищою радою правосуддя скарги на це дисциплінарне рішення, якщо воно було оскаржене. При цьому рішення Вищої ради правосуддя за наслідками розгляду скарги може бути оскаржене суддею до Великої палати Верховного Суду, а рішення про звільнення – до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. Це регулювання може затягувати в часі остаточне вирішення питання. А тому запропоновано зменшити кількість юридичних процедур для остаточного вирішення питань щодо судді: подання про звільнення має вирішуватися в одному засіданні із розглядом скарги на рішення дисциплінарної палати, а оскарження цього рішення Вищої ради правосуддя має відбуватися у Великій палаті Верховного Суду. Крім того, варто наділити Велику

палату Верховного Суду повноваженням відразу вживати заходів для відновлення прав незаконно покараного судді – від поновлення на роботі (зобов'язати відповідний суд поновити у штаті) до відшкодування недоотриманих коштів [263].

Важливо зазначити, що позиція Вищої ради правосуддя, висловлена у Щорічній доповіді Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» за 2020 рік з питання оскарження рішень Вищої ради правосуддя та її органу передбачає необхідність розглянути можливість передання апеляційного оскарження рішень Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя до Великої Палати Верховного Суду з метою економії часу щодо розгляду та зменшення стадійності розгляду дисциплінарних справ [340].

Таким чином, додатково аргументується та підтверджується наша позиція щодо оптимізації судових процедур з питань розгляду скарг на рішення Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя, а також законності дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя та її актів і запровадження Дисциплінарної палати у складі Верховного Суду з метою оперативного розгляду відповідних справ.

Висновки до розділу 5

Узагальнивши дослідження загальносоціальних та спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, маємо всі підстави запропонувати такі підсумкові положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції:

1. Гарантії як загальносоціальні, так і спеціально-юридичні – це заходи політичного, матеріального, організаційного, ідеологічного, правового та іншого змісту, які взаємопов'язані та системно відображають стан політичного, економічного, соціального, духовного, правового й іншого розвитку суспільства і держави, рівень правової свідомості населення й розвитку державних інституцій.

А тому гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це юридично визначені, взаємопов’язані, загальносоціальні та спеціально-правові, міжнародні та вітчизняні умови, засоби та способи, які сприяють фактичному втіленню статусу Вищої ради правосуддя, передбаченого Конституцією та іншими нормативними актами України й забезпечують його утвердження, реалізацію, охорону, захист та відновлення в разі порушення.

2. Найбільш збалансованою класифікацією конституційно-правових гарантій Вищої ради правосуддя буде їх розподіл на загальносоціальні та спеціально-юридичні, що забезпечує можливість системно охопити весь комплекс умов, засобів та способів, які сприяють фактичному втіленню всіх елементів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

3. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це система взаємопов’язаних, формалізованих умов, засобів та способів, які забезпечують фактичне втілення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в суспільстві та державі в межах політичної, економічної, соціальної та ідеологічної сфер суспільного життя.

4. Під політичними гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя слід розуміти політику держави, яка спрямована на формування демократичного устрою, забезпечення народовладдя та розподілу владних повноважень між гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, утвердження пріоритету прав та свобод людини. Додатково до політичних гарантій можна віднести конституційні положення про те, що: чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст. 9); правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19);

судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації й визначається законом. Суд утворюється, реорганізовується й ліквідовується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя (ст. 125); незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (ст. 126); закріплено конституційний статус Вищої ради правосуддя (ст. 131).

5. Соціальними гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є сукупність закріплених конституційними нормами умов і засобів, що забезпечують єдність соціального простору, який визначає та забезпечує існування соціальної держави. До соціальних загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя належать такі, які передбачають, що: члени Вищої ради правосуддя з числа суддів та прокурорів відряджаються до Вищої ради правосуддя із збереженням за ними посад, які вони обіймали на момент обрання (призначення) членами Вищої ради правосуддя, на час виконання повноважень; розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя встановлюється у розмірі посадового окладу судді Верховного Суду, а розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду; виплата винагороди членам Вищої ради правосуддя проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України; члену Вищої ради правосуддя, який не є суддею, надається відпустка та допомога на оздоровлення.

6. Економічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя утворюють матеріальний базис та формують передумови розвитку суспільних відносин шляхом розвитку системи економічних свобод,

забезпечення економічного плюралізму та посилення захисту форм власності, що відображають їхній зміст та функціональну спрямованість. До економічних загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя належать положення, що вона: є юридичною особою, видатки на її утримання визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України; здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України; погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду; знаходиться у місті Києві.

7. Ідеологічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це передбачена конституційно-правовими нормами сукупність умов, способів та засобів, які визначають сукупність загальнолюдських цінностей, які формують необхідний рівень правосвідомості її членів щодо виконання вимог законності, дотримання прав та свобод людини й спрямовані на розбудову демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства. До ідеологічних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя належать такі: члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів як складової професійної етики члена Вищої ради правосуддя; члени Вищої ради правосуддя мають відповідати критерію політичної нейтральності; члени Вищої ради правосуддя складають присягу; Вища рада правосуддя у зв'язку з реалізацією визначених законом повноважень бере участь у міжнародному співробітництві, у тому числі взаємодіє з іноземними закладами, установами та організаціями з питань правосуддя, може бути членом відповідних міжнародних асоціацій.

8. Досліджені загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя мають визначальний вплив на можливості його забезпечення,

оскільки включають у себе як готовність суспільства і держави переймати демократичні цінності розбудови правової держави та громадянського суспільства, так і окремі юридично визначені соціальні та економічні засоби захисту зазначеного статусу. Крім того, досліджені загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя носять екстериторіальний характер, а тому, за умови дотримання загальнодемократичних засад розвитку держави та суспільства, є всі підстави говорити про можливість екстраполяції таких гарантій відносно органів, які є відповідними Вищій раді правосуддя у зарубіжних країнах.

9. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це система діалектично пов'язаних та взаємообумовлених правових умов, засобів та способів матеріального й процесуального спрямування, що передбачені нормами Конституції України, міжнародних та інших національних нормативно-правових актів, націлених на забезпечення належної реалізації складових елементів статусу згаданого органу.

10. Розподіл спеціально-юридичних гарантій на матеріально-правові та процесуально-правові є оптимальним і дає можливість здійснити повний, комплексний та об'єктивний аналіз змісту зазначених гарантій. Матеріально-правові гарантії формалізуються утвердженням у матеріальних нормах права, які, в свою чергу, містять окремі складові елементи правового статусу такі як правосуб'єктність, принципи, повноваження. А процесуально-правові гарантії покликані встановити ефективний механізм організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони та захисту конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

11. Під матеріально-правовими гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя пропонуємо розуміти сукупність нормативних положень, які закріплюють основні правові умови, засоби та способи забезпечення, реалізації, охорони, захисту статусу та відновлення в разі його порушення. До матеріально-правових гарантій слід віднести: визначений порядок призначення (обрання) членів Вищої ради правосуддя, який забезпечується представниками органів державної

влади та громадянського суспільства; передбачені вимоги до членів Вищої ради правосуддя, які покликані забезпечити функціональну якість (обрання/призначення високопрофесійних членів) та інституційну незалежність (унеможливлення впливу) Вищої ради правосуддя; установлений строк повноважень членів Вищої ради правосуддя та обмеження щодо кількості каденцій як важливий запобіжник щодо усунення передумов для узурпації владних повноважень; вказані підстави звільнення та припинення повноважень членів Вищої ради правосуддя, які призначені для убезпечення членів Вищої ради правосуддя при здійсненні визначених повноважень; передбачені принципи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя як визначальні засади статусу цього органу; подано перелік повноважень, згідно з місцем та роллю Вищої ради правосуддя в системі органів суддівського врядування, та зафіксовано права й обов'язки її членів; положення про незалежність членів Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та неприпустимість будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання; встановлено юридичну відповідальність за порушення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

12. Юридична відповідальність є важливою складовою системи спеціально-юридичних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя, вона виступає ефективною складовою механізму відновлення в разі порушення згаданого статусу. Однак для з'ясування її сутності та забезпечення реальності важливо реалізувати такі висновки: 1) норми ст. 112, 344, 346 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року передбачають відповідальність за дії суб'єктів державної влади, вказаних у диспозиціях згаданих статей, а об'єктом виступають визначені функції згаданих суб'єктів, які реалізуються шляхом виконання повноважень, серед яких вказані Голова чи члени Вищої ради правосуддя; 2) є недоречною криміналізація дій, визначених у ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, з огляду на наявність ст. 188⁻³² Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, яка передбачає відповідальність менш сувору за схожі дії; 3) ст. 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, яка передбачає

відповідальність за перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, конкурує зі ст. 344 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року, а тому, вважаємо, зі ст. 344 слід виключити положення про Голову та члена Вищої ради правосуддя, а натомість, чинну редакцію статті 351⁻² Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року пропонуємо доповнити її положенням щодо «дисциплінарного інспектора Вищої ради правосуддя».

13. Процесуально-правові гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя спрямовано на забезпечення формування цілісного механізму системи гарантування статусу шляхом фіксації процедурних положень, які визначають процес реалізації матеріальних гарантій. А тому до процесуальних гарантій можна віднести: визначений порядок реалізації покладених повноважень; установлений порядок прийняття рішень; оскарження рішень, дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя у судовому порядку.

ВИСНОВКИ

Узагальнивши порівняльний аналіз конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, маємо всі підстави запропонувати такі підсумкові положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції:

1. Відсутність цілісного, комплексного науково-конституційного дослідження, яке було б присвячене системному, безпосередньому та цілеспрямованому аналізу конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, наочно демонструє його актуальність. Актуальними напрямками дослідження є: а) порівняльно-правове дослідження правового статусу відповідних органів у зарубіжних країнах; б) обсяг і зміст повноважень Вищої ради правосуддя; в) процесуальні аспекти реалізації визначених повноважень; г) підстави і порядок оскарження рішень на виконання повноважень Вищої ради правосуддя; д) можливість оптимізації системи гарантій статусу.

2. Доктрина конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах – це система наукових поглядів, переконань, концепцій українських та зарубіжних учених у галузі юридичних наук, а також інших гуманітарних наук у сфері пізнання та інтерпретації формальних, сутнісних та змістовних її характеристик.

3. Методологія дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це система предметно обумовлених методологічних принципів, підходів, загальнонаукових, спеціальних та власно-юридичних методів, які зумовлюють комплексний характер осмислення предмета дослідження та опису його результатів. Методологія даного дисертаційного дослідження включає: 1) методологічні принципи: плюралізму, системності, всебічності, об'єктивності, історизму, детермінізму, відповідності; 2) філософсько-світоглядні підходи: антропологічний, системний, аксіологічний, історичний, функціональний,

порівняльний; 3) методи: а) загальнонаукові: діалектичний, герменевтичний, синергетичний, формально-логічні (узагальнення, угруповання, аналізу, синтезу, дедукції, індукції), системно-структурний, логіко-семантичний; б) спеціальні: статистичний, модельний, прогностичний; в) власно-юридичні: порівняльно-правовий, історико-правовий, інтерпретаційний, формально-юридичний та інші.

4. Відповідні Вищій раді правосуддя в Україні органи є в багатьох країнах Європи та світу: у Франції, Італії, Португалії, Румунії, Молдові, Єгипті, Алжирі та ряді інших країн існує Вища рада магістратури; у Колумбії – Вища рада суддівського корпусу; у Болгарії, Сербії, Сирії, Саудівській Аравії, Вірменії, Казахстані – Вища судова рада; у Польщі – Національна рада судівництва; в Албанії, Андоррі, Бельгії, Грузії – Вища рада юстиції (правосуддя); у Турецькій Республіці – Вища рада суддів і прокурорів; в Угорщині, Хорватії – Національна судова рада; в Республіці Словенія та Словаччині – Судова рада; в Іспанії – Генеральна рада судової влади; в Республіці Македонія – Судова рада Республіки тощо. У переважній більшості відповідні органи мають назву, яка співзвучна з Судовою радою або Вищою судовою радою. Таке формулювання точніше відображає ту роль, яку відіграє Вища рада правосуддя в Україні.

5. Здійснений аналіз історико-правових актів та історії України з початку ХХ ст. надав можливість констатувати, що органів, які нагадували б за своїм статусом Вищу раду магістратури Франції, Італії чи Румунії, в Україні не існувало. Процес фактичного становлення Вищої ради правосуддя розпочався з проголошення незалежності України у 1991 році, що зумовило виокремлення кількох основних етапів, а саме: 1-й (1991–1996 рр.) – формування нормативних передумов для утворення Вищої ради правосуддя; 2-й (1996–1998 рр.) – конституційне і законодавче закріплення та фактичне утворення Вищої ради юстиції; 3-й (1998–2016 рр.) – трансформація правового статусу Вищої ради юстиції; 4-й (2016 – по теперішній час) – утворення Вищої ради правосуддя з подальшим реформування її статусу.

6. Міжнародні акти з питань функціонування судових рад не передбачають загальних принципів щодо чисельності членів згаданих рад та терміну їхніх повноважень. Ці питання визначає законодавець з урахуванням особливостей території держави, державного устрою, судоустрою та завдань, які поставлені перед зазначеними судовими радами. Проте рекомендовано впровадити в національне законодавство положення про наявність у складі судових рад викладачів права та представників адвокатури, щоб реалізувати принципи прозорості та широкого представництва. При цьому прокурори не повинні входити до складу таких рад, якщо вони не належать до того самого юридичного стану, що й судді. Представники президента, міністерства юстиції не повинні головувати в раді. Головуючого в судовій раді рекомендовано обирати більшістю голосів з числа його членів. У роботі судової ради не повинні переважати представники виконавчої та законодавчої влади.

7. Кадрові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні передбачають: а) формування суддівського корпусу; б) участь у професійній кар'єрі суддів; в) участь у формуванні окремих органів та установ судової влади та їхніх посадових осіб.

8. У переважній більшості кадрові повноваження з питань призначення суддів на посади судові ради розділяють з іншими органами (Бельгія, Польща, Монголія). Існують випадки, коли суддів на посади призначають безпосередньо судові ради (Марокко, Хорватія, Болгарія). В одних країнах кадрові повноваження судових рад поширюються виключно на суди (Молдова, Польща, Словенія), в інших – на суди та прокуратуру (Бельгія, Італія, Іспанія, Румунія), а в деяких – на суди, прокуратуру та слідство (Болгарія). В окремих випадках існує два рівнозначні склади судової ради: один наділяється повноваженнями щодо суддів, а інший – щодо прокурорів (Португалія, Франція).

9. Повноваження щодо внесення подань про призначення суддів на посади, надане Вищій раді правосуддя в Україні, мають також судові ради багатьох країн: Андорри, Бельгії, Болгарії, Угорщини, Іспанії, Італії, Ірландії, Ісландії, Монголії, Нідерландів, Пакистану, Польщі, Португалії, Румунії, Словенії, Туреччини, Франції

тощо. При цьому питання призначення суддів на посади та деякі аспекти суддівської кар'єри пов'язані з просуванням по службі вирішується шляхом обрання суддів, що переважно здійснює парламент (Коста-Ріка, Сальвадор та Словенія), і призначення, яке може здійснювати або президент республіки/глава держави (Греція, Ліберія, Норвегія, Словаччина, Чехія та Естонія) або уряд (Австралія, Данія та Швеція) або сама судова рада (Болгарія, Марокко, Хорватія). У більшості парламентських систем глава держави зобов'язаний діяти відповідно до того, що запропонувала судова рада, парламент або обидва ці органи. У деяких країнах президент республіки зберігає за собою дискреційне повноваження не дотримуватися рекомендації ради суддів (Литва).

10. Регламентація порядку встановлення, дослідження та оцінювання Вищою радою правосуддя обставин (підстав) для відмови у внесенні подання про призначення на посаду судді потребує конкретизації. Адже запровадження чітких підстав, за яких Вища рада правосуддя може не погодитися з рекомендацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і навести свої причини відмови внесення Президентові України подання про призначення на посаду судді, має на меті запобігти чи стати пересторогою для ухвалення Вищою радою правосуддя свавільних рішень.

11. Проведення з питань дисциплінарної відповідальності судді можуть здійснювати: а) судові ради (Азербайджан, Бахрейн, Грузія, Мавританія, Марокко, Португалія, Того та Хорватія); б) аналогічні їм незалежні органи – Канцелярія Радника з дисциплінарних питань (Боснія та Герцеговина); Комітет суддів та магістратів (Мальта); Судовий дисциплінарний комітет (Республіка Корея); в) національні суди (Боснія та Герцеговина, Данія, Йорданія, Коста-Ріка, Литва, Непал, Норвегія, Польща, Сальвадор, Північна Ірландія, Філіппіни, Чехія та Естонія).

12. Національне законодавство України закріпило комбінований підхід щодо організації дисциплінарного провадження стосовно суддів, що передбачає можливість судового перегляду, хоча й в обмеженому вигляді, рішень Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя, рішень Вищої ради правосуддя з питань притягнення суддів

до дисциплінарної відповідальності. При цьому функції з організації попередньої перевірки інформації, викладеної в скаргах та порядку відкриття дисциплінарного провадження, покладаються на Службу дисциплінарних інспекторів. У зарубіжних країнах перевіркою інформації скажника можуть займатися: а) комісії судових рад (Вірменія, Іспанія, Литва, Молдова, Франція, Португалія); б) особливі дисциплінарні інспектори (Болгарія, Польща); в) передбачений виключно судовий порядок перевірки та розгляду скарг (Естонія, Словенія); г) судова рада, яка засідає в якості дисциплінарного суду (Вірменія, Молдова, Франція, Португалія).

13. Запропоновано доповнити частину 1 статті 59 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року та пункт 18.6 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року положенням, викладеним у такій редакції: «Подання про надання згоди на утримання під вартою чи арештом стосовно судді, який затриманий під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, розглядається протягом 24 годин після надходження подання у межах строку, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України».

14. Організаційно-розпорядчі повноваження передбачають можливість Вищої ради правосуддя в Україні: а) затверджувати: Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління; Положення про Службу судової охорони; Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя і т. д.; б) погоджувати: Типові положення про апарат суду; рішення про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України та визначення їх кількості; Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; в) визначати: кількість суддів у суді; граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у тому числі її територіальних управлінь.

15. Затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів має належати виключно Вищій раді правосуддя як

органу якому Державна судова адміністрація України підзвітна, і ці нормативи вона повинна виконувати в межах своїх повноважень. До того ж участь Державної судової адміністрації України в реалізації повноваження щодо кількості суддів у суді (крім Верховного Суду) варто виключити, виходячи з того, що Вища рада правосуддя має можливості для його реалізації самостійно.

16. Запропоновано внести зміни до Законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року та «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року в частині передачі Вищій раді правосуддя для одноособової реалізації повноважень, які стосуються затвердження нею Положення про Державну судову адміністрацію України та типового положення про її територіальні управління, погодження рішень про утворення територіальних управлінь Державної судової адміністрації України, та визначення їх кількості, а також визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України, в тому числі її територіальних управлінь. Зазначене є правильним, співмірним та логічним, оскільки: а) спрощує процедуру прийняття рішень з окреслених питань; б) стаття 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року передбачає, що Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя; в) така пропозиція виглядає абсолютно справедливою з огляду на внесені законодавцем зміни до вищезазначених Законів щодо визначення кількості суддів у суді.

17. Організаційно-фінансові повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, наявність яких зумовлена міжнародними стандартами та чинним національним законодавством у сфері реалізації функцій головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності, участі у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України та узгодження перерозподілу бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду, у визначеному порядку.

18. Підставою для виділення організаційно-фінансових повноважень Вищої ради правосуддя в Україні стали певні передумови, а саме: а) питання організації фінансування судової влади та її окремих органів має власну специфіку щодо предмета правового регулювання; б) виокремлення окремого напрямку обумовлено наявністю низки міжнародних стандартів у цій сфері; в) законодавство кожної окремої держави передбачає індивідуальний підхід до повноважень судових рад у частині забезпечення фінансування судової влади як обов'язкової складової її незалежності. Зокрема, у Болгарії Вища судова рада обговорює проект бюджету судової влади, подає його до Ради Міністрів для включення до проекту Закону про Державний бюджет Республіки Болгарія та контролює його виконання. У Вірменії Вища судова рада затверджує кошториси своїх видатків, а також витрат судів; вносить до Уряду свою бюджетну заявку та бюджетну заявку судів для включення в установленому законом порядку до проекту державного бюджету; затверджує та представляє в Уряді свої програми середньострокових витрат та програму середньострокових витрат судів; розподіляє кошти резервного фонду судів. В Азербайджані Судово-правова рада вносить пропозиції щодо матеріально-технічного забезпечення та фінансування судів.

19. Організаційно-комунікаційні повноваження Вищої ради правосуддя – це сукупність прав та обов'язків, реалізація яких спрямована на досягнення транспарентності судової влади загалом та Вищої ради правосуддя зокрема, шляхом надання повної, об'єктивної і належної інформації щодо діяльності та взаємодії з іншими органами та установами системи правосуддя, органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства у визначених законом межах.

20. Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» має включати звіти про діяльність Державної судової адміністрації України та Служби судової охорони як підзвітних органів та інших органів системи правосуддя. З урахуванням вказаного така Доповідь повинна називатись «Щорічна доповідь Вищої ради правосуддя з питань незалежності суддів

та діяльності органів і установ системи правосуддя», що носитиме фундаментальний, програмний характер та сприятиме посиленню конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя.

21. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це система взаємопов’язаних, формалізованих умов, засобів та способів, які забезпечують фактичне втілення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя у суспільстві та державі в межах політичної, економічної, соціальної та ідеологічної сфер суспільного життя.

22. Під політичними гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя слід розуміти політику держави, яка спрямована на формування демократичного устрою, забезпечення народовладдя та розподілу владних повноважень між гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, утвердження пріоритету прав та свобод людини. До політичних гарантій віднесено конституційні положення про те, що: чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації й визначається законом і т. д.

23. Соціальними гарантіями конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя є сукупність закріплених конституційними нормами умов, засобів та способів, що забезпечують єдність соціального простору, який визначає та забезпечує існування соціальної держави. До соціальних загальносоціальних гарантій віднести такі, які передбачають, що: члени Вищої ради правосуддя з числа суддів та прокурорів відряджаються до неї із збереженням за ними посад, які вони обіймали на момент обрання (призначення) на час виконання повноважень; розмір винагороди члена Вищої ради правосуддя встановлюється у розмірі посадового окладу судді

Верховного Суду, а розмір винагороди члена, який є суддею, дорівнює сумі його суддівської винагороди, якщо така сума перевищує розмір посадового окладу судді Верховного Суду; виплата винагороди членам Вищої ради правосуддя проводиться за рахунок коштів Державного бюджету України; члену Вищої ради правосуддя, який не є суддею, надається відпустка та допомога на оздоровлення.

24. Економічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя утворюють матеріальний базис та формують передумови розвитку суспільних відносин шляхом розвитку системи економічних свобод, забезпечення економічного плюралізму та посилення захисту форм власності, що відображають їхній зміст та функціональну спрямованість. До економічних загальносоціальних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні віднесено положення про те, що вона: є юридичною особою, видатки на її утримання визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України; здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України.

25. Ідеологічні загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це передбачена конституційно-правовими нормами сукупність умов, способів та засобів, які визначають сукупність загальнолюдських цінностей, формують необхідний рівень правосвідомості її членів щодо виконання вимог законності, дотримання прав та свобод людини й спрямовані на розбудову демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства. До ідеологічних гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя віднесено такі: члени Вищої ради правосуддя у своїй діяльності та поза її межами повинні дотримуватися встановлених для судді етичних стандартів як складової професійної етики; члени Вищої ради правосуддя мають відповідати критерію політичної нейтральності; члени Вищої ради правосуддя складають присягу.

26. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя – це система діалектично пов’язаних та взаємообумовлених правових умов, засобів та способів матеріального й процесуального характеру, що передбачені нормами Конституції України, міжнародних та інших національних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення належної реалізації складових елементів статусу згаданого органу. Передбачено розподіл спеціально-юридичних гарантій на матеріально-правові та процесуально-правові.

27. Матеріально-правові гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні формалізуються шляхом утвердження в матеріальних нормах права, які, в свою чергу, містять окремі складові елементи правового статусу, такі як правосуб’єктність, принципи, повноваження, гарантії. А процесуально-правові гарантії досліджуваного статусу спрямовано на забезпечення формування цілісного механізму системи гарантування статусу шляхом фіксації процедурних положень, які визначають процес реалізації матеріальних гарантій. А тому до процесуальних гарантій можна віднести: визначений порядок реалізації покладених повноважень; установлений порядок прийняття рішень; оскарження рішень, дій чи бездіяльності Вищої ради правосуддя у судовому порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абасов Г. Г. Гарантії прав місцевого самоврядування в Україні: поняття та специфічні ознаки. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 81–86.
2. Агарков О. А. Соціально-політичний маркетинг: постановка проблеми. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2011. Вип. 5. С. 73–76.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова)]. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови (1970–1980) : [сайт]. URL: <http://sum.in.ua/-217>
5. Аналіз стратегії судової реформи від Офісу Президента. *Фундація DEJURE* : [сайт]. URL: <https://dejure.foundation/library/analiz-stratehii-sudovoi-reformy-vid-ofisu-prezydenta>
6. Ануфрієв М. І. Вищий заклад освіти МВС України : наук.-практ. посіб. Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. 369 с.
7. Армаш Н. О. Поняття і сутність компетенції як елемента адміністративно-правового статусу керівника органу виконавчої влади. *Вісник Академії митної служби України*. Серія : Право. 2009. № 2 (3). С. 48–53.
8. Архипова Є. О., Дмитренко Н. О. Ефективна комунікація між органами державної влади та громадськістю як умова розвитку демократичного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 1. С. 92–96.
9. Багатомовний юридичний словник-довідник / [І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін.]. Київ : Київський ун-т, 2012. 543 с.
10. Баєва Л. В., Назаренко П. Г. Класифікація принципів судової влади в Україні: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2017. № 28. С. 19–22.

11. Бакаянова Н. М. Про значення Щорічної доповіді Вищої ради правосуддя «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 29 жовт. 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 17–19.
12. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2017. 487 с.
13. Балинська О. М., Яценко В. А. Синергетика як методологічна парадигма юридичних досліджень. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 4. С. 3–12.
14. Бангалорські принципи поведінки суддів : прийняті 19 трав. 2006 р. ; схв. резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 лип. 2006 р. № 2006/23. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
15. Барабаш Ю. Г. Дихотомія правової, демократичної та соціальної державності – тонка грань українського конституціоналізму. *Право України*. 2010. № 7. С. 24–32.
16. Баран А. В. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. № 2, т. 7. С. 33–41.
17. Бахновська І. П., Сова Ю. В. Загальнолюдські принципи права як універсальні нормативні засади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 14–17.
18. Бахновська І. П., Слободиська О. А. Юридична природа соціальної справедливості як складова частина принципу справедливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. № 64. С. 180–184.
19. Безпалова О. І, Мандичев Д. В. Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення діяльності господарських судів України. *Науковий*

вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 4. С. 39–48.

20. Безусий В. В. Окремі питання правового статусу людини в державі. *Форум права*. 2009. № 2. С. 44–49.

21. Бернюков А. М. Герменевтичний аналіз тлумачення-застосування права як кінцевого етапу здійснення правосуддя. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 1. С. 35–40.

22. Бисага Ю. М. Актуальні трансформації конституційних принципів в умовах сьогодення. *Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 22 червня 2021 р.). Ужгород, 2021. С. 94–96.

23. Бисага Ю. М., Дешко Л. М. Методологія дослідження конституційного права звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 21. С. 14–16.

24. Бисага Ю. М., Дешко Л. М. Міждисциплінарність як умова розв'язання комплексної проблеми щодо конституційного права кожного звертатися до міжнародних судових установ та міжнародних організацій. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 18–21.

25. Бистрик Г. М. Контрольно-наглядова діяльність як форма правової діяльності органів державної влади. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2009. Вип. 46. С. 115–123.

26. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8 (107). С. 26–30.

27. Білокур Є. І. До питання про статус Вищої ради правосуддя України як квазісудового органу. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса,

2018. Т. 2. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10906/BILOKUR%20YE%20I.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

28. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2010. 20 с.

29. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт: методологічні підходи до дослідження. *Правова держава*. 2009. Вип. 20. С. 110–117.

30. Бондар О. Г. Контрольно-наглядова діяльність у сільському господарстві України: аграрно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 ; 12.00.07. Київ, 2015. 504 с.

31. Бондар О. Г. Поняття контрольно-наглядової діяльності як основа дослідження контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 251–255.

32. Бондаренко О. В. Принципи проведення конституційної модернізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. № 40, т. 1. С. 36–39.

33. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра, 2015. 372 с.

34. Борко А. Л. Щодо системи принципів організації судової системи України. *Митна справа*. 2012. № 6, ч. 2, кн. 2. С. 450–456.

35. Борко А. Л. Поняття та ознаки принципів судової системи. *Форум права*. 2012. № 3. С. 50–55.

36. Боровицький О. А. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради правосуддя : дис. ... д-ра філос. : 081. Вінниця, 2020. 247 с.

37. Боровицький О. А. Суддівське врядування та суддівське самоврядування як гарантія незалежності судової влади. *Університетські наукові записки*. 2019. Т. 2, № 3 (71). С. 367–377.

38. Бородін І. Л. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантії реалізації. *Право України*. 2001. № 12. С. 32–34.
39. Ботвінов Р. Г. Методологія дослідження публічної служби особливого призначення. *Аспекти публічного управління*. 2017. № 12, т. 5. С. 42–49.
40. Бринзанська О. В. Реформування судової системи у Республіці Польща: можливість врахування в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 6. С. 104–109.
41. Бринцев В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.
42. Бунін Є. О. Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України: аналіз складу злочину та питання кваліфікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.
43. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
44. Вапнярчук Н. М. До питання про інститут трудової дисципліни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. № 24, т. 2. С. 169–172.
45. Вапнярчук Н. М. Особливості правового забезпечення професійного розвитку працівників у зарубіжних країнах. *Право та інновації*. 2018. № 3 (23). С. 122–127.
46. Василько І. В. До проблеми визначення принципів забезпечення трудових прав працівників, які працюють у роботодавців – фізичних осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 82–86.
47. Васильченко О. П. Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2015. 467 с.

48. Ватаманюк Л. В. Особливості організаційно-правового забезпечення Вищої ради правосуддя. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : зб. тез IX Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2020 р.). Львів, 2020. С. 45–47.

49. Ващук О. М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2003. Вип. 22. С. 320–326.

50. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.

51. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2012. 992 с.

52. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ : Перун, 2002. 1440 с.

53. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1040 с.

54. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел.]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

55. Виризуб О. І. Використання методів адміністративного менеджменту на підприємстві. *Наука – виробництву, 2016* : зб. тез доп. І наук. конф. студ. і магістрантів (м. Кіровоград, 14 квіт. 2016 р.). Кіровоград, 2016. С. 20–22.

56. Висновок № 10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства : схв. на 8 засіданні КРЄС в Страсбурзі, від 21–23 листоп. 2007 р. 15 с. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf

57. Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів щодо позиції судової влади та її відносин з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії : прийнятий 16 жовт. 2015 р. 21 с. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf

58. Висновок № 190 (1995) Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо заявки України на вступ до Ради Європи : прийнятий 26 верес. 1995 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590)

59. Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема питання етики, несумісної поведінки та безсторонності : прийнятий 19 листоп. 2002 р. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU02286>

60. Висновок № 588/2010 щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» : схв. Венеціанською комісією на 84-му пленарному засіданні 15–16 жовт. 2010 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a31#Text

61. Висновок Венеціанської комісії щодо проекту змін до Конституції України в частині правосуддя : затв. Конституційною комісією 4 верес. 2015 р. (CDL-AD(2015)027). *Вища кваліфікаційна комісія суддів України* : [сайт]. URL: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/visnovok%2026.pdf>

62. Висновок Верховного Суду України на проект Закону України «Про Вищу раду правосуддя», реєстр. № 5180 від 23 верес. 2016 р. *Верховний Суд України* : [сайт]. URL: <https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/b58056fd9c7f6dc4c225745700474565/2719e5f2e829a67dc225804400367892?OpenDocument>

63. Висоцький В. М. Структура конституційно-правового статусу політичних партій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 3–6.

64. Вища рада магістратури Португалії. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/factsheets/csm_portugal.pdf

65. Вища рада правосуддя вимушена зупинити розгляд дисциплінарних справ. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vyshcha-rada-pravosuddya-vymushena-zupynyty-rozglyad-dyscyplinarnyh-sprav>

66. Вища рада правосуддя ухвалила публічне звернення щодо порядку затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. URL: <http://www.vru.gov.ua/news/1956>

67. Вільгушинський М. Й. Суди загальної юрисдикції як суб'єкти соціальної взаємодії: адміністративно-правове дослідження : монографія. Київ : Київський ун-т, 2013. 415 с.

68. Вісник Державних Законів для всіх земель УНР. 1919. Вип. 5.

69. Волинка К. Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2000. 16 с.

70. Волошин Ю. О. Принцип. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. П–С. С. 110–111.

71. Волошина І. В. Конституційно-правовий статус дитини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2016. 237 с.

72. Волощук О. Т. Повноваження Президента України щодо судової влади. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 578. Правознавство. С. 46–50.

73. Волощук О. Т. До проблеми втілення ідей правового реалізму в правових позиціях Конституційного Суду України. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-теор. конф. (м. Київ, 17 лист. 2012 р.). Київ, 2012. С. 50–51.

74. Гавриленко Д. А. Государственная дисциплина: сущность, функции, значение / под ред. А. П. Шергина. Минск : Наука и техника, 1988. 326 с.

75. Галайденко Т. В. Актуальні проблеми забезпечення незалежності судової влади України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 1. С. 42–48.

76. Гаращук В. М. Контроль та нагляд в державному управлінні : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 176 с.

77. Гарсія-Саян Д. Доповідь Спеціального доповідача з питань незалежності суддів і адвокатів. Док. ООН № A/HRC/38/38 (2018). *Official Document System of the United Nations* : [сайт]. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/122/83/PDF/G1812283.pdf?OpenElement>

78. Гацелюк В. О. Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України: аналіз дотримання принципів криміналізації. *Наше право*. 2017. № 3. С. 57–66.

79. Глущенко С. В. До питання про конституційно-правовий статус державного органу. *Адвокат*. 2012. № 6. С. 28–33.

80. Голобутовський Р. З. Вища рада правосуддя як суб'єкт кадрового забезпечення судів. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 110–113.

81. Голобутовський Р. З. Класифікація суб'єктів адміністрування публічною службою в органах судової влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх. справ*. 2019. № 1. С. 57–61.

82. Головащенко О. С. Поняття та ознаки соціальної держави. *Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації* : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. семінару (м. Харків, 14 жовт. 2016 р.). Харків, 2016. С. 25–35.

83. Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, вітчизняний і зарубіжний досвід їх формування : монографія. Київ : ГАМ, 2009. 356 с.

84. Гончаренко О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Вищої ради юстиції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. 2009. 20 с.

85. Гончаренко О. В. Вища рада юстиції в системі органів державної влади. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 3. С. 6–17.

86. Гончарук Ю. Г. Реформування судової влади в Україні в світлі євроінтеграції та міжнародного досвіду. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 24–25 жовт. 2019 р.). Чернівці, 2019. С. 206–209.

87. Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. 448 с.
88. Гребеньков Г. В., Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень : наук.-практ. посіб. / Донецький юрид. ін-т МВС України. Донецьк : Цифрова типографія, 2012. 202 с.
89. Грибенко О. М. Розбудова вітчизняної судової системи доби Української Центральної Ради (червень 1917 – квітень 1918 рр): історичний аспект. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2014. № 1. С. 14–17.
90. Гринюк В. О., Старенький О. С. Проблемні питання повідомлення про підозру судді у кримінальному провадженні. *Право України*. 2017. № 12. С. 82–94.
91. Грищук В. К. Окремі проблеми суддівського самоврядування в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 24–25 жовт. 2019 р.). Чернівці, 2019. С. 16–18.
92. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00.12. Львів, 2008. 16 с.
93. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Методологія порівняльних досліджень в Україні: філософсько-правовий аспект. *Право України*. 2013. № 9. С. 117–137.
94. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти) / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Дакор, 2000. 506 с.
95. Гусарев С. Д. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 47–51.
96. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 655 с.
97. Дахова І. І. Структура конституційно-правового статусу уряду. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 13. С. 38–46.

98. Дегтярьова С. В. Поняття та сутність правового статусу суб'єктів державного регулювання в агропромисловій сфері. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 5, т. 1. С. 150–154.

99. Демидюк О. Б. Засади взаємодії Вищої ради правосуддя як органу судової влади з іншими органами влади. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 29 жовт. 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 29–31.

100. Депа Ю.-М. Р. Правова сутність і теоретико-правова конструкція легітимації державної влади. *Науковий вісник ЛДУВС*. Серія : Юридична. 2016. № 4. С. 3–14.

101. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

102. Дешко Л. М. Конституційне право на звернення до міжнародних судових установ та міжнародних організацій: порівняльно-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ. 2017. 479 с.

103. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918–1920. Документи і матеріали : у 2 т. Київ : Ви-во ім. Олени Теліги, 2006. Т. 2. 744 с.

104. Дідич Т. О. Теоретико-методологічні засади правоутворення : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2018. 588 с.

105. Дніпров О. С. Компетенція як елемент правового статусу органів виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 861. С. 257–262.

106. Дніпров О. С. Спеціальні принципи функціонування виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2017. № 884. С. 108–112.

107. Добош З. А. Особливості становлення та розвитку Вищої ради правосуддя в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7, № 2. С. 278–287.

108. Добреєв М. В. Конституційні гарантії права власності. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 1. С. 25–30.

109. Довбня С. О. Методологічні засади дослідження проблеми вітчизняного досвіду програмно-методичного забезпечення ігрової діяльності дітей дошкільного віку. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Психолого-педагогічні науки. 2011. № 4. С. 32–35.

110. Долежан В. В., Полянський Ю. Є. Судовій владі – надійну конституційну основу. *Юридичний вісник*. 2015. № 3. С. 169–172.

111. Доповідь Спеціального доповідача з питань незалежності суддів і адвокатів Рада з прав людини ООН. Тридцять восьма сесія 18 черв. – 6 лип. 2018 року. ООН : [сайт]. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/HRC/38/38>

112. Душек Н. М. Методологія дослідження проблеми механізму правоутворення. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2015. № 6. С. 25–28.

113. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.] ; Львів. регіон. ін.-т держ. упр. Нац. акад. держ. управління при Президентові України. Львів : ЛПІДУ НАДУ, 2011. Т. 8. Публічне врядування / [наук.-ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) та ін.]. 630 с.

114. Євдокимов В. О. Вища рада юстиції на шляху становлення. *Весы Фемиды*. 1999. № 1 (12). С. 53–54.

115. Євдокимов В. О. Кому довірити суддівську мантию. *Юридичний вісник України*. 1999. № 3. С. 1–2.

116. Європейська Хартія про статус суддів : прийнята 10 лип. 1998 р. *Судова влада України* : [сайт]. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>

117. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.
118. Єгорова В. С. Гарантії діяльності суддів судів загальної юрисдикції. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія : Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 1. С. 135–139.
119. Єдаменко І. В. Адміністративно-правові засади функціонування суддівського самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 230 с.
120. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
121. Жаровська І. М. Генезис принципу легітимності державної влади та проблеми його впровадження у сучасному суспільстві. *Європейські перспективи*. 2012. № 4 (1). С. 19–23.
122. Завадський Й. С., Осовська Г. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : Кондор, 2006. 356 с.
123. Загальна (Універсальна) хартія судді : ухв. Центральною Радою Міжнародної Асоціації суддів в Тайпеї (Тайвань) від 17 листоп. 1999 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j63
124. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
125. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков, В. П. Пастухов, О. Д. Тихомиров]. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 317 с.
126. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. вищ. навч. закл. / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2010. 584 с.
127. Законотворча діяльність : словник термінів і понять / за ред. акад. НАН України В. М. Литвина. Київ : Парламентське видавництво, 2004. 344 с.

128. Записка з міжнародних стандартів і рекомендованої практики дисциплінарного провадження щодо суддів / Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини. Варшава, 23 груд. 2018 р. URL: https://www.osce.org/files/341_JUD_KAZ_27Dec2018_ru.pdf

129. Заява Вищої ради правосуддя. *Фейсбук* : [сайт]. URL: <https://www.facebook.com/highcouncilofjustice/posts/320370866800027>

130. Испания. Конституция и законодательные акты / [пер. с исп.]. М. : Прогресс, 1982. 351 с.

131. Италия. Конституция и законодательные акты / [ред. кол.: Г. В. Барабашев, О. А. Жидков и др.]. М. : Прогресс, 1988. 392 с.

132. Івакін О. А. Об'єктивність як неодмінний принцип пізнання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 29. С. 99–102.

133. Ігонін Р. В. Адміністративно-правове забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 488 с.

134. Ігонін Р. В. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради юстиції як критерій її позиціонування в системі поділу державної влади в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 121–125.

135. Іноземцева К. О. Кадрова політика в системі судоустрою як основа якісного правосуддя. *Правові новели*. 2019. № 8. С. 76–81.

136. Інформаційне роз'яснення щодо підстав та порядку застосування до суддів дисциплінарної відповідальності згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів». *Міністерство юстиції України* : [сайт]. URL: <https://minjust.gov.ua/m/informatsiynе-rozyasnennya-schodo-pidstav-ta-poryadku-zastosuvannya-do-suddiv-distiplinarnoi-vidpovidalnosti-zgidno-iz-zakonom-ukraini-pro-sudoustriy-i-status-suddiv>

137. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2019 р. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/statistics/informaciyno-analitychnyy-zvit-pro-diyalnist-vyshchoyi-rady-pravosuddya-u-2019-roci>
138. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2020 р. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/statistics/informaciyno-analitychnyy-zvit-pro-diyalnist-vyshchoyi-rady-pravosuddya-u-2020-roci>
139. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2021 р. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/statistics/informaciyno-analitychnyy-zvit-pro-diyalnist-vyshchoyi-rady-pravosuddya-u-2021-roci>
140. Ісаков М. Г. Поняття, публічно-правові засади та значення державного контролю в економічній сфері. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. 2012. Т. 17, вип. 7. С. 163–164.
141. Історія філософії : словник / за заг. ред. В. І. Ярошовця. Київ : Знання України, 2006. 1200 с.
142. Калініченко В. В. Правовий статус Вищого господарського суду України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2015. 207 с.
143. Камінська І. В. Незалежність суду як засада організації судової влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2016. 214 с.
144. Кампо В. М. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158–170.
145. Картузова І. О. Дисциплінарна відповідальність державних службовців : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 1999. 18 с.
146. Кархут Р. В. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 231 с.
147. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46.

148. Кириченко Ю. М. Поняття та структура адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 2. С. 41–47.
149. Клімова Г. П. Права і свободи людини в Україні: класифікація, гарантії реалізації. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. Вип. 11. С. 184–193.
150. Кобзева Т. А., Рожков С. В. Питання статусу Вищої ради правосуддя. *Приватне та публічне право*. 2019. № 4. С. 194–197.
151. Кобрусєва Є. А. Адміністративний контроль і нагляд як адміністративно-правові гарантії прав громадян на мирні зібрання. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 134–141.
152. Коваленко К. В. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права*. 2008. № 2. С. 231–236.
153. Ковальчук В. Б. До легітимації державної влади через демократичні вибори: досвід вітчизняного конституціоналізму. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2010. № 47. С. 138–143.
154. Ковальчук С. О. Механізм застосування тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 51–60.
155. Ковальчук Т. І. Загальні принципи права. *Енциклопедія сучасної України* [електронна версія] / [ред. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.] ; НАН України ; НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. Т. 10. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=15141
156. Ковачева Д., Христова К. Процеси реформування судових систем з акцентом на прозорість, громадянську участь та комунікацію: доповідь експертів робочої групи з регіонального діалогу щодо реформи судової системи у країнах

Східного партнерства. Страсбург, 26 верес. 2016. 51 с. URL: <https://rm.coe.int/1680700fd0>

157. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

158. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 7 груд. 1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

159. Козленко В. Г. Види гарантій діяльності Національного антикорупційного бюро України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 1. С. 98–102.

160. Козюбра М. І., Кравчук В. М., Романюк Я. М. Правосуддя, суміжні правові інститути та правоохоронна діяльність. *Національна безпека і оборона*. 2015. № 4–5. С. 49–54.

161. Козюбра Н. И. Понятие и структура методологии юридической науки. *Методологические проблемы юридической науки* : сб. науч. тр. / отв. ред. Н. И. Козюбра ; АН УССР ; Ин-т государства и права. Київ, 1990. С. 5–19.

162. Козюбра Н. И. Социалистическое право и общественное сознание. Киев : Наук. думка, 1979. 207 с.

163. Колісник Г. О. Консолідуюча сила становлення громадянського суспільства та його вплив на легітимність та ефективність державного управління. *Державне будівництво*. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_43

164. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

165. Колодій А. М., Халюк С. О. Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29, № 3. С. 268–289.

166. Колодій О. А. Поняття народу та його співвідношення з населенням та нацією. *Правове регулювання економіки* : зб. наук. пр. / відп. ред. А.М. Колодій. 2017. № 16. С. 43–53.

167. Колодій О. А. Загальносоціальні гарантії конституційно-правового статусу Українського народу: поняття та ознаки. *Правове регулювання економіки* : зб. наук. пр. / відп. ред. А. М. Колодій. 2019. № 18. С. 34–43.

168. Колодій А. Ф. Концепція публічного (нового) врядування в її застосуванні до демократичних і перехідних систем. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_10_3

169. Колодій А. М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер. 2003. 336 с.

170. Комарова Ю. М. Адміністративно-правовий статус Національного антикорупційного бюро України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 229 с.

171. Конвенція про захист прав і основних свобод людини із поправками, внесеними відповідно до положень Протоколу № 11 : проголошена в Римі, 4 листоп. 1950 р. *Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій*. Київ : Сфера. 2002. 413 с.

172. Константий О. В. Інститут несумісності посади судді зі здійсненням іншої діяльності. *Вісник Верховного Суду України*. 2005. № 12. С. 32–35.

173. Конституційне право України : мультимед. навч. посіб. / [А. М. Колодій, Б. В. Калиновський, Н. А. Пелих. Т. О. Кулик, С. О. Халюк та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020.

174. Конституційне право України: прагматичний курс : навч. посіб. / [М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан, В. О. Міхальов та ін.] ; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова. Одеса : Юрид. літ., 2017. 256 с.

175. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції

України : укладено 8 черв. 1995 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 18. Ст. 133.

176. Конституція Бельгії : прийнята 17 лют. 1994 р. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/belgium.pdf>

177. Конституція Болгарії : прийнята 12 лип. 1991 р. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/bulgaria.pdf>

178. Конституція Бразилії : прийнята 5 жовт. 1988 р. *WIPO Lex* : [сайт]. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/267224>

179. Конституція Вірменії : прийнята 5 лип. 1995 р. *Президент Республіки Вірменія* : [сайт]. URL: <https://www.president.am/ru/constitution-2015/>.

180. Конституція Греції : прийнята 11 черв. 1975 р. *Електронна бібліотека НБУВ* : [сайт]. URL: <http://nbuviar.gov.ua/asambleya/constitutions.php>

181. Конституція Грузії : прийнята від 24 серп. 1995 р. зі змінами. *Законодавчий вісник Грузії* : [сайт]. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36>

182. Конституція Ірландії : прийнята 29 груд. 1937 р. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/ireland.pdf>

183. Конституція Королівства Іспанії : прийнята 27 груд. 1978 р. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <http://legalns.com/download/books/cons/spain.pdf>

184. Конституція Литовської Республіки : прийнята 25 жовт. 1992 р. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/lithuania.pdf>

185. Конституція Марокко : прийнята 29 лип. 2011 р. *WIPO Lex* : [сайт]. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/180780>

186. Конституція Монголії : прийнята 13 січ. 1992 р. *Legalinfo.mn* : [сайт]. URL: <https://legalinfo.mn/mn/detail/367>

187. Конституція незалежної України : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, Ю. С. Шемшученко, В. О. Євдокимова. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Спілка юристів України, 2000. 428 с.

188. Конституція Португалії : прийнята 2 квіт. 1976 р. *WIPO Lex* : [сайт]. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/179405>

189. Конституція Республіки Албанія : прийнята 21 жовт. 1998 р. зі змінами. *WIPO Lex* : [сайт]. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/9481>

190. Конституція Республіки Білорусь від 15 берез. 1994 р. зі змінами. *Законодавство Республіки Білорусь* : [сайт]. URL: https://kodeksy-by.com/konstitutsiya_rb/111.htm

191. Конституція Республіки Казахстан : прийнята 30 серп. 1995 р. зі змінами. *Akorda.kz* : [сайт]. URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitution

192. Конституція Республіки Молдова : прийнята 29 лип. 1994 р. зі змінами. *Lex Justice. Md* : [сайт]. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>

193. Конституція Республіки Франція : прийнята від 4 жовт. 1958 р. зі змінами. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/france.pdf>

194. Конституція Словенії : прийнята 23 груд. 1991 р. *Правова бібліотека legalns.com* : [сайт]. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/slovenia.pdf>

195. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

196. Конституція України : проект. *Голос України*. 1996. 20 березня (№ 52 (1302)).

197. Конституція Української Народної Республіки : прийнята 29 квіт. 1918 р. *Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України*. Київ, 1992. С. 73–80.
198. Конституція Хорватії : прийнята 22 груд. 1990 р. *WIPO Lex* : [сайт]. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/246241>
199. Концепція судово-правової реформи в Україні : затв. постановою Верховної Ради України від 28 квіт. 1992 р. № 2296-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 30. Ст. 426.
200. Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 54–58.
201. Корчевна Л. О., Короленко І. М. Створення Вищої ради правосуддя України в контексті посилення незалежності судової влади. *Вісник Одеського національного університету. ім. І. І. Мечникова*. Серія : Правознавство. 2019. Т. 24, вип. 2 (35). С. 49–57.
202. Костицький В. В. Багатолике право. Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади. *Юридичний вісник України*. 2011. 10–16 вересня (№ 36). С. 6 ; 17–23 вересня (№ 37). С. 6.
203. Костицький М. В. Ключові підходи до методології пізнання української історико-правової дійсності. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. Вип. 12. С. 12–17.
204. Костицький М. В., Чміль Б. Ф. Філософія права : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 336 с.
205. Косткіна Ю. О. До питання визначення Вищої ради правосуддя як квазісудового органу. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 1. С. 144–151.
206. Косткіна Ю. О. Правовий статус Вищої ради правосуддя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2018. 20 с.

207. Косткіна Ю. О. Правовий статус Вищої ради правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2018. 264 с.
208. Косткіна Ю. О. Взаємодія Вищої ради правосуддя з органами державної влади, органами суддівського самоврядування та іншими суб'єктами права. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 139–146.
209. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. [2-е вид.]. Київ : Атіка, 2002. 480 с.
210. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. [3-тє вид., виправл. та доповн.]. Київ : Атіка, 2004. 512 с.
211. Кравчук В. М. Поняття конституційної правосуб'єктності. *Історико-правовий часопис*. 2013. № 2. С. 71–74.
212. Кравчук В. М. Поняття та структура конституційно-правового статусу суддів в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 18 : Економіка і право. 2011. Вип. 14. С. 95–101.
213. Кравчук В. М. Проблемні аспекти конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2016. № 3 (14). С. 19–26.
214. Кравчук В. М. Вимоги, які пред'являються до суддів, як елемент їхнього конституційно-правового статусу: порівняльно-правовий аналіз. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2012. № 1. С. 58–61.
215. Кравчук В. М. Конституційно-правовий статус як проблема теорії конституційного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2010. Вип. 14, ч. 1. С. 138–141.
216. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
217. Крупчан О. Д. Органи виконавчої влади: питання компетенції : монографія. Київ : КНЕУ, 2012. 255 с.

218. Крусян Р. А. Реформування системи судоустрою України: досвід, сучасність, тенденції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2018. 242 с.
219. Крусян А. Р. Конституційно-правові засади діяльності Вищої ради юстиції. *Вища рада юстиції – 15 років діяльності*. Київ, 2013. С. 127–130.
220. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с.
221. Кульчицька О. В. Конституційно-правовий депутатських фракцій Верховної Ради України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 23 с.
222. Кунєв Ю. О. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема. *Право України*. 2009. № 11. С. 118–123.
223. Курганський О. В. До питання щодо суддівського врядування. *Творчий шлях вченого: до 80-річчя професора В. В. Долежана* / відп. ред. Н. М. Бакаянова. Одеса, 2018. С. 152–154.
224. Кухта М. М. Конституційно-правові засади формування корпусу професійних суддів: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2019. 189 с.
225. Кучук А. М. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 116–120.
226. Леськів С. Р. Правовий статус суддівського самоврядування України в контексті забезпечення професійних прав суддів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Львів, 2016. 196 с.
227. Лукаш Т. В. Справедливий суд як критерій ефективності механізму захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2020. 252 с.
228. Луць Л. А. Сучасні правові системи світу : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 247 с.

229. Малашенкова Т. М. Принципи дисциплінарної відповідальності судді у практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 151–154.

230. Малашенкова Т. М. Я думаю, що на нас не можна вплинути. *Юридична газета online*. 2015. 09 грудня (№ 49 (495)). URL: <https://yur-gazeta.com/interview/-ya-dumayu-shcho-na-nas-ne-mozhna-vplinuti--chlen-vryu-tetyana-malashenkova.html>

231. Малихіна Я. А. Юридичні гарантії за трудовим законодавством України. *Форум права*. 2007. № 2. С. 133–138.

232. Малишкіна Н. О. Правові гарантії функціонування системи стримувань та противаг у взаємовідносинах вищих органів державної влади в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 61–64.

233. Малярєнко В. Т. Правосуддя. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2003. Т. 5. П – С. С. 50–51.

234. Мандичев Д. В. Місце Вищої Кваліфікаційної Комісії суддів та Вищої ради правосуддя в організації роботи господарських судів. *Право і безпека*. 2017. № 2. С. 43–47.

235. Марія Д. Чівініні. Порівняльний аналіз ролі рад з питань правосуддя в законодавчому процесі в окремих державах–членах ради Європи. Ліворно, жовтень, 2015. 18 с. URL: <https://rm.coe.int/168048a5ad>

236. Маркус Б. Зіммер. Аналіз структури управління судовою системою України та пропозиції на її вдосконалення. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». 15 жовтня 2020. 52 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_ZimmerMB_Improvement_of_Judicial_Governance_ukr.pdf

237. Марушій О. А. Сутність законності у сфері державного управління та гарантії її дотримання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 824. С. 65–70.

238. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана : теорія та практика : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 450 с.
239. Марчак В. Я. Окремі проблеми формування суддівського корпусу в розрізі судової реформи в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24–25 жовт. 2019 р.) / ЧНУ. Чернівці, 2019. С. 24–27.
240. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Статус Вищої ради юстиції в контексті законодавчих пропозицій. *Життя і право*. 2004. № 1. С. 28–32.
241. Мережко А. А. Юридическая германевтика и методология права. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 159–162.
242. Михайленко О. Р. Статус Генерального прокурора України: історія, теорія і сучасність. *Юридична Україна*. 2003. № 2. С. 20–25.
243. Мищак І. М. Діяльність Вищої ради правосуддя як основа оновлення системи судочинства в Україні. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2021. № 3 (83). С. 3–7.
244. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права / Міжнародні документи ООН з питань прав людини. Київ : УПФ ; Право, 1995. 40 с.
245. Мінченко Р. М. Принцип справедливості як основний критерій взаємодії особистості та державної влади. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 42. С. 21–26.
246. Мірошниченко Ю. Р. Конституційно-правове забезпечення народовладдя в Україні : монографія. Київ : Фенікс, 2012. 360 с.
247. Міхневич Л. В. Конституційне право зарубіжних країн (основна частина) : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ. 2005. 164 с.
248. Мозоль В. В. Адміністративно-правовий статус посадової особи податкової міліції (організаційно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 206 с.

249. Монреальська універсальна декларація щодо незалежності правосуддя. (Перша світова конференція щодо незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.). *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU83323>

250. Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2011. 485 с.

251. Муза О. В. Розвиток адміністративного судочинства в умовах конституційних і законодавчих змін. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 24–25 жовт. 2019 р.). Чернівці, 2019. С. 143–146.

252. Музика І. В. Проблема легальності та легітимності норм права у соціологічному праворозумінні: історико-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 31–35.

253. Назаров І. В. Правовий статус Вищої ради юстиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2005. 200 с.

254. Назаров І. В. Принципи побудови судової системи : монографія. Харків : ФІНН, 2009. 144 с.

255. Незалежність. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

256. Неновски Н. Право и ценности / [пер. с болг.; вступ. ст. и пер. В. М. Сафронова] ; под ред. В. Д. Зорькина. М. : Прогресс, 1987. 248 с.

257. Нестор Н. В. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за діяльністю судів (суддів) в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 40 с.

258. Нестор Н. В. Опыт осуществления контроля за деятельностью судов (судей) постсоветских стран и возможности его использования в Украине. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2019. № 4 (38). С. 78–81.

259. Нор В. Т, Білостоцький С. М. Захист незалежності судів і самостійності суддів у діяльності Національної ради судівництва Республіки Польща: досвід для України. *Вісник Львівського університету*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 61. С. 442–451.

260. Обрусна С. Ю. Зарубіжний досвід судового управління та можливості його використання при реформуванні судової системи України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 4. С. 52–73.

261. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 33 с.

262. Обрусна С. Ю. Теоретико-методологічні засади судового управління: щодо постановки проблеми. *Форум права*. 2010. № 2. С. 339–342.

263. Огляд виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини в групі справ «Олександр Волков проти України» протягом 2014–2020 рр. Київ, серпень, 2020. 51 с. URL: <https://rm.coe.int/analysis-of-the-execution-volkov-group-cases-ukr/1680a06971>

264. Окрема думка судді Конституційного Суду України Мельника М. І. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності доопрацьованого законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам ст. 157 і 158 Конституції України. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na02d710-16#Text>

265. Окунєв І. С. Загально-теоретичні засади правового статусу суб'єкта права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.

266. Олійник А. Ю. Конституційні свободи людини і громадянина та їх забезпечення в Україні : монографія. Київ : КНУТД, 2018. 371 с.

267. Олійник А. Ю., Гусарєв С. Д., Слюсаренко О. Л. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

268. Олійник Я. Б., Кононенко О. Ю., Мельничук А. Л. Методологічні підходи до вивчення формування та розвитку регіональних систем природокористування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Географія*. 2012. № 1 (60). С. 20–24.
269. Омельчук І. В. Теоретико-методологічний потенціал принципу плюралізму в гуманітарно-науковому дискурсі. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 2 (10). С. 99–106.
270. Опаленко Д. А. Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2016. 211 с.
271. Орзіх М. П. Судова влада в механізмі захисту прав людини: доктрина і практика. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. пр. 2002. Вип. 13–14. С. 70–82.
272. Основні принципи незалежності судових органів : схв. резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 лист. та 13 груд. 1985 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201
273. Осовська Г. В. Основи менеджменту : навч. посіб. Київ : Кондор, 2003. 556 с.
274. Остапенко Л. О. Стан адміністративної відповідальності за порушення законодавства в галузі охорони праці в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 824. С. 77–84.
275. Остапенко О. М. Види державного контролю за діяльністю господарських судів. *Митна справа*. 2013. Спец. вип. С. 239–243.
276. Павліченко В. М. Проблеми гармонізації національного нормативно-правового забезпечення праці державних службовців до міжнародного законодавства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2018. 433 с.
277. Палюх Л. М. Проблеми регламентації ознак об'єктивної сторони складу злочину «втручання в діяльність судових органів». *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 262–266.

278. Панова Н. С. Дисциплінарна відповідальність державного службовця як інститут адміністративного права. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* : зб. наук. пр. 2015. Т. 16. С. 342–353.

279. Панчишин А. В. Правовий статус держави: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2014. 20 с.

280. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) : прийняті провідними діячами в галузі правосуддя в LAWASIA, а також судьями з Азії та тихоокеанського регіону в Пекіні від 1 січ. 1995 р. та схвалені на засіданні ради LAWASIA в 2001 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j78#Text

281. Передумови та конституційний процес створення Вищої ради юстиції. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/page/peredumovy-ta-konstytuciynyy-proces-stvorennnya-vryu>

282. Петришин О. В. Демократичні основи правової, соціальної державності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 32–41.

283. Петренко С. А. Методи наукового дослідження у сфері права інтелектуальної власності. *НДІ інтелектуальної власності Національної академії правових наук України* : [сайт]. URL: <http://www.ndiiv.org.ua/ua/library/view-metody-naukovoho-doslidzhennja-v-sferiprava-intelektualnoji-vlasnosti.html>.

284. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Сєверодонецьк, 2018. 228 с.

285. Питання добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення членів Вищої ради правосуддя : указ Президента України від 30 жовт. 2019 р. № 785/2019. *Голос України*. 2019. 1 листопада (№ 209). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/785/2019>

286. Питання конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя : указ Президента

України від 23 лип. 2022 р. № 527/2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. 26 липня (№ 161). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527/2022#Text>

287. Плакса В.І. Участь органів державної влади та суддівського врядування в законодавчому процесі: зарубіжний досвід. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 3. С. 237–242.

288. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілко. Київ : Наук. думка ; Прецедент, 2007. 344 с.

289. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Л. Федоренка. Київ : Ліра-К, 2012. 576 с.

290. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / за ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Юридична думка, 2006. Т. 1. 544 с.

291. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Прецедент, 2009. 344 с.

292. Погребняк С. П. Втілення принципу гуманізму в праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1 (48). С. 33–42.

293. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

294. Політичний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна. Київ : Генеза, 1997. 642 с.

295. Політологічний енциклопедичний словник / [упоряд. В. П. Горбатенко] ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. [2-ге вид., доповн. і перероб.]. Київ : Генеза, 2004. 736 с.

296. Популярна юридична енциклопедія / [В. Г. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

297. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 січ. 2020 р. у справі № 9901/962/18. Провадження № 11-467заі19. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87393457>

298. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 січ. 2021 р., у справі № 9901/286/20. *Vkursi Pro* : [сайт]. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94666777>

299. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 квіт. 2019 р. у справі № 800/551/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81573918>

300. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 берез. 2020 р. у справі № 9901/511/19. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89238404>

301. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 листоп. 2019 р. у справі № 9901/243/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401189>

302. Постанова Великої палати Верховного Суду від 9 квіт. 2018 р. у справі № 800/546/17 (П/9901/293/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74022165>

303. Потіп М. М. Щодо сутності компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 32–35.

304. Починок Б. В. Плюралізм як принцип пост позитивістської філософії науки (стаття перша). *Науковий вісник Чернівецького університету*. Серія : Філософія. 2014. Вип. 706–707. С. 27–30.

305. Пояснювальна записка до Європейської хартії про закон «Про статус суддів» (Модельний кодекс) : ухв. Радою Європи 10 лип. 1998 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a46

306. Приймаченко Д. В., Ігонін Р. В. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С. 57–66.

307. Прилуцький С. В. Вища рада правосуддя – самостійний орган судової влади України!? (актуальні питання новітнього конституційного формату). *Публічне право*. 2017. № 4. С. 9–18.

308. Прилуцький С. В. Конституційна модернізація статусу суддів як шлях у подоланні корупційної залежності судової влади України. *Право України*. 2017. № 1. С. 12–21.

309. Прилуцький С. В. Судові повноваження Вищої ради правосуддя: правове регулювання та перспективи вдосконалення. *Актуальні питання кримінального права, процесу і криміналістики, удосконалення діяльності судових і правоохоронних систем* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сєверодонецьк, 19 трав. 2017 р.). Сєверодонецьк, 2017. С. 315–316.

310. Прилуцький С. В. Недоторканність судді: актуальні проблеми правового регулювання та практики правозастосування. *Правова позиція*. 2018. № 1 (20). С. 111–119.

311. Прилуцький С. В. Суддівське самоврядування як конституційно-правова основа єдності судової влади. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 3. С. 75–80.

312. Прилуцький С. В. Формування корпусу професійних суддів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2003. 223 с.

313. Пришляк Г. Я. Методологія дослідження демократичного контролю в Україні. *Економіка, фінанси, право*. 2013. № 1. С. 35–37.

314. Про судову систему : Закон Республіки Болгарія від 7 серп. 2007 р. № 64. *Bulgaris*: [сайт]. URL: <http://bulgaris.ru/SPosudsisteme/osudsisteme073.html>

315. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

316. Про Високу судову раду : Закон Республіки Сербія («Sl. glasnik RS», br.116/2008, 101/2010, 88/2011 i 106/2015). *Republika Srbija. Visoki savet sudstva* : [сайт]. URL: <https://vss.sud.rs/sr-lat/dokumenti/zakoni>

317. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 черв. 2018 р. № 2447-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>

318. Про Вищу раду магістратури : Закон Республіки Молдова від 19 лип. 1996 р. № 947-XIII. *Законодавство Республіки Молдова* : [сайт]. URL: <http://www.csj.md/content.php?menu=1649&lang=6>

319. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 груд. 2016 р. № 1798-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>

320. Про Вищу Судову Раду Республіки Казахстан : Закон Республіки Казахстан зі змінами на 3 лип. 2020 р. *Adilet.zan.kz* : [сайт]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000436/z150436.htm>

321. Про Вищу судову раду Республіки Узбекистан : Закон Республіки Узбекистан від 28 берез. 2017 р. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IJudiciary/JudicialCouncils/Uzbekistan.pdf>

322. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : Закон України від 14 лип. 2021 р. № 1635-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text>

323. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1401- VIII. *Голос України*. 2016. 29 червня (№ 118).

324. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2128-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#n5>

325. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

326. Про дисциплінарну відповідальність суддів : Закон Молдови від 25 лип. 2014 р. № 178. *Monitorul Oficial*. 2014. Nr. 238–246. Ст. 557. URL: <http://lex.justice.md/ru/354341/>

327. Про загальні суди : Закон Грузії від 4 груд. 2009 р. № 2257-IIс. URL: <https://www.refworld.org.ru/pdfid/548f0a774.pdf>

328. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

329. Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України : Закон України від 2 лют. 1994 р. *Голос України*. 1994. 6 квітня (№ 63). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3911-12#Text>

330. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.

331. Про Національну раду у справах правосуддя Киргизької Республіки : Закон Киргизької Республіки від 15 листоп. 2021 р. *Міністерство юстиції Киргизської Республіки* : [сайт]. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112313?cl=ru-ru>

332. Про незалежність судової влади : постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 13 черв. 2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 6. С. 2–6

333. Про організацію судів загальної юрисдикції : Закон Республіки Польща від 27 лип. 2001 р. № 98. *ISAP. Internetowy System Aktów Prawnych* : [сайт]. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010981070>

334. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

335. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

336. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

337. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : щорічна доповідь Вищої ради правосуддя за 2017 р. Київ, 2018. 231 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2017_rik_.pdf

338. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : щорічна доповідь Вищої ради правосуддя за 2018 р. Київ, 2019. 165 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2018_rik.pdf

339. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : щорічна доповідь Вищої ради правосуддя за 2019 р. Київ, 2020. 160 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf

340. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : щорічна доповідь Вищої ради правосуддя за 2020 р. Київ, 2021. 211 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf

341. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : щорічна доповідь Вищої ради правосуддя за 2018, 2019, 2020 р. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini>

342. Про стан здійснення правосуддя та стан незалежності суддів : рішення Ради суддів України від 13 берез. 2017 р. № 23. *Рада суддів України* : [сайт]. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/>

343. Про статус суддів : Закон України від 15 груд. 1992 р. № 2862-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 8. Ст. 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-12#Text>

344. Про суди : Закон Литовської Республіки від 31 трав. 1994 р. № I-480. *E-seimas.lrs.lt* : [сайт]. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=24tsi3bbb&documentId=382629923aa811e5ba12c1a8b6256595&category=TAD>

345. Про суди і суддів : Закон Республіки Азербайджан від 10 черв. 1997 р. № 310-1Г. *Незалежний Азербайджан* : [сайт]. URL: https://republic.preslib.az/ru_d4-61.html

346. Про Судово-правову раду : Закон Республіки Азербайджан від 28 груд. 2004 р. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8620/file/Azerbaijan_law_judicial_legal%20council_2004_am2007_ru.pdf

347. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

348. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text>

349. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз : монографія / [М. І. Панов, О. Г. Данильян, С. І. Максимов та ін.] ; за ред. М. І. Панова, О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2004. 360 с.

350. Проблеми імплементації змін до Конституції України щодо правосуддя та статусу КСУ / [уклад. В. Мусіяка]. Київ : Заповіт, 2017. 188 с.

351. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. Харків : Консум, 1998. 480 с.

352. Пустовіт Л. О. Контроль. *Словник іноземних слів* : 23000 слів та термінологічних словосполучень / [уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сjuta, Т. В. Цимбалюк]. Київ : Довіра, 2000. 1017 с. (Бібліотека державного службовця. Державна мова і діловодство).

353. Пчелін В. Б. Поняття та сутність кадрів у системі кадрового забезпечення адміністративного судочинства в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 127–132.
354. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. [10-те вид., допов.]. Львів : Край, 2008. 224 с.
355. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
356. Рабінович П. М. Верховенство права (за матеріалами практики Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України). *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 2. С. 3–16.
357. Рабінович П. М. Наука філософії права: до характеристики предмета й методології. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 22–26.
358. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків : Право, 1997. 64 с.
359. Рада суддів Англії та Уельсу. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/factsheets/judges_council_uk_england_and_wales.pdf
360. Рада суддів і прокурорів Туреччини : [сайт]. URL: <https://www.cjp.gov.tr/>
361. Ревер С. В. Вища рада правосуддя: порядок формування та компетенція. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 3. С. 54–61.
362. Регламент Вищої ради правосуддя : затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січ. 2017 р. № 52/0/15-17. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr52_910-17#Text
363. Регламент Європейського суду з прав людини : прийнятий 4 листоп. 1998 р. ; в ред. від 1 листоп. 2003 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text
364. Рекомендації Київської конференції з питань незалежності судової влади в країнах Східної Європи, Південного Кавказу і Центральної Азії (23–25 черв. 2010 р.). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 70–

78. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EU_Standarts_book_web-1.pdf

365. Рекомендація № R (94) 12 Комітету Міністрів державам-членам щодо незалежності, дієвості та ролі суддів. *Вісник Верховного Суду України*. 1997. № 4 (6). С. 10–11.

366. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : ухв. Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листоп. 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

367. Ременяк О. В. Методологічні аспекти дослідження проблематики децентралізації публічної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 196–200.

368. Ржепецька К. М. Стан судових кадрів як фактор, що впливає на ефективність адміністративного судочинства. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2010. № 1, т. 1. С. 420–425.

369. Римський статут Міжнародного кримінального суду : прийнятий 17 лип. 1998 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588

370. Росоляк О. Б. Правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4, ч. 1. С. 65–69.

371. Рубцов В. П., Перинська Н. І. Державне управління та державні установи : навч. посіб. для дистанційного навчання / за ред. Ю. П. Сурміна. Київ : Ун-т «Україна», 2008. 440 с.

372. Рудик В. А. Юридичні гарантії права людини на соціальний захист в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2007. 20 с.

373. Савенко М. Д. Незалежність судді Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2001. № 1. С. 75–83.

374. Самсін І. Л. Кваліфікаційні комісії суддів: курс на реформування. *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 9. С. 6–19.

375. Сарай Р. Д. Особливості методології дослідження інституту парламентських виборів (на прикладі вивчення досвіду парламентських виборів в Україні, Чехії та Словаччині). *Форум права*. 2012. № 4. С. 784–791.

376. Свиридчук Н. П. Юридична відповідальність у механізмі правового регулювання. *Юридичний вісник*. 2011. № 4. С. 24–27.

377. Селіванов В. М. До проблеми розроблення концепції розвитку вітчизняної юридичної науки. *Право України*. 2000. № 7. С. 11–14.

378. Сенченко Н. М., Пророченко В. В. Державна судова адміністрація України як орган, що здійснює забезпечення діяльності судів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 257–260.

379. Серединський В. В. Адміністративно-правове регулювання кадрового забезпечення адміністративних судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 284 с.

380. Серьогін В. О. Конституційне право України : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2010. 368 с.

381. Серьогін В. О. Конституційний принцип гласності у діяльності органів державної влади України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 1999. 20 с.

382. Серьогіна С. Г. Гарантії діяльності Президента України. *Проблеми законності*. 2000. Вип. 45. С. 34–41.

383. Ситник А. С. Заяви Вищої ради правосуддя нівелюють судову реформу. *Національне антикорупційне бюро України* : [сайт]. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/zayavy-vyshchoyi-rady-pravosuddya-/nivelyuyut-sudovu-reformu-artem-sytnyk>

384. Сімутін В. В. Змістоутворюючі засади організації та діяльності механізму сучасної держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2013. № 5. С. 54–57.

385. Сімутін В. В. Принципи механізму сучасної держави: класифікація та правова аргументація. *Юридичний вісник*. 2013. №3. С. 120–125.

386. Скрипнюк О. В., Тихий В. П. Соціальна держава і проблеми забезпечення соціальної безпеки. *Вісник Конституційного Суду України*. 2002. № 2. С. 42–49.

387. Скрипнюк О. О. Реалізація принципу народного суверенітету в Україні: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 212 с.

388. Скрипченко В. О. Незалежність суддів як гарантія законності в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 176–178.

389. Сліпенюк В. В. Забезпечення незалежності суддів як одне із завдань Вищої ради правосуддя. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 19–24.

390. Слободяник Н. С. Вибірність суддів: зарубіжний досвід та перспективи для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. № 33. С. 173–177.

391. Словник української мови : [сайт]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%B4%D0%B5%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

392. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9. С / [ред. тому І. С. Назарова та ін.]. 916 с.

393. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. Г–Ж / ред. тому: П. П. Доценко, Л. А. Юрчук. 550 с.

394. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. І–М / ред. тому: А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 840 с.

395. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6. П–Поїти / ред. тому : А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. 832 с.

396. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 7. Поїхати–Приробляти. 723 с. URL: <http://sum.in.ua/>

397. Смокович М. І. Незалежність судді як складова принципу верховенства права. *Слово Національної школи суддів України*. 2018. № 2 (23). С. 14–25.

398. Собакарь А. О. Характеристика адміністративного нагляду та державного контролю в системі публічного управління. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 270–272.

399. Совгиря О. В. Структура конституційно-правового статусу Кабінету Міністрів України: теоретико-методологічні аспекти. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 4 (12). С. 105–115.

400. Советский энциклопедический словарь. М. : Сов. энциклопедия, 1982. 1599 с.

401. Справа «Денісов проти України» (Denisov v. Ukraine) (Заява № 76639/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 25 верес. 2018 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c96#Text

402. Справа «Куликов та інші проти України» (Kulykov and Others v. Ukraine) (Заяви № 5114/09 та 17 інших) : рішення Європейського суду з прав людини від 19 січ. 2017 р. *European Court of Human Rights* : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-18147>

403. Справа «Олександр Волков проти України» (Oleksandr Volkov v. Ukraine) (Заява № 21722/11) : рішення Європейського суду з прав людини від 9 січ. 2013 р.

European Court of Human Rights : [сайт]. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126884>

404. Справа за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 3 Закону України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» : рішення Конституційного Суду України від 18 верес. 2008 р. № 18-рп/2008. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-08#Text>

405. Справа за конституційним поданням 63 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень статті 18 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (справа щодо припинення повноважень члена Вищої ради юстиції) : рішення Конституційного Суду України від 17 квіт. 2008 р. № 7-рп/2008. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-08#Text>

406. Справа за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) : рішення Конституційного Суду України від 1 груд. 2004 р. № 19-рп/2004. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04#Text>

407. Справа за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII : рішення Конституційного Суду України № 2-р/2020 від 18 лют. 2020 р. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 1–2. С. 159–173.

408. Справа за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої і четвертої статті 1, абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, частини першої статті 31, частини першої статті 32, пункту 2 частини другої статті 33, пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (справа про Закон України «Про Вищу раду юстиції») : рішення Конституційного Суду України від 21 трав. 2002 р. № 9-рп/2002. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-02#Text>

409. Справа за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16 жовтня 2019 року № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII : рішення Конституційного Суду України № 4-р/2020 від 11 берез. 2020 р. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 3. С. 7–22.

410. Справа за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України стосовно внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів на посади (справа про призначення суддів) : рішення Конституційного Суду України від 16 жовт. 2001 р. № 14-рп/2001. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-01#Text>

411. Стаднік О. М. Загальносоціальні та нормативно-правові гарантії реалізації виборчих прав. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 77–81.

412. Стахура Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір громадянина : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 180 с.

413. Степанов С. В. Окремі підходи щодо підготовки суддів: міжнародний досвід. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 10–14.

414. Столович Л. Н. Плюрализм в философии и философия плюрализма. Tallinn : Ingrid, 2005. 336 с.

415. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : проєкт URL: [http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20\(%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82\)%20-%20%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D1%84%20%D0%BD%D0%B0%202021-2023%20\(2021-03\)%20%D0%97%D0%B5.pdf](http://kyiv-heritage.com/sites/default/files/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20(%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82)%20-%20%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D1%84%20%D0%BD%D0%B0%202021-2023%20(2021-03)%20%D0%97%D0%B5.pdf)

416. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : затв. указом Президента України від 11 черв. 2021 р. №231/2021. *Президент України* : [сайт]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>

417. Стрижак А. А. Судове управління в Україні: Теоретичні основи і правове регулювання : монографія. Ужгород : Патент, 2004. 120 с.

418. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / [В. С. Ковальський (керівник авт. колективу), В. Т. Білоус, С. Е. Демський та ін.] ; відп. ред. Я. Ю. Кондратьєв. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 320 с.

419. Судовий кодекс Республіки Вірменія : прийнятий 7 лют. 2018 р. *Парламент Вірменії* : [сайт]. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6166&lang=rus>

420. Сурилов А. В. Теория государства и права : учеб. пособ. Киев ; Одесса : Вища шк. Голов. изд-во, 1989. 439 с.

421. Сурилов А. В., Магарин М. С. К общей теории государства и права : учеб. пособ. Киев, 1971. 103 с.

422. Сухарко А. В. Порядок формування Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2, т. 1. С. 134–137.
423. Сухарко А. В. Система органів суддівського врядування в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 88. С. 128–134.
424. Талько В. В. Судова інспекція: досвід Румунії. *Юридична газета online*. 2018. 28 лютого. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/events/sudova-inspekciya-dosvid-rumuniyi.html>
425. Тарасенко К. В. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2010. 21 с.
426. Тарахонич Т. І. Методологічні підходи та принципи дослідження правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 15–19.
427. Тароєва В. В. Інститути контрольної влади в сучасній Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2010. 219 с.
428. Теоретико-методологічні проблеми визначення юридичних гарантій забезпечення прав та законних інтересів громадян : наук. доп. / кер. автор. кол. Ю.С. Шемшученко. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. 56 с.
429. Теорія держави і права : навч. посіб. / [О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін.]. 2-ге вид.. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 688 с.
430. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : ХНУВС, 2018. 416 с.
431. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
432. Ткаченко Д. В. Підстави та порядок відсторонення суддів за трудовим законодавством України: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2, т. 1. С. 209–217.

433. Ткачук О. І. Юридичні гарантії як елемент правового статусу посадової особи митної служби України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 34. С. 222–230.

434. Тодыка Ю. Н., Яворский В. Д. Президент Украины: конституционно-правовой статус. Харьков : Факт, 1999. 256 с.

435. Толкачова Г. В. Гарантії прав та свобод дитини: поняття, правова природа та їх класифікація. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 65–68.

436. Томкіна О. О. Засади гуманізму як принципу діяльності державного апарату України: європейський контекст. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 54–62.

437. Трубніков В. М., Скакун О. Є. Принцип справедливості з позиції філософії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2015. Вип. 20. С. 13–20.

438. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Урядовий портал* : [сайт]. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/articl?art_id=246581344&cat_id=223223535

439. Удяк В. І. Компетенция органов государственной власти: понятие, сущность, особенности. *Legea Si Viata*. 2013. № 11/2. С. 219–223.

440. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя клопотань про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та продовження строків такого тимчасового відсторонення у 2016–2021 р. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/page/uzagalnennya>

441. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя подань про надання згоди на затримання, утримання під вартою чи арештом суддів у 2016–2021 р. *Вища рада правосуддя* : [сайт]. URL: <https://hcj.gov.ua/page/uzagalnennya>

442. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали : у 2 т. Київ : Наук. думка, 1996. Т. 1. 4 березня – 9 грудня 1917 р. 590 с.

443. Ульяновська О. В. До питання про сутність якісного кадрового забезпечення судів. *Митна справа*. 2014. № 1. С. 8–13.

444. Факас І. Б. Забезпечення незалежності суддів у цивільному судочинстві: стан та шляхи вдосконалення. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) : у 3 т. Одеса, 2020. Т. 2. С. 327–330.

445. Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 3. С. 63–69.

446. Федоренко В. Л. Методологія сучасних конституційно-правових досліджень в Україні : наук. доп. / НАПрН України ; Київ. регіон. центр. Київ, 2015. 64 с.

447. Федоренко В. Л. Теоретичні основи системи конституційного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 549 с.

448. Федорчук А. Б. Імплементация зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання правового статусу суддів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 110–118.

449. Федченко В. М. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності: кримінальний процесуальний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 178–180.

450. Философская энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. М. : Мысль, 1967. Т. 4. 591 с.

451. Философский энциклопедический словарь / [сост. С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев, С. М. Ковалев, Н. М. Ланда]. 2-е изд. М. : Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.

452. Філософія : навч.-метод. посіб. (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : Арал, 2018. 184 с.

453. Фінансування судових органів. Європейська мережа рад з питань правосуддя (ENCJ). 2016. URL:

https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/encj_2015_2016_report_funding_judiciary_adopted_ga.pdf

454. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М. : Юрид. лит., 1974. 351 с.

455. Халюк С. О. Від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя. *Конституція України в умовах сьогодення* : зб. тез наук.-практ. кругл. столу (Київ, 24 черв. 2019 р.) / НАВС. Київ, 2019. С. 211–213.

456. Халюк С. О. Гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичні підходи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2021. № 52. С. 10–14.

457. Халюк С. О. Доктринальні підходи та зміст принципу справедливості в діяльності Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конгр. (Запоріжжя, 1–2 жовт. 2021 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоець ; ЗНУ. Запоріжжя, 2021. С. 241–243.

458. Халюк С. О. Європейська інтеграція України як фактор формування Вищої ради правосуддя. *Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи* : матеріали міжвуз. кругл. столу (Київ, 28 верс. 2017 р.). Київ, 2017. С. 134–136.

459. Халюк С. О. Кадрові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 75–79.

460. Халюк С. О. Конституційна регламентація статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як основа їх незалежності. *International scientific and practical conference «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»* : матеріали наук.-практ. конф. (Польща, Влоцлавек, 9–10 липн. 2021 р.). Влоцлавек, 2021. С. 32–36.

461. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічний аспект. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти* :

матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 січн. 2021 р.). Львів, 2021. Ч. 4. С. 66–68.

462. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2008. 213 с.

463. Халюк С. О. Конституційно-правові засади фінансування судів: окремі проблеми законодавчого регулювання. *Митна справа*. 2013. № 3 (87), ч. 2, кн. 2. С. 341–346.

464. Халюк С. О. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні: теоретико-правий аналіз та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 40–44.

465. Халюк С. О. Міжнародні стандарти як фактор незалежності Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. *Научные исследования: парадигма инновационного развития* : зб. тез наук. праць VI міжнар. наук. конф. (Чехія, Прага, 15 лют. 2021 р.). Прага, 2021. С. 60–63.

466. Халюк С. О. Незалежність як основа конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. *Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 15 жовт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 143–146.

467. Халюк С. О. Організаційні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні: поняття та види. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 31–35.

468. Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 18–22.

469. Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя: теоретико-правова характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 19–22.

470. Халюк С. О. Політичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 126–128.

471. Халюк С. О. Поняття конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 47–49.

472. Халюк С. О. Поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 91. С. 217–222.

473. Халюк С. О. Правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2021. № 3. С. 35–40.

474. Халюк С. О. Принцип законності як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2022 р.) / [ред. кол.: Кузьменко О. В. та ін.]. Київ, 2022. С. 121–124.

475. Халюк С. О. Принципи справедливості та гуманізму як складові елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2021. № 2 (47). С. 20–24.

476. Халюк С. О. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 84–87.

477. Халюк С. О. Структура конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичний аспект. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 4. С. 15–18.

478. Халюк С. О. Вища рада правосуддя та відповідні органи зарубіжних країн – основа незалежності судової влади. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 84–87.

479. Халюк С. О. Історичні передумови утворення Вищої ради правосуддя в Україні та європейський досвід функціонування відповідних органів. *The latest development of the modern legal sciences and education in Ukraine and EU countries : an*

experience, challenges, expectations : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 514–530.

480. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні: доктрина, поняття та елементи : монографія. Київ : Ліра-К, 2022. 444 с.

481. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічні підходи до його дослідження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С. 51–56.

482. Халюк С. О. Методологічні аспекти дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 47, т. 1. С. 40–43.

483. Халюк С. О. Реалізація європейських стандартів у реформі статусу Вищої ради правосуддя України. *Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 17–18 лист. 2020 р.). Київ, 2020. Ч. 2. С. 261–264.

484. Хіміч В. М. Незалежність суддів та організаційні засади забезпечення їх діяльності. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С. 118–123.

485. Хотинська-Нор О. З. Теоретико-правові та праксеологічні засади судової реформи в Україні : дис. ...докт. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2016. 472 с.

486. Центральний Державний Архів Вищих Органів України. Ф. 1115. Українська Центральна Рада. Оп. 1. Оdn. зб. 1. Арк. 169–170.

487. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Міждисциплінарна методологія в контексті права і влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 262–267.

488. Черник Н. С. Християнські засади судочинства періоду Директорії УНР та ЗУНР. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. 2013. № 8. С. 99–104.

489. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / за ред. професора Д. В Чернілевського. Вінниця : АМСКП, 2010. 484 с.

490. Черняк Є. В. Методологічні принципи конституційно-правового дослідження інституту охорони конституції як елементу системи сучасного конституційного права України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 92–98.

491. Чикурлій С. О. Конституційно-правовий статус міністерств України: основні теоретичні питання. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 3. С. 115–118.

492. Чорненький В. І. Система юридичних гарантій здійснення прав і свобод інвалідів в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Право. 2012. № 3–4. С. 59–68.

493. Шапошник А. С., Шлапко Т. В. Визначення місця прокуратури в системі органів державної влади. *Правова позиція*. 2020. № 3 (28). С. 71–75.

494. Швецова Л. А. До питання створення Етичної ради щодо перевірки членів ВРП. *Актуальні проблеми судового права* : матеріали міжнар. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 91–96.

495. Шевченко А. В. До питання про правове регулювання кадрової роботи в судовій системі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 3 (23). С. 115–120.

496. Шевченко А. В. Кадрові процеси в органах судового врядування. *Право та державне управління*. 2020. № 1, т. 1. С. 127–131.

497. Шевченко А.В. Адміністративно-правове забезпечення кадрової роботи в судовій системі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2021. 416 с.

498. Шейна А. М. Аксіологічні засади принципу демократизму у праві. *Наше право*. 2015. № 5. С. 10–17.

499. Шемшученко Ю. С. Повноваження. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / [ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Київ, 2002. Т. 4. П – С. С. 590.

500. Шемшученко Ю. С. Юстиція. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / [ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. Київ, 2004. Т. 6. Т–Я. 768 с.

501. Шипілов Л. М. Народовладдя як основа демократичної держави : монографія. Харків : ФІНН, 2009. 216 с.
502. Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 336 с.
503. Шишкін В. І. Конституційні напрями розвитку структури системи правосуддя України. *Вісник Академії правових наук*. 1996. № 7. С. 78–87.
504. Шляхтун П. П. Конституційне право : словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.
505. Шоптенко С. С. По поводу содержания компетенции правоохранительных органов в сфере административно-юрисдикционной деятельности. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2017. № 4. С. 63–66.
506. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 6. С. 227–230.
507. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 253 с.
508. Щодо критичного стану забезпечення судів, зміцнення незалежності суддів та захисту їх професійних інтересів : рішення XVIII чергового з'їзду суддів України від 11 берез. 2021 р. *Рада суддів України* : [сайт]. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents/124>
509. Щодо стану кадрового забезпечення місцевих судів : рішення Ради суддів України від 3 верес. 2021 р. № 36. *Рада суддів України* : [сайт]. URL: <http://www.rsu.gov.ua/ua/events/risenna-rsu-no-36-vid-03092021-sodo-stanu-kadrovogo-zabezpecenna-miscevih-sudiv>
510. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев ; [ред. кол.: М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.]. М. : Сов. энциклопедия, 1984. 415 с.

511. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. К – М. 792 с.
512. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 4. Н – П. 720 с.
513. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. П – С. 736 с.
514. Юридичний словник / за ред. Б. М. Бабія, Ф. Г. Бурчака, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. [2-ге вид., перероб. і доповн.]. Київ : УРЕ, 1983. 872 с.
515. Юськов Г. М. Гарантії права звернення громадян до державних органів влади в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 22. С. 117–120.
516. Явич Л. С. Общая теория права / под ред. А. И. Королева. Ленинград : ЛГУ, 1976. 285 с.
517. Яковюк І. В. Розвиток концепцій соціально-економічних прав як передумова формування соціальної держави. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. 1998. Вип. 35. С. 22–27.
518. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн : універсальний довідник. Львів : БОНА, 2015. 400 с.
519. Act of National Council of the Judiciary on the 12 May 2011 (Journal of Laws of 17 June 2011). *Krajowa Rada Sądownictwa*. URL: <http://www.krs.pl>
520. Arnaud Martin Le Conseil superieur de la magistrature et l'indépendance des juges. *Revue du droit public et de la science politique en France et a l'étranger*. 1997. P. 741–781.
521. Bałaban A. Krajowa Rada Sądownictwa – regulacja konstytucyjna i rola w systemie władzy sądowniczej [w:] *Sądy i trybunały w konstytucji i praktyce*, pod red. W. Skrzydły, Warszawa, 2005. S.79–88.
522. Bobek M., Kosař D. Global Solutions, Local Damages: A Critical Study in Judicial Councils in Central and Eastern Europe. *Research Paper in Law*. 2013. № 7.

523. Comparative analysis on the High Councils for Judiciary in the EU member states and judicial immunity By Goda Ambrasaitė – Balynienė (Short-Term Expert). October 2015. Goda Ambrasaitė – Balynienė (Short-Term Expert). 31 p.

524. Consejo General del Poder Judicial. URL: <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder-Judicial/Consejo-General-del-Poder-Judicial>

525. Courts Act of Estonia for 19.06.2002 p. RTI 2002, 64, 390. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514022014001/consolide>

526. Dąbrowski S. Niezawisłość sędziów – gwarancje ustrojowe i zagrożenia. *Krajowa Rada Sądownictwa*. 2012. № 2. S.12–15.

527. Deshko L.M. Criteria for the courts compliance with the obligation to provide justification of its décisions. *TEISE*. 2016. № 99. P. 186–193.

528. European Network of Councils for the Judiciary. URL: <https://www.encj.eu>

529. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. *Dziennik Ustaw*. 1997. Nr 78. poz. 483.

530. Krajowej Radzie Sądownictwa. *Dziennik Ustaw*. 2001. №. 100, poz. 1082.

531. Legge 24 marzo 1958 № 195 «Norme sulla costituzione e sul funzionamento del Consiglio superiore della Magistratura». URL: [http://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1958-03-27&atto.codiceRedazionale=058U0195& currentPage=1](http://www.normattiva.it/atto/caricaDettaglioAtto?atto.dataPubblicazioneGazzetta=1958-03-27&atto.codiceRedazionale=058U0195&currentPage=1)

532. Les conseils de la justice en Europe. URL: https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccje/textes/CSMFrance-TR10_fr.pdf.

533. Ley Orgánica № 6/1985, de 1 de julio de 1985, del Poder Judicial. *Boletín Oficial del Estado*. 02.07.1985. № 157.

534. Lipset S. Political Man. – The Social Basis of Politics. N.Y. : Doubleday, 1959. 432 p.

535. Loi organique № 94-100 du 5 fevrier 1994 sur le Conseil superieur de la magistrature. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000364282>

536. Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu. URL: <http://www.jlc.gov.az>.
537. Mikuli P. Rady sądownictwa w Europie. Krajowa Rada Sądownictwa. XX-lecie działalności. Warszawa, 2010. 432 p.
538. Nuno Garoupa, Tom Ginsburg. Judicial Councils and Judicial Independence he. *American Journal of Comparative Law*. 2009. Vol. 57, Issue 1. P. 103–134.
539. О судијама : закон Србије. Службени гласник РС, № 116 од 22 децембра 2008.
540. Pablo José Castillo Ortiz. Councils of the Judiciary and Judges' Perceptions of Respect to Their Independence in Europe. *Hague Journal on the Rule of Law*. 2017. Vol. 9. P. 315–336.
541. Plano J. C., Greenberg M. The American Political Dictionary. N.Y.: Harcourt Brace College Publishers, 1997. 702 p.
542. Report on Independence and Accountability of the Judiciary. ENCJ report 2013–2014. URL: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/workinggroups/independence/encj_report_independence_accountability_adopted_version_sept_2014.pdf
543. S. Khaliuk, A. Kolodiy, I. Pyvovar, O. Kolodiy. Constituional Right of Ownership on Land: Some Aspects of Improving of the Public-Legal Mechanism for Implementation This Right in Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. Denmark, 2020. Issue 2. Vol. 23. P. 71–104.
544. S. Khaliuk. Supreme council of justice and related bodies in foreign countries: typological classification. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa. 2021. № 45, Nr. 2. P. 191–195.
545. S. Khaliuk. The High council of justice and relevant foreign authorities in the process of appointing judges. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa. 2021. № 49, Nr 6. P. 118–122.

546. T. Kulyk, S. Khaliuk, K. Sokh, A. Tsiatkovska. Justice as a condition for implementing Ukraine's European integration course. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 72. P. 474–498.

547. T. Kulyk, M. Stefanchuk, O. Snidevych, S. Khaliuk, P. Kolomiitsev. Constitutionalisation of legislation upon the administration of justice as a manifestation of the rule of law (evidence from Ukraine). *ASTRA Salvensis*. 2022. № 1. P. 367–385.

548. UN Draft Universal Declaration on the Independence of Justice («Singhvi Declaration»). URL: <http://icj.wpengine.netdna-cdn.com/wpcontent/uploads/2014/03/SR-Independence-ofJudges-and-LawyersDraftuniversal-declaration-independence-justice-SinghviDeclarationinstruments1989-eng.pdf>

549. Voermans W., Albers P. Councils for the Judiciary in EU Countries. Strasbourg, 2003. 86 c.

550. Von Bertalanffy L. General System Theory. Foundations, Development, Applications. N. Y., 1968. 289 c. URL: https://monoskop.org/images/7/77/Von_Bertalanffy_Ludwig_General_System_Theory_1968.pdf

551. V. Shcherbakov, M. Smokovych, Y. Dorokhina, N. Zadyraka, D. Ishchuk. Authority of the High Council of Justice of Ukraine and of the similar bodies of european states: comparative analyzes. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2020. Vol. 23, Special Issue 1. P. 1–7.

552. Пајванчић М. О судској власти у уставном систему Србије у контексту међународних стандарда. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*. 2011. № 3. С. 7–21.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія:

1. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні: доктрина, поняття та елементи : монографія. Київ : Ліра-К, 2022. 444 с.

Рецензії:

Заяць Н. В. Рецензія на монографію Халюка С.О. «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні: доктрина, поняття та елементи». *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 5. С. 484–485.

Розділ у зарубіжній колективній монографії:

2. Халюк С. О. Історичні передумови утворення Вищої ради правосуддя в Україні та європейський досвід функціонування відповідних органів. *The latest development of the modern legal sciences and education in Ukraine and EU countries: an experience, challenges, expectations* : Collective monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. Р. 514–530.

Статті в наукових фахових виданнях України:

3. Халюк С. О. Конституційно-правові засади фінансування судів: окремі проблеми законодавчого регулювання. *Митна справа*. 2013. №3 (87), ч. 2, кн. 2. С. 341–346.

4. Халюк С. О. Методологічні аспекти дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 47, т. 1. С. 40–43.

5. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічні підходи до його дослідження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. №4. С. 51–56.
6. Халюк С. О. Поняття конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: теоретико-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С.47–49.
7. Халюк С. О. Структура конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичний аспект. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 4. С. 15–18.
8. Халюк С. О. Поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 91. С. 217–222.
9. Халюк С. О. Правосуб'єктність як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2021. №3. С. 35–40.
10. Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя: теоретико-правова характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 19–22.
11. Халюк С. О. Гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичні підходи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2021. № 52. С.10–14.
12. Халюк С. О. Політичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 126–128.
13. Халюк С. О. Контрольно-наглядові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні: теоретико-правий аналіз та зміст. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 40–44.
14. Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 18–22.

15. Колодій А. М., Халюк С. О. Дисциплінарні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 268–289.

16. Халюк С. О. Спеціально-юридичні гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: поняття та класифікація. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 84–87.

17. Халюк С. О. Кадрові повноваження Вищої ради правосуддя в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 75–79.

18. Халюк С. О. Організаційні повноваження Вищої ради правосуддя в Україні: поняття та види. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 31–35.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

19. Халюк С. О. Принципи справедливості та гуманізму як складові елементи конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2021. № 2 (47). С. 20–24. (Республіка Молдова).

20. S. Khaliuk. Supreme council of justice and related bodies in foreign countries: typological classification. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa. 2021. № 45. Nr. 2. P. 191–195. (Республіка Польща).

21. S. Khaliuk. The High council of justice and relevant foreign authorities in the process of appointing judges. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa. 2021. № 49. Nr 6. P. 118–122. (Республіка Польща).

22. A. Kolodiy, I. Pyvovar, S. Khaliuk, O. Kolodiy. Constituional Right of Ownership on Land: Some Aspects of Improving of the Public-Legal Mechanism for Implementation This Right in Ukraine. *Journal of Law and Political Sciences*. Denmark, 2020. Issue 2. Vol. 23. P. 71–104. **(Web of Science)**.

23. T. Kulyk, S. Khaliuk, K. Sokh, A. Tsiatkovska. Justice as a condition for implementing Ukraine's European integration course. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, № 72. P. 474–498. **(Scopus)**.

24. T. Kulyk, M. Stefanchuk, O. Snidevych, S. Khaliuk, P. Kolomiitsev. Constitutionalisation of legislation upon the administration of justice as a manifestation of the rule of law (evidence from Ukraine). *ASTRA Salvensis*. 2022. № 1. P. 367–385. **(Scopus)**.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

25. Халюк С. О. Європейська інтеграція України як фактор формування Вищої ради правосуддя. *Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи* : матеріали міжвуз. кругл. столу (Київ, 28 верс. 2017 р.) / НАВС. Київ, 2017. С. 134–136.

26. Халюк С. О. Від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя. *Конституція України в умовах сьогодення* : зб. тез наук.-практ. кругл. столу (Київ, 24 черв. 2019 р.) / НАВС. Київ, 2019. С. 211–213.

27. Халюк С. О. Вища рада правосуддя та відповідні органи зарубіжних країн – основа незалежності судової влади. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 84–87.

28. Халюк С. О. Реалізація європейських стандартів у реформі статусу Вищої ради правосуддя України. *Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (Київ, 17–18 лист. 2020 р.) / НТУ. Київ, 2020. Ч. 2. С. 261–264.

29. Халюк С. О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічний аспект. *Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16-17 січн. 2021 р.). Львів, 2021. Ч. 4. С. 66–68.

30. Халюк С. О. Міжнародні стандарти як фактор незалежності Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. *Научные исследования: парадигма инновационного развития* : зб. тез наук. праць VI міжнар. наук. конф. (Чехія, Прага, 15 лют. 2021 р.). Прага, 2021. С. 60–63.

31. Халюк С. О. Конституційна регламентація статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як основа їх незалежності: *International scientific and practical conference «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»* : матеріали наук.-практ. конф. (Польща, Влоцлавек, 9–10 липн. 2021 р.). Влоцлавек, 2021. С. 32–36.

32. Халюк С. О. Доктринальні підходи та зміст принципу справедливості в діяльності Вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми правової науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конгр. (Запоріжжя, 1-2 жовт. 2021 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоець ; Запоріжжя, 2021. С. 241–243.

33. Халюк С. О. Незалежність як основа конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. *Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 15 жовт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 143–146.

34. Халюк С. О. Принцип законності як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. *Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2022 р.) / [ред. кол.: Кузьменко О. В. та ін.]. Київ, 2022. С. 121–124.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

35. Конституційне право України : мультимед. навч. посіб. / [А. М. Колодій, Б. В. Калиновський, Н. А. Пелих, Т. О. Кулик, С. О. Халюк та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020.

**СЕКРЕТАРІАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

вул. Жилянська, 14, м. Київ, 01033, тел. (044) 238-11-19, факс 238-13-37
web: <http://www.ccu.gov.ua>

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук**

Халюка Сергія Олександровича на тему:

**„Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні
та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз“
зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право**

Керівник Секретаріату Конституційного Суду України доктор юридичних наук, професор Бесчастний Віктор Миколайович розглянув результати дисертаційного дослідження Халюка Сергія Олександровича на тему: „Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз“ на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право в частині, що стосуються стану наукових досліджень, регламентації, генези, поняття та елементів, правосуб'єктності, принципів, повноважень, гарантій конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах, пропозицій, стосовно шляхів удосконалення конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя в частині забезпечення широкого представництва юридичних професій у складі Ради; спрощення процедури призначення суддів на посади; неможливості поєднання в одному органі функцій з розгляду дисциплінарної справи щодо судді та застосування до суддів дисциплінарних стягнень.

За результатами розгляду цього дисертаційного дослідження Бесчастний В.М. дійшов висновку, що запропоновані автором узагальнення, висновки, пропозиції та рекомендації відрізняються істотним теоретичним, методологічним рівнем і практичною значимістю та можуть бути використані у діяльності Конституційного Суду України.

Керівник Секретаріату
доктор юридичних наук, професор

В. М. БЕСЧАСТНИЙ

G:\2022\Sekretariat\Kerivn2.docx

Конституційний Суд України
004 -015 -16/2792 від 09.08.2022

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет» доктор економічних наук, професор

А.М. Колот

28 червня 2022 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертації Халюка Сергія Олександровича на тему «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз» в освітній процес та науково-дослідну діяльність навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Комісія у складі: завідувача кафедри конституційного та кримінального права, доктора юридичних наук, доцента Міхневич Л.В. (голова комісії); професора кафедри конституційного та кримінального права, кандидата юридичних наук, доцента Рижук Ю.М., доцент кафедри конституційного та кримінального права, кандидата юридичних наук Григоренко А.О. склала цей акт про те, що результати дисертації Халюка Сергія Олександровича за темою «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз» (спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право) впроваджені в освітній процес навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

1. Матеріали дисертації Халюка С.О. використовуються в освітньому процесі та науково-дослідній діяльності професорсько-викладацьким складом Юридичного інституту при підготовці наукових видань, а також при проведенні лекційних, семінарських та практичних занять із здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Конституційно-правова реформа в Україні», «Публічне право (конституційне право)».

2. Результати дисертації Халюка С.О. відображені у науково-практичних та навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» і «магістр» з вищезазначених дисциплін, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Халюк С.О. Методологічні аспекти дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2020. № 47. Т.1. С. 40-43. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.47-1.8>

2. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічні підходи до його дослідження. Південноукраїнський правничий часопис. 2020. №4. С. 51-56. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.9>

3. Serhii Khaliuk Supreme council of justice and related bodies in foreign countries: typological classification : *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa*, 2021, 45 (2021) nr 2, s. 320. с. 191-195. DOI: <https://doi.org/10.23856/4521>

4. Халюк С.О. Поняття конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: теоретико-правовий аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 7. С.47-49. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-7/10>

5. Халюк С.О. Структура конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичний аспект. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 4. С.15-18. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.253>

6. Халюк С.О. Поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Актуальні проблеми держави і права. 2021. № 91. С. 217-222. DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i91.3251>

7. Халюк С.О. Європейська інтеграція України як фактор формування Вищої ради правосуддя. Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи : зб. матеріалів міжвуз. кругл. столу. (м. Київ, 28 верс. 2017 р.). Київ, 2017. С. 134-136.

8. Халюк С.О. Вища рада правосуддя та відповідні органи зарубіжних країн – основа незалежності судової влади. Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез між нар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 84-87.

9. Халюк С.О. Реалізація європейських стандартів у реформі статусу Вищої ради правосуддя України. Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці : зб. матеріалів I міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (наук. видан.). (м. Київ, 17-18 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 261-264.

10. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічний аспект. Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти (частина IV) : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16-17 січня 2021 р.). Львів, 2021. С. 66-68.

11. Халюк С.О. Міжнародні стандарти як фактор незалежності Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. Научные исследования: парадигма инновационного развития : сб. тезисов научных трудов

VI Международной научной конференции (Чехия, м. Прага, 15 лютого 2021 року). Прага, 2021. С. 60-63.

12. Халюк С.О. Конституційна регламентація статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як основа їх незалежності : International scientific and practical conference "Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches" : conference proceedings. (Republic of Poland, Wloclawek, July 9-10, 2021). Wloclawek, 2021. Р. 32-36. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-7>

13. Халюк С.О. Доктринальні підходи та зміст принципу справедливості в діяльності Вищої ради правосуддя. Актуальні проблеми правової науки : зб. матеріалів Міжнародного науково-практичного конгресу. (м. Запоріжжя, 1-2 жовтня 2021 р.). Запоріжжя, 2021. С.241-243.

14. Халюк С.О. Незалежність як основа конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (15 жовтня 2021 року). Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2021. С. 143-146.

15. Халюк С.О. Гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичні підходи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2021. № 52. С. 10-14. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.52.2>

Члени комісії:

**Завідувач кафедри конституційного та кримінального права,
доктор юридичних наук, доцент** Людмила Міхневич

**Професор кафедри конституційного та кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент** Юлія Рижук

**Доцент кафедри конституційного та кримінального права,
кандидат юридичних наук** Артем Григоренко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

25 липня 2022 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації докторанта кафедри конституційного права та прав людини НАВС Халюка Сергій Олександровича на тему: «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз» у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ

Комісія в складі: завідувача кафедри конституційного права та прав людини, доктора юридичних наук, професора Калиновського Богдана Валерійовича; завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича; начальник відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора Дрозда Олексія Юрійовича, склала цей акт про те, що матеріали дисертації докторанта кафедри конституційного права та прав людини НАВС Халюка Сергій Олександровича на тему «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз» мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, а також практичну значимість і використовуються у науково-дослідній роботі Національної академії внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення реформування конституційно-правового статусу органів державної влади та місцевого самоврядування.

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності науково-педагогічних працівників, докторантів та ад'юнктів кафедри конституційного права та прав людини, наукових лабораторій, а також відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, зокрема:

1. Халюк С.О. Методологічні аспекти дослідження конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України. Науковий вісник

Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2020. № 47. Т.1. С. 40-43. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.47-1.8>

2. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічні підходи до його дослідження. Південноукраїнський правничий часопис. 2020. №4. С. 51-56. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.9>

3. SerhiiKhaliukSupremecouncilofjusticeandrelatedbodiesinforeigncountries: typological classification :PeriodykNaukowyAkademiiPolonijnej, Czestochowa, 2021, 45 (2021) nr 2, s. 320. с. 191-195. DOI: <https://doi.org/10.23856/4521>

4. Халюк С.О. Поняття конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: теоретико-правовий аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 7. С.47-49. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-7/10>

5. Халюк С.О. Структура конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичний аспект. Juris EuropensisScientia. 2021. № 4. С.15-18. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.253>

6. Халюк С.О. Поняття принципів конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Актуальні проблеми держави і права. 2021. № 91. С. 217-222. DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i91.3251>

7. Халюк С.О. Європейська інтеграція України як фактор формування Вищої ради правосуддя. Європейська інтеграція та євроатлантичне співробітництво України: історія, сучасність та перспективи : зб. матеріалів міжвуз. кругл. столу. (м. Київ, 28 верс. 2017 р.). Київ, 2017. С. 134-136.

8. Халюк С.О. Від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя. Конституція України в умовах сьогодення : зб. тез наук.-практ. кругл. столу, Київ, 24 черв. 2019 року Київ, 2019. С. 211-213.

9. Халюк С.О. Вища рада правосуддя та відповідні органи зарубіжних країн – основа незалежності судової влади. Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез між нар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 23 жовт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 84-87.

10. Халюк С.О. Реалізація європейських стандартів у реформі статусу Вищої ради правосуддя України. Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці :зб. матеріалів I міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (наук. видан.). (м. Київ, 17-18 лист. 2020 р.). Київ, 2020. С. 261-264.

11. Халюк С.О. Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя: методологічний аспект. Актуальні питання розвитку сучасної науки та освіти (частина IV) : зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 16-17 січня 2021 р.). Львів, 2021. С. 66-68.

12. Халюк С.О. Міжнародні стандарти як фактор незалежності Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. Научные исследования: парадигма инновационного развития : сб. тезисов научных трудов VI Международной научной конференции (Чехия, м. Прага, 15 лютого 2021 року). Прага, 2021. С. 60-63.

13. Халюк С.О. Конституційна регламентація статусу Вищої ради правосуддя та відповідних органів у зарубіжних країнах як основа їх незалежності : Internationalscientificandpracticalconference “Legalscience, legislationandlawenforcement: traditionsandnewEuropeanapproaches” :

conference proceedings. (Republic of Poland, Wloclawek, July 9-10, 2021). Wloclawek, 2021. P. 32-36. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-7>

14. Халюк С.О. Доктринальні підходи та зміст принципу справедливості в діяльності Вищої ради правосуддя. Актуальні проблеми правової науки : зб. матеріалів Міжнародного науково-практичного конгресу. (м. Запоріжжя, 1-2 жовтня 2021 р.). Запоріжжя, 2021. С. 241-243.

15. Халюк С.О. Незалежність як основа конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя України та відповідних органів зарубіжних країн. Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (15 жовтня 2021 року). Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2021. С. 143-146.

16. Халюк С.О. Гарантії конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя: загальнотеоретичні підходи. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2021. № 52. С. 10-14. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.52.2>

17. Халюк С.О. Принцип законності як елемент конституційно-правового статусу Вищої ради правосуддя. Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (18 травня 2022 року). Київ : Видавничий центр «Кафедра», 2022. С. 121-124.

18. T. Kulyk, S. Khaliuk, K. Sokh, A. Tsiatkovska Justice as a condition for implementing Ukraine's European integration course. Cuestiones Políticas. 2022. Vol. 40 № 72. P. 474-498. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.27>

19. Serhii Khaliuk The High council of justice and relevant foreign authorities in the process of appointing judges: Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, 2021, 49 (2021) nr 6, s. 162. c. 118-122. (Польща). DOI: <https://doi.org/10.23856/4915>

ВИСНОВОК

Матеріали дисертації докторанта кафедри конституційного права та прав людини НАВС Халюка Сергія Олександровича на тему: «Конституційно-правовий статус Вищої ради правосуддя в Україні та відповідних органів у зарубіжних країнах: порівняльний аналіз» вважати впровадженими у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ під час проведення досліджень з питань удосконалення та реформування конституційно-правового статусу органів державної влади та місцевого самоврядування.

Голова комісії

Богдан КАЛИНОВСЬКИЙ

Члени комісії:

Андрій ВОЗНЮК

Олексій ДРОЗД